

Manu Törvénykönyve

Manu Törvénykönyve

5.

Sorozatszerkesztő: Zentai György

A sorozatban eddig megjelent:

SÁGI PÉTER: *Mindennapi hindi*

HARISANKAR PARSZÁI: *Négy fal között.*
Modern indiai szatirikus novellák

BANGHA IMRE: *Jöttem a Gangesz partjairól.*
Bengáli kultúra és magyar irodalom

HEGEDÜS MIKLÓS: *Az algebra vívmányai*
az indiai matematika klasszikus korszakában.
Számrendszerek és aritmetikai megoldások

Manu Törvénykönyve

Szanszkritből fordította
BORBÉLY JUDIT BERNADETT

Szakmailag ellenőrizte
DEZSŐ CSABA

A jegyzeteket írta
BORBÉLY JUDIT BERNADETT, DEZSŐ CSABA

Az előszót írta
RUZSA FERENC

A fordítás az alábbi kiadás felhasználásával készült:
Patrick Olivelle: *Manu's Code of Law, A Critical Edition and Translation
of the Mānava-Dharmaśāstra*, Oxford University Press, 2005.

A kötet megjelenését az Indiai Köztársaság Magyarországi Nagykövetsége
támogatta.

The book's publication was supported by the Embassy of Indian Republic,
Budapest.

© L'Harmattan Kiadó, 2019

ISBN 978-963-414-506-6

ISSN 2062-7378

A kiadásért felel Gyenes Ádám.
A kiadó kötetei megrendelhetők,
illetve kedvezménnyel megvásárolhatók:
L'Harmattan Könyvesbolt
1053 Budapest, Kossuth L. u. 14–16.
Tel.: 267-5979
harmattan@harmattan.hu
www.harmattan.hu

Korrektúra: Dudás Piroska
A borítót Kára László tervezte.
A tördelés Madarász György munkája.
A nyomdai munkákat a Primrate kft., végezte,
felelős vezető: Tomcsányi Péter.

Tartalomjegyzék

Előszó	11
ELSŐ FEJEZET: PROLÓGUS	25
Teremtés	25
A teremtés második leírása	29
Flóra és fauna.	30
A kozmikus körforgás.	31
A Törvény átadása.	32
Idő és kozmológia	33
Az osztályoknak megfelelő tevékenységek	35
A <i>bráhmána</i> kiválósága	36
Manu törvénykönyve	37
Áttekintés	38
MÁSODIK FEJEZET: A TÖRVÉNY.	41
Vágy.	41
A Törvény forrása	41
A Törvény ismerete	43
A szent föld.	44
A szentségek	45
Gyermekkori rítusok	46
A védikus beavatás.	47
A fej megborotválása	52
A nőkre vonatkozó szentségek	52
A tanítvány.	52
Az ÓM-szótagról	54
Az érzékszervek kordában tartása.	56
A <i>szandhjá</i>	57
Véda-recitáció	57
Ki részesülhet a védikus tanításban?.	58

A köszöntés mikéntje	59
Rangsor	61
A tanítómester	62
A védikus tanulmányok	65
Fogadalmak	66
Hogyan kell viselkedni a mesterrel?	69
A magatartásra vonatkozó előírások	71
HARMADIK FEJEZET: A HÁZASSÁG	76
A tanulmányok befejezése	76
Menyasszonyválasztás.	77
Házasságtípusok.	79
A testi együttlét	82
A feleség megvásárlása	83
A nők tisztelete	84
A család elkorcsosulása	85
A családfenntartó	85
Az öt nagy áldozat.	85
Az ősöknek szóló áldozat	92
NEGYEDIK FEJEZET: A TANULÓIDŐ VÉGE	114
A helyes életvitel	114
A fogadalmak	116
Rituális tevékenység.	117
Vendéglátás.	118
A viselkedésre vonatkozó szabályok	119
Női társaságban	120
Testi szükségek	120
További szabályok	121
Akiktől tilos ajándékot elfogadni	124
Reggeli teendők	124
Védikus tanulmányok	125
A recitáció felfüggesztése	126
További életviteli szabályok.	129
Az erőszakmentesség	133
Az igaz út.	134
Családi és társadalmi viszonyok	135
Ajándékok adása és elfogadása	135

Képmutatás	136
Mások tulajdonának használata	137
Tiltott ételek	138
Ajándékok és az értük kapott jutalom	140
Érdemfelhalmozás	142
Ajándékok és étel elfogadása	142
Öregkor és visszavonulás	143
ÖTÖDIK FEJEZET	145
Tiltott étkek	145
A húsevésről	148
Testi megtisztulás	151
A megtisztulás mikéntje	159
Tárgyak megtisztítása	160
A test megtisztítása	162
A nőkről	164
HATODIK FEJEZET: ERDEI REMETESÉG	166
A vándoraszketáság	170
Visszavonulás otthon	176
HETEDIK FEJEZET: A KIRÁLY	178
A király származása	178
Erényes élet és tanulás	182
Tanácsadók kinevezése	184
Tisztviselők kinevezése	185
A követ kinevezése	185
A királyi erődről	186
Házasság	187
A papok kinevezése	187
Adószedők és felügyelők	188
A <i>bráhmanák</i> tisztelete	188
Háború és harctéri etika	189
Kormányzás	191
Az állam megszervezése	192
Adó- és vámrendszer	194
Peres ügyek	195
Az alattvalók védelme	196

Délelőtti tennivalók	196
Délutáni teendők	205
Esti teendők	206
NYOLCADIK FEJEZET: A BÍRÓSÁG	207
A peralapok.	207
Az ügymenet	208
A peralapok I.: ki nem egyenlített adósságok	213
A peralapok II.: letétek	230
A peralapok III.: tulajdonjog nélkül történő eladás	232
A peralapok IV.: társulások.	233
A peralapok V.: ajándékok visszatartása.	234
A peralapok VI.: bérek visszatartása	235
A peralapok VII.: szerződésszegés.	235
A peralapok VIII.: adás-vételtől való visszakozás	236
A peralapok IX.: a gazda és a jószággondozó közti viták	237
A peralapok X.: határviták	239
A peralapok XI.: szóbeli inzultus	241
A peralapok XII.: tettlegesség.	242
A peralapok XIII.: lopás	245
A peralapok XIV.: erőszak	249
A peralapok XV.: nők ellen elkövetett szexuális bűncselekmények	250
KILENCEDIK FEJEZET: A PERALAPOK XVI.:	
A HÁZASTÁRSÁKRA VONATKOZÓ ELŐÍRÁSOK	259
A peralapok XVII.: az örökség felosztása.	271
A peralapok XVIII.: szerencsejáték és fogadás	290
Néhány szó a büntetésekről.	291
A tuskék eltávolítása.	294
<i>Vaisják</i> és <i>súdrák</i> előírt kötelességei	304
TIZEDIK FEJEZET: VÉGSZÜKSÉG ESETÉN KÖVETENDŐ	
SZABÁLYOK	306
A kevert osztályokról	306
A négy osztály számára rendelt mesterségek	319
Egyéb tevékenységek végszükség esetén.	320

TIZENEGYEDIK FEJEZET: A VEZEKLÉS	326
Ajándékozás és koldulás	326
A bűnök fajtái	332
A kaszt elvesztését eredményező súlyos bűnök levezeklése	334
A kaszt elvesztését eredményező enyhébb bűnök levezeklése	339
Vezeklés egyéb bűnök esetén	341
Az ártás levezeklése	341
Tiltott étel fogyasztásának levezeklése	344
A lopás levezeklése.	346
Szexuális bűnök levezeklése	346
A kirekesztettekkel való érintkezésről.	348
A bűnről és a vezeklésről	349
TIZENKETTEDIK FEJEZET	359
Tett és következmény	359
A legfőbb jóhoz vezető út	369
A titkos tanítás.	372
VÉGSZÓ	374

Előszó

Manu törvénykönyvének első teljes magyar fordítását tartja kezében az olvasó. Tulajdonképpen meglepő, hogy csak most, hiszen a hindu vallás egyik legfontosabb szentiratáról van szó. Ezt ékesen bizonyítja, hogy számtalan kommentárt írtak hozzá, a későbbi jogi tradíció meghatározó alapműnek tekintette, és az indiai bíróságokon egészen a 20. század közepéig hivatkoztak rá. A filozófiai és vallási értekezések is sűrűn idézik kétségbevonhatatlan tekintélyként.

A régi India európai megismerésében Manu még kiemeltebb szerepet játszott. Ez volt az egyik legelső szöveg, amelyet közvetlenül szanszkritből fordítottak le – éspedig nem más, mint az indoeurópai összehasonlító nyelvtudomány atyja, Sir William Jones. Ez az angol nyelvű fordítás Jones halálának évében, 1794-ben jelent meg.¹ Ezt szinte azonnal, még mindig a 18. században átültették németre is,² bár az eredetiből készült első teljes német nyelvű fordításra még bő két évszázadot kellett várni.³ Franciául

¹ Jones, Sir William: *Institutes of Hindu Law: or, The Ordinances of Menu, According to the Gloss of Cullúca. Comprising the Indian System of Duties, Religious and Civil. Verbally Translated from the Original Sanscrit. With a Preface.* Calcutta 1794, reprinted London: Sewell and Debrett, 1796.

² Hüttner, Johann Christian: *Hindu Gesetzbuch: oder, Menu's Verordnungen nach Cullucas Erläuterung. Ein Inbegriff des indischen Systems religiöser und bürgerlicher Pflichten. Aus der Sanscrit Sprache wörtlich ins Englische übersetzt von Sir W. Jones, und verteutschet.* Weimar, 1797.

³ Axel Michaels (ford.): *Manusmr.ti. Manus Gesetzbuch.* Frankfurt am Main: Verlag der Weltreligionen, 2010.

két 19. századi fordításban is megjelent.⁴ Az öt további, kitűnő angol fordítás közül alaposságával kiemelkedik Georg Bühler⁵ és a kritikai kiadást is készítő Patrick Olivelle-é.⁶ A számtalan újranomás, esetenként javított és bővített kiadás következtében bárki számára könnyedén elérhetővé vált a mű, így ez lett az ókori Indiáról kialakított elképzelések alapja. Erre épül a mindmáig jellemző felfogás az akkori társadalmi állapotokról, kasztokról, a bráhmanák⁷ szerepéről és a statikus, változhatatlan berendezkedésről.

Manu magyarországi fogadtatása hasonlóan ígéretesen indult. Nálunk is az eredetiből legelőször fordított szövegek közé tartozott; persze azzal a késéssel, ami a hazai fejlődést nemcsak a tudományban jellemzi. Dr. Büchler Pál nyelvész, marosvásárhelyi főgimnáziumi tanár (1877–1946) kitűnő, korszerű könyve, a *Manu törvényei* 1915-ben jelent meg.⁸ Ebben két fejezet (a szöveg 28%-a) alapos jegyzetekkel kísért, teljes prózai fordítása mellett a többi tíz fejezetet is részletesen (52 oldalban) ismerteti. Az alapos és tartalmas előszó is a nemzetközi szakirodalom beható ismeretét tükrözi.

Később Töttössy Csaba (1931–2011), minden mai magyar szanszkritista mestere adott közre rövid szemelvényeket Manu-

⁴ Loiseleur-Deslongchamps, Auguste Louis Armand: *Manava-dharma-sastra. Lois de Manou, comprenant les institutions religieuses et civiles des Indiens; traduites du sanscrit et accompagnées de notes explicatives*. Paris: Imprimerie de Crapelet, 1833.

⁵ Strehly, Georges: *Mánava Dharma çástra. Les lois de Manou traduites du sanskrit*. Paris: Ernest Leroux, 1893.

⁶ Bühler, Georg: *The laws of Manu. Translated with Extracts from Seven Commentaries*. (The Sacred Books of the East, Vol. 25.) Oxford: Clarendon Press, 1886.

⁷ Olivelle, Patrick: *Manu's Code of Law: A Critical Edition and Translation of the Mánava-Dharmaśāstra*. Oxford UP, 2005.

⁸ A fordításban a klasszikus szanszkrit *bráhmana* alak szerepel.

⁸ Büchler Pál: *Manu törvényei. Mánava Dharmaśāstra*. Budapest: Benkő Gyula Cs. és Kir. Udv. Könyvkereskedése, 1915.

tól,⁹ majd utóda az ELTE Indoeurópai Nyelvtudományi Tanszékén, Dezső Csaba fordította le a mű egyhatodát, tömör előszóval és kimerítő jegyzetanyaggal kísérvé.¹⁰ Sajnos azonban Büchler és Dezső fordítása között óriási az átfedés. Büchler Pál az 1859-ben Kolozsvárott megalapított Erdélyi Múzeum-Egyesület Jog- és Társadalomtudományi Szakosztályának megrendelésére dolgozott, míg Dezső Csaba egy ókori keleti jogforrás-gyűjtemény számára fordított; ennek következtében mindketten Manu könyvének tisztán jogi részére koncentráltak. Így aztán mindeztidig a szöveg kevesebb, mint harmadrésze volt magyarul olvasható.

Borbély Judit fordítása egyáltalán nem csak mennyiségi előrelépés a korábbiakhoz képest, bár az is jelentős: a mű 70%-a anyanyelvünkön csak most válik elérhetővé. Legalább ennyire érdekes azonban, hogy az eddigi fordításokból kirajzolódó kép azt sugallta, hogy Manu műve, a címével teljes összhangban, törvénykönyv; márpedig ez valójában egyáltalán nem igaz. A szöveg nagy része nem jogi tartalmú. Tulajdonképpen ezt a címe sem ígéri, csupán a szokásos európai fordításokból gondolhatnánk így.

A műre leggyakrabban egyszerűen a *Manu*, illetve a *Manu-szmríti*, azaz *Manu szentirata* kifejezést használják a hinduk. A *szmríti* szó olyan szentíratra utal, amely nem közvetlen része az ősrégi védikus áldozati rituáléval kapcsolatos szövegkorpusznak. Ide tartoznak a nagyeposzok, a *Rámájana* és a *Mahábhárita*, a *puránák* legendái és a filozófiai iskolák alapművei is. Manu

⁹ Töttössy Csaba: „Manu törvényeiből”. In: Harmatta János (szerk.): Ókori keleti történeti chrestomathia. Budapest: Tankönyvkiadó, 1965. (370–374. o.)

¹⁰ Dezső Csaba: „Az ókori India.” In: Jany János (szerk.): *Szemelvények az ókori Kelet jogforrásaiból. Válogatás az ókori Irán, India és Kína jogemlékeiből.* Piliscsaba: Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK, 2003. (51–98. o.)

könyvének kéziratai azonban a *Mánava-dharma-sásztra* címet adják meg: A *dharma Manutól származó tudománya*.¹¹

Való igaz, hogy a *dharma-sásztra* az utolsó ezer évben egyre inkább a jogtudomány megnevezése, és ez a tradíció Manura mint legelső, és elvileg legmagasabb tekintélyű forrására tekint, ám ez utólagos fejlemény csupán. A *dharma* sohasem jelentett törvényt, legalábbis annak „általánosan kötelező állami előírás” értelmében. A *dharma* az, ami helyes, erkölcsös, erényes, elvárható. Mint a többi vallás követői, a hinduk is úgy hiszik, hogy ez alapvetően objektív és változatlan dolog, nem emberi alkotás. Így fordíthatjuk a *dharmát* „örök világtörvény”-nek, ahol a „törvény” szó a fizikai és egyéb természettörvényekhez hasonló értelmű: a dolgok állandó szabálya. A kínai *taonak* (*dào*) megfelelő fogalomról van tehát szó, a világrendről, nem pedig jogszabályokról.

Miért fordítják a címet mégis *Manu törvénykönyvének*? Ennek – az egyszerűség mellett – hagyományos oka van, és ez az ok elég jelentős hatást gyakorolt India újkori történelmére. A tehetséges és felvilágosult szellemű Warren Hastings, India első főköormányzója (1773–1785) fogalmazta meg azt az alapelvet, hogy a gyarmatokat lehetőség szerint saját törvényeikkel összhangban kell kormányozni; ez tehát a hindu alattvalók esetében az ősi, szent hindu törvényeket jelenti. A szegény származású és radikális gondolkodású Sir William Jones e célt követve fordította le Manut – nem elsősorban filológusként, hanem a calcuttai legfelső bíróság bírájaként. Az angolok tehát törvénykönyvet kerestek, és tudós bráhmána tanácsadóik útmutatása alapján Manut találták meg. Így a *Manu-szmriti* nemcsak az európaiak ókori India-képet határozta meg, hanem az újkori India kormányzását és bírósági gyakorlatát is. Azaz Indiát az angolok, csupa jószándékból, egy

¹¹ Pontosabban: *Mánavé dharmasásztré Bhrigu-próktá szanhitá*, azaz *Gyűjtemény a dharma Manutól származó tudományából, Bhrigu előadásában*.

másfélezer éves papi eszmény irányába terelgették! Olyasmi ez (sőt, valójában rosszabb), mintha az Európát megszálló marslakók atyai pártfogással alkotmányerőre emelnék Mózes törvényeit...

Az európai tudományosság pedig alapján elhitte Manunak, hogy az általa bemutatott, úgymond a Teremtő által megszabott világrend megfelelt az akkori valóságnak, és már ősidők óta fennállt, hiszen semmi emlékét nem őrizték a változásnak. Így aztán a négy *varna* (társadalmi rend avagy osztály – szokásos értelmezésben: papok, harcosok, köznép, szolgák) szisztémáját visszavetítették az árja honfoglalás ezerötyszáz évvel korábbi idejére, sőt az első három rendet az ős-indoeurópai társadalmi berendezkedésre is. Pedig a négy rend alapján fikció, és sohasem jellemezte az indiai államok berendezkedését – szemben a kasztrendszerrel, amely mindmáig élő valóság (Manu viszont nem foglalkozik vele). A sokezerényi kaszt általában etnikai, nyelvi, vallási és foglalkozási közösség, amely döntően endogám, azaz tagjai csak egymás között házasodnak. A négy *varna* közül egyedül a bráhmána, „papi” rend szociológiai realitás, de ez is sokszáz kasztra bomlik. Többségük egyáltalán nem pap (hanem leginkább földműves, továbbá különféle értelmiségi szakmák művelője); sok templomi pap viszont nem bráhmána.

Fikcióról van tehát szó, de nem a költői képzelet szárnyalásáról, hanem egy nagyszabású, és alapvetően sikeres ideológiai program kulcseleméről. A tét: a bráhmanák hajdani nagyságának (tekintélyének és gazdagságának) visszaszerzése.

Az i. e. első évezred első felében különböző bráhmána nemzetségek sikerrel monopolizálták a papi és értelmiségi funkciók nagy részét Észak-India nyugati és középső részén, az Industól a Gangesz-Jamuná folyamközéig. Kisebb-nagyobb urak, főnökök, fejedelmek számára mutattak be áldozatokat, és a díjazásból jól megéltek. Kialakították az ősi szövegek, a *Védák* megőrzésének módját, ami – írás még nem lévén – speciális memorizálási technikát igényelt. Ehhez kapcsolódva különféle tudományokat is

kifejlesztettek, így a ritualisztikát, verstant, hangtant és nyelvtant is.

Ez az aranykor azután véget ért; először az Indus-völgy veszett el, Dareiosz hódításával két évszázadra perzsa uralom alá került. Majd Nagy Sándor indiai hadjárata zilálta szét az erőviszonyokat, és a kelet-indiai, nem bráhmaizált Maurja dinasztia vette át a hatalmat egész Észak-India fölött. Leghatalmasabb császáruk, Asóka (uralk. i. e. 268–232) a buddhizmust támogatta és terjesztette. A Buddha vallása, amelynek lényegében semmi köze nem volt a védikus tradícióhoz, nem fogadta el a bráhmaának tekintélyét, rituális előjogaikat kifejezetten elutasította.

E két, politikai, illetve vallási erő teszi először központi témává a *dharmát*. A Buddha saját tanítását nevezi így, Asóka pedig a birodalmában megvalósítani kívánt ideális világregdet. A buddhizmus (más kelet-indiai vallásokhoz hasonlóan) nem ismeri az áldozatbemutatást és a papságot, hanem szigorú cölibátusban élő szerzetesekre támaszkodik. A szerzetesek kívánatos életmódját a *Vinaja* vaskos kódexei szabályozzák részletekbe menően; azaz itt a szabályrendszer, a „törvény” kifejezetten elkülönül a *dharmától*, a tanításoktól.

A tekintélyét, befolyását és jövedelmét veszített bráhmaának (már aki kitartott közülük – tudjuk, sokan beálltak például buddhista szerzetesnek) sokféle stratégiával próbálkoztak. Az újításra hajlamosabbak gyorsan befogadták a jellegzetes kelet-indiai vallási eszméket: a lélekvándorlás és a karma tanítását, vagy éppen a magányos vándoraskéta-életmódot. Mások népies hős-istenek (Ráma, Krisna) kultuszát kezdték szolgálni, később a kialakuló templomi istenszobor-tiszteletnek a véres védikus áldozattól olyannyira különböző rítusait végezték, vagy a szenthelyek záródkainak nyújtottak vallási szolgáltatást. A legkevésbé radikális kísérlet a védikus korpusz kibővítése volt az *Atharva-védával*, amely különféle célokra alkalmas, közemberek és királyok számára is eladható varázsf formulákat és ráolvasásokat tartalmaz, például rontóvarázst: „Használja bátran az *Atharva-véda* szövegeit, ne

tétovázzon. A bráhmána fegyvere a szó, azzal pusztítsa el a kétszer született az ellenségeit!” (Manu 11.33).

Egy makacsabb, konzervatívabb, a védikus iskolákhoz köthető csoport viszont a régi fényét akarta megújítani: Manu előfutáiraiként most ők érdekelnek minket. Ők kitartanak a csakis általuk végezhető védikus rituálé abszolút fölénye mellett, ám saját szentségük pusztá állítása helyett a tiszteletreméltó vándorszerzetesekével versenyképes imázst alakítanak ki magukról. Átveszik a *dharma* fogalmát, de számukra ez a Védákon alapuló világregdet jelenti. A különféle vándoraszketák és szerzetesek életmód-szabályaival összemérhető szigorúságú, aprólékos előírásrendszert dolgoznak ki maguknak; ezt – a buddhistáktól eltérően – nem rendezik külön korpuszba, hanem náluk éppen ez alkotja a *dharma* fő tartalmát. Immár nem csak megrendelésre áldoznak, hanem ez szent kötelességük, ezért bizonyos olcsóbb rítusokat a bráhmána egész életében mindennap elvégez, önmagának.

Némi kísérletezés után helyet találnak a szerzetesi életmódnak is a rendszerben; ez lesz a négy életszakasz (ásrama) tanítása. Eszerint a kisgyerekkorból kinőve a bráhmána először véda-tanuló *brahma-csárin* lesz; ez szigorú cölibátust és egyébként is meglehetősen aszketikus életvitelt jelent. Ezután következik a legfőbb életszakasz, az „otthon-maradott” *griha-sztha*, azaz családfő periódusa. Ezt az utódnemzés és családfenntartás elsődleges kötelességén túl a védikus szertartások folyamatos végzése, valamint megszámlálhatatlan tisztasági szabály és kínosan aprólékos tabu pontos betartása jellemzi. Idős korában a bráhmána (egyedül vagy feleségével) elvonulhat erdei remetének (*vána-prasztha*, „erdőbe-indult”), ahol már csak a legegyszerűbb tűzáldozatokat végzi; végül vénségére minden rítusról és minden kötődésről lemondott, magányos vándorló koldus, *szannjászín* lehet.

Ez a struktúra persze éppúgy jórészt fikció, mint a négy *varna* tanítása. Valójában a szövegeink is megengedik, hogy valaki élet-

hosszig *brahma-csárin* maradjon, illetve bármelyik életszakaszból közvetlenül átléphet az utolsóba. Ezzel hosszú távon lehetőség nyílt bráhmánikus szerzetesrendek alapítására, amelyekre azután az utolsó évezredben rendkívül tekintélyessé vált hindu kolostorok hálózata épült. A most vizsgált korszakban viszont arra adott lehetőséget a munkanélküli bráhmánáknak, hogy beálljanak buddhista szerzetesnek – anélkül, hogy ősi hagyományukat meg kellene tagadniuk és kasztjuk-családjuk kutaszítsa őket.

A most felvázolt kép a Manu közvetlen előzményének tekinthető *dharmaszútrák* fő tartalma. E jórészt prózai szövegek – amelyek közül csak négy maradt fenn¹² – i. e. 200 után keletkeztek; mindegyikük egy-egy védikus iskolához tartozik, és az adott iskolát követő bráhmánák ideális életmódját írja le. Ebbe beletartozik a szándékos vagy véletlen szabálysértések „büntetése” is, azaz a megfelelő vezeklés és rituális megtisztulás módja. Kis terjedelemben, de foglalkoznak már a királlyal is, mint a rituális világrend fenntartójával és persze a bráhmánák legfőbb szponzorával.

Georg Bühler meggyőző, ám bizonyíthatatlan hipotézise szerint a mánava védikus iskolának (amely a fekete *Jadzsur-véda maitrájaníja* ágához tartozik) is volt ilyen műve, a *Mánava-dharma-szútra*, és ennek átdolgozása lenne szövegünk, a *Mánava-dharma-sásztra*. Ha ez igaz, akkor eredetileg semmi köze nem volt semelyik mitikus Manuhoz, hanem egy (mára már eltűnt, de valóságos) védikus tradícióhoz. Az utolsó nagy átdolgozással viszont a *Manu-szmriti* első fejezetének kulcsmotívuma lett, hogy a mű megalkotója Manu, aki itt a Teremtő fia, sőt maga is teremtő.¹³ Akár igaz a Bühlernek, akár nem – bárhogy is

¹² Olivelle, Patrick: *Dharmasūtras. The Law Codes of Āpastamba, Gautama, Baudhāyana, and Vasiṣṭha. Annotated Text and Translation.* Delhi: Motilal Banarsidass, 2000.

¹³ A *mánava* szó legegyszerűbb értelmezése: „Manutól származó”. *Manu* pedig egyszerűen embert jelentett eredetileg; az egyik régi legendában az első embert hívták így.

alakult ki a keretmese, a mű számos alapvető újítást tartalmaz a *dharmaszútrák*hoz képest.

A döntő változás az, hogy Manu az egyetemesség igényével lép fel. Nem tartozik már semelyik védikus iskolához sem, és – elvileg – nemcsak a bráhmanák rituális kötelességeit írja le, hanem a teljes *varnásráma-dharmát*, a négy rend és a négy életszakasz egész rendszerét. Nem valamelyik tradíció véleményét tükrözi, nem emberi mesterek műve, hanem a Teremtő örök rendelése, amelyet fiának, Manunak megtanított, ő pedig Bhrigunak, a szöveg elbeszélőjének.

Manunak igazából szinte semmi mondanivalója nincs az alsóbb *varnákról*, csak ezt a naiv olvasó nem veszi észre. A legtöbb általános megfogalmazása ugyanis valójában csak a bráhmanákra vonatkozik, noha ezt semmi sem mutatja a szövegen. Ezzel egyszerűen a korábbi *dharmaszútrák* beszédmódját viszi tovább, de azoknál a műfajból következő evidencia volt, hogy csak a papi rend tagjairól szólnak.

Valódi újítás viszont, hogy az állítólagos második, „harcosi” rend képviselőjében a királyról bőven ír. És mivel a király az igazságszolgáltatás legfőbb letéteményese, tárgyalja (rövidebben) a bűnüldözést és jóval alaposabban a polgári peres ügyek kezelését. Ezzel a korábban önálló tudományágnak számító államvezetés-tan, az *artha-sásztra* („a haszon tudománya”) témaköreit emeli be a *dharmasásztra*ba.

Végül a harmadik, látványos újdonság az egységes szerkezet és irodalmi forma. A *Manu-szmriti* tisztán verses mű, epikus slókában íródott (2×16 szótagos, rímtelen, laza időmértékes versforma), amit a fordítók a szöveghűség és a világos értelmezés kedvéért mindig mellőznek.

Mindezekkel Manu megteremtette a további *dharmasásztrák* alapformáját; ezekben majd fokozatosan egyre több és egyre valószínűbb lesz a jogi anyag. Ugyanakkor lényegében bevégezte a *dharmaszútrák*kal megkezdődött ideológiai vállalkozást. Ennek lényege, hogy a társadalom különböző elit-csoportjait szö-

vetségbe szervezi, és uralmuknak vallási legitimációt ad. Ők az árja rendek – szokásos értelmezésben papok, harcosok és köznép, de valójában: bráhma-nák, uralkodók (királyok, fejedelmek, fő-nökök) és politikai hatalom nélküli gazdagok. Hatalmuk ezen ideológia szerint örök, a teremtés idejétől való, és csak egy mó-don veszíthetik el: ha nem tartják meg a védikus tradíciót, értsd: ha szakítanak a bráhma-nákkal. A negyedik rend, a *súdrák*, örök szolgaságra ítéltettek és a Védákból is ki vannak zárva – ami iga-zából csak azt tükrözi, hogy amúgy sem tudnák finanszírozni a bráhma-nák rítusait. A védikusnak mondott teremtés-mítosz mellett Manunál a karma-vezérelt újrászületés tana is az uralmi rendszer legitimációját szolgálja, kettős logikával. Egyrészt azért születik valaki *súdrának*, mert előző életében rászol-gált a szolgasorsra; másrészt, ha engedelmes szolgaként letölti karmikus „büntetését”, következő életében magasabb rendbe születik majd.

A bráhma-nikus ajánlatban persze más is szerepelt. Magától értetődően vallási szolgáltatások, beleértve a mágikus segítsé- get is, továbbá különféle kulturális funkciók. Manunál azonban leghangsúlyosabb az államapparátus szakszerű üzemeltetése, politikai-államszervezési tanácsadás, továbbá a jogrendszer mű- ködtetése. Elvileg a király ítélkezik, gyakorlatilag viszont bráhma- nanákból álló bíróságok képviselik az uralkodót.

Figyelemreméltó, hogy ezt az ajánlatcsomagot egyre több ind, majd számos délkelet-ázsiai uralkodó réteg elfogadta. A Maurják bukása után Észak-India nyugati és középső részén még majdnem fél évezredig nem bráhma-nikus, idegen eredetű (hellenisztikus, pártus, saka, kusán) hatalmak uralkodtak. Az i. sz. 4. század- tól, a Gupta császárokkal változik meg a helyzet, és kezdődik a hinduizmus fénykora. Innentől a bráhma-nák világképe, misz- sziók és hódítások nélkül, kontinensnyi területen vált meghatá- rozóvá hosszú évszázadokra, és máig ható árnyékot vet. De ez nem jelenti azt, hogy Manu elképzelt társadalma valósággá vált volna. A bráhma-nák valóban visszanyerték, sőt megerősítették

régi pozíciójukat, és a világi hatalomnak is fontos tényezőivé váltak, de a *varnásráma-dharma*, a négy rend és négy életszakasz tana megmaradt jórészt ideológiai fikciónak. Ahogyan egy más korban, máshol a kommunizmus eszméje avagy a proletariátus diktatúrája sem valósult meg soha, hiába volt kötelező ideológia sokáig...

A mai olvasót Manu ideáljának számos eleme taszíthatja: a nevetségességig aprólékos ritualizmus („Nappal észak felé fordulva üritse vizeletét és székletét, éjszaka délnek”, 4.50), a nők teljes alávetése („Legyen bár gyermek, fiatal vagy idős, a nő sosem cselekedhet önállóan, még odahaza sem. Gyermekkorában apja felügyeljen rá, fiatalkorában a férje, ura halála után a fiai. Nem ismerheti a függetlenséget”, 5.147–8) és az öntudatos rasszizmus. Utóbbi talán csak látszat: a négy rend (*varna*, „szín”) teremtés óta létezésének és szigorú biológiai öröklődésének tanából következhetne, hogy külön fajokról van szó, de ez az elem nem hangsúlyos a szövegben. A *varnák* durva jogegyenlőtlensége viszont nyilvánvaló: „Amennyiben egy *súdra* trágár szavakkal illet bráhmaákat, ki kell vágni a nyelvét” (8.270), „A bráhmaa bátran elveheti a *súdrától* annak javait” (8.417). Az elnyomás efféle formái persze világszerte általánosak voltak az ókortól a legújabb időkig; mindenesetre arról sem szabad megfeledkezni, hogy ez egy ideologikus normatíva, nem feltétlenül a valóság.

Mert a Manu által bemutatott társadalom nem saját korának valósága, és soha nem is lehetett az. Ez a figyelmes olvasónak lépten-nyomon feltűnik, elsősorban a szembeszökő ellentmondások miatt. Manu pontosan ugyanabban a kérdésben időnként a lehetséges legszélső álláspontokat foglalja el – ami az egyik szöveghelyen kötelező, egy másik részben tilos, halálos bűn, hallatlan fürtelem. A levirátus sokat elemzett példája helyett most lássuk inkább a húsevést!

„Nem szennyeződik be az ehető élőlények megevésétől, még ha minden nap eszi is őket, hiszen maga a Teremtő alkotta meg az

ehető élőlényeket és az őket elfogyasztókat” (5.30). „Áldozatbemutatáskor szabad csak állatot ölni, egyébként nem – így mondta Manu” (5.42). „Aki nem eszi meg a húst, bár ezt a szabálynak megfelelően rituálisan előírták a számára, az halála után huszonegy születésen keresztül rendre állati testbe fog születni” (5.35). „Aki megfőzi, aki feltárlja s aki megessi: mind gyilkos” (5.51). Vagyis: húst enni (a) mindig szabad, (b) csak áldozatnál szabad, (c) áldozatnál kötelező, (d) mindig tilos!

Az ellentmondások magyarázata, hogy a *Manu-szmríti* nem törvénykönyv, és nem is annak szánták. „A *dharma* gyökere a teljes Véda, a Véda ismerőinek hagyománya és erényes magaviselete, a jók életvitele s mindaz, ami elégedetté teszi az embert.” (2.6) Manu tehát nem törvényt *létesít*, hanem a felsorolt források alapján bemutatja azt; nem hatóság, nem jogalkotó, hanem tudós, szövege pedig szakkönyv, *sásztra*. Összegyűjti a bráhmaikus tradíció anyagát; ahol az egységes, ott Manu is koherens, ahol viszont többféle álláspontot ismer, ott „ellentmondásos”.

A *Mánava-dharma-sásztra* tehát a különböző bráhmaikus tradíciók gyűjteménye, jelentős részben a szó szoros értelmében. A műben szereplő *slóká*kat máshonnan vette, értelmes rendszerbe szervezte, és szükség szerint kiegészítette; de az „új” anyag is döntően hagyományos, csak versbe kellett szedni. Sok *slókát*, sőt olykor hosszabb részeket is megtalálhatunk mindmáig fennmaradt művekben, leginkább a *dharma-szútrák*ban és a *Mahábháratá*ban. De tudjuk, hogy a bráhmaiak műveltségének akkor is, azóta is meghatározó részét teszik ki a szívesen idézett, többnyire *slóká*ba szedett aforizmák, bölcs mondások.

„Manu” tehát nem annyira szerző, mint inkább egy felettebb heterogén anyag szerkesztője – és sem a valódi nevét, sem a korát nem ismerjük. Sőt, valójában legalább két szerkesztőről kell beszélünk: az első állította össze az anyag gerincét és alakította ki a verses formát; a második számos helyen kibővítette a gyűjteményt, kialakította a mai fejezetbeosztást, és hozzátoldotta

az első és utolsó fejezetet.¹⁴ Ennek valószínű idejét az i. sz. 2–3. századra tehetjük.

Manu nyelve általában elég egyszerű, világos szanszkrit; értelmezése mégsem könnyű feladat. Ennek oka többértű – a régi szaknyelv belterjessége, a versforma kikényszerítette tömörség, de mindenekelőtt a *slóka*k sokféle származása. A mi szövegünkben egymás mellé került, különböző eredetű versek félrevezetően egymást látszanak értelmezni, eredeti kontextusuk viszont hiányzik. Ezért a helyes interpretációhoz nélkülözhetetlen a kommentárok segítségével; szerencsére a rengeteg kommentár közül kilenc napjainkig megmaradt, bár a legkorábbi, a 7. századi Bhárucsié csak felerészben. A következő, Médhátithi 9. századi kommentárja a legerjedelmesebb, egyúttal a legérdekesebb, kifejezetten autonóm értelmezés.¹⁵ A továbbiak: Góvindarádzsa (11.sz.), Szarvadnya-Nárájana (14.sz.), Kullúka (14.sz.), Rághavánanda (15.sz.), Nandana, Rámacsandra, Maniráma (17.sz.); ezek közül, úgy tűnik, véletlenül, Kullúkáié gyakorolt jelentős hatást a modern recepcióra.¹⁶

¹⁴ Az első fejezet nagy részének utólagosságáról lásd Olivelle *i.m.* [6. jz.] 52–54. o.; a 12. fejezetről: Bronkhorst, Johannes: *How the Brahmins Won: From Alexander to the Guptas*. Leiden & Boston: Brill, 2016. („Appendix III: Manu’s Final Chapter”, 423–428 o.)

¹⁵ E kettőnek angol fordítása is van: Derrett, J. Duncan M.: *Bhārucci’s Commentary on the Manusmr.ti (The Manu-Sāstra-Vivaraṇa, Books 6–12). Text, Translation and Notes*. 2 vols. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 1975. – Jhā, Gangānātha (ford.): *Manusmr.ti. The Laws of Manu with the Bhāsa of Medhātithi*. 5 vols. University of Calcutta, 1920–26.

¹⁶ A kommentárok gyűjteményes kiadásai: Mandlik, Vishvanāth Nārāyan: *Mānava-Dharma Śāstra [Institutes of Manu], with the Commentaries of Medhātithi, Sarvajñanārāyan.a, Kullūka, Rāghavānanda, Nandana, and Rāmachandra*. 2 vols and a supplement: *The Commentary of Govindarāja*. Bombay: Ganpat Krishnaji’s Press, 1886. – Dave, Jayantakrishna Harikrishna: *Manusmr.ti with Nine Commentaries by Medhātithi, Sarvajñanārāyan.a, Kullūka, Rāghavānanda, Nandana, Rāmacandra, Man.irāma, Govindarāja, and Bhārucci*. 6 vols. Bombay: Bharatiya Vidya Bhavan, 1972–90.

A fordító, Borbély Judit kitűnően megbirkózott a feladattal. Szövege olvasmányos, jól követhető a laikus olvasó számára is. Figyelembe veszi a kommentárok, mindenekelőtt Bhárucci és Médhátithi értelmezéseit, és a szaklektorral, Dezső Csabával közösen írt lábjegyzetekben bőven hivatkozza is. Ennél bővebben tájékozódni már csak a nemzetközi szakirodalomból lehet.¹⁷

Ruzsa Ferenc¹⁸

¹⁷ Mindenekelőtt a monumentális, hetedfélezer oldalas klasszikusból: Kane, Pandurang Vaman: *History of Dharmasāstra (Ancient and Mediaeval Religious and Civil Law in India)*. 5 vols. (Government Oriental Series, Class B, No. 6.) Poona: Bhandarkar Oriental Research Institute, 1930–1962. A legfrissebb áttekintés pedig: Olivelle, Patrick – Davis, Donald R. (szerk.): *Hindu Law: A New History of Dharmasāstra*. (The Oxford History of Hinduism.) Oxford UP, 2018.

¹⁸ Az előszó megírását a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal K-112253 és K-120375 számú projektje támogatta.

ELSŐ FEJEZET

Prológus

(1) Manu gondolatait összpontosítva ült, amikor a nagy bölcsek elébe járultak, s miután illendően köszöntötték, így szóltak hozzá: (2) „Ő, Magasztos, pontosan és a megfelelő sorrendben mondd el nekünk a négy osztályra, valamint a kevert osztályúakra vonatkozó Törvényeket. (3) Hiszen te vagy az egyetlen, Mester, aki ismered azon kötelességek igazi értelmét, amelyek a Magától Született teljes rendelkezésében szerepelnek,¹⁹ ama rendelkezésben, amely elgondolhatatlan és fel nem fogható.”

(4) Miután a nemeslelkű bölcsek ily módon illendően kérték, Ő, a határtalan erejű, tiszteletét fejezve ki előttük így felelt: „Hallgassátok hát!

Teremtés

(5) A világ maga volt a sötétség, érzékelhetetlen, ismertetőjegyek nélküli, elgondolhatatlan és felfoghatatlan, mintha csak mély álomba merült volna minden. (6) Akkor megjelent a magasztos Magától Született, a meg nem nyilvánuló, aki erejét megfeszítve megnyilvánulttá tette e világot az őselemekkel kezdődően, s eloszlatta a sötétséget. (7) Ő, aki érzékekkel fel nem fogható,

¹⁹ Brahmá, az Első Létező megalkotta a Törvényeket, és megtanította őket Manunak. A „rendelkezés” a kommentátorok szerint maga a Véda, illetve a benne foglalt előírások (*vidhik*), a „kötelességek” pedig az előírt rítusok. A mímánszá iskolát követő kommentátorok nem fogadják el a Véda teremtett voltát, ezért így értelmezik a szöveget: „a teljes, önmagától létező rendelkezésben”.

megragadhatatlan,²⁰ szubtilis, meg nem nyilvánuló, örökkévaló, elgondolhatatlan, akiben valamennyi lény benne szunnyad, ő nyilvánult meg önnön erejéből.

(8) Önnön testéből mindenféle lényeket kívánván teremteni, koncentrációja erejével legelőször a vizeket teremtette meg, majd beléjük oltotta magját. (9) Ebből egy arany tojás keletkezett, amely fényes volt, mint a nap, s a tojásban ő maga született meg Brahmáként, az egész világ ősapjaként.

(10) A vizeket *Nárának* is nevezik, mert a vizek *Nara* gyermekei. S mert legelőször bennük tartózkodott, az Ő neve *Narájana*.²¹

(11) A meg nem nyilvánuló, örökkévaló, egyszerre létező és nemlétező okból keletkezett Személyt Brahmáként²² dicsőítik a világban.

(12) A Magasztos pedig egy teljes évet töltött a tojásban, azután összpontosításának erejével ő maga törte azt ketté. (13) A tojás két darabjából kimérte az eget és a földet, középen a levegőget, a nyolc irányt, s a vizek örök helyét.²³

(14) Testéből kihúzta az elmét, az egyszerre létezőt és nemlétezőt, majd elméjéből az „éncsinálót” – az Urat, aki az öntudatért

²⁰ Ez a fordítás az „*atíndrijó 'gráhjah*” olvasaton alapul. A legtöbb kézirat és kommentár olvasata azonban „*atíndrijagráhjah*”, melynek lehetséges értelmezése: „aki az érzékeken túl levővel (vagyis az elmével) ragadható meg”, illetve „aki a [hétköznapi] érzékelésen túllépve (vagyis egy *jógin* természetfölötti megismerőképességével) ragadható [csak] meg”.

²¹ Magyarul visszaadhatatlan etimológiai levezetés. A *nara* szó szanszkritul „embert” jelent, ez esetben az Első Létezőt, a Magától Születettet, aki a vizeket (*naráh* = Narától származók) teremtette, majd magját beléjük oltva létrehozta a tojást, melyből aztán Brahmá képében ő maga született meg. Erre vonatkozik a *Narájana* kifejezés (Visnu egyik neve), amely szó szerint „vízben tartózkodó” jelent.

²² A szanszkrit kifejezés („*brahméti*”) egyaránt lehetővé teszi a Brahmá (hímnemű istenség) és a *brahman* (semleges nemű kozmikus princípium) értelmezést.

²³ A vizek örök helye valószínűleg a Tejút.

felel –, s a Nagy Lelket; (15) azután minden dolgot, amely a három jelleggel bír, és sorjában az érzéktárgyakat észlelő öt érzékszervet.²⁴ (16) Ennek a hat végtelen erővel bírónak²⁵ szubtilis darabjait aztán összekeverte saját testének darabkáival, s megalkotta mind az élőlényeket. (17) Mivel fizikai formájának hat szubtilis darabja ezekhez a lényekhez kapcsolódik, ezért a bölcsek az Ő fizikai formáját testnek nevezik.²⁶ (18) Ebbe hatolnak be az őselemek a hozzájuk kötődő cselekvőerőkkel együtt, és valamennyi lény nemmúló alkotója, az elme a maga szubtilis darabkáival.

(19) A hét nagyhatalmú személy²⁷ fizikai formájának szubtilis darabjaiból keletkezik aztán ez a világ – nemmúlóból a mulandó. (20) Az elemek közül mindegyik az előtte lévő elem jellegét is hordozza, és a hagyomány szerint valamennyi elem éppen any-

²⁴ A 14–15. vers a szánkhja filozófiában leírt „alkotóelemek”, a *tattvák* létrejöttére utal, az evolúciós sorrend azonban eltér a megszokottól, mivel nem a *buddhit* („értelem”, más néven „a Nagy”) követi az *ahankára* (éncsináló, énség), azt pedig a *manasz* (elme), az érzékszervek és a finomelemek (érzetminőségek), végül pedig az elemek (cf. Ruzsa 1997, 115 sk. o.). A három jelleg nem más, mint a szánkhjában tanított három minőség (*guna*): *szattva* (jóság, ragyogás), *radzsasz* (energia, mozgás, szenvedély), és *tamasz* (sötétség, tehetetlenség) (cf. Ruzsa 1997, 67 skk. o.).

²⁵ A hatos számot különbözőképpen lehet értelmezni: egyes kommentátorok szerint az öt érzékszervről és az elméről, mások szerint a *tattvák* hat csoportjáról (értelem, énség, elme, elemek, érzék- és mozgásszervek), megint mások szerint az énségről (illetve az elméről, esetleg az értelemről) és az öt finomelemről van szó.

²⁶ A test (szanszkritul: *saríra*) etimológiai levezetése az *á-sri* (kapcsolódik valamihez) igéből.

²⁷ A hetes szám jelentése nem egyértelmű, a kommentátorok mást és mást adnak hozzá hetedikként a fenti hatos csoporthoz (pl. az értelmet). Van, aki szerint a *tattvák* elmével kezdődő és a *Purusával* („Személy”, az anyagi természettől lényegét tekintve különböző lélek) végződő sorozatáról van szó. A kommentátorok megegyeznek abban, hogy hét Személyről (*purusáról*) csak átvitt értelemben lehet beszélni, pl. azért, mert a *tattvák* a Személyért léteznek. Olivelle szerint a 16. vers hat *tattvájáról* és a Teremtőről van szó.

nyi jelleggel bír, ahányadik helyen áll a sorban.²⁸ (21) Kezdetben pusztán a Véda szavaiból mindhez külön-külön nevet, tevékenységet és különféle állapotokat rendelt hozzá.

(22) Az Úr megteremtette az életerővel bíró istenek csoportját, akiknek lételeme a cselekvés,²⁹ valamint az érzékelésen túli *szádhjákat*³⁰ és az örök áldozatot.³¹ (23) Hogy az áldozat sikeres legyen, a tűzből, a szélből és a naptól kifejte a három örök Védát: a Rig-véda himnuszait, a Jadzsur-véda rituális formuláit s a Száma-véda énekeit.³²

(24) Az időt meg az időegységeket, a csillagképeket meg a bolygókat, a folyókat, tengereket és hegyeket, a sima és göröngyös földet, (25) az aszkézist, a beszédet, a gyönyört, a vágyat és a haragot – végbevitte a teremtést, mert létre kívánta hozni ezeket a teremtményeket. (26) A tettek megkülönböztetése végett elválasztotta egymástól a Jót és a Rosszat,³³ s teremtményeit összekötötte a kettősségekkel, mint amilyen a boldogság és a szenvedés.

(27) Az egész világ pedig a hagyomány által említett öt elem mulandó, atomnyi részecskéivel együtt keletkezik a megfelelő sorrendet követve. (28) Amikor a lények újra meg újra megjelennek a világban, mind csakis azt a tevékenységet³⁴ folytatják, amellyel az Úr a kezdet kezdetén összekapcsolta őket.

²⁸ Az elemek sorrendben a következők: éter, levegő, tűz, víz, föld. A hozzájuk kapcsolódó jellegek: a hangzás, az érintés, a látvány, az íz és a szag. Az éterre csak a hangzás jellemző, a levegőre a hangzás és az érintés, a tűzre a hangzás, az érintés és a látvány, stb.

²⁹ Vagy, a *karmát* szűkebb értelmében fordítva, „akiknek lételemük az áldozati rítus”.

³⁰ Égi lények egy csoportja.

³¹ Médhátithi másként értelmezi a verset: „És az Úr megteremtette az áldozati rítusokat végző életerővel rendelkezők (vagyis az emberek) számára az isteneket, a *szádhjákat* érzékelésen túli csoportját és az örök áldozatot.”

³² A Rig-védát a tűzből, a Jadzsur-védát a szélből, a Száma-védát pedig a Napból fejte ki.

³³ A szanszkrit szövegben: a *dharmát* és az *adharma*t.

³⁴ A *karman* szó fordítása.

(29) Amit csak Ő a teremtéskor a lények számára kijelölt, az magától hozzájuk tapadt, legyen szó ártásról vagy nem-ártásról, gyengédségről vagy kegyetlenségről, erényről vagy bűnről,³⁵ igazságról vagy hazugságról. (30) Miként az évszakok változásakor az évszakok maguktól felveszik saját jellegzetes jegyeiket, a testtel bíró lények ugyanígy veszik fel a hozzájuk tartozó tevékenységeket.

(31) Hogy a világok gyarapodjanak, szájából, karjából, combjából és lábából megteremtette a Bráhmanát, a Ksatriját, a Vaisját és a Súdrát.³⁶

A teremtés második leírása

(32) Azután testét kettéválasztva egyik feléből férfi lett, a másikból nő, s a nőben nemzette Virádzsot.³⁷ (33) Ez a férfi, Virádzs, aszkézist gyakorolt, és saját erejéből teremtett. Tudjátok meg, ti legjobbjai a kétszer születetteknek, hogy én, e világ teremtője vagyok az, akit ő teremtett.

(34) Arra vágytam, hogy élőlényeket alkossak, ezért igen kemény aszkézist gyakoroltam, s mindenekelőtt megteremttem a tíz nagy bölcsét, a lények urait:³⁸ (35) Marácsit, Atrit, Angiraszt, Pulasztját, Pulahát, Kratut, Pracsétaszt, Vaszisthát, Bhrgut és Nárádát. (36) Ezek aztán további hét nagyerejű Manut teremtettek, megteremtették az isteneket és az istenek csoportjait³⁹ s a végtelen erejű nagy bölcsüket. (37) Teremtettek *jaksákat*,⁴⁰

³⁵ A szanszkrit szövegben *dharma* és *adharma*.

³⁶ Ez a teremtésmítosz szerepel a Rig-véda híres Purusa-himnuszában (10.90.).

³⁷ Virádzs, a legelső teremtmény elsősorban a férfierőt, a hatalmat képviseli.

³⁸ Vagyis a tíz *Pradzszápatit*.

³⁹ Más értelmezésben „az istenek lakhelyeit”, vagy „az istenek szolgálóit”.

⁴⁰ Kubéra istent szolgáló szellemek.

ráksaszákat, pisácsákat,⁴¹ *gandharvákat*,⁴² *apszaraszokat*,⁴³ *aszurákat*,⁴⁴ *nágákat*,⁴⁵ *szarpákat*,⁴⁶ *szuparnákat*⁴⁷ és megteremtették az ósatyák különböző csoportjait. (38) Villámlást teremtettek és mennydörgést, felhőket, szivárványcsíkokat és szivárványt, meteoritokat, viharokat és üstökösöket, és megteremtették az égi fényeket. (39) *Kinnarákat* teremtettek,⁴⁸ majmokat, halakat és különféle madarakat, négylábú haszonállatokat, szarvasféléket és embereket, ragadozókat és mindkét állcsontjukban metszőfoggal rendelkező állatokat.⁴⁹ (40) Hernyókat teremtettek, rovarokat, lepkéket, tetveket, legyeket, poloskákat, megteremtették az összes lényt, amely csíp és harap, és a mozdulatlan lényeket is. (41) Ily módon a nemeslelkű bölcsek az én parancsomra az aszkézis erejével megteremtették az összes mozdulatlan és mozgó lényt a hozzájuk tartozó tevékenységek szerint.

Flóra és fauna

(42) Most pedig azt fogom elbeszélni nektek, hogy melyik élőlényhez milyen tevékenység rendeltetett itt, s hogy születésük alapján mi a sorrendjük. (43) A négylábú haszonállatok, a szarvasfélék, a ragadozók, a mindkét állcsontjukban metszőfoggal rendelkező állatok, a *ráksaszák*, a *pisácsák*, valamint az emberek elevenszülők. (44) A madarak, kígyók, krokodilok, halak, tek-

⁴¹ Ártó démonok két csoportja; utóbbiak nevüket sárgás színükről kaphatták, vagy arról, hogy kedvelik a húsevést.

⁴² Égi lények egy csoportja, a *szóma* őrzői. Később (az eposzok korában) személyük már elsősorban a zenéhez kapcsolódik.

⁴³ A vízhez kötődő női istenségek, a *gandharvák* feleségei.

⁴⁴ Az istenek (*dévak*) ellenlábasai.

⁴⁵ Emberarcú kígyóistenségek.

⁴⁶ Kígyódémonok.

⁴⁷ Madáristenségek.

⁴⁸ Embertestű és lófejű, vagy lótestű és emberfejű mitikus alakok.

⁴⁹ Cf. 5.18.

nősök s a többi hasonló szárazföldi és vízi állat tojásból születik. (45) Azok a rovarok, amelyek csípnek vagy harapnak, a tetvek, legyek és poloskák, a hő hatására keletkező lények, meg a többi hasonló nedvességből születik.

(46) Valamennyi magról vagy dugványból hajtó növény csírázik. Az egynyári növények sok virágot és termést hoznak, s a termés beérését követően elpusztulnak. (47) A hagyomány az „erdő urainak” nevezi azokat, amelyeknek ugyan nincs virágjuk, de hoznak termést. Amelyek pedig virágot és gyümölcsöt is hoznak, azokat hagyományosan fának hívják. (48) A különféle bokrok és cserjék, a fűfélék, indák és kúszónövények szintén magról vagy dugványból hajtanak ki. (49) Ezeket a lényeket korábbi tetteik következtében sokrétű sötétség árnyékolja, de belül tudatosak, érzékelik az örömet és a szenvedést. (50) Ebben a feltartóztathatatlan, mindig tovább forgó rettenetes létkörforgásban ezt az állapotot nevezik legalsónak, Brahmá állapotát pedig legfelsőnek.

A kozmikus körforgás

(51) Miután így megteremtette ezt a világot és engem, Ő, a fel-foghatatlan hatalmú ismét önnön bensőjébe rejtőzött, az időt az idővel sújtva.⁵⁰ (52) Amikor az Isten ébren van, a világ is mozgásban van. Amikor pedig háborítatlan nyugalomban alszik, akkor a mindenség álomba merül. (53) Amikor Ő mélyen alszik, a testtel bíró lények, kiknek lételemük a cselekvés,⁵¹ felhagynak tevékenységükkel, és elméjük ellankad. (54) S mikor mindannyian együtt beleolvadnak az Ő hatalmas lényébe, akkor Ő, kinek a testében valamennyi lény jelen van, békésen és zavartalanul alszik.

⁵⁰ Vagyis, ahogy a kommentátorok értelmezik, a teremtés idejét a pusztulás idejével váltva fel.

⁵¹ Vagyis a korábbi tetteik következtében testet öltött lelkek (komm.).

(55) Hosszan időz a sötétségben, elmerülve benne érzékszerveivel, s beszünteti a rá jellemző tevékenységét. Azután kilép a fizikai formából. (56) Atomnyivá lesz, és kiterjedve beleolvad a mozdulatlan és mozgó lények magjába – ekkor hagyja el a fizikai formát.⁵²

(57) Ő, a nemmúló felébred és elalszik, s ezen a módon újra meg újra életre kelti és elpusztítja ezt a világot, a mozgót és a mozdulatlant.

A Törvény átadása

(58) Miután megalkotta ezt a törvénykönyvet, a szabálynak megfelelően legelőször csak nekem adta át, én pedig továbbadtam Maricsinak⁵³ meg a többi bölcsnek. (59) Ezt a törvénykönyvet most Bhrigu⁵⁴ fogja elmondani nektek, hiánytalanul, mert a bölcs Bhrigu megtanulta azt tőlem teljes egészében.”

(60) Bhrigu, a nagy bölcs örömmel fogadta Manu ezen szavait, s így szólt a bölcssekhez: „Hallgassátok hát!

⁵² Az 55–56. versek alanya több kommentátor szerint az egyéni lélek, és a szöveg azt írja le, mi történik a lélekkel az egyén halála után: először megszűnik a tudat, és bár az érzékekkel való kapcsolat megmarad, azok működése leáll. Ezután a lélek elhagyja a durvatestet, és a finomtestbe csomagolva belép egy növény, állat vagy ember magvába, hogy aztán újra felöltson egy durvatestet. Ha azonban feltételezzük, hogy a két vers tartalmában kapcsolódik a megelőző részhez, akkor valószínűbb, hogy a szöveg arról beszél, hogyan jelennek meg újra a lelkek a kozmikus pusztulást követő sötétség (a Teremtő alvása) végén, az új világ kibocsátásakor. Ez esetben a „fizikai forma” a Teremtő teste, amelybe a lények az előző ciklus végén visszaolvadtak, és amelyet a következő ciklus elején elhagynak, hogy újból megtestesüljenek.

⁵³ A tíz nagy bölcs (*risi*) egyike, cf. 1.35.

⁵⁴ Bhrigu szintén a tíz nagy *risi* egyike.

Idő és kozmológia

(61) Manutól, a Magától Született fiától hat további Manu származott – nemeslelkű, nagyerejű lények, akik mind létrehívták a maguk teremtményeit: (62) Szvárócsisa, Auttami, Támasza, Raivata, a nagyhatalmú Csáksusa, és Vivaszvat fia. (63) Ez a hét mérhetetlen erejű Manu, élükön a Magától Született fiával, teremtette és uralta e világot, a mozgót és a mozdulatlant, mind-egyikük a maga korszakában.

(64) Tizennyolc *nimésa*⁵⁵ egy *kástha*,⁵⁶ harminc *kástha* egy *kalá*,⁵⁷ harminc *kalá* egy *muhúrta*,⁵⁸ s abból ugyanannyi egy teljes nap. (65) Az emberi világban és az istenek világában is a nap választja el egymástól a nappalt s az éjszakát. Az éjszaka az élőlények alvására szolgál, a nappal pedig a tevékenykedésre. (66) Az ősök esetében a nappal és az éjszaka egy hónapot tesz ki, ami kétszer két hétre oszlik.⁵⁹ A sötét két hét a nappal, mely a tevékenység ideje, a világos két hét az éjszaka, az alvás ideje. (67) Az istenek esetében a teljes nap egy évet tesz ki, ami a következőképpen osztható fel: nappal akkor van, amikor a nap észak felé halad, éjszaka pedig akkor, amikor a nap délnek tart.

(68) Most pedig röviden hallgassátok meg, meddig tart Brahmá egy teljes napja, s meddig az egyes korszakok, a megfelelő sorrendben. (69) A *krita*-korszak, azt mondják, négyezer évből áll, négyszáz éves szürkület előzi meg, és ugyanannyi ideig tartó szürkület követi. (70) A többi három korszakban s az őket megelőző, illetve követő szürkületeknél az ezres és a százaz szám első

⁵⁵ Szó szerint: szempillantás.

⁵⁶ Ez körülbelül 0,05 másodpercnek felel meg.

⁵⁷ Kb. 1,6 perc.

⁵⁸ 48 perc, az alapegység a nap felosztásánál.

⁵⁹ Holdhónapról van szó, a kétszer két hét a holdfázisokhoz igazodik: a sötét félhónap alatt a hold fogy, a világos félhónap alatt növekszik.

számjegye mindig eggyel csökken.⁶⁰ (71) E négy korszak, amely a kezdet kezdetén tizenkétezer évben lett meghatározva, egy isteni korszaknak felel meg. (72) Ezer isteni korszak együtt Brahmá egy nappalát teszi ki, s ugyanilyen hosszú Brahmá éjszakája is. (73) Akik tudják, hogy Brahmá szent nappala ezer korszakig tart, és az éjszakája is ugyanennyi ideig, bizony azok ismerői csak igazán a nappalnak és az éjszakának.

(74) Miután eltelt az a nappal és az az éjszaka, Ő felébred ál-mából, s miután felébredt, kibocsátja az egyszerre létező és nem-létező elmét. (75) Az elme az alkotás vágyától hajtva átalakul – így teremt. Belőle keletkezik az éter, amelyhez a hangzás jellegét kapcsolják. (76) Átalakulással keletkezik az éterből az erős, tiszta szél, amely az összes szagot szállítja, s amelynek, azt mondják, az érintés a jellege. (77) Átalakulással keletkezik a szélből a ragyogó, sötétséget eloszlató, sugárzó fény, amelynek, azt mondják, a látvány a jellege. (78) Átalakulással keletkezik a fényből az íz-jellegű víz, a vízből pedig a szag-jellegű föld. Ilyen volt a teremtés a kezdet kezdetén.

(79) A korábban említett tizenkétezerből álló isteni korszak hetvenegyszeresét mondják itt egy Manu-korszaknak. (80) A megszámlálhatatlanul sok Manu-korszakot, teremtést és pusztítást – a Legfelsőbb Lény mindezt újra meg újra végbeviszi, mintha csak játszana.

(81) A *krita*-korszakban a Törvény sértetlen, négy lábon áll,⁶¹ ahogyan az igazság is. Az emberek ekkor még semmit sem szerez-

⁶⁰ Ez a *trétá*-korszak esetében 3000 évet jelent 300 éves szürkületekkel, a *dvápara*-korszaknál 2000 évet 200 éves szürkületekkel, a *kali*-korszaknál pedig 1000 évet 100 éves szürkületekkel.

⁶¹ A *Dharmát* gyakran jelenítették meg bikaként. Nem egyértelmű, hogy a szövegben mit jelképez a négy láb. Egyes kommentátorok szerint az érdemszerzés négy formájáról: az aszkézisről, a tudásszerzésről, az áldozatbemutatásról és az adakozásról van szó, mások szerint a négy áldozópapról, vagy a négy osztályról. Az is elképzelhető, hogy a négy láb egyszerűen a stabilitásra utal.

nek törvénytelen módszerekkel. (82) A többi korszakban azután a szerzés miatt⁶² a Törvény sorra veszíti el a lábait; a lopásnak, a hazugságnak és a csalásnak köszönhetően mindig odalesz egy lába. (83) A *krita*-korszakban az emberek egészségesek, valamennyi céljukat megvalósítják, és négyszáz évig élnek. A *trétá*- és a többi korszakban azonban életkoruk mindig a korábbi negyedére⁶³ csökken. (84) A halandók Védában említett életideje, a rituális cselekedetekből fakadó áldás és a testtel bíró lények hatalma mindig az adott korszaknak megfelelően hoz gyümölcsöt ebben a világban.

(85) Az emberek számára előírt törvények mások a *krita*-, mások a *trétá*-, ismét mások a *dvápara*-, és megint mások a *kali*-korszakban, az egyes korszakok csökkenő idejének megfelelően.⁶⁴ (86) A *krita*-korszakban az aszkézis az első; a *trétá*-korszakban, azt mondják, a tudás; a *dvápara*-korszakban az áldozatbemutatás; a *kali*-korszakban pedig egyedül az adakozás.

Az osztályoknak megfelelő tevékenységek

(87) Hogy megóvja mindazt, amit teremtett, Ő, a kápráztató fényességű, különböző tevékenységeket jelölt ki a szájából, karjából, combjából és lábából születetteknek. (88) A *bráhmanáknak* a Veda tanítását és recitálását, az áldozatbemutatást és a szertartások levezetését, az adakozást s az ajándékok elfogadását jelölte ki. (89) A *ksatrijának* az alattvalók megóvását, az adakozást, az

⁶² Vagyis az előző versben említett törvénytelen szerzés elterjedése miatt: így értelmezi Kullúka az *ágamát* kifejezést. Médhátithi ugyanezt így érti: „a szent hagyományból (*ágama*), vagyis a Védából származó Törvény...”.

⁶³ A *páda* jelent „negyedet” és „lábát” is, így az egyre csökkenő életkor összekapcsolható a Törvény egy-egy lábának elvesztésével.

⁶⁴ Az idő csökkenése az egyes korszakokra, de az emberi élettartamra is vonatkozhat.

áldozást és a Védá-recitálást írta elő, valamint azt, hogy ne ragaszkodják az érzéktárgyakhoz. (90) A *vaisjának* az állattenyésztést, az adakozást, az áldozást, a Védá-recitálást, a kereskedelmet, a pénzkölcsönzést és a földművelést jelölte ki. (91) A *súdrának* viszont csupán egyetlen tevékenységet jelölt ki az Úr, mégpedig ezeknek az osztályoknak az alázatos szolgálatát.

A bráhmana kiválósága

(92) Azt mondják, az ember tisztább a köldökétől fölfelé, mint attól lefelé. Ezért jelentette ki a Magától Született, hogy a szája az ő legtisztább pontja. (93) A Törvény értelmében a *bráhmana* az egész teremtés ura, mert a legfelsőbb testrészből született, mert ő született legerősebb, és mert ő őrzi elméjében a Védát. (94) Hiszen a kezdet kezdetén a Magától Született a tulajdon szájából teremtette őt aszkézise erejével, hogy ő juttassa el az áldozatokat az istenekhez meg az ősökhez, s hogy megóvja ezt a világot. (95) Ki lehet különb önála, akinek a száján keresztül a mennylakók és az ősök szellemei elfogyasztják a nekik szánt áldozatokat? (96) A létezők közt az élőlények a legkülönbek, az élőlények közt az értelemmel bíró lények, az értelemmel bíró lények közt az emberek, az emberek közt pedig a hagyomány szerint a *bráhmanák*; (97) a *bráhmanák* közt a tanult *bráhmanák*, a tanultak közt azok, akik elhatározásra jutottak,⁶⁵ a határozottak közt a cselekvők, a cselekvők közt a Brahman⁶⁶ ismerői. (98) Egyedül a *bráhmana* születésében nyilvánul meg a Törvény örökkévaló fizikai formája, mert a *bráhmana* a Törvény érdekében született, s méltó rá, hogy egyesüljön a Brahmannal.⁶⁷ (99) Hiszen a *bráhmana* születésekor

⁶⁵ Vagyis akik a számukra előírt kötelességeket illetően szilárd elhatározással bírnak.

⁶⁶ A Védából megismerhető szent tudás.

⁶⁷ Az Abszolútummal.

egy mindenkinél különb lény, valamennyi élőlény ura születik erre a földre, hogy őrizze a Törvény kincsestárát. (100) Ez a világ – minden, ami csak a földön van – a *bráhmana* tulajdona. Kiválósága és előkelő születése folytán a *bráhmanát* illeti az egész világ. (101) A *bráhmana* csak azt eszi, ami az övé, azt viseli, ami az övé, azt adja oda, ami az övé.⁶⁸ A többi ember csupán a *bráhmana* jóindulatának köszönheti, hogy eszik.

Manu törvénykönyve

(102) A bölcs Manu, a Magától Született fia azért állította össze ezt az értekezést, hogy megszabja, mely tevékenységek tartoznak hozzá,⁶⁹ s melyek sorban a többi osztály tagjaihoz. (103) A tanult *bráhmanának* figyelmesen végig kell tanulmányoznia ezt, s annak rendje és módja szerint csakis ő adhatja tovább tanítványainak.⁷⁰ (104) Ha egy fogadalmihoz hű *bráhmana* megtanulja ezt az értekezést, soha többé nem szennyezik be személyét az elme, a beszéd és a test bűnei. (105) Megtisztítja azokat, akik együtt esznek vele, megtisztítja nemzetségének őseit és leszármazottait hetedízíglén, és egyedül ő méltó rá, hogy az övé legyen ez a föld.

(106) Ez⁷¹ a legkiválóbb szerencsehozó áldás, ez a bölcsesség kiteljesítője, általa maradandó hírnév szerezhető,⁷² ez a legfőbb jó. (107) Minden benne foglaltatik a Törvényről, az erényes és bűnös tettekről, s a helyes életvitelnek a négy osztályra vonatkozó örökérvényű szabályairól.

⁶⁸ Amint Médhátithi megjegyzi, még ha meg is vendégelik, a *bráhmana* végső soron akkor is a sajátját eszi.

⁶⁹ Azaz a *bráhmanához*.

⁷⁰ Ez a vers nem zárja ki a *bráhmanák* alatti három osztályt a Manuszmitri tanulmányozásából, csupán az oktatásából.

⁷¹ Vagyis ez a törvénykönyv.

⁷² Vagy, más olvasat szerint: „vele hírnév és hosszú élet érhető el”.

(108) A legfőbb Törvény a helyes életvitel – amit a Véda meg a hagyomány szövegei tanítanak. Ezért a kétszer született⁷³ minden esetben ehhez⁷⁴ tartsa magát, s egy pillanatra se szűnjön meg uralkodni önmagán. (109) Ha a *bráhmana* eltér a helyes életmód szabályaitól, nem aratja le a Véda gyümölcsét. Ha viszont híven követi a szabályokat, valamennyi érdem az övé lesz: így tartja a hagyomány. (110) Látván, hogy a Törvény útja a helyes életmódból indul ki, a bölcsek megértették, hogy minden aszkézis fundamentuma a helyes életvitel.

Áttekintés

- (111) A világ keletkezése. (1.6–110)
A szentségekre vonatkozó szabályok. (2.26–67)
A fogadalom megtartása. (2.69–139)
Szolgálat. (2.140–244)
A tanulmányokat lezáró rituális fürdés elsődrendű fontosságú szabálya. (2.245–246)
- (112) Nősülés (3.4–19) és a házasság különböző típusai. (3.20–44)
Az öt nagy áldozatra vonatkozó szabályok. (3.67–121, 285–286)
Az ősöknek szóló áldozattal kapcsolatos örökérvényű rendelkezés. (3.122–284)
- (113) A különböző foglalkozások. (4.2–12)
A tanulmányokat lezáró rituális fürdésen átesett ember fogadalmi. (4.13–257)

⁷³ Vagyis a felső három osztályba tartozó férfi, vagy szűkebb értelemben a *bráhmana*.

⁷⁴ A helyes életvitelhez, vagy esetleg Manu törvénykönyvéhez, amely maga is a hagyományos szövegek (*szmriti*) közé tartozik.

- Engedélyezett és tiltott ételek. (5.4–56)
Megtisztulás. (5.57–109)
A tárgyak megtisztítása. (5.111–145)
(114) Nőkkel kapcsolatos törvények. (5.147–168)
Aszkétaélet. (6.1–32)
A megszabadulás keresése. (6.33–85)
Visszavonulás.⁷⁵ (6.87–96)
Az uralkodóra vonatkozó törvények. (7.1–226)
Ítélethozatal peres ügyekben. (8.1–46)
(115) A tanúk kihallgatására vonatkozó szabályok. (8.62–123)
A férjre és feleségre vonatkozó törvény. (9.1–102)
Az örökség felosztása. (9.104–219)
Szerencsejáték. (9.221–228)
A tüskék⁷⁶ eltávolítása. (9.232–293)
(116) A *vaisják* és *súdrák* magatartása. (9.326–335)
A kevert kasztok eredete. (10.1–73)
Az osztályokra vonatkozó Törvények végszükség esetén.
(10.81–129)
Vezekléssel kapcsolatos szabályok. (11.44–266)
(117) A tetteknek megfelelő újraszületések három fajtája.
(12.1–81)
A legfőbb jó. (12.83–106)
A tettek jó és rossz sajátságainak vizsgálata.

⁷⁵ Amint arra Olivelle rámutat (243. o.), a Törvénykönyv megkülönbözteti egymástól a *móksa* és a *szannjásza* életvitelt: előbbi a világi életről teljesen lemondó és az újraszületésektől való megszabadulásnak szentelt végső, negyedik életszakaszt jelenti, míg az utóbbi a visszavonult családfenntartó életvitelét, amelyet kevésbé szigorú lemondás és aszkézis jellemez (cf. 6.86 skk).

⁷⁶ Vagyis az államra veszélyes emberek.

(118) A lakóhely, a kaszt és a család örökérvényű törvényei.
Eretnekekre és céhekre vonatkozó törvények.⁷⁷

– Manu ezekről beszél e törvénykönyvben.

(119) Miként egykor Manu a kérésemre megtanította nekem
ezt a törvénykönyvet, úgy hallgassátok most ti is éntőlem.

⁷⁷ A három utolsó téma nem szerepel Manu törvénykönyvében. Ennek az lehet az oka, hogy ez a tartalmi összefoglalás teljes egészében későbbi betoldás. A szinopszis szerzőjének valószínűleg egy másik szövegváltozat állt a rendelkezésére, amely nem teljesen egyezett Manu törvénykönyvének fennmaradt verziójával.

MÁSODIK FEJEZET

A Törvény

(1) Hallgassátok a Törvényt, melyet a bölcs, igaz emberek követnek, azok, akikben nincs sem vágy, sem gyűlölet, a Törvényt, amelyre a szív is hallgat.

Vágy

(2) A vágyaknak való alávetettség nem dicséretes, de vágyatlanság itt nem létezhet, hiszen a vágy sarkallja az embert a Véda tanulására s arra, hogy végezze a védikus rítusokat. (3) A vágy gyökere a szándék, a szándék előzi meg az áldozatokat, a szándékból ered valamennyi fogadalom és önmegtartóztatás: így tartja a hagyomány. (4) Nincs a világon olyan tett, amelyet az ember vágy nélkül hajtana végre, hiszen bármit tesz is, az a vágy műve. (5) Ha helyesen jár el velük kapcsolatban,⁷⁸ a halhatatlanok világába jut, ezen a világon pedig minden vágya beteljesül.

A Törvény forrása

(6) A Törvény gyökere a teljes Véda, a Véda ismerőinek hagyománya és erényes magaviselete, a jók életvitele s mindaz, ami

⁷⁸ Ezt a részt a kommentátorok különbözőképp magyarázzák, mivel a „velük” szó utalhat a kötelességekre vagy éppen az áldozati szer-tartásokra is, de a vers valószínűleg az előzőekhez kapcsolódik, és így itt is a vágyakról van szó (ez utóbbi Médhátithi értelmezése).

elégedetté teszi az embert.⁷⁹ (7) Az összes törvény, amit Manu kihirdetett, a Védában is ki lett nyilvánítva, mert minden tudás benne rejlik.⁸⁰ (8) Vizsgálja hát meg a tanult ember ezt az egészet maradéktalanul a tudás szemével, és kövesse a rá vonatkozó Törvényt a szent szövegek tekintélye alapján. (9) Mert ha az ember követi a szent szövegekben és a hagyományos szövegekben lefektetett Törvényt, akkor hírnevet szerez ezen a világon, a túlvilágon pedig a legnagyobb boldogságban lesz része.

(10) A „szent szövegek”⁸¹ jelentése: a Véda, a „hagyományos szöveg”⁸² kifejezés annyit tesz, mint „törvénykönyv”. E kettő semmilyen körülmények között sem kérdőjelezhető meg, hiszen belőlük ragyog elő a Törvény. (11) Ha egy kétszer született semmibe veszi e két forrást, mert egyedül az érvelés tudományára

⁷⁹ Elsősorban a szertartások bemutatásából és egyéb rituális tevékenységből származó elégedettségéről van szó.

⁸⁰ Tudniillik a Védában, legalábbis a kommentátorok többségének értelmezése szerint. Vannak azonban (pl. Kullúka), akik Manura vonatkoztatják az utolsó megjegyzést.

⁸¹ A szanszkrit *sruti* szó fordítása, szó szerinti jelentése: „hallott szöveg”, a Véda, melyet az ortodox hagyomány vagy szerző nélküli, örök időktől létező, autonóm szövegnek tart, vagy a Teremtő kinyilatkoztatásának. Egészen a késő középkorig kizárólag szóbeli hagyományozás útján adta át egyik papi generáció a másiknak.

⁸² A szanszkrit *szmriti* szó fordítása, szó szerinti jelentése „emlékezetből felidézett szöveg”. Tágabb értelemben nem csak a törvénykönyvek (dharmaśāstrák) tartoznak ide, hanem az eposzok és a puránák is. A *srutival* ellentétben a *szmritinek* van szerzője, mégpedig egy teremtett személy (például Manu). Az ortodox felfogás szerint a *szmriti* minden esetben a Védán, vagyis a *srutin* alapul, még akkor is, ha egy-egy rítus vagy előírás látszólag csak a *szmritiben* fordul elő, mivel a bölcs szerző ilyen esetekben is emlékezetébe tudta idézni az alapul szolgáló Véda-beli szöveghelyet, amely számunkra esetleg már nem elérhető.

támaszkodik, az igaz embereknek ki kell közösiíteniük őt mint eretnek⁸³ Védá-tagadót.

A Törvény ismerete

(12) A Védá, a hagyomány, a jók viselkedése és ami az embernek magának örömet ad – erről a négyről mondják, hogy a Törvény szemmel látható ismertetőjelei. (13) A Törvény ismerete azoknak a számára van előírva, akik nem ragaszkodnak az anyagi javakhoz és az érzéki élvezetekhez. A Törvényt megismerni vágyók számára a Védá a legfőbb tekintély.⁸⁴

(14) Ha két egymásnak ellentmondó állítást találunk a Védában, a hagyomány szerint mindkettőt Törvényként kell elfogadnunk, mert a bölcsek nem tévedtek, amikor mindkettőről azt mondták: Törvény. (15) Az áldozatot bármikor be lehet mutatni: napkelte után, napkelte előtt vagy hajnalhasadáskor – így szól a Védá-beli kinyilatkoztatás.⁸⁵

(16) Csakis az jogosult e törvénykönyvet tanulmányozni, akinek a számára a fogantatással kezdődő és a halotti szertartással végződő, védikus formulákkal kísért rítusok elő vannak írva.⁸⁶

⁸³ A szanszkrit *násztika* szó fordítása, olyan ember, aki azt mondja: „nincs” (*nászti*), vagyis jelen szövegösszefüggésben „nincs a Védának [és a Védán alapuló *szmritinek*] mindenek felett álló tekintélye”.

⁸⁴ A *pramána* szó jelentése a „tekintély” mellett a „helyes megismerés eszköze” is.

⁸⁵ Ez a vers az előző versben említett ellentmondásra hoz egy példát. Az áldozat bemutatásának idejére vonatkozóan a Védá itt nem ad egyértelmű utasítást, így az áldozatot bemutató személy maga választja ki a napszakot.

⁸⁶ Ki vannak zárva tehát a nők, a *súdrák* és a náluk alacsonyabb kasztok tagjai. Bár a nők is átesnek a rítusokon, legalábbis azok egy részén, az ő esetükben a védikus formulák (*mantrák*) elmaradnak.

A szent föld

(17) Brahmávirtának⁸⁷ hívják a szent Szaraszvatí⁸⁸ és Drisadvatí⁸⁹ folyók közé eső területet,⁹⁰ melyet az istenek mértek ki. (18) Azt nevezik „a jók életvitelének”, ami nemzedékről nemzedékre öröklődött ezen a földön a négy osztály tagjai között és a kevert kasztúak között.

(19) Kuruksétra⁹¹ s a Matszják,⁹² Pancsálák⁹³ és Súrászénakák⁹⁴ földje a Brahmávirtával szomszédos Brahmarsidésa.⁹⁵ (20) Minden embernek a világon olyan *bráhmanától* kellene megtanulnia a számára megfelelő életvitelt, aki ezen a földön született.

(21) A Himalája és a Vindhja⁹⁶ hegység közti terület, amely Vinasanától⁹⁷ keletre és Prajágától⁹⁸ nyugatra fekszik, Madhjadésaként⁹⁹ ismert.

⁸⁷ „Brahmá (vagy a Brahman = a Véda) földje”.

⁸⁸ A Szaraszvatí folyó az Indus és a Gangesz közti területen folyt, ám az idők során kiszáradt.

⁸⁹ A Drisadvatí folyó keletről torkollott a Szaraszvatíba.

⁹⁰ Bühler (32. o. 19. jegyzet) ezt a területet a Dóábnak (a Gangesz és a Jamuná folyók köze) a mai Delhi és Mathurá közötti részére teszi.

⁹¹ Azaz a Kuruk földje. A Kuruk nemzetsége az Indus és a Gangesz folyó közötti területen élt. Később a Kuruksétra már csak a Szaraszvatítól délre és a Drisadvatítól északra fekvő területet jelenti, ahol a híres Mahábháratá-beli csata zajlott a Pándavák és a Kauravák között.

⁹² A Matszják a Kuruktól délre éltek.

⁹³ A Pancsálák területe a Kuruk földjétől délkeletre volt található.

⁹⁴ A Súrászénakák a Matszjától délre eső területet lakták, székhelyük Mathurá volt.

⁹⁵ „A *bráhmana* bölcsék vidéke”.

⁹⁶ A Vindhja hegység választja el egymástól Észak-Indiát és a Dekkánt.

⁹⁷ Annak a helynek a neve, ahová a hagyomány a Szaraszvatí folyó eltűnését (*vinasana*) helyezi.

⁹⁸ A Gangesz és a Jamuná folyó találkozásánál található szent város; ma Allahabad.

⁹⁹ „A középső régió”.

(22) Azt a területet, amely e két hegység között fekszik, s keleti és nyugati irányban is a tengerig terjed, a bölcsek Árváartának¹⁰⁰ nevezik.

(23) A feketefoltos antilop¹⁰¹ természetes élőhelye az a föld, amely alkalmas az áldozatok bemutatására. Az ezen túl fekvő terület már a barbárok¹⁰² földje.

(24) A kétszer születettek igyekezzenek ezeken a helyeken letelepedni, a *súdra* viszont bárhol lakhat, ha a megélhetése múlik rajta.

(25) Röviden kifejtettem nektek a Törvény eredetét és ennek a világnak a keletkezését. Most hallgassátok az osztályokra vonatkozó Törvényeket.

A szentségek

(26) A kétszer születetteknek az üdvös védikus rítusok segítségével el kell végezniük a test megszentelését, amely a fogantatással kezdődik, s megtisztítja az embert ezen a világon és a halál után is.

(27) A magzatért bemutatott tűzáldozatok, a születési ceremónia, a haj első levágása és a *mundzsa*-fűből¹⁰³ készült öv felkötése lemossa a kétszer születettekről a magból és az anyaméhből származó bűnöket.¹⁰⁴ (28) A Véda-recitáció, a fogadalmak, a tűzáldozatok, a három Véda tanulmányozása, a rituális felajánlások,¹⁰⁵ a fiú utódok, az öt nagy áldozat meg a többi áldozat felkészítik a testet a Brahmannal való egyesülésre.¹⁰⁶

¹⁰⁰ „Az árvák földje”.

¹⁰¹ *Antilope cervicapra*, indiai antilop.

¹⁰² Idegenek, törzsi népek és egyéb csoportok, amelyeknek tagjai nem illeszthetők be a hagyományos hindu társadalmi rendszerbe.

¹⁰³ *Saccharum munja*. Egy nagyjából 3 méteresre növő kákaféle.

¹⁰⁴ Vagyis az apától és az anyától származó bűnöket.

¹⁰⁵ Az isteneknek, az ősöknek és a bölcseknek (*tarpana*).

¹⁰⁶ Médhátithi értelmezésében: „alkalmassá válik a Brahman, vagyis a Véda elsajátítására”.

Gyermekkor i rítusok

(29) A fiúgyermek¹⁰⁷ születési ceremóniájára a köldökzsinór elvágása előtt kerüljön sor. A gyermeket arannyal, mézzel és tisztított vajjal kell megegetetni védikus formulák kíséretében.¹⁰⁸

(30) A névadási ceremóniát a gyermek születése utáni tizedik vagy tizenkettedik napon kell elvégezni egy szerencsés napon vagy órában, vagy kedvező csillagállás mellett.

(31) A *bráhmana* neve üdvös dologra utaljon, a *ksatrijái* az erőre, a *vaisjái* a vagyonra, a *súdra* neve pedig legyen megvetésre méltó.

(32) A *bráhmana* neve utaljon a boldogságra, a *ksatrijái* az olalomra, a *vaisjái* a gyarapodásra, a *súdrái* pedig a szolgaságra.¹⁰⁹

(33) A nők neve legyen könnyen kiejthető, minden durva mellékértelemtől mentes, világos jelentésű, kellemes hangzású, üdvös dologra utaló, végződjék hosszú magánhangzóra, és legyen benne áldást kifejező szó.¹¹⁰

(34) A kisgyermeket a negyedik hónapban kell első ízben szertartásosan kivinni a házból, a hatodik hónapban kaphat először

¹⁰⁷ A gyermek neve azért szerepel kiemelve, mert a lányok születési ceremóniáját nem kísérik védikus formulák.

¹⁰⁸ Az arany vagy aranyport jelent, amit belekevernek a mézbe és a vajba, vagy aranyból készült kanalat, esetleg edényt, amellyel, illetve amelyből a gyermeket etetik. Az olvasztással megtisztított vaj (*szarpisz*) lehet folyékony állagú (ekkor neve *ádzsja*) vagy szilárd (*ghrita*).

¹⁰⁹ Több kommentátor szerint a *bráhmana* nevének második felében szerepelnie kell a *sarman* („biztonság, boldogság”) szónak, vagy szinonimájának. Médhátithi többféle képzésmódot is megenged (pl. a Szvámidatta, Bhavabhúti, Indraszvámin, Indrásrama, Indradatta szerinte mind helyes *bráhmana* nevek). Kullúka a következő neveket említi példaként, az osztályok rangsora szerint: Subhasarman, Balavarman, Vasubhúti, Dínadásza.

¹¹⁰ Kullúka szerint ilyen női nevek (osztálytól függetlenül) pl. a Jasódá, Dévi, Szuvadaná, Szubhadrá.

rizst enni, s ekkor kell elvégezni azokat a szerencsehozó rítusokat is, amelyeket a család hagyományként őriz.

(35) A haj első levágása a Törvény értelmében¹¹¹ minden kétszer születettnél az első vagy a harmadik életévben történjék, amint azt a Véda előírja.

A védikus beavatás

(36) A védikus beavatási szertartást *bráhmanák* esetében a fogantatástól számított nyolcadik évben, *ksatrijáknál* a tizenegyedik évben, *vaisjáknál* pedig a tizenkettedik évben kell megtartani. (37) Ha a *bráhmana* ki akar tűnni a védikus tudásban, akkor a szertartást már az ötödik évben meg kell tartani, a hatalomra vágyó *ksatrija* esetében a hatodik évben, a hasznot hajtó tevékenységre vágyó *vaisja* esetében a nyolcadikban.

(38) *Bráhmanáknál* a Szávitri¹¹² a tizenhatodik életévig érvényes, *ksatrijáknál* a huszonkettedik évig, *vaisjáknál* a huszonnyedik évig. (39) Ha a megfelelő időben nem esnek át a beavatáson, később mindhárman egyszer s mindenkorra megfosztatnak a Szávitritól, *vrátják*¹¹³ lesznek, és az *árják* megvetik őket. (40) Egy

¹¹¹ Vagy: „vallásos érdem szerzése céljából” (*dharmatah*).

¹¹² A védikus beavatási szertartás egyik legfontosabb része az, amikor a mester megtanítja tanítványának a Szávitrit, a Szavitrihez, a Napistenhez szóló imát („Elmélkedjünk a Napisten tökéletes dicsőségén, hogy ő ösztönözze gondolatainkat.” Rig-véda 3.62.10.), ezért a Szávitri a beavatási szertartást is jelentheti metonimikus értelemben.

¹¹³ A *vrátja* a legrégebbi védikus szövegekben vándort, nomadizáló embert jelentett, akinek időnként varázserőt is tulajdonítottak. Később koldusok, csavargók, alacsony vagy kevert kasztúak, illetve kasztjuktól megfosztott emberek megjelölésére használták a szót, valamint arra is, aki nem esett át a kötelező szertartásokon (első sorban arra a *bráhmanára*, aki nem kapta meg a védikus beavatást.

bráhmana soha ne lépjen védikus vagy házassági kapcsolatba¹¹⁴ ezekkel, még végszükségben se, hacsak előírás szerint meg nem tisztultak.

A beavatottak ismérvei (41) A tanítványok osztályuk sorrendjében a feketefoltos antilop bőrét, a *ruru* antilop¹¹⁵ bőrét, illetve kecskebőrt, valamint kenderből, lenből, illetve gyapjúból készült ruhát viseljenek.¹¹⁶ (42) Az övet a *bráhmana* számára *mundzsa*-fűből kell készíteni, legyen sima és puha, és három szálból álljon. A *ksatrija* öve *múrvá*-kenderből¹¹⁷ készült íjhúrból legyen, a *vaisjáé* kenderfonalból.

(43) Ha nincs *mundzsa*-fű, akkor *kusa*-fűből,¹¹⁸ *asmantakarostból*,¹¹⁹ vagy *balvadzsa*-fűből¹²⁰ kell készíteni őket. Az övet háromszor kell a derék köré tekerni, és egy, három vagy öt csomót kell kötni rá.¹²¹ (44) A *bráhmana* szent fonalát pamutból kell készíteni, a fonálnak három szálból kell állnia, amelyeket fölfelé kell sodorni.¹²² A *ksatrijia* fonala kenderből készül, a *vaisjáé* gyapjúból.

¹¹⁴ A védikus kapcsolat a vallásos, rituális tevékenységekre vonatkozik: szertartások levezetésére, tanításra, stb.

¹¹⁵ Egy foltos antilopfajta.

¹¹⁶ Az állatbőrt testük felső, a szövetruhát pedig testük alsó részén.

¹¹⁷ *Sansevieria roxburghiana* (anyósnyelv).

¹¹⁸ *Poa cynosuroides*.

¹¹⁹ *Bauhinia tomentosa* (orchideafa).

¹²⁰ *Eleusine indica* (aszályfű).

¹²¹ A vers második felének jelentése bizonytalan, több kommentátor így érti: „egyetlen háromszoros csomóval, vagy pedig három, illetve öt csomóval”. A magyar fordítás (Olivelle-t követve) Nárájana kommentárját veszi alapul.

¹²² Az *úrdhvavritam* kifejezés pontos jelentése bizonytalan, több kommentátor úgy érti, hogy „jobbfelé kell sodorni”. Itt a fonál elkészítési módjáról van szó, nem a viseléséről.

(45) A Törvény értelmében a *bráhmana* magával hordhat egy *bilva*¹²³ vagy *palása*,¹²⁴ a *ksatrija* egy *vata*¹²⁵ vagy *khadira*,¹²⁶ a *vaisja* pedig egy *pílu*¹²⁷ vagy *udumbara*¹²⁸ fából készült botot.

(46) A méreteket illetően a *bráhmana* botjának a haj tövéig kell érnie, a *ksatrijáé*nak a homlokig, a *vaisjáé*nak pedig az orrig.

(47) Az összes bot legyen egyenes, sértetlen, tetszetős, egyik se keltsen félelmet, legyen rajtuk a kéreg, és ne legyenek megégyve.

Étkezés (48) Miután kiválasztotta a neki megfelelő botot, hódoljon a Napnak, kerülje meg a tüzet jobb kéz felől, és induljon alamizsnát koldulni, amint azt a szabály előírja.

(49) A beavatáson átesett *bráhmana* úgy kolduljon, hogy az „asszonyom” szót mondja ki legelőször; a *ksatrija* másodiknak, a *vaisja* harmadiknak mondja ezt a szót.¹²⁹ (50) A legelső alkalommal anyjától, lánytestvérétől vagy anyai nagynénjétől kolduljon, vagy olyan nőtől, aki nem fogja visszautasítani.

(51) Miután a csalást mellőzve összegyűjtötte a kellő mennyiségű alamizsnát, adja oda tanítómesterének,¹³⁰ majd tenyeréből igyék egy korty vizet,¹³¹ s miután ily módon megtisztult, kelet felé fordulva egyék. (52) Ha kelet felé fordulva eszik, hosszú életű lesz, délnek fordulva hírnevet szerez, nyugat felé fordulva vagyonos

¹²³ *Aegle marmelos* (bengáli birs).

¹²⁴ *Butea frondosa* (pillangósvirágú fafajta, lakkfának is hívják).

¹²⁵ *Ficus indica* (indiai fügefa, banjanfa).

¹²⁶ *Acacia catechu* (egyfajta akác).

¹²⁷ *Salvadora persica*.

¹²⁸ *Ficus glomerata* (egyfajta füge).

¹²⁹ Az alamizsna koldulásának bevett formulája *bráhmanáknál*: „Asszonyom, adjon alamizsnát!”, *ksatrijáknál*: „Adjon, asszonyom, alamizsnát!”, *vaisjáknál*: „Adjon alamizsnát, asszonyom!”. Az alamizsnát mindig a ház asszonyától kell kérni.

¹³⁰ A kommentátorok másképp értik a verset: „Miután összegyűjtötte a szükséges mennyiségű alamizsnát, adja át csalás nélkül a tanítómesterének.” A magyar fordítás Olivelle értelmezését követi.

¹³¹ Ez az *ácsamana* nevű tisztító szertartás.

lesz, északnak fordulva az igazság birtokába jut. (53) A kétszer született evés előtt mindig igyék egy kevés vizet a tenyeréből, s odafigyelve egye az ételt. Evés után ismét igyék a megfelelő módon, azután vízzel mossa meg a testnyílásait.¹³²

(54) Mindig tisztelje meg az ételt, s ne fitymálja le, amikor eszi. Örvendezzen, amikor megpillantja, legyen vele elégedett, és minden körülmények között fogadja derűsen. (55) Mert ha megtiszteli az ételt, az erőt és energiát ad neki, ha viszont tisztelet nélkül fogyasztja, az étel ezt is, azt is elpusztítja.

(56) Az ételmaradékot ne adja oda senkinek, ne egyen az étkezések között,¹³³ ne egyen túl sokat, és ne menjen sehová, amíg maradék szennyezi.¹³⁴ (57) A túl sok evés betegséghez és az élet lerövidüléséhez vezet, megfoszt a mennyországtól, gátja az erénynek, és az emberek megvetése sújtja, ezért kerülje azt.

Vízivás (58) A *bráhmana* mindig úgy igya tenyeréből a vizet,¹³⁵ hogy tenyerének Brahmához, Pradzsápatihoz¹³⁶ vagy az istenekhez kötődő részét érinti, sohasem az ősökhez kötődött. (59) A tenyernek a hüvelykujj tövénél lévő részéről mondják, hogy Brahmához kötődik, a Pradzsápatihoz kötődő rész az ujjak tö-

¹³² Ti. a fején találhatóakat: a szemet, a fület, az orrlyukat és a száját. A vízzel való érintkezés a megtisztulás jelképe, s mint ilyennek, elsősorban a rituális értelemben vett tisztaság elérése a célja.

¹³³ Vagy, Médhátithi alternatív értelmezésében: „ne egyen, miután megszakította az étkezést”.

¹³⁴ Az étellel való érintkezésből származó tisztátalanságról van szó. Az étkezés bepiszkítja a száját és a kezét, továbbá az ételmaradékot is, mert az érintkezett az emberi nyállal. Tágabb értelemben az étkezést követő testi funkciók miatti tisztátalanság is ide sorolható.

¹³⁵ Az 58–62. versekben az *ácsamana* nevű tisztító szertartásról van szó.

¹³⁶ Pradzsápati neve szó szerint annyit tesz, mint „az élőlények ura”, azaz teremtője. Gyakran azonosítják Szavitrirel és más napistennel, később pedig Visnuval és Sivával is.

vében van, az istenekhez kötődő rész az ujjhegyeken, az ősokhöz kötődő rész pedig e kettő alatt.¹³⁷

(60) Először három ízben merítsen a vízből, és igyék, aztán kétszer mossa meg a száját, és érintse meg vízzel a testnyílásait,¹³⁸ a testét¹³⁹ meg a fejét.

(61) Aki ismeri a Törvényt és megtisztulásra vágyik, mindig egyedül legyen, amikor tenyeréből iszik; tenyerének megfelelő részét érintve, kelet vagy észak felé fordulva igyon, a víz pedig ne legyen sem forró, sem habos.

(62) A *bráhmana* akkor tisztul meg, ha a víz a szívéig jut; a *ksatrija*, ha a víz a torkáig jut; a *vaisja*, ha szájába veszi a vizet; a *súdra* meg akkor, ha benedvesíti vele ajkát.

A beavatottak további ismérvei (63) Ha a kétszer született a jobb karját emeli fel, *upavítinnek* nevezik; ha a bal karját emeli fel, *prácsínávítinnek*; ha a nyakában viseli, akkor meg *nivítinnek* nevezik.¹⁴⁰ (64) Ha az öv, az antilopbőr, a bot, a szent fonál vagy az ivóedény megrongálódott, dobja őket vízbe, s a megfelelő rituális formula elmondása közben szerezzen helyettük másikat.

¹³⁷ A kommentárok szerint a hüvelykujj és a mutatóujj között.

¹³⁸ Ti. a fején lévőket.

¹³⁹ A szanszkrit szövegben *átmánam*, „önmagát”, vagy „a lelkét”, vagyis a kommentátorok értelmezésében: a lélek helyét a testben, vagyis a szívé.

¹⁴⁰ A szent fonalat általában a bal váll fölött átverve, a jobb kar alatt viselik, s ilyenkor a kétszer születettnek fel kell emelnie a jobb karját, hogy áttegye alatta a fonalat. Ez a fonal viselésének legáltalánosabb módja (*upavíta*). Az ősokhöz kötődő szertartásoknál a fonalat a jobb váll fölött átverve, a bal kar alatt kell viselni, ehhez tehát a bal kart kell felemelni (*prácsínávíta*). Az olyan tevékenységek esetén pedig, mint a szexuális érintkezés, a testi szükségletek, vagy ha valaki a szükségét végzi, stb. a nyakba kell akasztani a fonalat (*nivíta*).

A fej megborotválása

(65) *Bráhmanáknál* a tizenhatodik évben kell sort keríteni a haj szertartásos leborotválására, *ksatrijáknál* a huszonkettedik évben, *vaisjáknál* pedig a huszonnegyedikben.¹⁴¹

A nőkre vonatkozó szentségek

(66) Hogy testük megszentelődjék, nőknél teljes egészében az előírt időben és sorrendben kell elvégezni ezt a rítussorozatot, de védikus formulák nélkül. (67) A hagyomány szerint nőknél a házassági szertartás felel meg a védikus beavatásnak, a férj szolgálata a tanítómesternél töltött időnek, a házimunka pedig a szent tűz oltalmazásának.¹⁴²

(68) Szóltam a kétszer születettek szent beavatási szertartásáról, amely egy új születést jelez. Hallgassátok most a beavatást követő teendőket.

A tanítvány

(69) Miután bevatta tanítványát, a mester először a rituális tisztaságot, a helyes életvitelt, a tűz-rituálékat és a szürkületi *szandhjá* szertartást¹⁴³ tanítsa meg neki.

¹⁴¹ Ez a *késánta* vagy más néven *gódána* ceremónia, ilyenkor a tanítómester egy tehenet kap ajándékba.

¹⁴² Ez a gondolat ellentmond az előző versben foglaltaknak. Ott arról volt szó, hogy a nőknek is végig kell járniuk a test megszentelésének valamennyi állomását, az egyetlen különbség a férfiakhoz képest az, hogy a nőknél nem kísérik védikus formulák a rítusokat. A 66. vers szerint viszont a nő nem kapja meg a védikus beavatást (*upanajana*), és így a Védát sem tanulmányozhatja. Ehhez hasonló ellentmondások több helyütt is előfordulnak Manu szövegében.

¹⁴³ A *szandhjá* szó a napot három részre osztó három időpontot, a hajnalt, a delet és az alkonyt, illetve az ekkor végzett szertartásokat

(70) Amikor a tanítvány készen áll a védikus szövegek recitálására, öltözzön könnyű ruhába,¹⁴⁴ s érzékein uralkodva igyék egy kevés vizet a tenyeréből az előírt módon, majd forduljon észak felé, és tegye össze két tenyerét *brahmándzsali*-kéztartásban. Ekkor kell elkezdeni a tanítását. (71) A Védá-órák kezdetén és végén is minden alkalommal boruljon le tanítómestere lábához. Két tenyerét egymáshoz illesztve recitálja a Védát: ezt a kéztartást nevezi a hagyomány *brahmándzsali*-kéztartásnak. (72) Karját keresztezve fogja meg a tanítómester lábát, bal kezével a mester bal lábát, jobbjaival a jobbát.

(73) Amikor készen áll a Védá recitálására, mindig éberem, szólítsa meg a mestert: „Taníts, Uram!”,¹⁴⁵ s amikor azt hallja: „Elég lesz!”, akkor hagyja abba. (74) A recitáció elején és végén is mindig ejtse ki a szent ÓM-szótagot. Ha ez elmarad az elején, a Védá kicsúszik a keze közül, ha pedig a végén marad el, a Védá elenyészik a számára. (75) Az ÓM-szótagot csak azután mondhatja ki, hogy elhelyezkedett a szent fűvön – a fűszálak végének kelet felé kell nézniük –, megtisztította magát a tisztító füvekkel,¹⁴⁶ és elvégezte a három tisztító légzőgyakorlatot.

jelenti. Szűkebb értelemben használták a két szürkületi szertartásra is.

¹⁴⁴ Ez utóbbi utasítást a kommentátorok különféleképpen értelmezik: a tanítvány ruhája legyen tiszta, vagy nem túl drága, vagy (Médhátithi szerint) nem túl vastag, hogy érezhesse a büntetést.

¹⁴⁵ A fordítás az Olivelle-féle szöveget követi, a kéziratok és a kommentárok többsége azonban más olvasatot támogat, amelynek fordítása a következő: „A tanítómester, mindig éberem, így szólítsa meg a recitálásra kész tanítványt: »Recitálj!«”.

¹⁴⁶ Egy szent fűből (*kusa*) készült kötegről van szó, amely kézben hordva vagy gyűrűként az ujj köré csavarva tisztító jelleggel bír.

Az ÓM-szótagról

(76) Az 'A', az 'U' és az 'M' hangot Pradzsápati a három Védából vonta ki, miképp a földet, a levegőt és a mennyet is.¹⁴⁷ (77) Szintén a három Védából fejte ki verslábról verslábra Pradzsápati, a Legfelsőbb Lény a Szávitrit, mely úgy kezdődik: „Elmélkedjünk...”¹⁴⁸

(78) Ha a Védát ismerő *bráhmána* mindkét szürkületi szertartás alkalmával elrecitálja az ÓM-szótagot meg a Szávitrit előtte a Szent Felkiáltásokkal,¹⁴⁹ ezzel olyan érdemet szerez, mintha magát a Védát recitálta volna. (79) Ha a kétszer született a faluból kimenve ezerszer elrecitálja ezt a hármat, egy hónap alatt még a legsúlyosabb büntől is megszabadul, mint a kígyó a levedlett bőrértől. (80) Az igazak bírálata sújtja azt a *bráhmána*, *ksatrija* vagy *vaisja* születésű embert, aki elhatárolja magát a Rig-véda eme versétől s attól, hogy a megfelelő időben elvégezze a számára előírt rítusokat.

(81) A három múlhatatlan Nagy Felkiáltásra,¹⁵⁰ melyeket az ÓM-szótag előz meg, és a háromlábú¹⁵¹ Szávitri-imára úgy kell

¹⁴⁷ Az ÓM-szótag három hangból áll, az A és az U azonban egy hangba, az Ó-ba olvad össze. A három kozmikus szférát megnevező *bhúr* (föld), *bhuvasz* (levegő) és *szvar* (ég) szavakat misztikus erővel bíró szent szavaknak tekintik. Mind az ÓM-szótag három hangja, mind a három kozmikus szféra és az azokat kifejező szavak egy-egy Védából származnak.

¹⁴⁸ Cf. 2.38. A szanszkrit vers első szava: *tad*, „az, ama”.

¹⁴⁹ Azaz a három kozmikus szférát jelentő *bhúr*, *bhuvasz* és *szvar* szavakkal (a három „nagy *vjábritivel*”, egymás után kiejtve: *bhúr bhuvah szvah*). Összesen hét szféra (és ennek megfelelően hét *vjábriti*, „szent szó”) van, e három után következik a *mahasz* (nagy), a *dzsana* (emberek), a *tapasz* (vezeklés) és a *szatja* (igazság). A hét szféra – a földtől kezdve az igazság szférájáig – egyre magasabb rendű.

¹⁵⁰ A hét szféra közül az első hármat kifejező *bhúr bhuvah szvah* szavakra.

¹⁵¹ Azaz három verslábból álló.

tekinteni, mint a Véda szájára.¹⁵² (82) Ha valaki három éven át minden egyes nap lankadatlanul recitálja ezt az imát, az olyanná lesz, mint a szél, éteri testet ölt,¹⁵³ és eljut a legvégső Brahmanhoz. (83) Az ÓM-szótag a legvégső Brahman, a lélegzet kontrollja a legfőbb aszkézis, a Szávitrinél pedig nincs semmi magasabb rendű; az igazság előbbre való a némaságnál. (84) Valamennyi védikus rítus elmúlik – az ülő helyzetben végzett olvasztott vaj-áldozat és az állva bemutatott áldozatok is. Az ÓM-szótag viszont elpusztíthatatlan,¹⁵⁴ ez a Brahman, ez Pradzszápati.

(85) A recitáció mint áldozat tízszer különb a szabályszerűen elvégzett rítus áldozatánál; az elsuttogott recitáció százszor, a gondolatban elmondott pedig ezerszer különb – így tartja a hagyomány. (86) A négyféle főtt étel-áldozat¹⁵⁵ és a szabályoknak megfelelő rítusok áldozata együttesen nem ér fel a recitáció áldozatának egy-tizenhatodával sem. (87) Csakis a recitációval éri el a *bráhmana* a célját, ez kétségtelen. Mindegy, hogy tesz-e még mást is, azt mondják, a Maitra¹⁵⁶ az igazi *bráhmana*.

¹⁵² A szanszkritban: *brahmano mukham*, „a Brahman szája, a Brahmanhoz vezető kapu”, ahol a Brahman jelentheti a Védát és az Abszolútumot is.

¹⁵³ Ti. halála után.

¹⁵⁴ A szanszkrit *aksara* („szótag”, itt az ÓM-szótag) etimológiai levezetése az *a-ksara* („nem pusztuló”) kifejezésből.

¹⁵⁵ Az istenek, ősök, szellemek és emberek részére végzett rituális ételfelajánlás.

¹⁵⁶ A Maitra szó jelentése Olivelle szerint (aki Rághavánandát követi): „aki Mitrához vagyis a Naphoz, más néven Szavitrihez kötődik”, tehát aki állandóan a Szávitri-imát recitálja. Egyes kommentátorok a *mitra*, „barát” jelentésű köznévből vezetik le a *maitra* szót, és így értik a vers végét: „aki az élőlények barátja, vagyis aki nem áldoz fel állatokat, az az igazi *bráhmana*”.

Az érzékszervek kordában tartása

(88) Az okos ember igyekezzék uralkodni a csábító érzéktárgyak közt bolyongó érzékein, mint a kocsihajtó a lovakon.

(89) Hajdanán a bölcsek tizenegy szervről beszéltek. Most ezeket fogom hiánytalanul kifejtetni úgy, ahogyan egymásra következnek.

(90) Fül, bőr, szem, nyelv, s az ötödik: az orr. Végbélnyílás, nemzőszerv, a két kar, a két láb, és a tizedik, mely a hagyomány szerint a beszéd szerve. (91) Ezek közül a füllel kezdődő öt sorban egymás után az érzékelés szervei, a végbélnyílással kezdődő ötöt pedig a cselekvés szervének nevezik.

(92) A tizenegyedik, az elme jellegét tekintve¹⁵⁷ mindkét csoportba beletartozik, így aki ezt uralja, az uralja a két ötös csoportot is.

(93) Aki kötődik a szervekhez, bizonyosan bajba jut,¹⁵⁸ aki azonban uralkodik fölöttük, az sikert ér el. (94) A vágy sohasem csitul el a vágykeltő jelenségek élvezetétől, hanem fellángol, akárcsak a tűz az égőáldozattól. (95) Az egyik ember mindet megragadja, a másik valamennyit elveti. Az összes vágy elvetése jobb, mint a megragadásuk. (96) Az érzéktárgyaktól beszenyeneződött¹⁵⁹ érzékeket önmegtartóztatással nem lehet úgy ellenőrzés alatt tartani, mint állandósult tudással. (97) A Veda, az adakozás, az áldozatok, az önmegtartóztató gyakorlatok és az aszkézis sohasem fognak sikerre vezetni, ha az ember lénye beszenyeneződött.

(98) Aki hall, tapint, lát, ízlel és szagol, de ettől sem vonzalom, sem idegenkedés nem ébred benne, arra az emberre úgy kell tekintenünk, mint aki uralja érzékeit. (99) Ha azonban az összes érzék közül egyetlenegy is kicsúszik az irányítása alól, akkor

¹⁵⁷ Ez a jelleg a *szankalpa*, a gondolkodás, benyomások feldolgozása.

¹⁵⁸ Ez a „baj” lehet e világi is, illetve lehet az újraszületések nyomorúsága. (A „siker” is ennek megfelelően értendő.)

¹⁵⁹ Más olvasat szerint: „az érzéktárgyakhoz tapadt”.

tudása elfolyik, mint a víz a bőrtömlő lábán keresztül.¹⁶⁰ (100) Valamennyi érzékét uralma alá hajtva és elméjét felügyelve összes célját meg fogja valósítani, anélkül hogy testét a jóga módszerével sanyargatná.

A szandhjá

(101) A hajnali szürkületi szertartás során állva recitálja a Szávitrit, amíg fel nem kel a nap. Az esti szertartást viszont ülve végezze addig, amíg nem látja tisztán a csillagképeket. (102) Amikor a hajnali szürkületi szertartás során állva végzi a recitációt, ezzel eltrávolítja az éjszakai bűnöket, amikor pedig este ülve végzi a szertartást, ezzel eltünteti a bűnök nappal szerzett szennyfoltját.¹⁶¹ (103) Aki viszont nem áll a hajnali szertartásnál és nem ül az estinél, azt a kétszer születettek valamennyi rítusából ki kell zárni, akárcsak egy *súdrát*.

Véda-recitáció

(104) Akinek feltett szándéka, hogy elvégezze a minden napra előírt rituálét, az vonuljon vissza a vadonba, és fegyelmezetten, összeszedetten, víz közelében recitálja el legalább a Szávitrit.

(105) A Véda-recitáció szüneteltetésével kapcsolatos szabály¹⁶² nem vonatkozik a Véda segédtudományaira,¹⁶³ a minden napra kötelezően előírt Véda-recitációra és a tűzáldozatok során hasz-

¹⁶⁰ A tömlő állatbőrből készült, ha az egyik lábánál nem zárták le megfelelően, kifolyt belőle a víz.

¹⁶¹ Amint arra Médhátithi rámutat, csak az apró bűnöket lehet így eltörölni, hiszen különben a vezeklésről szóló fejezet értelmét vesztené.

¹⁶² Erről a negyedik fejezetben lesz majd szó (4.101–127).

¹⁶³ A Véda segédtudományai: *siksá* (hangtan), *cshandasz* (verstan), *vjá-karana* (nyelvtan), *dzsjótisa* (csillagászat), *kalpa* (szertartásrend).

nálatos védikus formulákra. (106) A minden napra kötelezően előírt Védá-recitáció nem szüneteltethető, mert az a hagyomány szerint olyan, mint egy Brahmannak szentelt *szattra*:¹⁶⁴ érdemdús rítus, melynek során maga a recitáció az égőáldozat, a recitáció szünetelése¹⁶⁵ pedig olyan, mint a „*Vasat!*”-kiáltás.¹⁶⁶

(107) Aki egy éven át recitálja a Védát a szabálynak megfelelően, fegyelmzetten és tiszta elmével, annak ez a Védá minden nap tejet, aludttejet, tisztított vaját és mézet fog esőzni.¹⁶⁷

Ki részesülhet a védikus tanításban?

(108) A beavatáson átesett kétszer születettnek egészen a világi életbe való visszatérésig kell gyakorolnia a következőket: táplálni az áldozati tüzet, alamizsnát koldulni, a földön hálni és a tanítómester hasznára cselekedni.

(109) A tanító fia; a szolgálatkész; az, aki tudást ad át; az erényes; a tiszta; a hozzá közel álló; a rátermett; az, aki pénzt ad neki; a jó ember; a hozzá tartozó:¹⁶⁸ a Törvény értelmében ennek a tíznek lehet megtanítani a Védát. (110) Aki nem kéri fel rá, azt ne tanítsa, és azt sem, aki nem illendően kéri. A bölcs viselkedjen úgy az emberek között, mintha néma¹⁶⁹ volna, még akkor is, ha tudja a választ. (111) Ha valaki a Törvény ellenében tanít, vagy

¹⁶⁴ A *szattra* („ülés”) egy hosszú (13–100 napig tartó), számos *bráhmana* részvételével rendezett nagyszabású *szóma*-áldozat.

¹⁶⁵ Vagyis a recitáció megszakítását okozó jelenségek, pl. mennydörgés, viharos szél, stb.

¹⁶⁶ Ez a kiáltás a védikus áldozat (pl. *szattra*) során a Rig-véda verseit recitáló pap szájából hangzik el, amikor befejezi a verset, s ez a jel az áldozópapnak, hogy a tűzbe vetheti az áldozatot.

¹⁶⁷ Néhány kommentátor szerint ez a négyfajta étel jelképesen a négy emberi életcélra (érzéki örömök, jólét, erényes élet és az újraszületésekből való megszabadulás) utal.

¹⁶⁸ Ez a hozzátartozó lehet a fia, a beavatottja vagy a rokona.

¹⁶⁹ Vagy „ostoba” (*dzsada*).

a Törvény ellenében kéri a tanítást: egyikük¹⁷⁰ vagy meg fog halni, vagy ellenséges indulatokat vív ki maga ellen.

(112) A tudást nem szabad olyan emberbe elültetni, akinek nincs erénye, vagyona, vagy legalább megfelelő szolgálatkészsége. A jó magot sem vetik szikes földbe. (113) A Véda tanítója még végszükségben is inkább haljon meg tudásával egyetemben, mintsem hogy terméketlen földbe vesse el azt.

(114) A védikus tudás odajárult a *bráhmanához*, és így szólt hozzá: „Én vagyok a te kincsed, vigyázz rám! Ne adj oda olyanaknak, aki lebecsül, s akkor nagyon erős leszek. (115) Olyan *bráhmanának* tárj fel engem, akit tisztának, fegyelmezettnak, önmegtartóztatónak ismersz. Ő lesz a te kincsed éber őrzője.”

(116) Aki azonban engedély nélkül, valaki másnak a recitációját hallgatva tanulja a Védát, az a Véda eltulajdonítása miatt pokolra kerül.

A köszöntés mikéntje

(117) Először azt köszöntse, akitől a tudást kapja, legyen az akár világi, akár védikus, vagy az ember valódi önmagára vonatkozó tudás.¹⁷¹ (118) Többet ér egy tökéletes önfegyelmet gyakorló *bráhmana*, még ha csak a Szávitrit ismeri is, mint egy olyan, aki mindhárom Védát ismeri, de fegyelmezetlen, mindenféle ételt megeszik és mindenfélével kereskedik.

(119) Ne telepedjen le olyan fekhelyre vagy ülőhelyre, amelyet egy nála magasabb rangú foglal el, s ha épp saját fekhelyén vagy ülőhelyén ül, amikor az illető megjelenik, felállva köszöntse őt. (120) Mert mikor egy idős ember közeledik, a fiatalabban felfelé

¹⁷⁰ Mármin a tanító és a tanítvány közül az egyik, amelyik vét a *dharma* ellen.

¹⁷¹ A harmadikként említett tudás, az *ádhjátmikam dnyánam* („az *átmanról* szóló tanítás”) alatt elsősorban az Upanisadokat szokás érteni.

emelkedik az életszél, s csak úgy tudja azt visszaszerezni, ha feláll és köszönti az időset. (121) Négy tekintetben gyarapodik az, aki mindig lelkiismeretesen köszön és híven szolgálja az idős embereket: élettartamban, tudásban, hírnévben és erőben.

(122) Amikor idős embert köszönt, a *bráhmana* a köszönést követően¹⁷² nevezze meg magát a következőképpen: „A nevem ez és ez.” (123) Ha olyanokkal találkozik, akik nem ismerik a névvel való köszöntést,¹⁷³ nekik a bölcs csupán annyit mondjon: „Én köszöntelek.” S ugyanígy köszöntse a nőket is. (124) Amikor úgy köszön, hogy saját nevét is megmondja, akkor a köszöntés végén a *bhó* szó álljon. E szó jelentése valamennyi név lényegét magában foglalja¹⁷⁴ – így hagyományozták ránk a bölcsek.¹⁷⁵ (125) A *bráhmanát* így köszöntse: „Legyen hosszú életű, kedves uram!”, s a név utolsó magánhangzóját hosszan ejtse.¹⁷⁶ (126) A bölcs ne köszöntsen olyan *bráhmanát*, aki nem tudja, miként kell felelni a köszöntésre. Nem különb az ilyen a *súdránál*.

(127) Ha *bráhmanával* találkozik, kérdezze meg tőle, jól van-e; a *ksatrijától* azt kérdezze, egészséges-e; a *vaisjától* anyagi biztonsága felől érdeklődjön; a *súdrától* pedig azt kérdezze, nem gyötri-e

¹⁷² Vagyis, ahogy a kommentárok írják, az *abbivádajé* („üdvözlöm”) szó kimondása után.

¹⁷³ A kommentátorok szerint ez azokra az emberekre vonatkozik, akik nem vagy nem jól tudnak szanszkritul, s így nem értenék meg a hosszabb köszöntést.

¹⁷⁴ A *bhó* egy felkiáltószó, amelyet általában köszönéseknél használnak. A szó egyszerre fejez ki tiszteletet („Uram!” – tanítvány a mesterhez) és kedvességet („Fiam!” – mester a tanítványhoz). Valamennyi név lényegét magában foglalja, mivel minden név helyettesíthető vele.

¹⁷⁵ Tehát egy teljes üdvözlés például így hangozhat: *abbivádajé, bhadránámáham aszmi bhób*, „Üdvözlöm, a nevem Bhadra, uram.”

¹⁷⁶ A „kedves uram” a szanszkrit *szraumja* fordítása. A vers második felének olvasata és értelmezése is bizonytalan, a fordítás lényegében Médhátithi kommentárját követi.

betegség.¹⁷⁷ (128) Az áldozatbemutatásra felszentelt embert¹⁷⁸ nem szabad nevének szólítani, még akkor sem, ha ő a fiatalabb. Aki ismeri a Törvényt, az a *bhó* vagy a *bhavat*¹⁷⁹ szavakkal szólítsa meg őt. (129) Mások feleségét valamint azokat a nőket, akik nem vérrokonai, „asszonyomnak”, „hölgyemnek” vagy „húgomnak” szólítsa. (130) Anyai és apai nagybátyját, apósát, papokat s a nála fiatalabb, de tekintélyesebb embereket felállva köszöntse a következőképpen: „Ez és ez vagyok.” (131) Anyai nagynénjének, anyai nagybátyja feleségének, anyósának és apai nagynénjének olyan formán fejezze ki tiszteletét, mint tanítómestere feleségének, mert ezek egyenrangúak a mester feleségével.

(132) Minden nap ölelje át bátyja azonos osztályból való feleségének lábát, apai és anyai rokonai¹⁸⁰ feleségének lábát azonban csak akkor ölelje át, ha épp hosszú útról tért vissza. (133) Apjának és anyjának lánytestvérével meg a saját nővérével úgy viselkedjék, mint saját anyjával. Ám az anya tiszteletreméltóbb ezeknél.

Rangsor

(134) Az egy városban élők esetében azokat tekintjük felebarátoknak, akik között tíz év a korkülönbség; az azonos művészetet gyakorlók esetében azokat, akik között öt, a Veda bölcselői esetében azokat, akik között három év van; vérrokonoknál pedig

¹⁷⁷ Lényegében mind a négy osztályba tartozó embertől azt kérdezi, jól van-e, csak sorrendben a *kusala*, *anámaja*, *kséma* illetve *arógya* szavakat használva.

¹⁷⁸ Szanszkritul *díksita*, a nagyszabású *srauta* védikus áldozat felszentelt bemutatója. A tilalom az áldozati szertartás végét jelző rituális fürdőig tart.

¹⁷⁹ „Uram!”

¹⁸⁰ A *dnjáti* illetve *szambandhi* fordítása, utóbbi jelentheti a házastárs vérrokonait is.

azokat, akik között elhanyagolható a korkülönbség.¹⁸¹ (135) Egy tíz éves *bráhmanát* és egy száz éves királyt apának és fiúnak kell tekinteni, de kettejük közül a *bráhmana* az apa.

(136) Vagyon, rokonság, életkor, rituális tevékenység és ötödikként a tudás: ezek adnak okot a tiszteletre. A felsorolásban később következő mindig nagyobb súllyal esik latba. (137) Aki a három osztály¹⁸² tagjai közül többet és jobban birtokol eme ötből, az méltóbb a tiszteletre, mint a többi. Még a *súdra* is, ha eljutott az élet tizedik szakaszáig.¹⁸³

(138) Utat kell adni a szekéren közlekedőnek, az élet tizedik szakaszában járónak, a betegnek, a teherhordónak, a nőnek, a tanulóéveket lezáró rituális fürdésen átesett embernek, a királynak és a vőlegénynek. (139) Ha ezek összetalálkoznak, a tanulóéveket lezáró rituális fürdésen átesett ember és a király érdemli a legnagyobb tiszteletet. Kettejük közül pedig az előbbi érdemel tiszteletet a király részéről.

A tanítómester

(140) Azt a kétszer születettet, aki beavatja a tanítványt, majd pedig megtanítja neki a Védát az áldozati rituáléval és a titkos tanításokkal¹⁸⁴ együtt, tanítónak¹⁸⁵ nevezik. (141) Aki megélhetése érdekében tanítja a Véda egy részét vagy a segéd tudományokat, azt segéd tanítónak¹⁸⁶ hívják. (142) Azt a *bráhmanát*, aki az előírás

¹⁸¹ A felebarátok egyenrangúakként üdvözölhetik egymást. Az évek száma a legnagyobb megengedett korkülönbséget jelenti.

¹⁸² *Bráhmanák, ksatriják és vaisják.*

¹⁸³ Az emberi élet tizedik szakasza a kilencvenegyedik és századik életév közé tehető.

¹⁸⁴ Valószínűleg az Upanisadokról, a „Véda végének” (*védánta*) is nevezett filozófiai szövegekről van szó, melyek a Véda rejtett értelmét tárják föl.

¹⁸⁵ *Ácsárjának.*

¹⁸⁶ *Upádhjájának.*

szerint végrehajtja a fogantatással kezdődő rítusokat, és étellel táplál, tanítómesternek¹⁸⁷ mondják.¹⁸⁸ (143) Akit kiválasztanak, majd miután kiválasztották, előkészíti az áldozati tüzeket, és a szertartást kérő nevében bemutatja a főttétel-áldozatokat, az Agnistómát¹⁸⁹ meg a többi áldozatot, azt itt az őt kiválasztó ember szertartást végző papjának¹⁹⁰ nevezik.

(144) Anyjaként és apjaként tekintsen arra, aki az igazsághoz hűen megtölti fülét a Védával, és soha ne tápláljon iránta ellenséges érzületet. (145) A tanító tízszer inkább méltó a tiszteletre, mint a segédtanító, az apa százszor inkább, mint a tanító, az anya viszont ezerszer inkább, mint az apa. (146) Az életet adó és a Védát adó közül a Védát adó a különb apa, mert a *bráhmana* védikus születése¹⁹¹ örökérvényű mind e világon, mind a halál után. (147) Amikor anyja és apja egymás iránti vágyukból nemzik őt, és ő megfog a méhben, ez az ő fizikai értelemben vett keletkezése. (148) Igazi születése azonban az, amelyet a Védák túlpártjára érkezett¹⁹² tanító a szabálynak megfelelően a Szávitrível hív létre. Ez a születés mentes az öregségtől és a haláltól.

(149) Aki segítséget nyújt neki a Veda tanulásában, legyen szó akár kis, akár nagy segítségről, azt is tanítómesternek kell tekinteni a Veda tanulásához nyújtott segítsége miatt.

(150) A Törvény értelmében még egy gyermek *bráhmana* is apja lesz az idősebb embernek, ha előidézi annak védikus születését,

¹⁸⁷ Gurunak.

¹⁸⁸ A *guru* elsődleges jelentése „nehéz”, illetve „tekintélyes”. Ebben a versben egyértelműen az apáról van szó, aki gyakran (*bráhmanák* esetében, hiszen a Védát csak ők taníthatják) fia tanítómestere is egyben.

¹⁸⁹ Szó szerint „Agni dicsóítása”. Egy öt napon át tartó *szóma*-áldozatról van szó, amelyet a mennyország elérésének érdekében mutatnak be.

¹⁹⁰ *Ritvidzsnek*.

¹⁹¹ A rituális értelemben vett újjászületésről van szó, amelyre a beavatás során lehet szert tenni.

¹⁹² Vagyis valamennyi Védát ismerő.

és kioktatja Törvény adta jogaira, kötelességeire. (151) Angirasz¹⁹³ fia, a látnok gyermek védikus tanításban részesítette ősatyáit, s mivel tudásával túltett rajtuk, „fiacskáimnak” szólította őket. (152) Azok megharagudtak rá, és az istenekhez fordultak. Az istenek pedig odagyűltek, és azt felelték nekik: „Helyesen szólított meg benneteket a gyermek. (153) Bizony a tudatlan a gyermek, s a Veda tanítója az apa, hiszen a tudatlant »gyermeknek« hívják, a Veda tanítóját pedig »apának«”.

(154) A bölcsek Törvénné tették: „A mi szemünkben az a legnagyobb, aki mestere a Védának és segédtudományainak.” S ez nem függ sem az életkortól, sem az ősz hajszáaktól, sem a vagyontól, sem a rokonoktól. (155) A *bráhmanák* tekintélye a tudástól függ, a *ksatrijáké* a vitézségtől, a *vaisjáké* a gabonától meg a vagyontól. Egyedül a *súdráké* függ a születéstől. (156) Nem attól lesz valaki éltes, hogy megöszül. Aki a Védát tanulmányozza, azt tartják az istenek éltesnek, még ha fiatal is.

(157) Az a *bráhmana*, aki nem tanulmányozza a Védát, olyan, mint egy fából készült elefánt vagy bőrből készült szarvas. Mindhárom csak névleg az, ami. (158) Amilyen terméketlen az eunuch a nőekkel,¹⁹⁴ amilyen terméketlen a tehén a tehenekkel, és amilyen terméketlen a tudatlannak adott ajándék, éppolyan terméketlen a Védát nem ismerő *bráhmana*.

(159) Aki a Törvény érdekében szándékozik cselekedni, tanítsa meg a teremtett lényeket arra, ami a legjobb a számukra, de ne ártson nekik, és kellemes, szelíd hangon beszéljen. (160) Csak az részesül maradéktalanul a Veda teljes egészében való elsajá-

¹⁹³ Mítikus bölcs, a hagyomány neki tulajdonítja a Rig-veda egyes himnuszait, valamint egy törvénykönyvet és egy asztrológiai munkát.

¹⁹⁴ A Bhavisja-puránában szereplő szövegvariánsban az „eunuch” helyén a „nő” szót találjuk („Amilyen terméketlen a nő a nőekkel...”).

tításának¹⁹⁵ gyümölcséből, aki beszédét és elméjét tisztán tartja, és mindig kellőképpen ügyel erre. (161) Ne tegyen másnak az elevenébe vágó megjegyzéseket, még ha sértve érzi is magát; sem tettben, sem gondolatban ne ártson másoknak, és ne beszéljen közönségesen,¹⁹⁶ amivel elrettenti az embereket.

(162) A *bráhmana* mindig óvakodjék a megtiszteltetéstől, mint a méregtől, és vágyjék szüntelenül a megvetésre, akár az ambróziára.¹⁹⁷ (163) Mert akit megvetnek, az nyugodtan alszik, nyugodtan ébred fel, és nyugodtan jár-kei a világban, míg megvetője romlásra jut.

A védikus tanulmányok

(164) Miután a kétszer született a fent leírt sorrendben átesett az öt rituálisan megtisztító szertartásokon,¹⁹⁸ tanítómesterénél lakva fokról fokra halmozza fel a Veda tanulmányának aszkézisét.¹⁹⁹

(165) A kétszer születettnek a teljes Védát át kell tanulmányoznia a titkos tanításokkal együtt,²⁰⁰ és teljesítenie kell a védikus előírásokban megszabott különféle vezeklési gyakorlatokat és

¹⁹⁵ Más értelmezés szerint: „a Védántából, vagyis az Upanisadokból megkapható jutalmat”, vagyis a megszabadulást az újraszületésektől, vagy, Médhátithi szerint: „a Védában előírt rítusok valamennyi jutalmát”.

¹⁹⁶ A kommentátorok szerint az *alókjá vács* jelentése „olyan beszéd, amely megakadályozza, hogy a mennybe (*lóka*) jusson” (a magyar fordítás Olivelle értelmezését követi).

¹⁹⁷ Médhátithi szerint ez a vers a koldulással ételt szerző tanítványhoz szól.

¹⁹⁸ Vagyis a *szanszkárákon*, egészen a védikus beavatásig.

¹⁹⁹ A *brahmádhigamikam tapah* kifejezés jelentése nem egyértelmű, a kommentátorok szerint a tanítvány számára előírt önmegtartóztató-önsanyargató gyakorlatokra, illetve életmódra utal.

²⁰⁰ A „teljes Veda” a kommentátorok szerint jelentheti a Védát és segédtudományait, vagy egy bizonyos védikus hagyomány szövegeit. A „titkos tanítások” alatt valószínűleg az Upanisadokat kell érteni.

fogadalmakat. (166) Ha egy *bráhmana* készen áll az aszkézisre, egyedül a Véda szövegét kell folyamatosan ismételnie, mert itt a *bráhmana* számára a Véda tanulását mondják a legfőbb aszkézisnek. (167) Az a kétszer született, aki napról napra a Véda tanulmányozására fordítja minden erejét, bizony egészen körmei hegyéig a legkeményebb aszkézist gyakorolja, még ha virágfüzért hord is.²⁰¹ (168) Az a kétszer született, aki a Véda tanulmányozása helyett valami másra fecsérli az erejét, még életében *súdrá*vá aljasul, s leszármazottai nemkülönben.

(169) A védikus szabály szerint a kétszer született először anyjától születik; másodszor akkor születik meg, amikor felköti a *mundzsa*-fűből készült övet, harmadszor pedig akkor, amikor felszentelik az áldozatbemutatásra. (170) Ezek közül a *mundzsa*-fűből készült öv felkötésével jelzett születés az ő védikus születése. E születésnél a Szávitrí az ő anyja, a tanító pedig az apja. (171) A tanítót az apjának nevezik, mert ő adja át neki a Védát. Ugyanis a *mundzsa*-fűből készült öv felkötéséig az ember semmilyen rítust nem hajthat végre. (172) Nem ejtheti ki a Véda szavait – kivéve mikor áldozatot mutat be a holtaknak –, mert amíg nem történik meg a védikus születés, addig az ember egy *súdrá*vával egyenlő.

Fogadalmak

(173) A beavatottat a helyes sorrendben és az előírásoknak megfelelően ki kell oktatni a fogadalmakra és meg kell tanítani neki a Védát. (174) A fogadalmak idejére ugyanaz az állatbőr, fonal, öv, bot és öltözet van előírva számára.²⁰²

(175) Hogy aszkézisét elmélyítse, a tanítómesternél lakó tanítványnak összes érzékszervén uralkodva az alábbi korlátozó szabályokat kell betartania:

²⁰¹ A virágfüzér itt főként a kényelem jelképe.

²⁰² Vagyis ugyanaz, mint amit a beavatás után viselnie kell, cf. 2.41-47.

(176) Fürödjön meg minden egyes nap, s miután megtisztult, áldozzon az isteneknek, a bölcseknek és az ősöknek, hódoljon az istenségeknek és tegyen tűzifát az áldozati tűzre. (177) Tارتوذكودجék a méztől, a hústól, az illatszerektől, a virágfüzértől, a fűszeres ételektől, a nőktől, a megsavanyodott ételektől és az élőlények bántalmazásától, (178) a kenőcsöktől, a szemfestéstől, a lábbeli és a napernyő használatától, a vágytól, a haragtól, a mohóságtól, a tánctól, az énekléstől, a zenétől, (179) a szerencsejártéktől, a pletykától, a rágalmazástól, a hazugságtól; ne bámulja és ne érintse meg a nőket, és ne ártson másoknak.

(180) Mindig egyedül aludjék, és soha ne bocsássa ki a magját, mert ha szándékosan kibocsátja magját, azzal megszegi a fogadalmát. (181) Ha egy kétszer született tanítvány álmában akaratlanul a magját hullajtja, fürödjék meg, hódoljon a Napnak, és ismételve el háromszor a „Térjen vissza hozzám...” kezdetű imát.²⁰³

Koldulás és a mindennapos kötelességek (182) Szerezzen egy edényben vizet, virágokat, tehéntrágyát, földet és *kusa*-füvet, amennyi szükséges, és nap mint nap kolduljon alamizsnát.

(183) Ha megtisztította magát és készen áll, a tanítvány minden áldott nap olyan emberek házából szerezzen alamizsnát, akik nem hanyagolják el a védikus áldozatokat, s kitűnnek tevékenységükkel. (184) A tanítómester családjától nem szabad koldulnia, sem apai és anyai rokonainak családjától. Ha azonban más ház nincs a közelben, akkor tőlük is koldulhat, de kerülje az előbb felsoroltakat az utóbb felsoroltak javára.²⁰⁴ (185) Ha a fent említettek közül egy sincs a közelben, akkor miután megtisztította

²⁰³ „Térjen vissza hozzám a férfierő, a hosszú élet és a szerencse...” A vers (eltérő változatokban) megtalálható az Atharva-védában (7.67), a Taittirija-áranjakában (1.30), a Brihadáranjaka-upanisadban (6.4.5), és az Ásvalájana-grihjaszútrában (3.6.8).

²⁰⁴ Tehát tanítómesterének családjától csak a legvégső esetben koldulhat, ha sem anyai, sem apai rokonai nincsenek elérhető közelben.

magát, a beszédétől tartózkodva járja be a falut, de kerülje el azokat, akiket főbenjáró bűnük miatt kiközösítettek.

(186) Hozzon tűzifát valahonnét messziről, rakja halomba egy emelvényen,²⁰⁵ és a tűzifát felhasználva ne legyen rest reggel és este bemutatni a tűzáldozatot.

(187) Ha hét éjszakán keresztül nem koldul alamizsnát, és az áldozati tűzről sem gondoskodik, pedig nem beteg, akkor oly módon kell vezekelnie, mint a szüzességi fogadalmát megszegett tanítványnak.²⁰⁶

(188) Aki tartja a fogadalmát, éljen mindig alamizsnán, s ne egyen olyan ételt, amit egyetlen embertől kapott. A hagyomány szerint a fogadalmat tett ember számára alamizsnán élni olyan, mintha böjtölne. (189) Ha meghívást kap, kedve szerint ehethet az isteneknek szóló áldozaton, amennyiben tartja magát fogadalmához;²⁰⁷ és az ősöknek szóló áldozaton, amennyiben úgy viselkedik, mint egy bölcs²⁰⁸ – ily módon nem töri meg a fogadalmát. (190) A bölcsök kizárólag a *bráhmana* számára írták elő, hogy így tegyen, ezzel szemben a *ksatrijának* és a *vaisjának* ezt egyáltalán nem javasolják.²⁰⁹

²⁰⁵ Szó szerint „a levegőben”, vagyis nem a földön, vagy, más értelmezés szerint: „a levegőn, hogy ott megszáradjon”.

²⁰⁶ Cf. 11.119–120.

²⁰⁷ Vagyis kerülje a tiltott ételeket (hús, méz, stb.).

²⁰⁸ Egyes kommentátorok szerint ez annyit jelent, hogy csak egy kevés vadrizst és egyéb, aszkétához illő ételt szabad fogyasztania. Mások szerint (Médhátithi, Kullúka) csak a tiltott ételeket kell kerülnie.

²⁰⁹ A kommentátorok többsége szerint ez a 189. versben leírtakra vonatkozik, de van olyan vélemény is, amely szerint a 188. versben leírt szabályra.

Hogyan kell viselkedni a mesterrel?

(191) Ha tanítómestere előírja számára – de ha nem, akkor is –, minden nap szentelje magát a Veda recitálásának és a tanító számára hasznos tettek végrehajtásának.

(192) Testét, beszédét, az érzékelés szerveit és elméjét uralma alá hajtva, két tenyerét összetéve álljon mestere előtt, és függeszse arcára a tekintetét. (193) Jobb karját hagyja szabadon,²¹⁰ viselkedjék helyesen, megfelelően fedje be testét, s ha felszólítják, hogy üljön le, akkor üljön le tanítómesterével szemben. (194) A mester jelenlétében a tanítvány ennivalója, ruhájának anyaga és viselete mindig legyen kevesebb, illetve silányabb minőségű, mint a mesteré. A tanítvány a mester előtt keljen fel, és utána fekdjék le.

(195) Amikor mesterének válaszol vagy vele beszélget, ne fekdjék, ne üljön, ne egyen, ne álljon, és ne forduljon félre.²¹¹ (196) Ha a mester ül, a tanítványnak fel kell állnia; ha áll, oda kell mennie hozzá; ha közeledik felé, elébe kell mennie; ha fut, utána kell futnia; (197) ha elfordul tőle, meg kell kerülnie, hogy szemben legyen vele; ha messze áll tőle, oda kell mennie a közelébe; és meg kell hajolnia előtte, ha fekszik vagy ha alacsonyabb helyen áll, mint ő. (198) A tanítómester jelenlétében a tanítvány fekvő- és ülőhelye mindig alacsonyabban legyen, s ha a mester látja őt, a tanítvány ne üljön úgy, ahogy a kedve tartja.

(199) Még a mester háta mögött se utaljon rá csupán a nevével, s ne utánozza járását, beszédét és gesztusait. (200) Ha vala-

²¹⁰ A felsőruházatot a bal váll fölött átvetve, a jobb kar alatt viselik, így a jobb váll és kar szabadon marad, ami a másik ember iránti tisztelet egyik kifejezési formája.

²¹¹ Ez azt jelentené, hogy a tanítvány soha, semmilyen körülmények között nem beszélhet a mesterrel, ezért bizonyos kifejezéseket nyilván szűkebb értelemben kell venni. A „ne álljon” kifejezés például a kommentátorok szerint azt jelenti, ne álljon egy helyben, vagy ne álljon túl messzire a mestertől.

hol a tanítómesterét rágalmazzák vagy szidják, fogja be a fülét, vagy álljon odább. (201) Aki rágalmaz, számárrá lesz; aki szidalmaz, kutyává lesz; aki élősködik, hernyóvá lesz; aki irigykedik, rovarrá lesz.

(202) Ha messze van tőle vagy éppen dühös, akkor ne fejezze ki tiszteletét mesterének, s akkor se tegye, ha egy nő is jelen van. Ha kocsin vagy ülőhelyén ül, előbb szálljon le, s csak aztán köszöntse mesterét. (203) Ne üljön le tanítómesterével úgy, hogy a szél a mester felől őfelé fúj, sem pedig úgy, hogy felőle fúj a mester felé, és meg se mukkanjon, ha a mester nem hallja őt. (204) Tanítómestere mellé ülhet ökor-, ló- és tevé húzta járműveken, teraszon, földre terített fűvön vagy leveleken, gyékényszőnyegen, sziklán, padon és hajón.

A mester mestere és más tanítók (205) Ha jelen van tanítómesterének tanítómestere, úgy viselkedjék vele, mint a saját mesterével, s hacsak a mester nem ad rá engedélyt, ne köszöntse saját családjának idősebb tagjait. (206) Hasonlóképpen viselkedjék azokkal, akiktől a Védákat tanulja, valamint a vérrokonaival, és azokkal is, akik visszatartják őt a törvénytelenségtől, meg akik a jóra tanítják.

A mester hozzátartozói (207) A kiválókkal, tanítómestere nemes fiaival,²¹² valamint mesterének rokonaival úgy viselkedjen, mint a tanítómesterével. (208) Amikor tanítómestere fia tanítja őt, legyen bár ez a fiú nála fiatalabb vagy vele egykorú, vagy az áldozati rítusokat tanuló diák, ugyanolyan tiszteletet érdemel, mint a tanítómester. (209) Ne masszírozza meg a tanítómester

²¹² A „nemes” szó az *árja* fordítása. Egyes kommentátorok szerint az ilyen fiúgyermek a tanítómesterrel egy osztályba (*varnába*) tartozó anyától született, mások szerint csak a *súdra* anyától született fiú nem *árja*. Médhátithi más olvasatát ismeri a versnek: *guruputré tathácsárjé*, „és tanítómestere fiával szemben, aki tanító”.

fának végtagjait, ne segédkezzék neki a fürdésnél, ne egye meg utána az ételmaradékot, és ne mossa meg a lábát.

(210) A tanítómesternek vele azonos osztályból származó feleségeit ugyanaz a tisztelet illeti meg, mint a mestert. Ezzel szemben a más osztályból való feleségeket olyanformán kell meg tisztelni, hogy jöttükre feláll és üdvözli őket. (211) A mester feleségét nem szabad olajjal bedörzsölni, nem szabad segíteni neki a fürdésnél, nem szabad megmasszírozni és nem szabad megfésülni a haját. (212) Aki betöltötte huszadik életévét, és meg tudja különböztetni egymástól a jót és a rosszat, annak nem szabad lábához borulva köszönteni a mester ifjú feleségét. (213) Ezen a világon a nők természetüktől fogva olyanok, hogy megrontják a férfiakat, ezért a bölcsek nem szünek meg óvatosnak lenni csábos nőszemélyek társaságában. (214) Mert egy csábos nő képes rá, hogy rossz útra térítse nem csak a tudatlant, de még a tanult embert is, aki így a vágy és a harag rabszolgája lesz. (215) Ne üldögéljen kettesben anyjával, hűgával vagy lányával. Az érzékek erősek, még a tanult embert is magukkal rántják.

(216) Egy fiatalember azonban szabadon köszönheti mesterének ifjú feleségeit, ahogyan azt a szabály előírja: a földre borulva és bemutatkozva: „Ez és ez vagyok.”

(217) Az erényesek kötelességét észben tartva boruljon le mestere feleségeinek lábához, ha épp hosszú útról tért vissza, és köszöntse őket minden egyes nap.

(218) Miként az ember vízre lel, ha ázni kezd, úgy lel rá a tanítómester tudására az, aki szolgálatkészségnek mutatkozik.

A magatartásra vonatkozó előírások

(219) Borotválja le a haját, vagy hordja nemezes tincsekben, vagy csak egy tincset hagyjon a feje búbján.

Soha elő ne forduljon, hogy a lenyugvó vagy a felkelő nap a faluban éri. (220) Ha a kelő vagy a lenyugvó nap alva találja

– történjék bár ez szándékának megfelelően vagy csupán gondatlanságból –, akkor egy napig imádkoznia²¹³ és böjtölnie kell. (221) Mert aki nem gyakorol bűnbánatot, amiért napnyugtakor vagy napkeltekor aludt, ahhoz súlyos bűn tapad. (222) Tenyerébe vizet merítve igyék, s miután ily módon megtisztult, gondolatait összeszedve, egy tiszta helyen hódoljon a két szürkületnek²¹⁴ minden nap, az odaillő imát elrecitálva.

(223) Ha egy nő vagy alacsony kasztú ember valami üdvöset cselekszik, igyekezzék ő is azt cselekedni, vagy cselekedjen bármi mást, amiben kedvét leli.²¹⁵ (224) Azt mondják, a legfőbb jó az Erényesség és a Jólét, mások szerint a Gyönyör és a Jólét, megint mások azt mondják, egyedül az Erényesség, vagy egyedül a Jólét: valójában a három életcél együtt.²¹⁶

Anya, apa, tanítómester (225) Tanítójával, apjával, anyjával és bátyjával nem szabad tiszteletlenül bánnia – főképp, ha *bráhma* *manának* született –, még akkor sem, ha sértve érzi magát. (226) Tanítónkban a Brahman testesül meg, apánkban Pradszápati, anyánkban a Föld, bátyánkban pedig mi magunk. (227) Több száz év alatt sem lehet jóvátenni azt a kint, amelyet a szülők az emberi lények születése során elszenvednek.

(228) Mindig tegyen a kedvükre, és tanítójának is folyton. Ha őket hármukat elégedetté teszi, elnyeri minden aszkézis jutalmát. (229) Hármójuk odaadó szolgálata a legfőbb aszkézis. Ha ők nem egyeznek bele, ne végezzen más erényes cselekedet

²¹³ Mégpedig a Szávitrí-imát.

²¹⁴ A hajnalnak és az alkonynak.

²¹⁵ Nem az érzéki vágyak kielégítéséről van szó, hanem olyan tevékenységekről, amelyek hasznosak vagy üdvösek. Ilyen tettek esetében még egy nő vagy alacsony kasztú ember is szolgálhat példaként a férfiak és az előkelő származásúak számára.

²¹⁶ Az Erényesség (*Dharma*), a Jólét (*Artha*) és a Gyönyör (*Káma*) három a négy hagyományos emberi életcél közül, a negyedik a Megszabadulás (*Móksa*).

ter.²¹⁷ (230) Mert ők a három világ, ők a három életszakasz, ők a három Véda, és ők a három tűz.²¹⁸ (231) Az apa a családfenntartó tüze, az anya a hagyomány szerint a déli tűz, a tanítómester pedig az áldozati tűz.²¹⁹ Ez a három tűz a legszentebb.

(232) Ha a családfenntartó²²⁰ nem hanyagolja el e hármat, akkor mindhárom világot elnyeri, és saját testének fényénél örvendezik majd az égben, akár egy isten. (233) Ezt a világot az anya iránti szeretettel nyeri el, a középső világot pedig az apa iránti szeretettel. A Brahman világát azonban csak a tanítómester odaadó szolgálataival érheti el. (234) Aki őket hármukat tisztelte, az minden kötelességét teljesítette, aki viszont nem tiszteli őket, annak egyetlen rítus sem hoz eredményt. (235) Amíg ők hárman életben vannak, addig ne legyen más kötelessége, csak szolgálja őket szüntelen odaadással, s abban lelje örömét, hogy nekik tetszően és hasznosan tevékenykedik. (236) Bármit tesz is gondolatokkal, szavakkal vagy tettekkel a másik világ eléré-

²¹⁷ A „más erényes cselekedet” itt az összes vallásos tevékenység, amennyiben azok hátráltatják az embert a szülei és mestere iránti kötelezettségek teljesítésében.

²¹⁸ Egy hindu élete összesen négy szakaszra osztható: először tanítvány (*bráhmácsárin*), azután megházasodik és családfenntartó (*grihasztha*) lesz, ezt követően kivonul a világi életből, és feleségével együtt az erdőben telepszik le (*vánaprasztha*), végül minden világi hívságról lemond, és haláláig aszkétaként él (*szannjászín*). A versben valószínűleg azért szerepel három életszakasz, mert a negyediket maga a tanítvány képviseli. A három Véda alatt a szövegek általában a Rig-védát, a Száma-védát és a Jadzsur-védát értik (elhagyva az Atharva-védát).

²¹⁹ A három szent tűzről van szó, amelyek a nagyszabású (*srauta*) védikus szertartásokban a legfőbb szerepet játsszák. A családfenntartó tüze apáról fiúra öröklődik, erről a tűzről gyűjtják meg a szertartásokon a másik két tüzet.

²²⁰ Furcsa, hogy Manu a tanítvány kötelességeiről szóló részben itt a családfenntartót említi. Elképzelhető, hogy ez és a környező versek egy másik szövegből, más szövegösszefüggésből kerültek ide.

séért – anélkül, hogy ezzel az ő kárakra lenne –, azt mondja el nekik.²²¹

(237) Aki őket hármukat elégedetté tette,²²² az megtette, amit meg kellett tennie. Nyilvánvalóan ez a legfőbb kötelesség, minden egyéb kötelesség másodlagos.

A nem bráhmana tanítókról (238) A nagylelkű embernek az üdvös tudást még egy alacsony kasztú embertől is el kell fogadnia, a legfőbb Törvényt akár a legalacsonyabb kasztútól is, egy pompás nőt pedig akkor is, ha az rossz családból származik. (239) Méregből is nyerhető ki ambrózia, gyermektől is hallhatunk bölcs szavakat, még az ellenségünktől is tanulhatunk jó modort, a szemétben is találhatunk aranyat. (240) Nőt, drágaköveket,²²³ tudást, Törvényt, megtisztulást, bölcs gondolatokat és különböző mesterségeket bárkitől el lehet fogadni.

(241) Végzésükség esetén megengedett, hogy a Védát nem bráhmana származású embertől tanulja. A tanulóidő alatt a tanítómester nyomában kell járnia, és odaadóan kell szolgálnia őt. (242) Ha a tanítvány a legmagasabb szintre²²⁴ kíván eljutni, ne lakjék élete végéig a nem bráhmana származású mesternél, sem olyan bráhmana tanítónál, aki nem mestere a Védának.²²⁵

(243) Ellenben ha végleg tanítómesterének családjánál óhajt maradni, akkor egészen haláláig minden igyekezetével szolgálja

²²¹ A mennyország elérésére irányuló törekvése nem akadályozhatja abban, hogy szolgálja anyját, apját és mesterét, továbbá mindenről be kell számolnia nekik, hogy szülei és mestere eligazítsák, segítsék.

²²² A szanszkrit mondat elliptikus, csak annyit mond: *trisv étésu*, „e hármat illetően”.

²²³ Más kommentátori értelmezésben: „kiváló nőket” (természetesen feleségként).

²²⁴ Vagyis a legmagasabb szinten akar újraszületni, vagy egyenesen az újraszületésektől való megszabadulást akarja elérni.

²²⁵ A 242–244. versek, a 247–249. versekhez hasonlóan, az életük végéig bráhmacsárin életmódot követőkhöz szólnak.

mesterét. (244) Az a *bráhmana*, aki testének pusztulásáig odaadón szolgálja tanítómesterét, halála után azonnal a Brahman²²⁶ örökkévaló világába kerül.

(245) Aki tisztában van a Törvénnyel, az ne adjon a tanítómesternek előre semminemű ajándékot. Amikor viszont mestere engedelmével készen áll a rituális fürdésre,²²⁷ lehetőségeihez mérten ajándékozzon a mesternek (246) földet, aranyat, tehenet, lovat, vagy legalább egy napernyőt meg egy pár lábbelit, gabonát, ruhát vagy zöldségeket, s így örvendeztesse meg a mestert.

(247) Ha tanítója netalán elhalálozik, akkor mesterének fiára – amennyiben az jó tulajdonságokkal bír –, a mester feleségére, vagy egy, a mester *szapinda* rokonára²²⁸ kell úgy tekintenie, mint néhai mesterére. (248) Ezek hiányában úgy végezze be életét, hogy állva, illetve ülve²²⁹ hűségesen szolgálja a szent tüzet. (249) Az a *bráhmana*, aki fogadalmát meg nem szegve így teljesíti a tanulóidőt, eljut a legmagasabb rendű állapotba, és nem születik le többé erre a világra.

²²⁶ Amint azt Médhátithi megjegyzi, a Brahman szót lehet Brahmá istenként értelmezni (ebben az esetben az ő mennyországáról van szó), de lehet a Védánta filozófia által tanított Abszolútumnak (Brahman) is érteni.

²²⁷ Ez a rituális fürdés zárja le a tanulóidőszakot.

²²⁸ A *pinda* egy rizsből készült golyó, amit a férfi három felmenőjének: apjának, nagyapjának és dédapjának ajánl fel az ősök szellemének rendezett szertartás, a *sráddha* során (cf. 9.186). Elvben azokat tekintik *szapinda* rokonoknak, akik azonos ősöknek ajánlják fel a *pindákat*, viszont a fogalom pontos jelentéséről és a benne foglalt rokoni csoport méretéről eltérően vélekedtek a *dharmasásztra* tudósai. Bővebben lásd 5.60 skk.

²²⁹ Nappal állva, éjjel ülve (komm.).

A házasság

A tanulmányok befejezése

(1) Harminchat éven át kell a tanítómesternél a három Védához²³⁰ kötődő fogadalmat gyakorolni, vagy ennek az időtartamnak a feléig, negyedéig vagy addig, amíg a tanítvány mindent meg nem tanult. (2) Miután az előírt sorrendben, a tanulóévekhez köthető fogadalmait meg nem szegve megtanulta a Védákat, vagy közülük kettőt vagy csupán egyet, lépjen be a családfenntartó életszakaszába. (3) Miután a rá vonatkozó Törvény értelmében hazatért, s apjától átvette védikus örökségét,²³¹ először egy tehénnel kell megajándékozni, miközben nyakában virágfüzérrel kényelmes fekhelyen ül.

²³⁰ A három Véda alatt a szöveg a Rig-védát, a Száma-védát és a Jadzsurvedát érti. Az Atharva-véda, hasonlóan a régi *dharmaszútrák* többségéhez, kimarad a tanulmányozandó védikus szövegek felsorolásából.

²³¹ A vers első felét a kommentátorok és a fordítók is különféleképpen értelmezik, a magyar fordítás Olivelle interpretációját követi. Lehetséges alternatív fordítás: „A kötelességei [szigorú végrehajtásáról] ismert [tanítványt], aki apjától átvette örökségét, a Védát...”. A „Véda öröksége” (ha így értjük a *brahmadája* szót) jelentheti magukat a megtanult védikus szövegeket is, melyeket a *bráhmana* fiú gyakran valóban az apjától, mint *gurutól* tanult meg. Médháthithi szerint: „Miután kötelességei teljesítésével átvette apjától a Védát és az örökséget, és szándékában áll (ti. a következő életszakaszba lépni)...”. Egyes kommentárok szerint a *brahmadája* a tanítómesternek szánt fizetség, amelyet a fiú az apjától kap meg (ebben az esetben az apa és a *guru* személye különböző).

Menyasszonyválasztás

(4) Miután tanítómestere engedélyével rituálisan megfürdött, és az előírás szerint hazatért, a kétszer született vegyen feleségül egy vele azonos osztályból származó nőt, olyat, aki rendelkezik a megfelelő testi jegyekkel. (5) A kétszer születettek számára javasolt feleség nem tartozik sem anyjuk *pindájához*,²³² sem apjuk *gótrájához*,²³³ s házasság útján sem rokon.²³⁴

(6) Házasságkötéskor kerülje el a következő tíz családot, még akkor is, ha azok előkelők, s gazdagok szarvasmarhában, kecskében, birkában, pénzben és gabonában: (7) a rítusokat elhanyagoló családokat; azokat a családokat, ahol nincs fiú utód; ahol a családtagok nem tanulták a Védákat, vagy ahol a családtagok szőrösek; illetve azokat a családokat, amelyekben aranyér, tüdőbaj, emésztési bántalom, epilepszia, fehérholtosság vagy lepra fordul elő.

(8) Ne vegyen el vörös hajú lányt; sem olyat, akinek a normálnál több testrésze van; ne vegyen el beteges lányt; szőrtelet vagy túl szőröset; olyat, aki sokat fecseg; sem olyat, akinek sárga a bőre.²³⁵ (9) Ne vegyen el csillagképről, fáról vagy folyóról elnevezett lányt; sem olyat, akinek a nevében egy alacsony kaszt vagy hegy neve van; sem olyat, akinek a neve egy madaré, kígyóé vagy szolgálé; sem pedig olyat, akinek a neve félelmet kelt. (10) Hibátlan testű nőt vegyen el, olyat, akinek kellemes hangzása a neve; járása lúdé vagy elefánté; testszörfzete s haja nem túl sok, fogai aprók, és kecses az alakja.

²³² Cf. 2.247.

²³³ Az azonos *gótrához* tartozók egyazon legendás tanítóig vezetnek vissza családfájukat.

²³⁴ „Házasság útján sem rokon”: az *amaithuní* szót értelmezi így Olivelle. Nandana kommentárjában ugyanezt a szót „szűzként” érti, Médhátithi pedig olyan lányt ért alatta, aki nem házasságon kívüli szexuális kapcsolatból született. A mű kéziratainak többségében a *maithuné* szó olvasható, melyet Bühler így fordít: „(az ilyen és ilyen nő javasolt feleségül vételre) és szexuális kapcsolatra.”

²³⁵ „Sárga a bőre”: más értelmezésben „sárgás-vöröses a szeme”.

(11) Okos ember ne vegyen el olyan nőt, akinek nincs fiútestvére, vagy akinek nem tudni, ki az apja, mert félő, hogy ebben a helyzetben a „fiúsított lányra” vonatkozó törvény²³⁶ van érvényben.²³⁷

(12) A kétszer születettek első házasságánál azonos osztályból való feleség javasolt, azoknak pedig, akik a vágnak engedve újraházasodnak, sorrendben a következő nők ajánlottak: (13) *súdra* csak *súdra* nőt vehet el, a *vaisja* elvehet *súdrát* vagy saját osztályabelit, a *ksatrija* elveheti e kettőt²³⁸ vagy egy saját osztályabelit, a *bráhmana* pedig elveheti mindezeket²³⁹ vagy egy saját osztályabelit.

(14) Egyetlen történet²⁴⁰ sem számol be arról, hogy *bráhmana* vagy *ksatrija* férfi *súdra* nőt vett volna feleségül, még végszükség esetén sem. (15) Azok a kétszer születettek, akik esztelenségből alacsony kasztú nőt vesznek el, családjukat és gyermekeiket is hamar *súdraságba* juttatják. (16) Atri²⁴¹ és Uathja fia²⁴² szerint az ember elveszíti kasztját, ha *súdra* nőt vesz feleségül; Saunaka²⁴³ szerint akkor, ha *súdra* nőtől születik fia; Bhrigu szerint akkor, ha összes leszármazottja *súdra* nőtől származik. (17) Ha egy

²³⁶ Ha az apának nem születik fia, örökbe fogadhatja saját lányának fiúgyermekét. Ebben a helyzetben az apa lánya olyan szerepet tölt be, mint egy fiú, s ugyanolyan joga van az apai örökségre, mint a fiúnak - ezért nevezik „fiúsított lánynak” (*putrikának*). A „fiúsított lányról” bővebben a 9. fejezetben lesz szó.

²³⁷ A *putrikádharmasankajá* összetételt egyes kommentátorok így értelmezik: „mert félő, hogy egy fiúsított lányról (ti. az első esetben), vagy törvénytelenségről (*adharma*, ti. a második esetben) lehet szó”.

²³⁸ Tehát *súdrát* vagy *vaisját*.

²³⁹ Tehát *súdra*, *vaisja* és *ksatrija* nőt is elvehet.

²⁴⁰ A rég élt elődökről szóló történetekről van szó, akiknek a viselkedése példát mutat.

²⁴¹ A tíz nagy *risi* egyike.

²⁴² Uathja Angirasz fia (Angirasz szintén a tíz nagy *risi* közé tartozik), az ő fia pedig Gautama.

²⁴³ Legendás bölcs, tanító.

bráhmana súdra növel hál, rögtön megindul a lefelé vezető úton,²⁴⁴ ha pedig fiút nemz neki, még *bráhmana* származását is elveszíti. (18) Ha egy ilyen asszonyszemély vezető szerepet kap az istenekhez, ösökhöz és vendégekhez kötődő rítusoknál, akkor az ösök és az istenek nem fogyasztják el a felajánlott ételt, és a férj nem jut el a mennyországba. (19) Nincs vezeklés annak a számára, aki itta egy *súdra* nő nyálát, akit beszennyezett egy *súdra* nő lehelete, s aki *súdra* nőben nemzette újra önmagát.

Házasságtípusok

(20) Most pedig hallgassátok, amint röviden szólok a házasság nyolc fajtájáról, mind a négy osztályra vonatkozóan. Vannak, amelyek e világon és a túlvilágon is üdvösek, és vannak, amelyek nem. (21) Szent,²⁴⁵ Isteni,²⁴⁶ *Risik*hez kötődő,²⁴⁷ Prádzsápatihoz kötődő,²⁴⁸ Ördögi,²⁴⁹ *Gandharvák*hoz kötődő,²⁵⁰ Démoni²⁵¹ és Szellemekhez kötődő,²⁵² amely a nyolcadik s a legalantasabb. (22) Hogy melyik osztály számára melyik számít törvényesnek, hogy melyek az egyes típusok erényei és hibái, valamint hogy melyek az utódnemzést illető előnyeik és hátrányaik – mindezt el fogom beszélni nektek.

(23) A felsorolás sorrendjében az első hat számít törvényesnek a *bráhmana* számára, az utolsó négy a *ksatrija* számára, a *vaisja* és a *súdra* számára pedig a Démonit kivéve ugyanez a négy. (24) Az

²⁴⁴ Vagy „pokolra jut”.

²⁴⁵ *Bráhma*.

²⁴⁶ *Daiva*.

²⁴⁷ *Ársa*.

²⁴⁸ *Prádzsápatja*.

²⁴⁹ *Ászura*.

²⁵⁰ *Gándharva*.

²⁵¹ *Ráksasza*.

²⁵² *Paisácsa*.

első négy ajánlott a *bráhma*ának, egyedül a Démoni a *ksatrij*ának, az Ördögi pedig a *vaisj*ának és a *súdr*ának – így tudják a bölcsek. (25) Ebben a hagyományban az utolsó öt közül három számít törvényesnek, kettő pedig törvénytelennek; a Szellemekhez kötődőt és az Ördögöt soha nem szabad alkalmazni. (26) A hagyomány szerint a *ksatrija* számára a fent említett két házasságtípus, a *Gandharvák*hoz kötődő és a Démoni számít törvényesnek, akár külön-külön, akár keverten alkalmazzák őket.

(27) Amikor a férfiember felöltözteti a lányát, megajándékozza, majd ő maga meghív egy tanult, erényes embert, és a lányt neki adja: ez a Szent házasság törvénye. (28) Amikor a lányt feldíszíti, és a megfelelő módon lezajlott áldozati szertartás keretében odaadja a rítust elvégző papnak: ez az Isteni házasság törvénye. (29) Amikor a férfiember a törvény értelmében elfogad a vőlegénytől egy tehenet meg egy bikát, vagy két pár jószágot, azután szabályszerűen odaadja a lányt a vőlegénynek: ez a *Risik*hez kötődő házasság törvénye. (30) Amikor tiszteletét kifejezve ezekkel az intő szavakkal adja oda a lányt: „Ti ketten együtt teljesítétek a törvényt!”: ez a *Pradsápati*hoz kötődő házasság szabálya. (31) Amikor a vőlegény saját elhatározásából és képességeihez mérten pénzt ad a lány rokonainak meg a lánynak is, s ezután kapja meg a lányt: ez az Ördögi házasság törvénye. (32) Amikor a lány meg a vőlegény saját akaratukból közösjenek: ez a *Gandharvák*hoz kötődő házasság, amely a vágyból fakad és a testi együttlét a célja.²⁵³ (33) Amikor valaki erőszakkal elrabolja a jajveszékkel, zokogó lányt az otthonából úgy, hogy ehhez öl, megsebesít valakit, vagy betörést követ el: ez a Démoni házasság szabálya. (34) Amikor valaki titokban megbecstelenít egy alvó, részeg vagy bolond nőt: ez a Szellemekhez kötődő házasság, mely a nyolcadik, s az összes házasság közül a legbűnösebb.

²⁵³ Olivelle (Thieme értelmezését követve, szemben a kommentárokkal) így fordítja a *maithunja* szót: „amely a szexuális együttlétet alapul”.

(35) *Bráhmanák* esetében a lány vízázdozat kíséretében történő férjhez adása a legüdvösebb, a többi osztálynál a kölcsönös szándék is lehet a házasság alapja.²⁵⁴

(36) Most pedig figyeljete, *bráhmanák*, amint helyesen elsorolom nektek mindazokat az erényeket, amelyekről Manu a különböző házasságokkal kapcsolatban beszélt.

(37) A Szent házasságból született fiú – amennyiben tiszta életet él – megszabadítja a büntől²⁵⁵ őseinek tíz generációját, leszármazottainak tíz generációját, valamint huszonegyediként önmagát is. (38) Az Isteni házasságból született fiú őseinek és leszármazottainak hét-hét generációját menti meg, a *Risik*hez kötődő házasságból született fiú három-három, a *Pradszápati*hoz kötődő házasságból született fiú hat-hat generációt. (39) Mind e négy házasságból, sorrendben a Szent házassággal kezdődően, a védikus tudományban kiemelkedő fiúgyermek születnek, akiket a tanult emberek is elismernek. (40) E fiúgyermekek bővelkednek szépségben, erőben és jó tulajdonságokban,²⁵⁶ vagyosok és hírnevesek, nem szenvednek hiányt semmiben, fölöttébb egyenesek, és száz évig élnek. (41) A többi házasságból, tehát az alantasabbjából azonban kegyetlen, hazug utódok születnek, olyanok, akik gyűlölik a Védát és a Törvényt.

(42) A feddhetetlen házasságokból feddhetetlen utódok születnek, a megvetett házasságokból született utódokat megvetik az emberek, ezért kerülje a megvetendő házasságtípusokat.

A házassági rítus (43) A kézfogó rítusa kizárólag arra az esetre van előírva, ha a feleség a vőlegénnyel azonos osztályból származik. Más osztályból való nők esetében a következő módon kell

²⁵⁴ A „kölcsönös szándék” a kommentátorok értelmezésében vagy a szülők mindkét részről való beleegyezését, vagy a menyasszony és a vőlegény kölcsönös szerelmét jelenti.

²⁵⁵ Vagy „a pokoltól”.

²⁵⁶ Vagy „a szépség és jóság erényeivel bírnak” (Bühler, Médhátithi és mások alapján).

eljárni az esküvői szertartás során: (44) Ha a vőlegény magasabb osztályból származik, akkor a *ksatrija* származású menyasszony fogjon a kezébe egy nyílvevőzt, a *vaisja* menyasszony ösztökét,²⁵⁷ a *súdra* pedig fogja meg vőlegénye ruhájának csücskét.

A testi együttlét

(45) Mindig saját feleségében lelve kielégülést, annak termékeny időszakában közösjön vele. Feleségéhez a hűséges férj szexuális gyönyör céljából is közeledhet, kivéve a Hold fázisváltozásainak napjait.²⁵⁸

(46) A hagyomány szerint a nők termékeny időszaka normális körülmények között²⁵⁹ tizenhat éjszaka, s ehhez jön hozzá az a négy másik nap,²⁶⁰ amelyektől a jók tiltanak. (47) Ezen éjszakák közül az első négy²⁶¹ tiltva van, és a tizenegyedik meg a tizenharmadik is, így csak a maradék tíz éjszaka javasolt.

(48) Páros éjszakákon fiúk fogannak, páratlan éjszakákon lányok, ezért ha fiú utódra vágyik, akkor a termékeny időszak páros napjain közeledjen feleségéhez. (49) Ha a férfi magja dominál, abból fiú lesz; ha a nőé, abból lány; ha a kettő kiegyenlíti egymást, abból hermafrodita lesz, vagy egy fiú meg egy lány; ha pe-

²⁵⁷ A vőlegény a nyílvevő, illetve az ösztöke másik végét fogja, és a kézfogó rítusa során elhangzó *mantrákat* recitálja.

²⁵⁸ Négy ilyen napot tartanak számon: az újhold napját, az újholdat követő nyolcadik napot, a teliholdat és a teliholdat követő tizenhatedik napot.

²⁵⁹ Betegségek, illetve bizonyos ételek fogyasztásának következtében a periódus eltolódhat.

²⁶⁰ A menstruáció négy napja. A legtöbb kommentátor ezeket a napokat a tizenhat nap közé számolja, Olivelle szerint ezek megelőzik a tizenhat napot.

²⁶¹ Olivelle értelmezésében a fent említett tizenhat éjszaka közül az első négy nap, amely a menstruációt követi. A legtöbb kommentátor azonban a menstruáció négy napját érti alatta.

dig mindkét mag gyenge vagy kevés, akkor nincs fogantatás. (50) Kerülje a nőket a tiltott éjszakákon²⁶² és a többi nyolc éjszakán,²⁶³ s bármelyik életszakaszban járjon is, szüzességi fogadalmát gyakorló tanítványvá lesz.

A feleség megvásárlása

(51) A bölcs apa a legcsekélyebb menyasszonypénzt se fogadja el a vőlegénytől lányáért cserébe, mert ha az ember kapzsiságból pénzt fogad el, leszármazottjának kalmárává lesz. (52) Azok a rokonok²⁶⁴ pedig, akik dőreségből felélik egy nő vagyonát – rabszolganőit, járműveit²⁶⁵ vagy ruháit – bűnösökként zuhannak alá.

(53) Egyesek azt állítják, a Risikhez kötődő házasság alkalmával adott tehén és bika menyasszonypénz, ám ez nem igaz. Az összeg lehet akár kicsi, akár nagy, a vásárlás tényén ez mit sem

²⁶² A menstruáció négy napján, a menstruációt követő négy napon, illetve a menstruációt követő tizenegyedik és tizenharmadik napon, amint az fentebb már szerepelt.

²⁶³ A legtöbb kommentátor szerint a nyolc éjszakát a tizenhat napos termékeny periódusból le kell vonni. Ez azt jelenti, hogy a tizenhat napos termékeny időszaknak csak két napján élhetne házasesetet a pár (16-4-2-8). Olivelle másképpen számol: szerinte a 46. versben a menstruáció négy napját hozzá kell adni a termékeny periódus tizenhat napjához. Ehhez adódik hozzá az 50. versben említett nyolc nap, a ciklus utolsó napjai, amikor a nő nem tud megfoganni. A menstruáció négy napja alatt a nő terméketlen és tisztátalan, a menstruációt követő négy napon, valamint a tizenegyedik és tizenharmadik napon tilos a közösülés: ez összesen tizennyolc tiltott napot jelent, a maradék tíz napon szabad a házaseset.

²⁶⁴ A „rokonok” alatt a nő apját és egyéb férfirokonait kell érteni.

²⁶⁵ Vagy „a nő teherhordó állatait/járműveit”.

változtat.²⁶⁶ (54) Ha a rokonok nem veszik magukhoz a lányért kapott menyasszonypénzt, akkor ez nem áruba bocsátás, csupán udvarias gesztus, s a lányok iránti tisztelet kifejezése.

A nők tisztelete

(55) Ha az apák, fiútestvérek, férjek és sógorok jó szerencsére vágnak, akkor tiszteljék a nőket, és ajándékozzák meg őket ékszerekkel. (56) Ahol tisztelik a nőket, ott az istenek is örvendeznek, ahol viszont nem tisztelik őket, ott a rítusok sem hoznak gyümölcsöt. (57) Hamar pusztulásra jut az a család, ahol a nőrokonoknak rosszul megy a soruk; ellenben ha nincs okuk a búslakodásra, akkor a család egyfolytában gyarapszik. (58) Mintha varázslat sújtaná őket, úgy dőlnek romba a házak, amelyeket a nőrokonok megátkoznak, ha nem kapnak tiszteletet. (59) Így tehát ha a férfiak bőségben kívánnak élni, ünnepek és fesztiválok alkalmával mindig tiszteljék meg a nőket ékszerekkel, ruhákkal és ízletes ételekkel.

(60) Arra az otthonra mosolyog tartósan a szerencse, ahol a férj is örömét leli feleségében, és a feleség is a férjében. (61) Az a nő, aki nem ragyog, nem kelti fel a férfi vágát, s ha a férfit nem érdekli a nő, akkor nem születik utóda. (62) Ha a nő ragyog, vele ragyog az egész ház, de ha ő nem ragyog, akkor nem ragyog semmi sem.

²⁶⁶ Két dolog áll itt egymással szemben: a Risikhez kötődő házasság során ajándékba adott jószágok és a menyasszonypénz. Míg az utóbbi esetben egyértelműen a lány áruba bocsátásáról van szó, az előbbi esetben ez nem így van, mivel az állatokat a kommentátorok szerint csak rituális célokra lehet használni.

A család elkorcsosulása

(63) Az elítélendő házasságok, a rítusok elhanyagolása és a védikus tanulmányok mellőzése következtében gyorsan megsemmisülnek a családok, s akkor is, ha tiszteletlenül bánnak a *bráhmanákkal*. (64) A kézművességtől, az üzleteléstől, attól, ha az utódok kizárólag *súdra* nőtől származnak, a tehenekkel, lovakkal és járművekkel való tevékenykedéstől, a földműveléstől, a király szolgálatától, (65) attól, ha olyanok nevében mutatnak be áldozatot, akik arra nem méltók, valamint a rítusok tagadásától a családok elveszítik a közösségben betöltött helyüket, s akkor is, ha meg vannak fosztva a védikus tudástól. (66) Azok a családok azonban, amelyek gazdagok a védikus tudásban, bármennyire vagyontalanok is, kivívják maguknak a tiszteletet, és hatalmas hírnevet szereznek.

A családfenntartó

(67) A családfenntartó a házassági szertartás során gyújtott tűzben végezze el az otthoni rítusokat az előírás szerint, ott mutassa be az öt nagy áldozatot és a napi ételt is azon főzze meg.

Az öt nagy áldozat

(68) Öt mézszárszéke van a családfenntartónak: a tűzhely, az őrlőkő, a seprű, a mozsár és a vizeskorsó. Ezek használata beszenyeezi őt.²⁶⁷ (69) A nagy *risik* öt nagy áldozatot írtak elő a csa-

²⁶⁷ Szó szerint „megkötözi” (vagyis a rossz *karmá*hoz köti), vagy más olvasat szerint „romlást hoz rá”.

láfenntartó számára, melyeket minden nap be kell mutatnia, hogy sorban egymás után levezekelje mindezt.²⁶⁸

(70) A tanítás a Védának szánt áldozat; a vízáldozat az ősöknek szánt áldozat; a tűzáldozat az isteneknek szánt áldozat; az ételáldozat az élőlényeknek²⁶⁹ szánt áldozat; a vendégek tisztelete az embereknek szánt áldozat. (71) Aki nem mulasztja el legjobb képességei szerint bemutatni ezt az öt nagy áldozatot, azt nem mocskolják be a „mészárszékekhez” köthető bűnök, még akkor sem, ha állandó jelleggel családban él. (72) Aki nem ad ételt és italt az isteneknek, a vendégeknek, az eltartottjainak,²⁷⁰ az ősöknek és saját magának – ennek az ötnek –, az bár lélegzik, nem él.

(73) Az öt áldozat elnevezése: *Abuta*,²⁷¹ *Huta*,²⁷² *Prahuta*,²⁷³ *Bráhmja huta*²⁷⁴ és *Prásita*.²⁷⁵ (74) Az *Abuta* a recitáció; a *Huta* a tűzáldozat; a *Prahuta* az élőlényeknek szánt ételáldozat; a *Bráhmja huta* a bráhmanák tisztelete; a *Prásita* az ősöknek szánt vízáldozat.

(75) Ezen a világon szentelje magát folyamatosan a Védá recitálásának és az istenekhez kötődő rítusoknak, mert ha rendszeresen végzi ezeket a rítusokat, akkor kezében tartja az egész világot – mind a mozgót, mind a mozdulatlant. (76) A megfelelő módon tűzbe vetett áldozat a Napba jut. A Napból származik az eső, az esőből az étel, abból pedig az utódok.

(77) Miként valamennyi lény élete a levegőtől függ, úgy függ a többi életszakaszban járók élete a családfenntartótól. (78) Mert a családfenntartó az, aki nap mint nap tudással és étellel táplálja

²⁶⁸ Az öt „mészárszékhez” kötődő bűnökről van szó.

²⁶⁹ *Bhúták* alatt értik a szellemeket és általában az élőlényeket is.

²⁷⁰ A kommentátorok szerint pl. idős szüleinek, a munkaképtelen állatoknak, szellemeknek és egyéb élőlényeknek.

²⁷¹ „Amit nem a tűzbe áldoznak.”

²⁷² „Tűzbe vetett áldozat.”

²⁷³ „Szétszórt áldozat.”

²⁷⁴ „Amit a bráhmanákba áldoznak.”

²⁷⁵ „Megevett, elfogyasztott.”

az embereket, bármelyik életszakaszban járjanak is a többi háromból, ezért a családfenntartóé a legfőbb életszakasz. (79) Ezt az életszakaszt, amelyet a gyenge jelleműek képtelenek fenntartani, kell minden igyekezetével fenntartania annak, aki multhatatlan mennyországi létre vagy mindenek feletti, e világi boldogságra áhítozik.

(80) A *risik*, az ősök, az istenek, az élőlények és a vendégek a családfenntartóhoz folyamodnak. S az okos teljesíti velük szembeni kötelességét. (81) A *risik*nek a Véda recitálásával fejezze ki tiszteletét, az isteneknek az előírásnak megfelelő tűzáldozatokkal, az ősöknek a *Sráddha*-szertartással, az embereknek étellel, az élőlényeknek ételáldozattal.

(82) Naponta végezzen *Sráddha*-szertartást; áldozzon étellel vagy vízzel, esetleg tejjel, gyökerekkel és gyümölcsökkel, hogy megörvendeztesse az ősöket. (83) Az öt nagy áldozat közé tartozó ezen szertartás során ősei javára lakasson jól legalább egy *bráhmanát*; de ilyenkor a Minden Isteneknek szóló felajánlásként egyetlen *bráhmanát* se etessen meg.²⁷⁶

(84) A *bráhmana* az előírás szerint minden nap ajánljon fel egy keveset az otthoni tűzben a Minden Isteneknek szánt főtt ételáldozatból a következő istenségek számára: (85) a tűz istenének, Agninak és a *szóma*²⁷⁷ istenének, Szómának, előbb külön-külön, azután egyszerre mindkettőjüknek; a Minden Isteneknek és Dhanvantarinak;²⁷⁸ (86) majd az újhold istennőjének, Kuhúnak és a telihold istennőjének, Anumatinak; Pradzsápatinak, az Ég-

²⁷⁶ Vagyis a naponta végzendő *sráddha* során csak egyszer szabad ételt adni a *bráhmanáknak*. Az ősöknek bemutatott napi *sráddha*-áldozat mellett létezik egy havonta esedékes *sráddha* is, ahol a *bráhmanák* a Minden Isteneket testesítik meg.

²⁷⁷ A *szóma* egy hallucinogén anyagokat tartalmazó növény, illetve annak nedve, amelyet a papok a szertartásokon áldozatként a tűzbe öntenek, vagy megisznak.

²⁷⁸ Dhanvantari az istenek orvosa.

nek és a Földnek együtt, és végül a Tűznek, aki teljessé teszi az áldozatot.²⁷⁹

(87) Miután ekképpen helyesen elvégezte a tűzáldozatot, Indrának, a Halálnak, Varunának, aki a vizek ura, a Holdnak meg az őket kísérő istenségeknek szórjon szét ételáldozatot valamenynyi égtáj felé, keletről délre haladva. (88) Szórjon szét áldozati ételt az ajtóban állva, s közben mondja: „A Marutoknak!”,²⁸⁰ szórjon a vízbe, s közben mondja: „A vizeknek!”, és szórjon szét a mozsár és mozsártörő mellett, s közben mondja: „A fáknak!” (89) Srínek, a gazdagság istennőjének az ágy fejénél²⁸¹ áldozzon, Bhadrakálínak, a fekete szerencsehozó istennőnek pedig az ágy lábánál.²⁸² A Brahmannak és Vásztošpatinak, a házat védelmező istenségnek a ház közepén áldozzon.

(90) A Minden Isteneknek s a nappal és éjszaka járó lényeknek szánt áldozatot szórja a levegőbe.²⁸³ (91) Szarvannabhútinak,²⁸⁴ az élelem szellemének a ház mögött²⁸⁵ áldozzon. Ami pedig megmarad, azt mind szórja ki déli irányban, s áldozza az ősöknek. (92) A kutyák, a kasztjukat elvesztett emberek, a „kutyafőzők”,²⁸⁶ az előző életben elkövetett bűnök folytán beteg emberek, a varjak meg a rovarok számára finoman szórja szét az áldozatot a földön.

²⁷⁹ Vagyis eljuttatja azt az istenekhez. Mindegyik felajánlást egy *mantra* kíséretében kell végezni, amely az istenség részes esetben álló nevéből és a *szváhá* szóból áll.

²⁸⁰ A szél, a vihar isteneinek.

²⁸¹ Egyes kommentátorok értelmezésében: a ház északkeleti részében, ahol a Vásztošpurusának (a ház védőszellemének) a feje található.

²⁸² Vagy a ház délnyugati részében, ahol a Vásztošpurusa lába van.

²⁸³ Az éjszaka járó szellemeknek este, a nappal járóknak pedig napközben.

²⁸⁴ Más olvasatokban Szarvannabhúta, Szarvátmabhúti, Szarvannabhúti.

²⁸⁵ Médhátithi értelmezésében: a ház felső emeletén, vagy ha egyszintes az épület, a tetején.

²⁸⁶ *Svapacsák*, más néven *csandálák*, kaszton kívüliek.

(93) Ha a *bráhmana* mind az összes lényt napról napra ily módon megtiszteli, fénytettet szerez, s egyenesen a legmagasabb rendű állapotba jut.

(94) Miután ekképpen elvégezte az ételáldozatot, elsőként a vendéget lakassa jól,²⁸⁷ és adjon alamizsnát a Védát tanuló kolduló tanítványnak,²⁸⁸ amint azt a szabály előírja a számára. (95) Az alamizsnálkodással a kétszer született családfenntartó ugyanolyan érdemet szerez, mint mikor az előírásnak megfelelően tehénnel ajándékozza meg a szűkölködőt.²⁸⁹

(96) Készítse elő az alamizsnát vagy egy korsóban vizet,²⁹⁰ s annak rendje és módja szerint kínálja meg vele a Véda igazi lényegét értő *bráhmanát*. (97) A tudatlanok isteneknek és ősöknek bemutatott áldozatai semmivé lesznek, ha a felajánlást végzők balgaságból elhamvadt *bráhmanák*ba áldozzák azokat.²⁹¹ (98) Az az áldozat, amelyet a *bráhmanák* szájának tudástól és vezekléstől lobogva égő tűzébe vetnek, megszabadít a veszedelemtől és a súlyos büntől.

(99) Amikor vendég érkezik, kínálja meg ülőhellyel és vízzel, s a szabálynak megfelelően a legjobb képességei szerint elkészített étellel is. (100) Ha a *bráhmana* nem kapja meg a tiszteletet,

²⁸⁷ A vendégnek a háziak előtt kell jóllaknia, őt kell először kínálni.

²⁸⁸ Más értelmezésben: „a kolduló aszkétának [és] a védikus tanulmányait végző diáknak”, vagy „az önmegtartóztató életet élő kolduló aszkétának”.

²⁸⁹ A kéziratok többségének olvasatát követve: „mint amikor tanítómesterének az előírásoknak megfelelően tehenet ad”.

²⁹⁰ Az ételt fűszerekkel, a korsót virágokkal és gyümölcssel lehet „előkészíteni” (*szatkritja*). Médhátithi a *szatkritja* szót a *bráhmanához* kapcsolja és úgy érti, hogy „miután az alamizsnát adó hódolatát fejezte ki a *bráhmana* előtt”.

²⁹¹ Az áldozatok egy részét tűzbe vetik. A fenti versben a *bráhmana*, illetve a *bráhmana* szája ennek az áldozati tűznek a jelképe. Az érdemtelen *bráhmanát* – vagyis azt, aki nem érti a Véda igazi lényegét – a vers az elhamvadt tűzhöz hasonlítja, amely nem képes rá, hogy továbbítsa az áldozatot az istenek és az ősök felé.

mialatt vendéglátója házában tartózkodik, akkor magával viszi a családfenntartó összes jótettét – akkor is, ha az kalászszedésből él, és akkor is, ha minden nap áldoz az öt tűzbe.²⁹² (101) Fű, fekvőhely a földön, víz és negyedikként a kedves beszéd – ezek biztosan sosem fogynak ki a jók házaiból.

(102) A hagyomány az olyan *bráhmanát*, aki csak egy éjszakát marad, vendégnek²⁹³ nevezi, hiszen éppen attól vendég, hogy nem marad ott örökre.²⁹⁴ (103) Nem számít vendégnek az azonos faluból származó *bráhmana*, sem az, aki látogatóba jön,²⁹⁵ még akkor sem, ha olyan házba érkezik, ahol asszony is van meg tüzek is vannak.²⁹⁶ (104) Azok a családfenntartók, akik botor módon a más főztjén élnek, emiatt haláluk után azoknak a jószágaiként születnek újra, akiktől az ételt kapták.

(105) A családfenntartónak nem szabad elutasítania a vendéget, ha az este, napnyugtával érkezik. Akár rendes időben érkezik, akár nem, a vendég nem tartózkodhat éhesen a gazda házában. (106) Semmi olyat ne egyék, amivel vendégét nem kínálja meg. A vendég szolgálata vagyonossá, hírnevevé, hosszú életűvé teszi, s eljuttatja a mennyországba.

²⁹² Cf. 4.5. és 3.185.

²⁹³ *Atithi*.

²⁹⁴ A vendég (*atithi*) szó levezetése az *a-nitja* (nem örökre) és a *szthiti* (maradás) szavakból.

²⁹⁵ „Aki látogatóba jön”: Olivelle értelmezésében a *szángatika* szó olyasvalakire utal, aki baráti látogatást tesz rokonánál, ismerősénél. Médhátithi két magyarázatot is ad erre a szóra: az első szerint egy tanuló társról (*szahádhjájin*) volna szó, a második szerint viszont olyan emberről, aki könnyen barátkozik és tréfás történetekkel szórakoztatja a népeket. Bühler értelmezésében olyan valaki, aki a kapcsolataiból él.

²⁹⁶ Az otthon teljességéhez ugyanis hozzátartozik a feleség és a szent tüzek. Ha bármelyik hiányzik, akkor nem lehet vendéget fogadni. Médhátithi szerint: ha a férj elutazik és magával viszi a feleségét meg a szent tüzeket is, akkor ott kell fogadnia a vendéget, ahová utazott, viszont ha nem vitte magával sem a feleségét, sem a szent tüzeket, akkor távollétében, otthon kell fogadni a vendéget.

(107) Az ülőhely, a szoba, az ágy, a kikísérés és a tiszteletadás²⁹⁷ tekintetében a magas rangú vendégeket a legjobb bánásmód illeti, az alacsonyrangúakat alacsony színvonalú, a vele azonos rangúakat egyenrangú. (108) Ha a Minden Isteneknek szóló áldozat bemutatását követően újabb vendég érkezik, képességeihez mérten őt is meg kell kínálnia étellel, de az ételáldozatot már nem kell bemutatnia.²⁹⁸

(109) A *bráhmana* ne hirdesse saját családját és *gótráját* csupán azért, hogy megvendégeljék, mert aki azért dicséri fel ezeket, hogy ételt kapjon, arról a bölcsek azt mondják, „okádékot eszik”.

(110) A *bráhmana* házában a *ksatrija* nem számít vendégnek, sem a *vaisja*, sem a *súdra*, sem a barátok és a rokonok, és a tanítómester sem. (111) De ha a házához érkező *ksatrija* megfelel a vendégre vonatkozó feltételeknek,²⁹⁹ őt is nyugodtan megetetheti, miután a *bráhmanák* már befejezték az evést. (112) Ha pedig egy *vaisja* vagy *súdra* érkezik a házhoz, és megfelel a vendégre vonatkozó feltételeknek, övelük is bánják előzékenyen, s szolgálival együtt adjon nekik enni. (113) Ha mások érkeznek hozzá látogatóba, például a barátai, számukra is készítsen elő ételt, ahogy képességeitől telik, és asszonyával együtt adjon nekik enni.³⁰⁰ (114) A friss házasságú nőknek, leányoknak, betegeknél és állapotos nőknek se habozzék enni adni, rögtön a vendégek után.³⁰¹

²⁹⁷ „Tiszteletadás”: amíg a vendég ott tartózkodik, a házigazda üljön le mellé és beszélgessen vele (Médhátithi).

²⁹⁸ Az ételáldozatot az étel elfogyasztása előtt kell bemutatni. A versben azonban a vendég azután érkezik, hogy a család már befejezte az evést, így friss ételt kell főzni neki, az áldozatot pedig ilyen esetben el lehet hagyni.

²⁹⁹ Ezek közé a feltételek közé tartozik, hogy az illetőnél ne legyen eleség, hogy legyen más városból való, illetve hogy akkor érkezzen, amikor a család is épp enni készül.

³⁰⁰ Közeli barátokon kívül más vendég nem ehet együtt a házigazda feleségével.

³⁰¹ Más szövegváltozat szerint „még a vendégek előtt”.

(115) Aki azonban ostobán enni kezd, mielőtt ezeket az embereket megkínálná, az nem tudja, hogy evés közben kutyák és keselyűk falják fel a testét. (116) Miután a *bráhmanák*, a rokonok és a szolgák már végeztek az evéssel, a családfenntartó és felesége csak akkor eheti meg azt, ami maradt. (117) A családfenntartó fejezze ki tiszteletét az istenek, a *risik*, az emberek, az ősök és a házat védelmező istenségek felé, majd fogyassza el a maradékot. (118) Bűnt eszik, aki csak magának főz, mert az igazak számára előírás, hogy az áldozatból megmaradt ételt kell fogyasztani.

(119) Ha egyéves távollét után térnek vissza, akkor a királyt, a papot, a rituális fürdésen átesett tanítványt, a tanítómestert, a barátot,³⁰² az apóst és az anyai nagybácsit mézes itallal³⁰³ kell kínálnia. (120) Ha épp áldozati szertartás van készülöben, akkor meg kell kínálni a királyt és a Veda bölcselőjét a mézes itallal, de áldozati szertartáson kívül nem: ez a szabály.³⁰⁴

(121) Este, amikor megfőtt az étel, a feleség mutasson be ételáldozatot védikus kísérőformulák nélkül. Ez a Minden Isteneknek szóló áldozat, melyet este és reggel kell bemutatni.

Az ősöknek szóló áldozat

(122) Miután a szent tüzet fenntartó *bráhmana* bemutatta az ősöknek szóló áldozatot, újhholdkor végezze el a havonta esedékes

³⁰² Médhátithi és más kommentátorok értelmezésében: „a vejét”.

³⁰³ *Madhuparkával*: méz összekeverve aludttejjel, tejjel vagy vízzel. Ezt az italt a fontos vendégeknek kínálják.

³⁰⁴ A kommentátorok szerint a 120. vers az előző vers jelentését pontosítja, vagy olyan értelemben, hogy az abban említett személyek közül a király és a Veda tudósa (*srótrija*) csak akkor kapnak *madhuparkát*, ha áldozati szertartás zajlik, akármennyi idő telt is el utolsó látogatásuk óta, vagy másképpen értelmezve, a király és a *srótrija*, amennyiben áldozati szertartás alatt érkeznek meg, mindenképpen kapnak *madhuparkát*, még akkor is, ha kevesebb, mint egy éve voltak látogatóban utoljára.

Srāddha-szertartást, vagyis az áldozati gombócok kiegészítő felajánlását.³⁰⁵ (123) Az ősöknek bemutatott havi *Srāddha*-áldozatot a bölcsek kiegészítő áldozatnak nevezik. Ezt a szertartást gondosan, az előírt húsfélék felajánlásával kell elvégezni.

(124) Hogy kik azok a *bráhmanák*, akiknek ebből az alkalomból enni kell adni, és kik azok, akiknek nem szabad; hányukat kell megetetni és milyen ételekkel – ezt fogom most hiánytalanul elbeszélni.

A meghívottakról (125) Két *bráhmanának* adjon enni az isteneknek szóló áldozaton, háromnak az ősöknek szóló áldozaton, vagy mindkét esetben egynek. Még ha nagyon gazdag is, ne ragaszkodjék a sokasághoz. (126) Öt dolog hátrányára van a sokaság: akadályozza a vendéglátást, a megfelelő helyet és időt,³⁰⁶ a tisztaságot és az érdemes *bráhmanák* kiválasztását, ezért hát ne vágyják a sokaságra.

(127) Ez a holtakért újholdkor végzett rítus az ősökért van. Aki rendszeresen végzi, az folyamatosan részesül majd a Védákban nem szereplő halotti rítusokból.³⁰⁷

(128) A felajánlást végzők csakis a Véda bölcselőjének adhatják át az isteneknek és ősöknek szánt áldozati felajánlást. Amit az arra leginkább méltó *bráhmanának* adnak, annak bőséges lesz a jutalma. (129) Inkább etessen meg egyetlen bölcs *bráhmanát* az isteneknek és ősöknek szóló áldozaton, mint sok olyat, aki nem ismeri a Védát. Ha így tesz, pazar jutalomra számíthat. (130) Akár a világ végéről is, de kerítsen elő egy *bráhmanát*, aki elsajátította

³⁰⁵ Az ősöknek szóló áldozat (az ún. *pinda-pitrijadnya*) védikus *srauta* áldozat, ezt tehát már a Védák is előírják, míg a havonta bemutatott *srāddha*-áldozatot a ritualisztikával foglalkozó szútrák tartalmazzák (ez tehát *szmárta* rítus).

³⁰⁶ Vagyis azt, hogy a szertartás a megfelelő helyen és időben legyen elvégezve.

³⁰⁷ Vagyis halála után férfi leszármazottai az ő számára is elvégzik majd a *srāddhát*.

a Védát.³⁰⁸ Ő az isteneknek és ősöknek felajánlott áldozat méltó befogadója, ő az, akit a hagyomány vendégnek nevez. (131) Mert ehét akár millió, a Véda verseiben járatlan *bráhmana* a szertartáson, ha egyetlen, a Védában járatos *bráhmanát* elégedetté tesz, ez az egy felér velük, ami a megszerzett érdemeket illeti.³⁰⁹ (132) Az ősöknek és isteneknek szánt áldozatot annak az embernek kell felajánlani, akinek kiemelkedő a tudása, mert a vérrel bemocskolt kéz nem tisztul meg még több vértől. (133) Ahány áldozati gombócot a Védát nem ismerő ember elfogyaszt az istenek és ősök tiszteletére végzett szertartásokon, halálát követően neki³¹⁰ is éppannyi izzó szöget, dárdát és vasgolyót kell megennie.

(134) Vannak *bráhmanák*, akik a tudásnak szentelődnek, mások a vezeklésnek, megint mások a vezeklésnek és a Véda-recitációnak, s vannak, akik a rítusoknak. (135) Az ősöknek szánt áldozatokat igyekezzék azoknak felajánlani, akik a tudásnak szentelték magukat, az isteneknek szánt áldozatokat azonban a szabály értelmében mind a négynek³¹¹ felajánlhatja. (136) Az egyik embernek az apja nem a Véda bölcselője, fia viszont eljutott a Véda túlpartjára; a másik embernek a fia nem a Véda bölcselője, apja viszont eljutott a Véda túlpartjára. (137) Kettejük közül az az előrébb való, akinek az apja a Véda bölcselője. A másikat pedig a Véda tisztelete miatt illeti megbecsülés.

(138) Barátját ne étellel lássa vendégül a *Sraddha*-szertartáson, hanem ajándékokkal nyerje meg. Azt a *bráhmanát* vendégelje meg étellel *Sraddhakor*, aki sem nem ellensége, sem nem barátja.

³⁰⁸ Ez Olivelle értelmezése. A legtöbb kommentár és fordító szerint a mondat jelentése: „Vizsgálja meg a *bráhmanát*, aki elsajátította a Védát, az egészen távoli őseit illetően.”

³⁰⁹ Az érdem itt a *bráhmanákat* megvendéglő családfenntartóé.

³¹⁰ „Neki”: vagy az áldozat bemutatójának, vagy az áldozati étel elfogyasztójának.

³¹¹ Az előző versben felsorolt négyféle *bráhmanának*.

(139) Ha a barátoké a legfőbb szerep³¹² az ő *Sráddha*-áldozatainál meg az istenek tiszteletére bemutatott áldozatoknál, akkor halála után egyik áldozat jutalmából sem részesül. (140) A balga, aki a *Sráddha*-szertartás révén próbál barátságokat kötni, az az alávaló kétszer született, aki arra használja a *Sráddhát*, hogy barátokat szerezzen, megfosztatik a mennyországtól. (141) Az ilyen együtt érkezést „démoni áldozati ajándéknak”³¹³ nevezik a kétszer születettek. Az ilyen áldozati ajándék ezen a világon marad, akár egy vak tehén, amelyik mindig ugyanabban az istállóban álldogál.³¹⁴

(142) Miként a terméketlen földbe vetett mag nem hoz gyümölcsöt a magvető számára, úgy a Védát nem ismerő embernek felajánlott áldozat sem hoz gyümölcsöt a felajánló számára. (143) Az az áldozati ajándék, amelyet az előírás szerint valamely bölcs embernek ajándékoznak, mind az ajándékot adókat, mind az azt elfogadókat jutalomban részesíti e világon és a halál után is.

(144) Ha óhajtja, barátját is megtisztelheti a *Sráddha*-szertartáson, ellenségét azonban még akkor sem, ha az megnyerő külsejű, mert ha ellensége fogyasztja el az áldozatot, akkor az hatástalan lesz a túlvilágon. (145) Igyekezzenek a *Sráddha*-szertartáson étellel vendégül látni a Rig-véda valamelyik mesterét, aki e Véda túlpártjára jutott, vagy egy Adhvarju-papot,³¹⁵ a Jadzsur-véda egyik iskolájának mesterét, vagy a Száma-véda egyik tudósát, aki tökéletesen megtanulta a Száma-védát. (146) Aki a *Sráddha*-

³¹² Mint a legtöbb kommentátor értelmezi: aki azért rendez vendégséget *sráddha* alkalmával, hogy barátokat szerezzen.

³¹³ „Démoni áldozati ajándék” (*paisácsi daksiná*): démonokra jellemző, vagy olyan, mintha démonoknak ajánlották volna fel.

³¹⁴ Áldozati ajándékként általában tehenet adnak, talán ezért a tehén-hasonlat a vers második felében. A vers az előzőekhez kapcsolódik, s azt a gondolatot folytatja, hogy az áldozatot nem szabad felhasználni barátok megnyerésére, mert úgy az mit sem ér.

³¹⁵ Az Adhvarju-pap az áldozati szertartás négy főpapja közül az egyik; ő készíti elő, illetve dobja a tűzbe az áldozatot, miközben a Jadzsur-véda szövegeit recitálja.

szertartáson ezek közül bármelyiket megtiszteli és megeteti, annak ősei hetedíziglen örök elégedettségre lelnek.

(147) Ez az isteneknek és ősöknek szóló áldozat bemutatásának elsődleges módszere. Ami most következik, az a másodlagos módszer, amelyet az igazak nem szűnnek meg követni. (148) Megvendégelheti étellel anyai nagypapját, anyai nagybátyját, lánytestvérének fiát, apósát, tanítómesterét, lányának fiát, vejét, rokonát, áldozópapját vagy azt, akinek a számára mint áldozópap szertartásokat szokott végezni.

(149) Aki ismeri a Törvényt, az istenek tiszteletére végzett rítusoknál ne vizsgálgassa a *bráhmanát*,³¹⁶ amikor azonban őseinek készül áldozatot bemutatni, alaposan ellenőrizze őt.

(150) Manu az isteneknek és ősöknek szóló áldozathoz méltatlannak nevezte azokat a *bráhmanákat*, akik lopnak, akiket kizártak a kasztjukból, akik impotensek³¹⁷ vagy eretnek életet élnek. (151) Aki haját nemezes tincsekben viseli, aki nem recitálja a Védát, akinek nincs haja,³¹⁸ a hazardjátékost s azokat, akik csoportok számára mutatnak be áldozatokat³¹⁹ – ezeket se lássa vendégül étellel a *Sráddha*-szertartáson. (152) Az istenek és ősök tiszteletére bemutatott áldozatnál óvakodjék az orvosoktól,

³¹⁶ Vagyis a *daiva* szertartások alkalmával például félszemű *bráhmanának* is lehet ételt adni (Médhátithi).

³¹⁷ „Impotensek”: a *klíba* szónak több jelentése is lehet, mindenesetre olyan ember, aki nem felel meg a társadalom férfiakkal szemben támasztott normáinak (impotens, transzvesztita, hermafrodita, stb.). Valószínűleg nem jelent „heréltet”.

³¹⁸ „Akinek nincs haja” (*durvála*): más értelmezésben, akinek vörös haja van, vagy akinek szőrtelen a nemi szerve. Olivelle szerint a kopasz fejjel és a nemezes tincsekkel Manu az aszkéták különböző csoportjaira utal.

³¹⁹ Ezek az ún. *abína* rítusok, amikor nem egy, hanem több áldozatbemutató (*jadzsamána*) van.

a templomi papoktól, a húskereskedőktől s azoktól, akik kalmárkodásból élnek.³²⁰

(153) A falu vagy a király küldönce; akinek csúnya a körme vagy feketék a fogai; aki ellenszegül a mesterének; aki nem gondoskodik a szent tűzről; az uzsorás; (154) a tüdőbajos;³²¹ a pásztor; az a férfi, aki bátyja előtt nőült;³²² az, aki elhanyagolja a rítusokat;³²³ aki gyűlöli a Védát;³²⁴ az a férfi, aki öccse után nőült;³²⁵ aki valamilyen társuláshoz tartozik;³²⁶ (155) a mutatványos;³²⁷ a fogadalmát megszegett tanítvány; a *súdra* nő férje; az újraházasodott asszony fia; a félszemű; a férj, aki engedi felesége szertőjének, hogy az ő fedele alatt lakjék; (156) a bértanító meg az, akit bértanító tanított; a *súdra* tanítványa, illetve mestere; a durva beszédű; a házasságtörő kapcsolatból született fiú és az özvegyasszonyok fia; (157) aki minden ok nélkül elhagyja anyját-apját vagy mesterét; aki kasztjukat elvesztett emberekkel lép védikus vagy házassági kapcsolatba; (158) a gyűjtogató;³²⁸ a méregkeverő; akit egy házasságtörő asszony fia etet; a *szóma*-árus; aki tengerre száll; a dalnok; az olajpréselő; aki másokat hamis tanúzásra

³²⁰ Médhátithi szerint csak azok vannak kizárva, akik tiltott dolgokkal kereskednek.

³²¹ Vagy aki általában beteges (Médhátithi).

³²² Cf. 3.171.

³²³ A *nirákriti* szót többféleképpen értelmezik a kommentátorok: „aki elhanyagolja az öt nagy áldozatot”, „aki elhanyagolja a Veda recitálását”, aki megtanulta, majd elfelejtette a Védát”, „aki tart ugyan szent tüzeket, de lustaságból nem végzi a rítusokat”, stb.

³²⁴ Vagy „aki a *bráhmanák* ellensége”.

³²⁵ Cf. 3.171.

³²⁶ A kommentátorok szerint: „aki kereskedelmi társuláshoz tartozik” (Médhátithi et al.), vagy „aki egy falu előljárója, vagy esetleg karavánvezető” (Nárájana), vagy „aki pénzt sikkasztott egy társaságtól” (Kullúka et al.).

³²⁷ A *kusilava* szó jelenthet színészt, énekest, táncost is.

³²⁸ Vagy „aki pénzért elégeti a holttesteket” (komm.).

bujtogat;³²⁹ (159) aki apjával perlekedik; a hazárdjátékos;³³⁰ az izsákos; aki előző életében elkövetett bűnei következtében beteg; a hírhedt ember; a képmutató; aki mérget árusít;³³¹ (160) az íj- és nyílkészítő; aki saját sógornőjének szeretője; a hűtlen barát; aki hazárdjátékból él; akinek a fia a tanítója; (161) az epilepsziás; aki görvélykórban vagy fehérholtosságban szenved; a rágalmazó; az elmeháborodott; a vak; és az, aki gúnyolódik a Védán – mindahányan kerürendők.

(162) Azt, aki elefántot, ökröt, lovat vagy tevét idomít; a hivatásos csillagjóst; azt, aki madarakat tart;³³² azt, aki harcolni tanít; (163) azt, aki eltéríti a folyók vizét³³³ és azt, aki saját multságára elrekeszti a vizet; az építész; a követet; azt, aki fákat ültet;³³⁴ (164) azt, aki kedvtelésből kutyát tart; a solymászt; azt, aki megront egy szűzlányt; a kegyetlent; azt, aki *súdráknak* való foglalkozást űz;³³⁵ azt, aki társulások számára mutat be áldozatot;³³⁶ (165) azt, aki nem képes helyesen viselkedni; az impotens; azt, aki mindent másoktól kér; a földművest; a tuskólábút; azt, akit a jók elítélnek; (166) azt, aki bárányokat vagy bivalyokat tart;

³²⁹ Vagy „aki hamisan tanúskodik” (Médhátithi), vagy „a hamisító” (Nárájana).

³³⁰ Vagy „a kaszinótulajdonos” (Médhátithi).

³³¹ „Aki mérget árusít” (*raszavikrají*): a *rasza* szó bármilyen folyadékra utalhat, Médhátithi és Nandana szerint itt mérget jelent, mások szerint a cukornád levét vagy más édességet.

³³² Vagy aki vadászatra tanít be sólymokat (Médhátithi).

³³³ Azért, hogy átvezesse a saját földjére.

³³⁴ Amint arra Médhátithi rámutat, a faültetés önmagában dicséretes cselekedet, itt azonban olyanokról van szó, akik ezt fizetségért cserébe végzik.

³³⁵ Vagy aki *súdrák* szolgálatából él (Médhátithi). Egy másik olvasat szerint „akinek csak *súdra* gyermekei vannak”.

³³⁶ A *ganánám jádzsakah* kifejezésben a *gana* szó jelenthet társulást, céhet, csoportot, vagy utalhat a Ganákra, Siva kíséretéhez tartozó isteni lényekre (Médhátithi), ez esetben a nekik áldozatot bemutató emberekről van szó.

azt a férfit, akinek a felesége korábban már volt házas; és a hullahordót – mindezeket igyekezzék elkerülni.

(167) A bölcs *bráhmana* mind az isteneknek, mind az ősöknek szóló áldozatnál kerülje el ezeket a megvetett életmódot folytató személyeket, a kétszer születettek legalját, akikkel nem szabad együtt étkezni. (168) Mert a Védát nem recitáló *bráhmana* úgy lobban el, akár a meggyújtott fű. Nem szabad hát neki ajánlani az isteneknek szánt áldozatot, hisz' a hamuba sem áldozik senki.

(169) Most pedig hiánytalanul elmondom, mire számíthat halála után az, aki az istenek vagy az ősök tiszteletére bemutatott áldozaton azokat kínálja étellel, akikkel nem szabad együtt étkezni. (170) Bizony a démonok falják fel azt az ételt, amelyet fogadalmait be nem tartó *bráhmanák*, bátyjuk előtt nősült férfiak vagy más olyan személyek esznek meg, akikkel nem szabad együtt étkezni.

(171) Azt, aki bátyjánál korábban nősül, vagy előbb kezdi el bemutatni a napi tűzáldozatot, mint ő, úgy nevezik: *parivéttri* – „bátyja előtt nősülő” –, bátyja pedig a *parivitti* – „öccse után nősülő”. (172) A férfi, aki öccse után nősül; a férfi, aki bátyja előtt nősül; a nő, aki hozzámegy egy ilyenhez; aki a lányt kiházásítja és ötödikként, aki a házassági ceremóniát lebonyolítja: egytől egyig a pokolra jutnak. (173) Aki a vágától hajtva szerelmi viszonyba bonyolódik elhunyt bátyja feleségével, még ha Törvény szerint ki is van jelölve számára a nő,³³⁷ ő akkor is sógornője szeretőjének számít. (174) Két olyan fiú utód van, aki más asszonyától születik: a *kunda* és a *gólaka*. Ha a férj még él, akkor a fiú *kunda*, vagyis „házasságtörő kapcsolatból származó fiú”, ha pedig az asszony ura már meghalt, akkor a fiú *gólaka*, vagyis „özvegyasszony fia”. (175) E két szerzet, aki „más szántóföldjén³³⁸ született”, meddővé

³³⁷ Vagyis a Törvény értelmében a férfi ki van jelölve arra, hogy halott fivérének fiú utódot nemzzen (cf. 9.57–70).

³³⁸ Azaz más asszonyától.

teszi az áldozatbemutatók isteneknek és ősöknek ajánlott áldozatait mind e világon, mind pedig a halál után.

(176) Ahány emberre egy olyan személy, akivel nem lehet együtt étkezni, étkezés közben ránéz, annyi ember után járó érdemtől fosztja meg magát a tudatlan felajánló. (177) Ha egy vak nézi őket, kilencven ember után járó érdemet semmisít meg, a félszemű hatvan, a fehérholtosságban szenvedő száz, az előző életben elkövetett bűnei miatt beteg személy pedig ezer ember után járó érdemet töröl el. (178) Ahány *bráhmanát* a *súdráknak* áldozatot bemutató pap testrészeivel megérint, a felajánló éppen annyinak a jótékony megajándékozásából származó érdemtől esik el. (179) Ha egy *bráhmana*, legyen bár a Véda tudója, mohóságból bármit elfogad egy ilyentől,³³⁹ a vízbe merített, égetetlen agyag-édényhez hasonlóan hamar tönkremegy.

(180) Amit a *szóma*-árusnak ad, ürülékké lesz; amit az orvosnak ad, gennyé és vérré lesz; amit a templomi papnak ad, az elveszett; amit az uzsorásnak ad, az bizonytalan. (181) Amit a kufárkodásból élőnek ad, abból semmi sem lesz, sem itt, sem a túlvilágon. És amit egy újraházasodott nőtől született *bráhmanának* ad, az a hamuba vetett áldozathoz hasonlatos. (182) Ha pedig a többi, fent említett méltatlan személynek adja, olyanoknak, akikkel nem szabad együtt étkezni, az étel zsírrá, vérré, hússá, velővé és csonttá lesz – így mondják a bölcsek.³⁴⁰

(183) Tudjátok meg teljes egészében, hogy mely *bráhmanák* tisztítják meg azokat az együtt étkezőket, akiket olyasvalaki szennyezett be, akivel tilos az együtt étkezés, vagyis hogy kik azok a *bráhmanák*, akik megtisztítják a velük együtt étkezőket. (184) Azok, akik az összes Védában és valamennyi értelmező szövegben³⁴¹ kiemelkedően járatosak, s a Véda bölcseleinek va-

³³⁹ Az előző versben szereplő *súdráknak* áldozó paptól.

³⁴⁰ Több kommentátor szerint az adományozó féregként fog újraszületni és az említett dolgokkal fog táplálkozni.

³⁴¹ A Védát értelmező szövegekről van szó, elsősorban a Véda segéd-tudományairól.

lamelyik leszármazási ágához tartoznak: ők azok, akik megtisztítják a velük együtt étkezőket. (185) Aki értője a három Nácsiketa tűzoltárnak;³⁴² aki öt szent tűzről gondoskodik;³⁴³ aki ismeri a Triszuparna verseket;³⁴⁴ aki jártas a Véda hat segédtudományában; aki Szent házasságból született; aki a Dzsjeszthaszámanokat³⁴⁵ énekli; (186) aki ismeri a Védák jelentését, s aki tanítja a Védákat; a tanítvány;³⁴⁶ az, aki ezer tehenet ajándékozott; és aki száz évet megélt: ők azok a *bráhmanák*, akik megtisztítják a velük együtt étkezőket.

A meghívás (187) Amikor *Sráddha*-szertartásra készül, előtte való nap vagy a szertartás bemutatásának napján hívjon meg illendően legalább három olyan *bráhmanát*, aki szerepel a fenti felsorolásban.

(188) Ha a *bráhmanát* ősöknek szóló áldozatra hívják, fegyelmezze magát, és ne recitálja a Védákat. Ez arra a személyre is vonatkozik, aki a szertartást bemutatja. (189) Mert az ősök a meghívott *bráhmanák* mellett állnak, követik őket, akár a szél, s ha azok leülnek, ők is melléjük telepednek.

(190) Ha a *bráhmanát* annak rendje és módja szerint meghívják egy isteneknek vagy ősöknek szóló áldozatra, s ő valamiképpen áthágja a szabályokat, ezzel bünt követ el, és disznóvá lesz.³⁴⁷

(191) Ha egy *Sráddha*-szertartásra meginvitált ember *súdra* nővel enyeleg, az áldozat felajánlójának összes bűnét magára veszi.

³⁴² A Nácsikéta tűzoltár egy speciális oltár, amelyet Nacsikétaszról, a *Katha-Upanisad* központi alakjáról neveztek el.

³⁴³ A három fentebb (2.231) már említett tűz (a családfenntartó tüze, a déli tűz és az áldozati tűz), illetve az otthoni tűz és a csarnok tüze.

³⁴⁴ A Rig-véda 10.114.3–5. verseiről, vagy a *Taittirija*-áranjaka 10.38–40-ről van szó.

³⁴⁵ A Száma-védában szereplő himnuszok egy csoportja.

³⁴⁶ Vagy: önmegtartóztató életet élő ember.

³⁴⁷ Ti. a következő életében.

Az ősök (192) Az ősatyák ősi istenségek,³⁴⁸ emelkedett lények, akik letették a vizálykodás fegyverét, a haragtól mentesen a tisztaságnak szentelik magukat, és örök önmegtartóztatásban élnek. (193) Hogy ők valamennyien honnét származnak, hogy közülük kit milyen szabályok szerint kell tisztelni: most hallgassátok meg mindezt.

(194) A hagyomány szerint az ősök különböző csoportjai azoknak a *risik*nek a gyermekei, akik Manutól, az Arany Magzat³⁴⁹ fiától születtek, s akik közül Marícsi az első. (195) A Szómaszadok, Virádsz fiai a hagyomány szerint a *szádhják* ősatyái. Az Agnisváltákat, Marícsi fiait pedig úgy ismerik szerte a világban, mint az istenek ősatyáit. (196) A Barhisadok, Atri fiai a hagyomány szerint a *daitják*, *dánavák*,³⁵⁰ *jaksák*, *gandharvák*, *uragák*,³⁵¹ *rák-saszák*, *szuparnák*³⁵² és *kinnarák* ősatyái. (197) A Szómapák³⁵³ a *bráhmanák* ősatyái, a Havirbhudzok³⁵⁴ a *ksatrijákéi*, az Ádzsjapák³⁵⁵ a *vaisjákéi*, a Szukálinok³⁵⁶ pedig a *súdrákéi*. (198) A Szómapák Kavi³⁵⁷ gyermekei, a Havismatok³⁵⁸ Angirasz fiai, az Ádzsjapák Pulasztja, a Szukálinok Vasiztha gyermekei. (199) Az Anagnidagdhák, az Agnidagdhák, a Kávják, a Barhisadok, az Agnisválták és a Szaumják kizárólag a *bráhmanák* ősatyái. (200) Ám az ősatyák ezen főbb csoportjainak, amelyeket felsoroltam, még további végtelen számú fiai és unokái vannak ezen a világon.

³⁴⁸ Nem a közvetlen felmenőkről van szó, hanem azokról a mitikus ősatyákról, akiket a tíz nagy *risi* teremtett (cf. 1.34–37).

³⁴⁹ Brahmá, aki abból a tojásból kikelve manifesztálódott, amit Magától Születettként ő maga teremtett.

³⁵⁰ Démonok két csoportja.

³⁵¹ Kígyóistenek.

³⁵² Madár alakú mitológiai lények.

³⁵³ *Szóma-pa* = „szómát ivó”.

³⁵⁴ *Havir-bhudzs* = „az áldozatot élvező, azt elfogyasztó”.

³⁵⁵ *Ádzsjapá* = „áldozatot ivó”.

³⁵⁶ *Szu-kálin* = „jó idejű”.

³⁵⁷ Bhrigu másik neve.

³⁵⁸ *Havismat* = *Havir-bhudzs* (ld. fent).

(201) A *risiktől* születtek az ősatyák, az ősatyáktól az istenek és a démonok, és az istenektől való ez az egész világ, a mozgó és a mozdulatlan, mind a megfelelő sorrendben.

(202) Ha az ember nagylelkűen akár csak vizet ajándékoz ezeknek³⁵⁹ ezüst vagy ezüstözött edényből, már az is múlhatatlan jutalmat eredményez.

Előkészületek az áldozathoz (203) A kétszer születettek számára az ősöknek bemutatott áldozatok előbbre valók az isteneknek bemutatott áldozatoknál, mert a hagyomány szerint az isteneknek bemutatott áldozat bevezető rítus,³⁶⁰ amely az ősök tiszteletére bemutatott áldozat kiteljesítésére szolgál. (204) Előbb tehát mutasson be áldozatot az isteneknek,³⁶¹ ami megvédelmezi az ősöknek bemutatott áldozatokat, mert ha nincs ez a védelem, akkor a démonok elrabolják a *Sráddhát*. (205) Törekedjék arra, hogy a szertartás isteneknek bemutatott áldozattal kezdődjön és végződjön, ne ősöknek bemutatott áldozattal. Ha mégis arra törekszik, hogy a szertartás ősöknek bemutatott áldozattal kezdődjön vagy végződjön, akkor utódjával együtt hamar pusztulásra jut.

(206) Egy tiszta, félreeső helyen kenje be a földet tehéntrágyával, és igyekezzék úgy elegyengetni a területet, hogy az dél felé lejtson. (207) A szabad ég alatt, tiszta, félreeső helyen vagy vízparton bemutatott áldozat megörvendezteti az ősöket.

(208) Miután a *bráhmanák* tenyerükből vizet kortyolva megtisztították magukat, ültesse őket a *kusa*-fűvel beszórt, megfelelőképpen, külön-külön előkészített ülőhelyekre. (209) S miután a feddhetetlen *bráhmanákat* ülőhellyel kínálta, jó szagú illatszere-

³⁵⁹ Az ősatyáknak.

³⁶⁰ Itt valószínűleg a Minden Isteneknek szóló áldozatról van szó, amely megelőzi a *sráddhát*.

³⁶¹ Vagy Médhátithi et al. értelmezésében, „először hívjon meg egy *bráhmanát* az istenek tiszteletére”.

rekkel és virágfüzérékkel tisztelje meg őket, azokkal kezdve, akik az isteneknek szóló áldozatra érkeztek.

(210) Hozzon nekik vizet meg szeszámmagot tisztító *kusa*-fűvel, s amikor az összes *bráhmana* vendég engedélyt ad rá, a *bráhmana* családfenntartó mutasson be tűzáldozatot. (211) Legelőször Agnit, Szómát és Jamát³⁶² örvendeztesse meg, majd lakasa jól őseit áldozati étellel, amint azt a szabály előírja a számára. (212) Ahol pedig nincs áldozati tűz,³⁶³ ott egy *bráhmana* kezébe kell helyezni az áldozatot, mert a *bráhmanák*, akik látták a védikus formulákat, azt mondják: „A tűz, az a *bráhmana*.”

(213) A *Sráddha* ősi istenségeinek nevezik³⁶⁴ a *bráhmanák* eme legkiválóbbjait, akik nem ismerik a haragot, végtelenül kegyesek, és a világ éltetésének szentelik magukat.

Az áldozat (214) Déli irányba haladva³⁶⁵ végezze el a tűzben a rítusok teljes sorozatát, azután jobbjával hintsen vizet a földre. (215) Az áldozati étel maradékából összeszedett elmével készítsen három gombócot, és délnek fordulva tegye le őket pontosan úgy, ahogyan a víz-rítust végezte. (216) Aztán a rituális tisztaságra ügyelve ajánlja fel ezeket a gombócokat az előírásnak megfelelően, majd dörzsölje le a kezét *kusa*-fűvel, hogy a maradékot fogyasztók³⁶⁶ is megkapják a jussukat. (217) Tenyeréből koryoljon vizet, majd északnak fordulva három ízben lassan tartsa vissza lélegzetét, és védikus formulák kíséretében³⁶⁷ fejezze ki

³⁶² A halál istenét.

³⁶³ Ez akkor fordul elő, ha gyermek, nőtlen férfi, vagy özvegy mutat be *sráddhát*.

³⁶⁴ Más olvasat szerint, „a régiek a *sráddha* isteneinek mondják”.

³⁶⁵ Így értelmeti Médhátithi az *apaszavjam* kifejezést. Más kommentátorok szerint viszont azt jelenti, hogy „a szent zsinórt jobb vállá fölért és bal karja alatt átvetve”.

³⁶⁶ Az ősök három generációjáról van szó: az ükapáról, az ő apjáról és nagyapjáról.

³⁶⁷ „Védikus formulák kíséretében”: *mantravat*, más olvasat szerint *mantravit*: „a védikus formulákat ismerő [áldozatbemutató]”.

tiszteletét a hat évszagnak és az ősöknek. (218) A maradék vizet azután öntse óvatosan a gombócok mellé, és összeszedett elmével szagolja meg a gombócokat abban a sorrendben, ahogyan lehelyezte őket.³⁶⁸ (219) Vegyen egy keveset sorban mindegyik gombócból, s az előírás szerint először is³⁶⁹ etesse meg a darabkákat az ott ülő *bráhmanákkal*.³⁷⁰

(220) Ha azonban apja még él, akkor csak a korábbi ősöknek áldozzék, vagy etesse meg apját *Sráddha*-áldozattal úgy, ahogyan a *bráhmanák*at.³⁷¹ (221) Ezzel szemben akinek az apja már meghalt, de a nagyapja él, az az apa nevét mondja ki először, utána pedig a dédapjáját.³⁷² (222) A *Sráddha*-áldozatot vagy a nagyapa egye meg, vagy ha nagyapjától engedélyt kap rá, akkor úgy hajtsa végre a rítust, ahogy kívánja: ezt mondta Manu.

(223) Miután szeszámmaggal és tisztító *kusa*-füvel elkevert vizet öntött a kezükre, adjon nekik egy darabkát a gombócokból, és közben mondja azt: „Áldás³⁷³ legyen nekik!”

(224) Vegye két kezébe az étellel megrakott edényt, és őseire gondolva óvatosan helyezze oda a *bráhmanák* elé. (225) Ha úgy viszi az ételt, hogy nem fogja az edényt mindkét kezével, az álnok démonok azonnal elragadják azt tőle. (226) A rituális tisztaságra ügyelve, összeszedett elmével a kíséző ételeket is helyezze el a földön a megfelelő módon: szószoikat, zöldségfélét, tejet, aludttejet, tisztított vaját, mézet, (227) szilárd ételeket meg mindenféle

³⁶⁸ Az első gombócot az apjának, a másodikat nagyapjának, a harmadikat dédapjának helyezte le (Médhátithi).

³⁶⁹ Vagyis mielőtt másféle étellel látná őket vendégül (Médhátithi).

³⁷⁰ Vagyis azokkal, akiket a *sráddhá*ra hívott meg, nem pedig azokkal, akiket a megelőző, isteneknek szóló áldozatra.

³⁷¹ Az ősöknek szóló áldozatot mindig a családfenntartó mutatja be, itt tehát valószínűleg arról van szó, hogy az apa még életében felszította vagyonát fiai között, és visszavonult, s ennek következtében legidősebb fia mutatja be helyette az áldozatot.

³⁷² Tehát először az apának áldozzon, utána a dédapjának.

³⁷³ „*Szvadhá!*”

pépes ételt, gyökereket és gyümölcsöket, ízletes húsokat, illatos italokat.

(228) Miután mindezeket odavitte, a rituális tisztaságra gondosan ügyelve, összeszedett elmével sorban egymás után tálaljon nekik, s buzdítsa őket a kísérő ételek fogyasztására.³⁷⁴ (229) Soha ne ejtsen könnyet, ne jöjjön dühbe, ne hazudjon, ne érintse az ételt a lábával, és ne rázza össze. (230) A könny elviszi az áldozatot a kísérteteknek, a harag az ellenségeknek, a hazugság a kutyáknak. Ha lábbal érinti az ételt, az a démonoké lesz, ha összerázza, a gonosztevőké.

(231) Irigység nélkül adjon oda a *bráhmanáknak* mindent, amit csak kívánnak, s elevenítse fel a Védákban szereplő misztikus rejtvényeket, mert ez kedvükre van az ősöknek. (232) Az ősöknek szóló áldozaton a Védát, a Törvénykönyveket, a legendás történeteket, a hősi eposzokat, a puránákat³⁷⁵ és a segédszövegeket³⁷⁶ recitálják. (233) Örvendeztesse meg a *bráhmanákat* derűs hangulatban, és komótosan etesse őket, miközben újra meg újra a főételek és a kísérő ételek fogyasztására biztatja őket.

(234) Igyekezzék a *Sráddha*-szertartáson lányának fiát is megegetni, ha az még csak a tanulóidejét tölti is. Az ülőhelyekre kecskeszörből szőtt takarót borítson, a földre pedig szórjon szezámmagot. (235) *Sráddha* alkalmával az ember lányának fia, a kecskeszőr takaró és a szezámmag, e három tisztító erővel bír. S három dolog javasolt ilyenkor: a tisztaság, a haragnélküliség és a sietség nélkül való tevékenykedés. (236) Minden étel legyen forró, és csöndben fogyasszák el. A *bráhmanák* ne minősítsék az áldozati ételt, még akkor sem, ha a felajánlást végző megkérdezi őket. (237) Az ősök addig esznek az áldozati ételből, amíg az meleg, amíg csöndben fogyasztják, s amíg nem esik szó az étel minőségéről. (23) Amit fedett fejjel, vagy délnek fordulva, vagy

³⁷⁴ Vagy: „ajánlja figyelmükbe [az ételek] erényeit” (Médhátithi et al.).

³⁷⁵ Az istenekről szóló mitológiai történetek gyűjteményei.

³⁷⁶ A Védák értelmezésében segítő szövegekről van szó.

szandállal a lábukon esznek meg, bizony azt a démonok falják fel.

(239) *Csandála*,³⁷⁷ disznó, kakas, kutya, menstruáló nő és eunuch ne figyelje evés közben a *bráhmanákat*. (240) Amire ezek közül bármelyik ránéz tűzáldozat, adományozás vagy az áldozati étel elfogyasztása közben, vagy az isteneknek és ősöknek szóló áldozatkor, az hatását veszti. (241) A disznó a szaglásával pusztít,³⁷⁸ a kakas a szárnyai támasztotta szellővel, a kutya a tekintetével, az alacsony kasztúak az érintésükkel. (242) A sántát, a félszeműt, valamint azt, akinek a kelleténél kevesebb vagy több testrésze van, szintén távolítsák el onnét, legyen bár a felajánlást végző szolgálja.

(243) Ha egy *bráhmana* vagy kolduló aszkéta érkezik, s enni kér, lehetőségeihez mérten őt is tisztelje meg, amennyiben a *bráhmanáktól* engedélyt kap erre.

(244) Keverje össze az ételféleségeket, aztán merítse vízbe, majd a földön³⁷⁹ szétterítve helyezze el a *bráhmanák* előtt, amikor azok már befejezték az evést. (245) A maradékból, meg abból, amit a szent fűre szórtak, részesüljenek azok, akik a védikus beavatásuk előtt haltak meg, az öngyilkosok meg a család nőtagjai.³⁸⁰ (246) A *Sráddha*-szertartáson földre hullott maradékot az egyenes és becsületes szolgák jussának mondják.

(247) A *szapinda*-szertartást megelőzően az elhunyt kétszer született *sráddhájakor* egyetlen *bráhmanának* kell csak ételt adni az isteneknek szóló áldozatot elhagyva, és csak egy gombócot kell

³⁷⁷ A *csandálák* az egyik legmegvetettebb kaszt tagjai; a dharmasásztárak szerint *súdra* apától és *bráhmana* anyától származnak.

³⁷⁸ Vagyis úgy, hogy megszagolja a felajánlott ételt.

³⁷⁹ Pontosabban a földre szórt *kusa*-fűvön.

³⁸⁰ „Az öngyilkosok és a család nőtagjai”: más értelmezésben „az aszkéták és a család nőtagjai”, vagy „akik igazságtalanul hagyták ott jó családból való feleségüket”, vagy „akik otthagyták tanítómestereiket és a hajadon lányok”, vagy „a családjukat otthagató nők”, vagy „az öngyilkosok és a gyermektelen nők”.

felajánlani.³⁸¹ (248) Miután azonban a Törvény szerint lezajlott a *szapinda*-szertartás, fiainak pontosan a fent kifejtett módon kell felajánlaniuk az áldozati gombócokat.

(249) A balga, aki a *Sráddha*-szertartáson elfogyasztott étele maradékát egy *súdrán*ak adja, fejfel előre a Halálfonal-pokolba³⁸² fog zuhanni. (250) Aki *Sráddha*-szertartáson eszik, majd még aznap befekszik egy *súdra* nő ágyába, annak ősei abban a hónapban a nő ürülékében fognak heverni.

(251) Amikor már eleget ettek, kérdezze meg tőlük: „Jöllaktak?“, majd adjon nekik vizet, hogy tenyerükből kortyolva megtisztuljanak. S miután ez megtörtént, ilyenformán búcsúzzon el tőlük: „Kérem, maradjanak!”³⁸³ (252) Erre a *bráhmanák* csak annyit feleljenek neki: „Áldás³⁸⁴ legyen!“, mert ez a szó a legnagyobb áldás az ősökhez kötődő rítusoknál.

(253) Aztán kérdezze meg a *bráhmanákat*, akik már befejezték az evést, az ételmaradékról, s az ő engedélyükkel cselekedjen úgy, amint mondják.

³⁸¹ Ez a vers meglehetősen homályosan van megfogalmazva. A *szapindíkarana*-szertartás („*szapindá*vá tevés”) során az elhunyt ünnepelesen csatlakozik azon ősekhöz, akik részesülnek a *pindák*ból, vagyis a *sráddha* során felajánlott gombócokból, tehát *szapinda* („gombócos”) lesz belőle. Ezt a szertartást általában a halált követő tizenharmadik napon végzik, és addig csak az ún. *ékóddista-sráddhát* („egyetlen embernek szánt *sráddha*”) lehet végrehajtani. A vers első sorának másik olvasata szerint: „A [nemrég] elhunyt kétszer született számára a *szapindá*vá [még] nem tett [elhunytak] rítusa [végrehajtandó]....”

³⁸² Rendkívüli forróságáról ismert pokol.

³⁸³ Médhátithi értelmezésében: „Pihenjenek, ahol tetszik”, vagyis akár itt, akár a saját házukban.

³⁸⁴ A *szvadhá* szó eredeti jelentése: saját természet, belső erő, de jelent áldást is. Az ősekkel kapcsolatos szertartásoknál nagy szerepet tulajdonítanak ennek a szónak.

(254) Az ősöknek szóló áldozaton így kérdezze őket: „Jóllaktak?“, a közösségi *sráddhán*³⁸⁵ pedig így: „Jól lett elkészítve az étel?“, a gyarapodásért bemutatott áldozaton³⁸⁶ így: „Finom volt?“, az isteneknek szóló áldozaton pedig így: „Ízlett?”

(255) A délután, a *darbha*-fű,³⁸⁷ a terep megfelelő előkészítése, a szezám, a bőkezűség, az étel helyes elkészítése és a *bráhmanák* legjava biztosítja a *Sráddha*-szertartások sikerét. (256) A *darbha*-fű, a megtisztító,³⁸⁸ a délelőtt, a különféle áldozati ételek s a megtisztítás fent említett módszerei³⁸⁹ biztosítják az isteneknek szóló áldozatok sikerét. (257) Az aszkéták ételei,³⁹⁰ a tej, a *szóma*, a fűszerek nélkül elkészített³⁹¹ hús és a nem alkáli só – ezeket természetüknél fogva áldozati ételeknek mondják.

Az áldozatot lezáró rítusok (258) Miután a *bráhmanákat* újtjukra bocsátotta, fegyelmezetten, némán és tisztán forduljon délnek, és könyörögjön őseihez a következő kegyekért: (259) „Gyarapodjanak közülünk azok, akik adakoznak, s a Védák és az utódok! Soha ne hagyjon el minket a nagylelkűség! Adhassunk mindig bőkezűen!”

³⁸⁵ Az ősöknek szóló áldozat tizenkét típusa közül az egyik a *gósthí-sráddha* („tehénkarám-*sráddha*”). Általában többen mutatják be együtt, az áldozati ételeket is közösen készítik.

³⁸⁶ Szintén ősöknek szóló áldozatfajtáról van szó, az ún. *abhjudaja-sráddháról*, amelyet olyankor mutatnak be, ha valamilyen örömdetes esemény – pl. gyermekszületés, házasság – történik a családban.

³⁸⁷ Más néven *kusa*-fű, *Saccharum cylindricum*.

³⁸⁸ A *pavitram* szót egyes kommentátorok rituális tisztítószövegeknek értelmezik, mások víznek. Van, aki az előtte álló *darbha* szóval egybeolvasva „tisztító *kusa*-fűnek” érti.

³⁸⁹ Vagyis a lakóhely előkészítése, stb.

³⁹⁰ Gyökerek, gyümölcsök és minden, ami szabadon nő.

³⁹¹ Más értelmezésben: „nem rossz szagú”, vagy „nem tiltott, mint pl. a mézszárszékről származó hús” (Médhátithi).

(260) Ily módon³⁹² megtéve az áldozati felajánlást, rögtön utána etesse meg az áldozati gombócokat egy tehénnel, *bráhmanával*, kecskével vagy a tűzzel, vagy pedig dobja vízbe. (261) Egyesek kelet felé fordulva³⁹³ végzik el a gombócok felajánlását, mások madarakkal etetik meg, vagy tűzbe, vízbe vetik őket.

(262) A férjéhez hű, törvényes feleség, aki odaadóan részt vesz az ősök iránti tiszteletadásban, egye meg a gombócok közül a középsőt a megfelelő módon, amennyiben fiú utódra vágyik. (263) Fiút fog a világra hozni, aki hosszú életű lesz, hírnévben és eszeségben bővelkedni fog, vagyonos, igazságos és erényes lesz, és sok utódja születik majd.

(264) Mossa meg a kezét,³⁹⁴ kortyoljon vizet tenyeréből, és készítsen ételt apai ági rokonai számára. Miután illő tisztelettel odaadta nekik az ételt, anyai ági rokonait is tisztelje meg. (265) A maradékot hagyja ott addig, amíg a *bráhmanákat* útjukra nem bocsátotta, aztán végezze el az otthoni ételáldozatot³⁹⁵ – ez az előírt Törvény.

Az áldozati ételek (266) Most pedig hiánytalanul felsorolom az áldozati ételeket, amelyek hosszú időre szólnak, s azokat is, amelyek örökérvényűek, amennyiben az előírás szerint ajánlják fel őket az ősöknek.

(267) A szabálynak megfelelően felajánlott szezám-maggal, rizzsel, árpával, babbal, vízzel, gyökerekkel és gyümölcsökkel egy hónapig lehet az ősök kedvére tenni; (268) halhússal két hónapig, szarvashússal három hónapig, birkahússal négy hónapig, madárhússal öt hónapig; (269) kecskehússal hat hónapig, a foltos antilop húsával hét hónapig, a fekete antilop húsával nyolc hónapig,

³⁹² Vagyis ahogyan a 215. vers leírja.

³⁹³ „Kelet felé fordulva”: Olivelle fordítja így a *purasztát* szót, ami azt is jelentheti: „előbb, előtte”. Bühler a *parasztát* olvasat mellett érvel, amely azt jelenti: „utána”, vagyis a vacsora után.

³⁹⁴ Ez a vers már ismét a családfenntartóhoz szól.

³⁹⁵ A *balít*.

a *ruru*-antilop húsával pedig kilenc hónapig. (270) A vaddisznó és a bivaly húsa elégedetté teszi őket tíz hónapra, a nyúl és a teknős húsa tizenegy hónapra; (271) a tehén húsa, a tej³⁹⁶ meg a tejberizs³⁹⁷ egy esztendőre, a *várdhrínasza*³⁹⁸ húsa pedig tizenkét éves elégedettséget hoz nekik. (272) A *kálasáka*,³⁹⁹ a *mahásalka*⁴⁰⁰ húsa, az orrszarvú és a vörös kecske húsa meg a méz örök időkre szól, miként az aszkéták különféle eledelei is.

Az áldozatbemutatás ideje (273) Bármilyen étel, amit mézzel összekeverve a hónap tizenharmadik napján, az esős évszakban, Magha-csillagállásnál⁴⁰¹ felajánl, bizony az is múlhatatlan. (274) Adja az ég, hogy olyan ember szülessék a családukba, aki mézzel és tisztított vajjal elkevert tejberizst áldoz nekünk a hónap tizenharmadik napján, az elefánt keleti árnyékánál.⁴⁰² (275) Mindaz, amit előírás szerint, a megfelelő módon jó szívvel felajánl, örök és múlhatatlan lesz az ősök számára a túlvilágon.

(276) A *Sráddha* bemutatására a sötét félhónap⁴⁰³ tizedik napjával kezdődő időszak ajánlott, a tizenegyedik nap kivételével. A többi nap nem ajánlott. (277) Miként a *Sráddha*-szertartásnál a fogyó hold időszaka előnyösebb, mint a növény holdé, úgy a dél-

³⁹⁶ „A tehén[hús], a tej” (*gavjéna pajaszá*): más értelmezésben „a tehéntej”.

³⁹⁷ A *pájaszam* más tejből készült étel is lehet.

³⁹⁸ Egyes kommentátorok szerint „fehér kecske”, de Nárájana szerint „fekete nyakú, fehér szárnyú, vörös fejű madár”. Bühler „hosszú fülű fehér kecskének”, Olivelle „szarvcsőrű madárnak” fordítja.

³⁹⁹ *Kálasáka*: *Ocimum sanctum*, a *tulszi* növény. Médhátithi szerint a *vásztuka* növény egyik fajtája is lehet.

⁴⁰⁰ Nagyobb garnélafajta.

⁴⁰¹ A tizedik a tizenöt konstelláció közül.

⁴⁰² Ezt egyes kommentátorok szó szerint értették, vagyis „délután, amikor az elefánt árnyéka kelet felé esik”. A legtöbben azonban csillagászati fogalomként értelmezték: *bhādrapada* hónap (augusztus-szeptember) tizenharmadik napját jelenti, amikor a Hold a Magha, a Nap pedig a Haszta konstellációban van.

⁴⁰³ A holdhónap azon fele, amely teliholdtól újholdig tart.

utáni időszak is előnyösebb, mint a délelőtti. (278) Ha páros napokon vagy páros csillagállás mellett mutatja be az áldozatot, minden vágya beteljesül, ha pedig páratlan napokon vagy páratlan csillagállás mellett fejezi ki tiszteletét őseinek, pompás utódokra számíthat.

(279) A szent fonalat jobb válla fölött átvetve, dél felé⁴⁰⁴ haladva, helyesen és az előírás szerint, lankadatlanul végezze az ősöknek szóló áldozatot elejétől a végéig, kezében *darbha*-fűvel. (280) Éjszaka ne végezzen *Sráddha*-áldozatot, mert az éjszaka a démonoké. Kerülje a két szürkületet és a napkeltére következő időszakot is.

(281) Ezen a módon mutassa be itt a *Sráddha*-áldozatot háromszor egy évben – télen, nyáron és az esős évszakban. Az öt nagy áldozat részeként viszont naponta mutasson be áldozatot őseinek.

(282) Az ősök tiszteletére végzett rítus során a tűzáldozatot nem szabad a világi tűzben végezni. A három *srauta* tüzet tápláló kétszer született ne mutasson be máskor *Sráddha*-áldozatot, csakis újhold napján. (283) Még ha a *bráhmána* csupán vízzel örvendezteti is meg őseit, miután megfürdött, ezzel mindazt az érdemet megszerzi, ami az ősök tiszteletére bemutatott szertartás elvégzésével az övé lett volna.

(284) Azt mondják, az apák a Vaszuk,⁴⁰⁵ a nagyapák a Rudrák,⁴⁰⁶ a dédapák pedig az Áditják⁴⁰⁷ – így szól az ősi védikus kinyilatkoztatás.

⁴⁰⁴ Vagy „balról jobbra”.

⁴⁰⁵ A Vaszuk egy nyolc istenségből álló csoportot alkotnak, akiket rendszerint a Rudrákkal és az Áditjakkal együtt emlegetnek, s akik különböző természeti erőket és jelenségeket (Sarkcsillag, szél, hajnal, stb.) testesítenek meg.

⁴⁰⁶ A Rudrák egy tizenegy istenségből álló csoportot alkotnak, akik fölött Rudra, a védikus viharisten uralkodik.

⁴⁰⁷ Aditi fiai, számuk általában tizenkettő, s a Vaszokkal és a Rudrákkal együtt az istenek három legnagyobb csoportját képviselik. (Az Áditják közé tartozik pl. Varuna, Mitra és Indra is.)

(285) Egye mindig az étel maradékát, és fogyasszon mindig ambróziát. A maradék az, ami az evés után megmarad,⁴⁰⁸ az ambrózia pedig az áldozat maradéka.

(286) Ezzel minden előírást elmondtam nektek, amely az öt áldozattal⁴⁰⁹ kapcsolatos. Most pedig hallgassátok meg a *bráhma*nak életmódjára vonatkozó előírásokat.

⁴⁰⁸ Vagyis amit a megvendégelt *bráhma*nak meghagynak.

⁴⁰⁹ Az öt nagy áldozatról (*mahájadnya*, *mahámakha*) van szó.

A tanulóidő vége

(1) Miután életének négy szakasza közül az elsőt tanítómesterénél töltötte, a kétszer született nősüljön meg, és élete második szakaszában éljen otthonában.

A helyes életvitel

(2) Hacsak nincs végszükségben, a *bráhmana* olyan életmódot folytasson, amivel nem árt az élőlényeknek, vagy amivel a legkevésbé árt nekik.⁴¹⁰ (3) Anélkül hogy testét kimerítené, gyűjtsön vagyont feddhetetlen munkával, de csak annyit, amennyi biztosítja a megélhetését.

(4) Éljen abból, ami „igaz”⁴¹¹ és „halhatatlan”,⁴¹² vagy abból, ami „halálos”⁴¹³ és „végzetes”,⁴¹⁴ vagy akár abból, ami „igaz és hamis”,⁴¹⁵ de soha ne éljen úgy, mint a kutya. (5) A kalászszedés és -gyűjtögetés⁴¹⁶ „igaz”; amihez úgy jut hozzá az ember, hogy

⁴¹⁰ Több kommentátor szerint itt nem az *ahinszá* általános parancsáról van szó, hanem arról, hogy életmódunkkal (elsősorban koldulással) ne zaklassunk másokat.

⁴¹¹ *Rita*.

⁴¹² *Amrita*, „ambrózia”.

⁴¹³ *Mrita*.

⁴¹⁴ *Pramrita*.

⁴¹⁵ *Szatjánrita*.

⁴¹⁶ A kalász szedése és gyűjtögetése két különböző tevékenységet jelöl. A kalász gyűjtögetése a gabonamezőn történik, amikor az aratás előtt vagy után a földre hullott kalászsokat összegyűjtik. A kalászszedés pedig azoknak az elhullajtott kalászsoknak az összeszedését

nem kéri, az „halhatatlan”; az alamizsna, amit kéregetéssel szerez, „halálos”; a földművelés „végzetes” – így tartja a hagyomány. (6) A kereskedelemre azt mondják, hogy „igaz és hamis” – akár abból is élhet. A szolgamunkára azt mondják, kutyáknak való élet, ezért azt kerülje el.

(7) Lehet annyi gabonája, amivel meg lehet tölteni egy magtárat, vagy annyi, amennyi egy korsóba belefér; lehet három napra elegendő gabonája, vagy akár ne tegyen félre másnapra semmit: (8) a Törvény értelmében e négy kétszer született családfenntartó közül a sorban később következők előbbre valók, mint a korábban említettek, s méltóbbak rá, hogy elnyerjék a mennyországot. (9) Közülük van, aki mind a hat tevékenységet⁴¹⁷ űzheti, más a hat közül hármat,⁴¹⁸ megint más kettőt,⁴¹⁹ a negyedik pedig a *brahmaszatrából*⁴²⁰ él. (10) Az, aki kalászszedésből és -gyűjtögetésből él, szentelje magát teljes valójával a napi tűzáldozatnak, s mindig a csak újhold és telihold napján és napfordulókkor esedékes rítusokat⁴²¹ hajtsa végre. (11) Soha ne végezzen világi tevékenységet a megélhetése érdekében, folytasson *bráhma*nához illő egyenes, becsületos, tiszta életmódot.

jelent, amelyek útközben hullanak el, amikor a földműves hazaszállítja a termést.

⁴¹⁷ Valószínűleg arra a hat tevékenységre történik itt utalás, amelyek a *bráhma*na számára megengedettek: a Veda tanítása és recitálása, áldozatbemutatás, áldozópapi tevékenység mások számára, adakozás és az ajándékok elfogadása. Médhátithi szerint viszont a következő hat tevékenységről van szó: kalászszedés, adomány elfogadása, koldulás, földművelés, kereskedelem, tanítás. Mások az 5-6. versekben említett tevékenységekre utalnak vissza, néhányan a szolgamunka helyett a pénzkölcsönzést említik.

⁴¹⁸ A recitálást, az áldozatbemutatást és az adakozást. Médhátithi értelmezésében: az 5-6. versekben említett tevékenységek közül az első hármat.

⁴¹⁹ A recitálást és az áldozatbemutatást. Médhátithi értelmezésében a kalászszedést és az adományok elfogadását.

⁴²⁰ *Brahmaszattra*: a Veda tanulmányozása vagy tanítása.

⁴²¹ A *Darsapúrnamásza* és az *Ágrajana* rítusokról van szó.

(12) Aki boldogságra vágyik, legyen fegyelmezett és törekedjen a tökéletes elégedettségre, mert a boldogság az elégedettségben gyökerezik, melynek ellentéte a boldogtalanság gyökere.

A fogadalmak

(13) Akármelyik megélhetési mód szerint él is, a tanulmányokat lezáró rituális fürdősen átesett kétszer született tartsa meg a következő fogadalmakat, melyek hosszú élethez és hírnévhez segítik, s eljuttatják a mennyországba. (14) Végezze szorgosan azokat a napi rítusokat, amelyeket a Veda előír a számára, mert ha képességei szerint rendszeresen végzi ezeket, a legmagasabb szintre jut. (15) Még végszükség esetén se kívánjon pénzt szerezni a szenvedélytől fűtve,⁴²² tiltott tevékenységet üzve, ha egyébként is nagy vagyona van, vagy csak úgy akar kitől. (16) Egyetlen érzéktárgyhoz se kötődjék vágyakozva, elméje segítségével vegye elejét az érzéktárgyakhoz való túlon túl erős kötődésnek. (17) Hagyjon fel a pénzkereset minden olyan módjával, amely akadályozza a Veda recitálásában, mert még ha nehezen tartja is fenn magát, a Veda recitálásával valamennyi célját beteljesíti. (18) Úgy viselkedjék itt, hogy öltözéke, beszéde és elméje összhangban legyen életkorával, foglalkozásával, vagyonával, tudásával és családjával.

(19) Minden nap tanulmányozza a tudós műveket,⁴²³ melyek rövid idő alatt kiművelik az elmét, gazdaggá tesznek, s jólétet eredményeznek, és tanulmányozza a Veda segédszövegeit is,

⁴²² „Vágytól fűtve”: a *praszangéna* szót Médhátithi és mások is olyan tevékenységnek értik, amely vonzza a tömegeket, pl. éneklés, zene.

⁴²³ A sásztrák közé tartozik a két nagy eposz, a puránák, a törvénykönyvek, illetve a logikával, nyelvészettel, filozófiával, asztrológiával, orvoslással, politikával, gazdasággal, stb. foglalkozó szövegek. Más értelmezés szerint a tudás tizennégy területéről (a négy Veda, a Veda hat segédtudománya, a puránák, a njája és a mímánszá filozófia, valamint a törvénykönyvek) van szó.

(20) hiszen minél tökéletesebben megtanulja az ember a tudós műveket, annál több megértésre tesz szert, s tudása annál inkább ragyog.

Rituális tevékenység

(21) Egyetlen nap se mulassza el legjobb képességei szerint bemutatni az áldozatot a risiknek, az isteneknek, a lényeknek, az embereknek és az ősöknek.

(22) Némelyek, akik jól ismerik az áldozat tudományát, és nem törekszenek semmire, szakadatlanul végzik ezeket a nagy áldozatokat, méghozzá tulajdon érzékszerveikben. (23) Vannak, akik a beszédben, illetve a lélegzetben látva az áldozat múlhatatlan beteljesülését, mindig a beszédbbe áldozzák a lélegzetet, s a lélegzetbe a beszédet. (24) Más *bráhmanák* a pusztas tudással mutatják be nap mint nap ezeket az áldozatokat, mert a tudás szemével felismerik, hogy az áldozatok végrehajtása a tudásban gyökerezik.⁴²⁴

(25) Mutasson be tűzáldozatot minden nap a nappal és az éjszaka elején s végén, és minden félhónap végén mutassa be az újhold-áldozatot s a telihold-áldozatot. (26) A kétszer született aratás végén⁴²⁵ mutasson be áldozatot az új termésből, az évszakok végén mutassa be az évszakovégi áldozatokat, az év felének végén mutasson be állatáldozatot, év végén pedig *szóma*-áldozatokat.⁴²⁶

(27) Ha az áldozati tüzeket fenntartó kétszer született hosszú életre áhítozik, ne egyen az új termésből, amíg nem mutatta be az új termés áldozatát, s ne egyen húst, amíg nem mutatta be az állatáldozatot. (28) Mert a tüzek kívánják az új termést és a húst,

⁴²⁴ A 22–24. versekben az áldozati rítusok *jógán*, illetve *gnózion* alapuló, a külsődleges szertartásoktól elforduló bemutatásáról van szó, amelyet az *Ūpanisadok* tárgyalnak.

⁴²⁵ „Aratás végén”: a legtöbb kommentár úgy értelmezi a *szaszjánté* kifejezést, hogy „amikor elfogyott a régi gabona”.

⁴²⁶ A 25–26. versekben említett szertartások: *agnihótra*, *darsa*- és *púrnamásza* *isti*, *ágrajana* *isti*, *csáturmászja*, *pasubandha*, *szómajadnya*.

ha nem tiszteli meg őket az új természettel és állatáldozattal, akkor az életét akarják majd felfalni.

Vendéglátás

(29) Egyetlen vendéget se fogadjon a házában úgy, hogy nem tiszteli meg lehetőségeihez mérten ülőhellyel, étellel és fekhellyel, vagy vízzel, gyökerekkel és gyümölcsökkel. (30) Az eretnekeket;⁴²⁷ azokat, akik tiltott tevékenységet űznek; a macskafogadalmat gyakorlókat;⁴²⁸ a csalókat; a szofistákat,⁴²⁹ valamint a kócsag-fogadalmat gyakorlókat⁴³⁰ még üdvözlő szavakkal se tisztelje meg. (31) Az isteneknek és ősöknek szóló áldozaton tisztelje meg azokat, akik átestek a rituális fürdésen, miután vagy megtanulták a Védát, vagy védikus tudást szereztek, vagy teljesítették védikus fogadalmait;⁴³¹ tisztelje meg a Veda bölcselőit és a családfenntartókat.⁴³² Ellenben kerülje el mindazokat, akik ezektől különböznek. (32) A családfenntartó legjobb képességei szerint adjon azoknak, akik nem főznek maguknak,⁴³³ és osztozzon az élőlényekkel anélkül, hogy ezzel saját kárára lenne.

⁴²⁷ Eretneknek számítottak azok, akik nem fogadták el a Védák abszolút tekintélyét, pl. a buddhisták, dzsainák.

⁴²⁸ Cf. 4.195.

⁴²⁹ A Veda tekintélye ellen érvelőkről van szó.

⁴³⁰ Cf. 4.196.

⁴³¹ Ezen értelmezés szerint háromféle *sznátaka* van: 1. aki fejből tudja a Védát; 2. aki a Veda jelentését is ismeri; 3. aki betartotta a védikus tanulóidőre vonatkozó fogadalmakat, még ha nem sajátította is el a Védát.

⁴³² Vagy „a családfenntartó Veda-tudósokat”. Más olvasat szerint „a Veda tudósait, akik a házához jönnek”.

⁴³³ Vagyis a védikus tanulóidejüket töltő tanítványoknak, aszkétáknak, koldusoknak.

A viselkedésre vonatkozó szabályok

(33) Ha a *sznátakát*⁴³⁴ éhség mardossa, forduljon pénzért a királyhoz, vagy olyasvalakihez, akinek a nevében szertartást végez, vagy forduljon a nála lakó tanítványhoz, máshoz azonban ne: ez a szabály. (34) Ha lehetőségei engedik,⁴³⁵ a *sznátaka bráhmana* ne éhezzen, s ha van vagyona, ne hordjon rongyos, piszkos ruhát.

(35) Haja, körme és szakála legyen lenyírva, ő maga legyen fegyelmezett, hordjon fehér ruhát, legyen tiszta, és szentelje magát nap mint nap a Veda recitálásának, illetve mindannak, ami hasznos a számára. (36) Hordjon magával bambuszbotot, egy vízzel teli korsót, szent fűből készült seprűt,⁴³⁶ hordja a szent fonalat meg egy pár fényes arany fülbevalót.

(37) Sose nézzen a Napba, amikor az felkel vagy lenyugszik, sem amikor fogatkozásban van, vagy a vízen tükröződik, sem pedig akkor, amikor az ég közepén látszik. (38) Ne lépje át a kötelet, amelyhez egy borjút kötöttek, ne fusson esőben, és ne nézegesse tükörképét a vízben: ez a szabály. (39) A földhalmot,⁴³⁷ a tehenet, az istent,⁴³⁸ a *bráhmanát*, az olvasztott vaját, a mézet és a négyes keresztutat úgy járja körül, hogy az a jobb keze felé essen,⁴³⁹ ahogy a nevezetes fákat is.

⁴³⁴ A tanulóéveket lezáró rituális fürdésen átesett embert.

⁴³⁵ Szó szerint „ha képes”, ti. ételt biztosítani magának.

⁴³⁶ Egy általában *kusa*-fűből készített seprűről van szó, amelynek rituális tisztító jelleget tulajdonítanak, s amit az áldozati tűznél és különböző rítusoknál használnak.

⁴³⁷ Mesterséges építményről, feltehetőleg valamiféle emlékhelyről van szó.

⁴³⁸ Vagyis az istenség képmását, a *múrtit*.

⁴³⁹ A körüljárás a tisztelet kifejezésére szolgál.

Női társaságban

(40) Még felgerjedt állapotban se közeledjen feleségéhez, amikor az menstruál, sőt még csak ne is feküdjön egy ágyban vele. (41) Mert ha a férfi akkor közeledik a nőhöz, amikor azt menstruációs vér szennyezi, akkor elveszíti tudását, energiáját, erejét, látását és életét. (42) Ha elkerüli a menstruációs vér miatt tisztátalan nőt, akkor tudása, energiája, ereje, látása és élete is gyarapodik.

(43) Ne egyen együtt asszonyával, és ne figyelje őt, amikor eszik, tüsszent vagy ásít, sem akkor, amikor kényelmesen elhelyezkedve ül. (44) Ha a *bráhmana* erőre vágyik, ne figyelje a nőt, amikor a szemét festi, sem ha olajjal dörzsölte be magát és meztelen, vagy éppen szül.

Testi szükségek

(45) Ne egyen úgy, hogy csak egy szál ruha van rajta; ne fürdjék meztelenül; ne vizeljen az útra, se hamuba, se tehénistállóban,⁴⁴⁰ (46) se megművelt földre, se vízbe, se földhalomra,⁴⁴¹ se hegyen, se templomromra, és ne vizeljen soha hangyabolyra, (47) se élőlények odvába, se járás közben, sem pedig állva, se tópartra érve, se hegytetőn. (48) Szél, tűz, egy *bráhmana*, a Nap, víz vagy tehének felé fordulva soha ne ürítse székletét vagy vizeletét.

(49) Beszédét visszafogva, testét és fejét befedve, odafigyelve ürítsen, miután beborította a talajt faágakkal, földdel, levelekkel vagy fűvel. (50) Nappal észak felé fordulva ürítse vizeletét és székletét, éjszaka délnek fordulva, a két szürkületkor pedig úgy, mint nappal. (51) Árnyékban vagy sötét helyen a *bráhmana* éjszaka is és nappal is bármelyik irányba fordulva elvégezheti a dolgát, amerre

⁴⁴⁰ Médhátithi szerint: tehénlegelőn.

⁴⁴¹ Talán a 39. versben említett emlékhalomról van szó. Több kommentátor viszont téglából készült tűzoltárként értelmezi.

kedve tartja, és akkor is megteheti ezt, ha veszélyben forog az élete.

(52) Ha tűz, a Nap, a Hold, víz vagy egy *bráhmana* felé, egy tehén felé vagy a szél irányába vizes, tudása semmivé lesz.

További szabályok

(53) Ne fújja a tüzet szájjal; ne bámuljon meztelen nőt; ne dobjon a tűzbe tisztátalan dolgokat, és ne melegítse lábát a tűznél.

(54) Ne helyezze a tüzet alulra,⁴⁴² ne lépjen át fölötte, s ne tegye a lábához. Ne bántsa az élőlényeket. (55) Szürkületkor ne egyék, ne utazzon és ne aludjon; ne firkáljon a földre; ne vegye le saját virágfüzérét.⁴⁴³ (56) Vízbe ne ürítsen, és ne köpjön bele, ne dobjon bele más, tisztátalan anyaggal szennyezett tárgyat, ne folyasson bele vért vagy mérget. (57) Üres házban ne aludjék egyedül; ne ébressze fel azt, aki előbbre való nála; ne álljon szóba menstruáló nővel; és ne menjen el olyan áldozati szertartásra, ahová nem hívták meg.

(58) A szent tűznek elkerített helyen, tehenistállóban és *bráhmanák* jelenlétében, a Veda recitálásakor, továbbá evéskor tegye szabaddá a jobb karját. (59) Ne akadályozza a tehenet borja szoptatásában, és ne beszéljen róla senkinek. Ha szivárványt lát az égen, legyen okos, és senkinek se mutassa meg.

(60) Ne lakjék a törvényt nem tisztelő emberektől hemzseggő faluban, sem olyan helyen, ahol sok a betegség; egyedül ne keljen útra; hegyen ne tartózkodjék hosszasan. (61) Ne lakjék olyan országban, amelynek *súdra* királya van, vagy ahol nyüzsgenek a törvényre fittyet hányó emberek vagy az eretnekek, és olyan országban se lakjék, amelyet elárasztottak az alacsony kasztúak.

⁴⁴² Például az ágya alá.

⁴⁴³ Valaki másnak kell levennie azt a nyakából.

(62) Ne egyék olyan ételt, amiből kivonták az olajat; ne egyen többet az elégnél; ne egyen kora hajnalban vagy késő este; ha reggel már evett, akkor este ne egyen. (63) Ne üzzön haszontalan tevékenységet; ne igyon vizet két összetett tenyeréből; ne egyen az öléből; sose kíváncsiskodjon. (64) Ne táncoljon és ne énekeljen; ne játsszon hangszeren; ne tapsoljon; ne füttyüljön;⁴⁴⁴ felgerjedt állapotban ne adjon ki hangokat. (65) Soha ne mossa lábát rézedényben; ne egyen törött vagy piszkosnak tűnő edényből. (66) Ne hordja mások levetett lábbelijét és ruháját, s ne hordja mások szent fonalát, ékszerét, virágfüzérét és vizeskorsóját.

(67) Ne utazzon idomítatlan igásállaton; sem éhségtől vagy betegségtől kínzott állaton; vagy olyan állaton, amelynek sérült a szarva, a szeme vagy a patája, vagy torz a farka. (68) Mindig idomított, ürge léptű állatokon utazzon, amelyek rendelkeznek a megfelelő külsődleges jegyekkel, színük és formájuk kifogástalan, és ne üsse őket túl erősen az ösztökével.

(69) Kerülje a reggeli napsütést, a halotti máglyák füstjét és a törött ülőalkalmatosságot; ne vágja körmét és haját;⁴⁴⁵ ne rágja a körmét. (70) Ne taposson szét rögöket; ne csipkedje a fűvet körrömmel; ne végezzen olyan munkát, amelynek nincs eredménye, sem olyat, ami a jövőben boldogtalansághoz vezet. (71) Az az ember, aki széttapossa a rögöket, csipkedi a fűvet vagy a körmét rágja, hamar pusztulásra jut, ahogy a besúgó, meg az is, aki elhanyagolja a tisztasági rítusokat.

(72) Ne vitatkozzék; kint⁴⁴⁶ ne viseljen virágfüzért; tehénháton utazni pedig minden körülmények között tilos. (73) Körülzárt falvat vagy házat ne közelítsen meg másutt, mint a bejáraton át; éjjelente messzire kerülje a fák tövét.

⁴⁴⁴ Vagy „ne csikorgassa a fogát”.

⁴⁴⁵ Ti. nem megfelelő módon vagy eszközzel ne vágja le, vagy, Médhátíhi értelmezésében, ne vágja le magának, hanem borbéllyal vágassa le.

⁴⁴⁶ A ruhája fölött vagy a házon kívül.

(74) Sose kockázzon; szandálját ne maga vigye;⁴⁴⁷ ne egyen ágyban fekve, ne egyen ételt a kezéből vagy ülőalkalmatosságról. (75) Napnyugta után már semmi olyat ne egyék, amiben szezám-mag van; ne aludjon itt mezítelenül; ne menjen sehová, amíg ételmaradék szennyezi.⁴⁴⁸ (76) Egyen nedves lábbal,⁴⁴⁹ de ne térjen nyugovóra nedves lábbal; ha nedves lábbal eszik, sokáig fog élni.

(77) Sose menjen nehezen megközelíthető, szemmel beláthatatlan helyre; ne nézzen rá ürülékre és vizeletre; ne ússzon át folyót. (78) Ha hosszú életre vágyik, ne lépjen hajra, hamura, csontra, törött cserépdarabra, gyapotmagra vagy pelyvára.

(79) Ne lakjék együtt olyanokkal, akik elvesztették a kasztjukat, sem *csandálákkal*, *pulkaszákkal*, bolondokkal, arrogáns emberekkel, alacsony kasztúakkal és *antjávászájinokkal*.⁴⁵⁰ (80) *Súdrának* ne adjon tanácsot; ne adja oda neki az ételmaradékot, sem azt, amit az isteneknek áldozott; ne tanítsa neki a Törvényt; ne írjon elő a számára fogadalmat. (81) Mert aki a Törvényre tanít egy *súdrát* vagy fogadalmat ír elő neki, az vele együtt merül alá az *Aszanvritának*⁴⁵¹ nevezett sötétségbe.

(82) Fejét ne vakarja egyszerre két kézzel; ne érintse meg, amíg ételmaradék szennyezi; ne felejtse ki, amikor fürdik. (83) Hajat ne tépjen, fejet ne üssön; miután fejét megmosta, teste egyetlen pontjára se kenjen szezámolajat.

⁴⁴⁷ Ti. kézben vagy botra kötve. A *guruja* lábbelijét vihethi ilyen módon (Médhátithi).

⁴⁴⁸ Cf. 2.56.

⁴⁴⁹ Vagyis közvetlenül tisztálkodás után.

⁴⁵⁰ A *csandálák*, *pulkaszák* és *antjávászájinok* az alacsony, megvetett kasztokhoz tartoznak (cf. 10.18, 39).

⁴⁵¹ Szó szerint: „ami nincs elrejtve/amit nem lehet elrejtteni”. Az egyik pokol neve.

Akiktől tilos ajándékot elfogadni

(84) Ne fogadjon el ajándékot a királytól, ha az nem *ksatrija* családból származik; sem azoktól, akiknek vágóhídjuk, olajprésük vagy kocsmájuk van; sem azoktól, akik prostituáltakból élnek. (85) Egy olajprés tíz vágóhíddal ér fel, egy kocsmát tíz olajpréssel ér fel, egy bordély⁴⁵² tíz kocsmával ér fel, egy király tíz bordéllyal⁴⁵³ ér fel. (86) A hagyomány szerint a király olyan, mint egy tízezer vágóhíd fölött rendelkező mézárós. Iszonytató dolog ajándékot elfogadni tőle.

(87) Aki ajándékot fogad el egy mohó, a törvénykönyveket semmibe vevő királytól, az végigjárja ezt a huszonegy poklot: (88) a Sötétet, a Vaksötétet, a Rettentő üvöltéset, az Üvöltéset, a Halálfonalat, a Nagy poklot, (89) a Felélesztőt, a Nagy Hullámtalant, az Égetőt, a Perzselőt, az Összezúzó, a Hollóst, a Rügyszót, a Búzós Földet, (90) a Vaskarósat, az Üledékest, az Utat, a *Sálmali*-fásat,⁴⁵⁴ a Folyót, a Késélerdejűt és a Vasbéklyósat.

(91) Ennek tudatában a tanult *bráhmanák*, a Veda bölcselei nem fogadnak el ajándékot a királytól, mert üdvös halál utáni létre vágnak.

Reggeli teendők

(92) Brahmá *muhúrtájában* keljen fel,⁴⁵⁵ s elmélkedjen az erényességen és az anyagi jóléten, a belőlük fakadó testi kényelmetlenségeken, s a Veda valódi jelentésén.

⁴⁵² Más olvasat szerint „egy kurtizán”.

⁴⁵³ Más olvasat szerint „tíz kurtizánnal”.

⁴⁵⁴ A *sálmali* egy éles tuskjú fa.

⁴⁵⁵ Egy *muhúrta* 48 percrek felel meg, egy nap tehát 30 *muhúrtából* áll. Ugyanakkor Médhátithi és mások a *bráhma muhúrta* alatt az éjszaka utolsó harmadát értik. Mindenesetre kora hajnali vagy még hajnal előtti időpontról van szó.

(93) Miután felkelt és elvégezte a szükségét, tisztálkodik meg, majd állva és összeszedetten, hosszan végezze a hajnali szürkületkor esedékes recitációt, aztán a maga idejében a másikat is. (94) A *risik* a hosszú szürkületi imáktól nyertek hosszú életet, bölcsességet, hírnevet, dicsőséget, és jártasságot a védikus tudásban.

Védikus tanulmányok

(95) A *bráhmana* Srávana⁴⁵⁶ vagy Prausthapada⁴⁵⁷ hónap teliholdas napján az előírás szerint lásson hozzá tanulmányaihoz,⁴⁵⁸ s szorgalmasan tanulja a Védákat négy és fél hónapig. (96) Pusja⁴⁵⁹ vagy Mágha⁴⁶⁰ hónap világos fele első napjának dél-eltőttjén a *bráhmana* a faluból kivonulva végezze el a Védá-tanulás felfüggesztésének rítusát.

(97) Miután ily módon elvégezte a Védá-tanulás felfüggesztésének rítusát a falun kívül, amint azt a törvénykönyvek előírják, két napra s a közbülső éjszakára vagy arra a napra és a rákövetkező éjszakára függeszse fel a recitációt. (98) Az ezt követő hónapok világos felében recitálja szorgalmasan a Védákat, a hónap sötét felében pedig tanulmányozza a Védá valamennyi segéd tudományát.

(99) Ne recitáljon érthetetlenül vagy *súdrák* jelenlétében. Miután az éjszaka utolsó felében a Védát recitálta, akkor se feküdjön vissza aludni, ha elfáradt. (100) Az említett szabálynak megfelelően recitálja minden nap a Védá verses részeit. Hacsak nem áll

⁴⁵⁶ Július-augusztus.

⁴⁵⁷ Augusztus-szeptember.

⁴⁵⁸ Az *upákarman* szertartással veszi kezdetét az éves tanulói időszak, és az *utszarga* vagy *utszardzsana* rítusával fejeződik be.

⁴⁵⁹ December-január, amennyiben a „Pusja” szó a Pausa hónapra utal. Ugyanakkor a Pusja nap minden holdhónap hatodik napja. Bühler így érti a szöveget: „[Pausa hónap] Pusja napján vagy Mágha hónap világos felének első napján...”

⁴⁶⁰ Január-február.

fenn valamilyen rendkívüli helyzet, a *bráhmana* recitálja szorgalmasan mind a Védá verses részeit, mind a Bráhmanákat.⁴⁶¹

A recitáció felfüggesztése

(101) Aki a Védát recitálja, az mindig hagyja ki a következő alkalmakat, amikor a Védá-recitációt fel kell függeszteni. Ez arra is vonatkozik, aki tanítja a Védát az előírás szerint.

(102) Az esős évszakban ha éjszaka hallani a szelet, vagy ha nappal a szél felkavarja a port, a recitációt fel kell függeszteni: így mondják azok, akik jártasak a Védá-recitációban. (103) Ha villámlik, dörög az ég, és esik az eső, vagy ha nagyobb meteoritok sűrű zápora hull, a recitációt másnap ugyanaddig az időpontig fel kell függeszteni: ezt mondta Manu. (104) Ugyanakkor a recitációt csak abban az esetben kell felfüggeszteni, ha az említett jelenségekre a tüzek meggyújtása után kerül sor, vagy ha az évszakhoz képest szokatlanul felhős az ég. (105) Légköri zaj és földrengés esetén, vagy ha az égiteketek fényudvar övezi,⁴⁶² még ha ez az évszagnak megfelelően történik is, a recitációt másnapig fel kell függeszteni. (106) Ha a tüzek meggyújtása után villámlik vagy mennydörög, a recitációt addig kell felfüggeszteni, amíg el nem enyészik a fény.⁴⁶³ Ha a másik jelenség⁴⁶⁴ is tapasztalható, akkor éjszaka is úgy kell eljárni, ahogyan nappal.

(107) Azok, akik tökéletes érdemet kívánnak szerezni, falvakban és városokban mindig függesszék fel a recitációt, s mindenütt

⁴⁶¹ A Bráhmanák a Védákhoz írott magyarázószövegek, melyek a rítusokra vonatkozó szabályok ismertetése mellett a rítusok eredetéről is beszámolnak.

⁴⁶² Médhátithi értelmezésében: „ha az égitestek elhomályosítják egymást”.

⁴⁶³ Vagyis a reggeli szürkületnél addig, amíg le nem megy a Nap, az esti szürkületnél pedig addig, amíg látszódnak az égen a csillagok.

⁴⁶⁴ Eső.

másutt is, ahol rossz szag van. (108) Függesse fel a recitációt azokban a falvakban, ahol halott van; *súdrák* jelenlétében; ha sírás hallatszik; és ott is, ahol az emberek összegyűlnek.

(109) Vízben; éjféلكor; amikor a dolgát végzi; ha ételmaredek szennyezi; és ha *Sráddha*-szertartáson evett, még csak ne is gondoljon rá.⁴⁶⁵ (110) Ha meghívást fogad el egy nemrégiben elhunyt ember tiszteletére rendezett áldozati szertartásra, a tanult *bráhmana* három napig ne recitálja a Védát. Ugyanez vonatkozik a király családjában történt gyermekszületés következtében fennálló tisztátalanság és a holdfogyatkozás⁴⁶⁶ időszakára. (111) Amíg csak az elhunyt tiszteletére rendezett áldozati szertartás szaga és piszka⁴⁶⁷ testét szennyezi, a tanult *bráhmana* ne recitálja a Védát.

(112) Ne recitálja a Védát fektében, felrakott lábbal vagy összekötött térddel guggolva,⁴⁶⁸ sem akkor, ha húst vagy olyan ételt evett, amelyet egy gyermekszületés által beszennyezett személytől kapott. (113) Ne recitálja a Védát ködben; ha nyilak röpte hallatszik; a két szürkületkor; újholdkor és a tizennegyedik napon; teliholdkor és a nyolcadik napon.⁴⁶⁹ (114) Az újhold napja elpusztítja a tanítómestert, a tizennegyedik nap elpusztítja a tanítványt, a nyolcadik nap és a telihold napja a Védát: ezért ezeket kerülje el.

(115) A kétszer született ne recitáljon porviharban; sem akkor, amikor lángvörös a látóhatár; sem ha sakálüvöltés, kutyaugatás, számár-, vagy tevebögés hallatszik; és akkor sem, amikor másokkal egy sorban ül.⁴⁷⁰

(116) Ne recitálja a Védát halottégető mellett; falu határában; tehénistállóban; ha a közösülésnél viselt ruhája van rajta; ha aján-

⁴⁶⁵ Ti. a Veda-recitációra.

⁴⁶⁶ Természetesen napfogyatkozáskor sem szabad recitálni a Védát.

⁴⁶⁷ Az ételek szagáról és az ételek okozta szennyeződésről van szó.

⁴⁶⁸ A térd és a derék köré egy *jógapattán*ak nevezett vászoncsíkot tettek, amely megkönnyítette a testhelyzet megtartását. Nem világos, miért nem szabad ebben a pozitúrában recitálni a Védát.

⁴⁶⁹ A félhónap tizennegyedik és nyolcadik napjáról van szó.

⁴⁷⁰ Elsősorban étkezéseknél.

déket fogadott el egy *Sráddha*-szertartáson. (117) Bármit fogad is el a *Sráddha*-szertartáson, legyen szó akár élő, akár élettelen dologról, fel kell függesztenie miatta a Védá-recitációt, mert a hagyomány szerint a kétszer születettnek a keze a szája.

(118) Ha rablók támadnak a falura, tűzvész kelt felfordulást vagy bármilyen rendkívüli esemény történik,⁴⁷¹ a Védá-recitációt másnapig fel kell függeszteni.

(119) A hagyomány szerint a recitációt három éjszakára kell felfüggeszteni az éves tanulmányok kezdetekor és lezárásakor, az *astaká* napokon⁴⁷² és az évszak utolsó éjszakáján azonban a felfüggesztés egy napra és egy éjszakára szól.

(120) Nem recitálhatja a Védát lóháton, fán, elefántháton, hajón, számráháton, teveháton, terméketlen földön állva, vagy ha épp valamilyen járművön utazik. (121) Ne recitáljon vitatkozás vagy veszekedés közben; a hadseregben; harc közben; közvetlenül evés után; ha emésztési zavaroktól szenved; hányás vagy savas böfögés után. (122) Ne recitáljon, ha nem kérte vendége beleegyezését; sem ha erős szél fúj; ha valamelyik testrésze vérzik; ha fegyver sebezte meg.

(123) Sose recitáljon a Rig-, vagy a Jadszur-védából, ha valaki éppen a Száma-védából énekel, és akkor sem, ha előtte a Védá végét⁴⁷³ vagy az egyik Áranjakát⁴⁷⁴ recitálta. (124) A Rig-védá az istenekhez és istenségekhez kötődik, a Jadszur-védá az emberekhez, a Száma-védá viszont a hagyomány szerint az ősökhez kötő-

⁴⁷¹ Vagyis ha rossz előjelek mutatkoznak, pl. kövek úsznak a vízen, nappal is látszanak a csillagok, stb. (Médhátithi).

⁴⁷² *Astakák*: az Agrahájana hónap (november-december) teliholdját követő három vagy négy félhónap nyolcadik napjai, ilyenkor végezték az *astaká-sráddhát*.

⁴⁷³ Valószínűleg az Upanisadokról van szó, amelyeket a „Védá végének” is neveznek.

⁴⁷⁴ Az Áranjakák a Védákhoz kapcsolódó, azokat magyarázó vallásos-filozófiai értekezések.

dik, így tisztátalan a hangja.⁴⁷⁵ (125) Ismerve a három Veda eme lényegét, a tanult emberek nap mint nap előbb a korábbi Védákat recitálják a megfelelő sorrendben, s csak aztán a későbbit.⁴⁷⁶

(126) Ha egy haszonállat, béka, macska, kutya, kígyó, mongúz vagy patkány halad át köztük,⁴⁷⁷ egy napra és egy éjszakára fel kell függeszteni a Veda-recitációt.

(127) Két olyan körülmény létezik, amely mellett a kétszer születettnek minden esetben fel kell függesztenie a Veda-recitációt, és amelyet minden nap, figyelmesen kerüljön el: ha a hely, ahol a recitációt végzi, tisztátalan, vagy ha ő maga tisztátalan.⁴⁷⁸

További életviteli szabályok

(128) Újholdkor és a félhónap nyolcadik napján, teliholdkor és a tizenegyedik napon a tanulmányokat lezáró rituális fürdésen átesett kétszer született mindig tartózkodjék a nemi élettől, még akkor is, ha e napok a nő termékeny időszakára esnek.

⁴⁷⁵ Persze maga a Száma-veda nem tisztátalan, de amikor énekelt szövegét halljuk, fel kell függesztenünk a Veda recitációját, amint azt tisztátalan dolgok vagy személyek jelenlétében tennénk.

⁴⁷⁶ Vagyis előbb a Rig-védát recitálják, aztán a Jadsur-védát, legvégül pedig a Száma-védát – ez Nárájana és Nandana értelmezése. Médhátithi szerint a vers jelentése: „Ezt tudván, a tanult emberek naponta és a megfelelő sorrendben először a Veda esszenciáját recitálják, és utána a Védát.” A „Veda esszenciája” ezen értelmezés szerint az ÓM-mantra, a vjáhritik (*bhúr bhuvah szvah*) és a Gájatri-vers egymás után történő elrecitálása.

⁴⁷⁷ A mester és tanítványa között, vagy azok között, akik közösen recitálják a Védákat.

⁴⁷⁸ Ez a vers az öt nagy áldozat részét képező napi Veda-recitációval foglalkozik, amiről korábban Manu azt mondta, semmilyen körülmények között nem függeszthető fel. Itt most két olyan körülményt is felsorol, amelyek mellett a recitáció felfüggesztése elengedhetetlen.

(129) Sose fürödjék evés után, se betegen, se az éjszaka közepén; állandó jelleggel ne fürödjék ruhában,⁴⁷⁹ s ne fürödjön ismeretlen vízmedencében.

(130) Ne lépjen rá szánt szándékkal az istenek,⁴⁸⁰ a tanítómes-ter, a király, a tanulmányokat lezáró rituális fürdőt vett személyek, a tanító, a vörösesharna tehén és a *srauta* áldozat bemutatására beavatottak árnyékára. (131) Délben, éjfélkor, vagy ha olyan *Sráddha*-szertartáson vett részt, ahol húst is fogyasztott, valamint a két szürkületkor ne tartózkodjék négyes keresztúton. (132) Ne lépjen szánt szándékkal masszázsolajba; használt fürdővízbe; ürülékbe és vizeletbe; vérbe; takonyba, köpésbe és hányadékba.

(133) Ne érintkezzen ellenségével és ellensége barátjával, törvényt nem tisztelő emberrel, tolvajjal és más feleségével. (134) Mert nincs e világon más, ami az életet úgy megrövidítené, mint ha egy férfi más feleségével érintkezik. (135) Ha gyarapodásra vágyik, sose becsülje le a *ksatriját*, a kígyót és a nagy tudású *bráhmanát*, még akkor sem, ha gyengének tűnnek. (136) Mert ezek hárman elpusztítják az embert, ha semmibe veszi őket, ezért az okos ember sohasem becsüli le őket. (137) Ne vesse meg magát korábbi kudarcai miatt. Egészen haláláig keresse a boldogulást, és ne gondolja róla, hogy elérhetetlen.

(138) Beszéljen arról, ami igaz s jó hallani; ne beszéljen arról, ami igaz, de kellemetlen; és ne beszéljen arról, amit jó hallani, de nem igaz – ez az örök Törvény. (139) Mondja a jót jónak, vagy mondjon csak annyit: „Jó.”⁴⁸¹ Sose ellenségeskedjék alaptalanul, és ne veszekedjen senkivel.

⁴⁷⁹ A ruhában való fürdés különböző fogadalmak és vezeklések részét képezi. Manu itt a rendszerességet tiltja.

⁴⁸⁰ Vagyis az istenszobrok.

⁴⁸¹ Ez az előírás az előző vershez kapcsolódik, vagyis ahhoz, hogy nem szabad arról beszélni, ami igaz, de kellemetlen, tehát vagy csak a kellemes dolgokról szabad beszélni, vagy a kellemetlen dolgokra is szerencsét kifejező szavakkal kell utalni.

(140) Ne utazzék nagyon korán reggel, nagyon késő este vagy a nap kellős közepén; ne utazzék ismeretlennel, egyedül, vagy *súdrák* társaságában.

(141) Ne gúnyolja ki azokat, akiknek a normálisnál kevesebb vagy több testrészük van; ne gúnyolja a tanulatlanokat, az időseket, a rút vagy nincstelen embereket, sem az alacsony kasztúákat.

(142) Az a *bráhmana*, akit éppen ételmaradék szennyez, ne érintsen meg kezével tehenet, *bráhmanát* vagy tüzet, s ha egészséges, ne nézze az égítettek seregét az égen, amíg tisztátalan. (143) Ha tisztátalan állapotban megérintette ezeket, akkor minden esetben tenyerébe vett vízzel érintse meg az érzékszerveit, összes testrészét és a köldökét. (144) Hacsak nem beteg, ne nyúljon testnyílásaihoz ok nélkül, és kerülje a teste rejtett pontjain növe szőr érintését.

(145) Végezze rendszeresen a szerencsehozó rítusokat, viselkedjék mindig helyesen, uralkodjék önmagán, győzze le érzékszerveit, és nap mint nap fáradhatatlanul végezze a recitációt s a tűzáldozatot. (146) Akik rendszeresen végzik a szerencsehozó rítusokat, mindig helyesen viselkednek, uralkodnak magukon, s végzik a recitációt és a tűzáldozatot, azokat nem sújtja balsors. (147) Minden áldott nap a megfelelő időben lankadatlanul kell recitálnia a Védát, mert azt mondják, ez számára a legfőbb kötelesség, a többi kötelesség csupán másodlagos. (148) A Veda folytonos recitálása, a tisztasági rítusok, az aszkézis és az élőlények megóvása által emlékezni fog korábbi születéseire. (149) Ha a kétszer született korábbi születéseinek felidézése közben a Védát recitálja, a Veda-recitációval örök, végtelen boldogságra lel. (150) A Hold fázisváltozásainak napjain mutasson be *Szávitra*-,⁴⁸²

⁴⁸² A kommentátorok szerint ez egy Szavitrinek, a Napistennek szóló áldozat, vagy olyan áldozat, amelynek során a Szávitrít, vagyis a *Gájatri-mantrát* recitálják.

és engesztelő áldozatokat, az ősöknek pedig mindig az *astaká* és *anvastaká* napokon⁴⁸³ fejezze ki tiszteletét.

(151) Vizeletétől, a lábmosó víztől, az ételmaradéktól és a piszkos víztől lakóhelyétől távol szabaduljon meg. (152) Székletet üríteni, a testet felétkíteni, fürödni, a fogakat megtisztítani, a szemhéjat kifesteni és az isteneknek hódolni csak délelőtt lehet.

(153) Keresse fel az isteneket, a törvénytisztelő *bráhmanákat*, az uralkodót védelemért, s a Hold fázisváltozásainak napjain keresse fel a tiszteletreméltó embereket. (154) Köszöntse tisztelettel az idős embereket, s kínálja oda nekik a saját ülőhelyét. Két tenyerét összetéve ajánlja fel nekik a szolgálatait, s ha távoznak, a nyomukban lépkedve kísérje ki őket.

(155) Kövesse fáradhatatlanul a Törvény alapját, azaz a jók magatartását, amit a Véda és a hagyomány teljes egészében előír, s amely elválaszthatatlan az őrá jellemző tevékenységektől.

(156) Mert a helyes magatartás révén hosszú életet nyer; a helyes magatartás révén megkapja a vágyott utódokat; a helyes magatartás révén kifogyhatatlan vagyona tesz szert; a helyes magatartás semlegesíti a balszerencsés testi jegyeket.⁴⁸⁴ (157) A helytelen magatartású embert a többiek megvetése kíséri, mindig szerencsétlen, beteges és rövid életű. (158) Az az ember, aki követi a jók magatartását, nagylelkű és nem ismeri az irigységet, még ha egyetlen szerencsés jeggyel sem bír, akkor is száz évig él.

(159) Igyekezzen kerülni azon tevékenységeket, amelyek mások befolyása alatt állnak, s szorgalmasan gyakorolja azokat, amelyek tőle magától függenek. (160) Mindaz, ami fölött másoknak hatalma van, szenvedés, s mindaz, ami csak őtőle függ,

⁴⁸³ *Astaká*: az Agrahájana hónap (november-december) teliholdját követő három sötét félhónap nyolcadik napjai. Mások szerint a *bémanta* és *sisira* évszakban (tél) a négy sötét félhónap nyolcadik napjai. Az *anvastaká* napok az *astaká* napokra következnek (vagyis ezek a kilencedik napok).

⁴⁸⁴ Ilyen balszerencsés testi jegy például a vállon lévő fekete anyajegy, ami a szegénységre utal.

öröm. Röviden így lehet meghatározni az örömet és a szenvedést. (161) Igyekezzék olyan tevékenységet gyakorolni, ami szívből jövő elégedettséggel tölti el, s óvakodjék attól, ami nem ilyen.

Az erőszakmentesség

(162) Soha ne ártson tanítójának; sem annak, aki elmagarázta neki a szent szövegeket; sem apjának, anyjának, a nála tekintélyesebbeknek, *bráhmanáknak*, tehéneknek, sem semmilyen aszkétának. (163) Tartózkodjék a hitetlenségtől, a Veda ócsárlásától, az istenségek becsmérlésétől, a gyűlölködéstől, a pöffeszkedéstől, a büszkeségtől, a haragtól és a durvaságtól.

(164) Ne emelje fel botját más ellen, és dühből ne üssön meg vele senkit, kivéve a fiát és tanítványát: őket fegyelmezési céllal megverheti. (165) Az a kétszer született, aki gyilkos szándékkal akár csak megfenyeget egy *bráhmanát*, száz évig fog bolyongani a Sötét pokolban. (166) Ha haragjában akár csak egy fűszállal is szándékosan megüti, huszonegy életen át mindig bűnösöknek kijáró méhből fog megszületni.⁴⁸⁵ (167) Aki egy *bráhmana* vérént ontja, holott az nem támadott rá, halála után iszonyú szenvedést fog átélni ostoba tette miatt. (168) Aki mások vérént ontja, azt a túlvilágon annyi éven át fogják mások felzabálni, ahány porszemmet a kiömlött vér felszív a földről.

(169) Így hát az okos ember soha ne fenyegetse a *bráhmanát*, ne üsse meg még egy fűszállal se, s ne ontsa vérént.

⁴⁸⁵ Vagyis minden alkalommal alacsony származású nők vagy állatok fogják a világra hozni.

Az igaz út

(170) Mert aki nem tiszteli a Törvényt, aki hazugsággal szerzett vagyont, s aki a szüntelen ártásban leli örömét, az nem lel boldogságra ezen a világon. (171) Látván, milyen hamar utoléri a balsors a Törvényre fittyet hányó bűnösöket, ne cselekedjen törvénytelenül, még ha a Törvény betartásával ínséges helyzetbe jut is.

(172) A törvénytelenység, akárcsak a föld, nem terem azonnal gyümölcsöt ezen a világon, hanem lassanként ellene fordul,⁴⁸⁶ és elvágja elkövetője gyökereit. (173) Ha nem rajta, akkor a fiain, ha nem a fiain, akkor az unokáin, de a törvénytelenység, ha egyszer elkövezték, bizonyosan megbosszulja magát. (174) A törvénytelenység révén először gyarapszik az ember, aztán kedvezőre fordul a sorsa, azután legyőzi ellenségeit, végül azonban gyökerestül elpusztul.

(175) Az igazságban, a Törvényben, az *árja* életmódban és a tisztaságban leljen örömet, s uralkodva beszédén, karján és gyomrán, a Törvény segítségével fegyelmezze meg azokat, akiket meg kell fegyelmezni.⁴⁸⁷ (176) Hagyjon fel azokkal a vagyonszerzéshez és az élvezetek hajhászásához köthető tevékenységekkel, amelyek ellentmondanak a Szent Törvénynek, és az érdemszerző tevékenységekkel is, amennyiben azok boldogtalanságra vezetnek vagy közfelháborodást keltenek.

(177) Ne hadonásson kézzel-lábbal, tekintete ne cikázzon ide-oda, ne legyen tisztességtelen, beszéde ne legyen csapongó, és ne ártson másoknak sem tettben, sem gondolatban. (178) Az igazak útján járjon, apái és nagyapái nyomdokában, mert ha ezt az utat követi, nem eshet bántódása.

⁴⁸⁶ Médhátithi értelmezésében: „idővel felhalmozódik”.

⁴⁸⁷ A kommentátorok szerint itt a tanítványokról, a feleségről, a gyermekekről és a szolgálókról van szó.

Családi és társadalmi viszonyok

(179) Szertartást vezető papokkal, családi papokkal, tanítókkal, anyai nagybátyjaival, vendégeivel, a tőle függőkkel, gyermekekkel, idősekkel, betegekkel, orvosokkal,⁴⁸⁸ apai rokonaival, a házassága révén vele rokonságban állókkal és anyai rokonaival, (180) anyjával és apjával, lánytestvéreivel, fivéreivel, fiával, feleségével, lányával és a szolganéppel ne veszekedjék. (181) Ha végérvényesen felhagy a velük való csatározással, valamennyi bűnétől megszabadul. Ha pedig hagyja, hogy felülkerekedjenek rajta,⁴⁸⁹ a családfenntartó mindeme világokat elnyeri:

(182) A tanító a Brahman világának ura; az apának Pradzsápati világa fölött van hatalma; a vendég Indra⁴⁹⁰ világának ura, a papok pedig az istenek világiái. (183) A lánytestvérek úrnők az *apszaraszok* világában, az anyai rokonok a Minden Istenek világának urai; a házasság révén vele rokonságban állók a vizek világának, az anya és az anyai nagybátya földnek urai. (184) A gyermekekre, idősekre, elesettekre és betegekre az ég uraiként tekintsen; legidősebb bátyjára úgy tekintsen, mint az apjára; feleségére és fiára úgy, mint a tulajdon testére; (185) a szolganépre, mint a saját árnyékára, lányára pedig úgy, hogy ő a legszánandóbb. Ezért hát neheztelés nélkül tűrje el szidalmaikat.

Ajándékok adása és elfogadása

(186) Még ha méltó is ajándékok elfogadására, akkor se ragaszkodjék hozzá, mert az elfogadás hamar kioltja benne a Brahman

⁴⁸⁸ Vagy: „tanult emberekkel”. A szanszkrit *vaidja* szó „orvost” és „bölcst, a Védákban jártas embert” is jelent.

⁴⁸⁹ Vagyis ha hagyja őket nyerni a vitában. Más olvasat szerint: „Ha legyőzi ezeket [a veszekedéseket]...”

⁴⁹⁰ Az istenek királya; erős, szilaj isten, kedveli a *szómát*, és elsősorban az esőhöz, a mennydörgéshez köthető.

fényét. (187) Még ha éhség emészti is, az okos ne fogadjon el ajándékot úgy, hogy nem ismeri az ajándékok elfogadására vonatkozó törvényes előírást.

(188) A tudatlan, aki aranyat, földet, lovat, tehenet, ételt, ruhát, szezámmagot vagy tisztított vajot fogad el ajándékba, elhamvad, akár egy darab fa. (189) Az arany és az étel felégetik életét, a föld és a tehen a testét, a ló a látását, a ruha a bőrét, az olvasztott vaj az életerejét, a szezámmag pedig utódait. (190) Az a *bráhmana*, aki nem gyakorol aszkézist és nem recitálja a Védát, de örömét leli az ajándékok elfogadásában, úgy süllyed el megajándékozójával együtt, mint kőtutajjal a vízben. (191) A tudatlannak épp ezért tartania kell bármiféle ajándék elfogadásától, mert ha a legcsekélyebb ajándékot fogadja is el, a tudatlan elsüllyed, mint tehen a mocsárban.

(192) Aki ismeri a Törvényt, még csak vizet se adjon a „macska-fogadalmat” gyakorló *bráhmanának*, sem a „kócsag-fogadalmat”⁴⁹¹ gyakorló bűnösnek, sem annak, aki nem ismeri a Védát. (193) Ugyanis ha hármójuk közül bármelyiknek valami értékes dolgot ad, még ha törvényes úton jutott is hozzá, ez a túlvilágon mind őrá, mind a megajándékozottra nézve sajnálatos következménnyel jár. (194) Ahogy az ember elsüllyed, ha kőtutajjal szeli át a vizet, úgy merül alá az ajándék tudatlan adója és elfogadója.

Képmutatás

(195) Aki fennen lobogtatja a Törvény zászlaját, mégis kapzsi, csaló, megtéveszti az embereket, másoknak árt és mindenkit rászéd, arra azt mondják, „macska-fogadalmat” gyakorol. (196) Az a kétszer született, aki szemlesütve jár, becstelen, egyedül saját céljai megvalósításán fáradozik, csalárd és álszerény, az „kócsag-fogadalmat” gyakorol. (197) Azok a *bráhmanák*, akik „kócsag-

⁴⁹¹ Erről és a „macskafogadalomról” pár verssel később lesz szó.

fogadalmat” gyakorolnak vagy macskatermészetűek, álnokságuk miatt a Vaksötét pokolba zuhannak.

(198) Ha bűnt követ el, ne mutassa vezeklését érdemszerző cselekedetnek,⁴⁹² elfedve bűnét a vezekléssel, s ily módon becsapva a nőket meg a *súdrá*kat. (199) A Véda bölcselői megfeddik az ilyen *bráhmaná*kat e világon is és a halál után is, a másnak mutatott vezeklés pedig a démonoké lesz.

(200) Aki bár nem hivatásos vallásgyakorló, abból él, hogy viseli egy hivatásos vallásgyakorló⁴⁹³ attribútumait, az magára veszi a hivatásos vallásgyakorlók bűneit és állati méhből fog megszületni.

Mások tulajdonának használata

(201) Soha ne fürödjék más vízgyűjtő medencéjében, mert ha mégis megteszi, akkor beszennyeződik ama bűnök egy részével, amelyeket a vízgyűjtő medence építője elkövetett. (202) Ha engedély nélkül használja mások járművét, fekhelyét, ülőhelyét, kútját, kertjét vagy házát, a bűnök egynegyede⁴⁹⁴ átszáll rá. (203) Mindig folyókban, természetes⁴⁹⁵ vízgyűjtőkben, tavakban, üregekben összegyűlt vízben vagy forrásokban fürödjék.

(204) Az okos ember tartsa be mindig az elsőrendű előírásokat, a másodrendű gyakorlatokat azonban ne végezze folyton.⁴⁹⁶ Aki nem követi az elsőrendű előírásokat, és kizárólag a másodrendű gyakorlatoknak szenteli magát, elbukik.

⁴⁹² Több olyan fogadalom is van, amely vezeklés is lehet, de az érdemszerzést is szolgálhatja (pl. a *Csándrájana*).

⁴⁹³ Itt elsősorban a tanulóidejüket töltő tanítványokra, remetékre, aszkétákra kell gondolni.

⁴⁹⁴ A tulajdonosok által elkövetett bűnök egynegyede.

⁴⁹⁵ Szó szerint „az istenek által kiásott”.

⁴⁹⁶ Elsőrendű előírások az alapvető erények (nem-ártás, igazmondás, stb.), másodrendű gyakorlatok a rítusok, szertartások, vezeklések, és így tovább.

Tiltott ételek

(205) A *bráhmana* soha ne fogyasszon ételt olyan áldozaton, amelyet nem a Véda bölcselője mutat be; sem olyan szertartáson, amelyen a pap az egész faluközösség nevében áldoz,⁴⁹⁷ sem ahol nő vagy impotens férfi⁴⁹⁸ mutat be áldozatot. (206) Az a tűzáldozat, amelyet ezek mutatnak be, nem kedvez az igazaknak és ellenükre van az isteneknek, ezért kerülje el.

(207) Sose fogadjon el ételt italos, dühös vagy beteg emberektől; ne egyen olyan ételt, amelybe haj vagy bogarak hullottak; sem olyat, amit valaki szándékosan megérintett a lábával. (208) Ne egye meg azt az ételt, amire rápillantott egy tanult *bráhmana* gylíkosa; amihez hozzáért egy menstruáló nő; amiből madár csipegetett; amibe belepiszkált egy kutya. (209) Ne egyen olyan ételt, amit megszagolt egy tehén; azt pedig végképp ne egye meg, amit kihirdettek; ne egye meg azt az ételt, amelyet egy csoport⁴⁹⁹ ad; amit kurtizán ad; amit egy bölcs visszataszítónak talál. (210) Ne fogadjon el ételt tolvajtól, énekestől, ácsból, uzsorástól, felszentelt embertől,⁵⁰⁰ a fősvénytől, olyantól, akit letartóztattak és olyantól, akit bilincsbe vertek,⁵⁰¹ (211) olyantól, aki halálos bűnt követett el, eunuchtól, szajhától, a képmutatótól. Ne egyen megsavanyodott vagy állott ételt, ne egye a *súdra* ételét s ne egyen maradékot. (212) Ne fogadjon el ételt orvostól, vadásztól, goromba embertől, olyantól, aki maradékot eszik. Ne egye *ugrák*⁵⁰² és gyermekágyas nők ételét. Ne egye meg az ételt, ha valaki a társaságában időnek

⁴⁹⁷ Ez azt jelenti, hogy a bűnösök is jelen vannak a tömegben.

⁴⁹⁸ Más olvasat szerint „*súdra*”.

⁴⁹⁹ Pl. kolostorban lakó *bráhmana* közösség (komm.).

⁵⁰⁰ Vagyis védikus *srauta* áldozat bemutatására felszentelt *díkítától*.

⁵⁰¹ Utóbbi két esetben nyilván a hozzátartozók által készített ételről van szó.

⁵⁰² Az *ugra* kaszt tagjai kasztkeveredésből, *ksatrija* apától és *súdra* anyától születnek. Általában állatok csapdába ejtésével és kiirtásával foglalkoznak, ezért a kétszer születetteknek távol kell tartaniuk magukat tőlük.

előtte vizet kortyol;⁵⁰³ ne egyen olyan ételt, amelyet abban a tíz napban adnak, amit beszennyez a gyermekszületés. (213) Ne egyen olyan ételt, amit nem tisztelettel adnak; ne egyen húst kedvtelésből;⁵⁰⁴ ne fogadjon el ételt hajadon nőtől; ne egye ellensége ételét, a város vezetőjének ételét, a kasztjukból kizártak ételét, sem olyan ételt, amire valaki rátüsszentett. (214) Ne fogadjon el ételt a besúgótól és a hazugtól; sem attól, aki pénzre váltja az áldozatot. Ne egye a komédiás és a szabó ételét, ne fogadjon el ételt a hálátlantól, (215) a kovácstól, *nisádától*,⁵⁰⁵ előadóművésztől, aranyművestől, kosárfonótól és fegyverkereskedőtől; (216) kutya-tenyésztőktől; azoktól, akik szeszes italt árulnak; ruhamosótól, kelmefestőtől, aljas embertől; és attól sem, aki megengedi felesége szeretőjének, hogy az ő házában lakjék; (217) azoktól, akik elnézik feleségüknek, hogy szeretőt tart, és azoktól, akik fölött minden tekintetben a feleségük uralkodik. Ne egyen olyan ételt, amelyet abban a tíz napban adnak, amit beszennyez egy haláleset; ne egyen a nemrég elhunytak felajánlott ételből, s olyan ételt se egyen, ami nem étvágygerjesztő.

(218) A király étele az életerejétől fosztja meg, a *súdra* étele a védikus tudásban való jártasságától, az aranyműves étele a hosszú élettől, a varga étele a hírnevétől. (219) A kézműves étele megsemmisíti az utódait, a ruhamosóé az erejét; az az étel, amelyet egy csoport vagy kurtizán ad, elvágja őt a mennyországoktól. (220) Az orvos étele genny, a szajha étele férfimág, az uzorás étele ürülék, a fegyverkereskedő étele szenny. (221) A bölcsek bőrnek, csontnak és szőrnek mondják a többiek ételét, akiket egymás után felsoroltam mint olyan személyeket, akiktől nem szabad ételt elfogadni.

⁵⁰³ Vagyis az *ácsamana* rítusával jelzi, hogy befejezte az evést.

⁵⁰⁴ Csak áldozati állat húsából szabad enni, rituális körülmények között.

⁵⁰⁵ A *nisáda* kaszt tagjai *bráhmana* apától és *súdra* anyától születnek, és halászattal foglalkoznak.

(222) Ha tudrán kívül eszik bármelyikük ételéből, három napig böjtöljön, ha pedig tudatosan eszik belőle, akkor szigorú vezeklést⁵⁰⁶ kell gyakorolnia, miként akkor is, ha férfigagot, ürüléket vagy vizeletet fogyasztott.

(223) A tanult kétszer született ne egye meg azt a főtt ételt, amit a *súdrától* kap, aki nem végzi a halotti rítusokat.⁵⁰⁷ Ha nincs élelme, akkor elfogadhat tőle egy éjszakára elegendő ételt, de csakis nyersen.

(224) Egykor az istenek összemérték és egyformának ítélték a fősvény Veda-bölcselő meg a bőkezű uzsorás ételét. (225) Akkor a Teremtmények Ura odajárult elébük, és így szólt: „Ne tegyétek egyformává azt, ami különbözik. A bőkezű ember ételét a bőkezűség megtisztítja, ám a másikat beszennyezi a bőkezűség hiánya.”

Ajándékok és az értük kapott jutalom

(226) Áldozzon és jótékonykodjon minden nap bőkezűen s fáradhatatlanul, mert ha bőkezűen, az igaz úton szerzett javait felajánlva végzi ezeket a tevékenységeket, akkor mindkettő⁵⁰⁸ múlhatatlanná lesz. (227) Miután rátalált egy méltó személyre, gyakorolja rajta nap mint nap elégedett lélekkel az adakozás kötelességét amennyire képességeitől telik, mind áldozat-bemutattással, mind jótékonykodással. (228) Ha kérnek tőle, ne legyen irigy, mindenképpen adjon valamit, mert egyszer még találkozni fog azzal az emberrel, akit ha megajándékoz, az mindentől⁵⁰⁹ megszabadítja.

⁵⁰⁶ Cf. 11.209 skk.

⁵⁰⁷ Az *asráddhinó* olvasat fordítása. Másik olvasat szerint: *asráddhinó*, „fukar”.

⁵⁰⁸ Tulajdonképpen az áldozatok bemutatásából és a jótékonykodásból származó érdem lesz örökké tartó.

⁵⁰⁹ A kommentátorok többféleképpen értelmezik ezt a „mindent”: lehet bűn, szenvedés, a pokolba juttató dolog vagy hibák.

(229) Aki vizet ad, elégedettséget nyer, aki ételt ad, az múlhatatlan boldogságot, aki szezámmagot ad, megkapja a vágyott utódokat, aki lámpást ad, az a tökéletes látást. (230) Aki földet ad, földet kap, aki aranyat ad, az hosszú életet, aki otthont ad, az pompás házakat, aki ezüstöt ad, az makulátlan külsőt. (231) Aki ruhát ad, eljut a Hold világába, aki lovat ad, az Asvinok⁵¹⁰ világába jut; aki ökröt ad, busás vagyonra tesz szert; aki tehenet ad, a Nap világába jut. (232) Aki járművet vagy fekhelyet ad, feleséget kap, aki biztonságot ad, hatalmat kap, aki gabonát ad, örök boldogságot kap, aki a Védát adja, az pedig elnyeri a Brahmannel való azonosságot. (233) Mindeme ajándékok közül a Véda a legkiválóbb ajándék, kiválóbb, mint a víz, az étel, a tehen, a föld, a ruha, a szezámmag, az arany vagy a tisztított vaj.

(234) Amilyen kedvvel ezt vagy azt az ajándékot adja, őt ugyanolyan kedvvel fogják megtisztelni, amikor megkapja mindezeket.⁵¹¹ (235) Ha az ajándékot tisztelettel fogadják és tisztelettel adják, az elfogadó is meg az ajándékozó is a mennyországba jut. Ellenkező esetben viszont a pokolba.

(236) Ne kérkedjen aszkézisével; ne hazudjon az általa bemutatott áldozatról; a *bráhmaná*kat még akkor se szidalmazza, ha sértve érzi magát; ne kürtölje szét, hogy adakozott. (237) Az áldozat semmivé lesz a hazugságtól, az aszkézis semmivé lesz a hencegéstől, a hosszú élet a *bráhmanák* szidalmazásától, az adakozás pedig akkor, ha szétkürtölik.

⁵¹⁰ Ikeristenek, akik napkelte előtt jelennek meg az égen egy lovak vagy madarak húzta szekéren, hogy gazdagságot hozzanak az embereknek, és megszabadítsák őket a bajoktól-betegségekől.

⁵¹¹ Ti. a fent felsorolt jutalmakat.

Érdemfelhalmozás

(238) Hogy kíséretet biztosítson magának a túlvilágra, rakosgassa halomba az érdemeket, mint természetes a természetvázat, s közben egyetlen élőlénynek se ártson. (239) Mert odaát sem apja, sem anyja nem áll majd mellette, hogy kísérvék, ahogy fia, felesége és rokonai sem: egyedül az érdemei maradnak mellette. (240) A teremtmények egyedül születnek, és egyedül is halnak meg. Egyedül tapasztalják meg jó tetteik gyümölcsét és a rossz tetteikét is. (241) A rokonok otthagyják halottjuk testét a földön, mint egy darab fát vagy rögöt, és elfordított arccal távoznak; de érdemei követik őt. (242) Ezért aztán napról napra gyűjtögesse az érdemeket, hogy azok elkísérvék, mert ha érdemei kísérik, átjut a sötétségen, amelyen bajos átvergődni. (243) Azt az embert, akinek a számára a Törvény a legfontosabb, s aki vezeklése erejével eltörölte saját bűneit, kísérvője hamar elvezeti a túlvilágra, sugárzó, éteri testbe öltöztetve őt.

(244) Ha magasabb rangot szeretne kivívni a családjának, mindig a legkiválóbbakkal érintkezzen, s kerülje a hitványokat. (245) Ha mindig a legkiválóbbakkal tart és kerüli az alantasokat, ezáltal maga a *bráhmana* is kiválóná lesz, ellenkező esetben *súdrává* silányul.

(246) Az állhatatos, szelíd, fegyelmezett ember, aki kerüli a durvák társaságát és senkinek sem árt: aki megtartja ezeket a fogadalmakat, az az önfegyelmével és adakozással elnyeri a mennyeket.

Ajándékok és étel elfogadása

(247) Tűzifát, vizet, gyökereket és gyümölcsöket, önként odaadott ételt, mézet és védelmet bárkitől elfogadhat. (248) Alalmazná, amennyiben kérés nélkül hozzák oda és ajánlják fel az embernek, még egy bűnöstől is el lehet fogadni – így ítélt a Te-

remtmények Ura. (249) Aki az ilyen alamizsnát elutasítja, annak az ősei tizenöt évig nem fogják elfogadni tőle az ételt, és a tűz sem fogja elvinni áldozatát.

(250) Fekhelyet, házat, *kusa*-füvet, illatszereket, vizet, virágot, drágaköveket, aludttejet, gabonát, halat, tejet, húst és zöldségeket ne utasítson vissza. (251) Bárkitől elfogadhat ajándékot, ha idősebb rokonait és tanítómestereit⁵¹² vagy az eltartottjait kívánja támogatni, vagy az isteneknek és a vendégeknek szeretné kifejezni a tiszteletét, de nem használhatja az ajándékot arra, hogy megjutalmazza magát vele.

(252) Ha pedig idősebb rokonai vagy tanítómesterei már nem élnek, vagy nem az ő fedele alatt laknak, és ő magáról igyekszik gondoskodni, csakis derék emberektől fogadjon el adományt.

(253) A részes arató, a családi barát, a tehénpásztor, a szolgálta és a borbély: a *súdrák* közül ezek azok, akiktől el lehet fogadni ételt, valamint attól is, aki szolgálatra jelentkezik.

(254) A szolgálatra jelentkező pedig mondja el, milyen ember, milyen munkát kíván végezni és miképpen fogja szolgálni őt. (255) Az a legalávalóbb bűnös a világon, aki hazudik magáról az igaz emberek előtt. Tolvaj az ilyen, önnön magának elrablója. (256) Minden dolog a beszéd által meghatározott, a beszédben gyökerezik, a beszédből ered. Aki ellopja a beszédet, az mindent ellop.

Öregkor és visszavonulás

(257) Miután az előírásnak megfelelően törlesztette adósságát a hatalmas *risik*, az ősök s az istenek felé,⁵¹³ bízson mindent fia

⁵¹² A *guru* szó jelentheti a tanítómestert is, de utalhat a szülőkre vagy más, idősebb rokonokra.

⁵¹³ Az adósság sorban a Véda tanulásával, utódnemzéssel és az áldozatok bemutatásával törleszthető.

gondjaira, és éljen tökéletes egykedvűségben.⁵¹⁴ (258) Egy szál egyedül, magányos helyen elmélkedjék szüntelenül arról, ami üdvös a számára, mert aki egyedül elmélkedik, elnyeri a legfőbb jót.

(259) Beszéltem a *bráhmana* családfenntartó örökérvényű életmódjáról és a tanulóiidőt lezáró rituális fürdést követő üdvös fogadalmakról, melyek gyarapítják az erényességet. (260) Ha a védikus tanításokat ismerő *bráhmana* ezt az életmódot követi, örök időkre lemossa bűneit, és felemelkedik Brahmá világába.

⁵¹⁴ Arról a lelkiállapotról van szó, amikor az ember megszabadul a szenvedélyektől, semmit sem tart a magáénak és magát sem tartja másokhoz tartozónak (Médhátithi).

ÖTÖDIK FEJEZET

(1) Miután a *risik* végighallgatták a tanulmányokat lezáró rituális fürdésen átesett emberre vonatkozó imígyen kifejtett törvényeket, így szóltak a nemeslelkű Bhriguhoz, a tűzből születetthez: (2) „Ó, Uram, hogyan győzedelmeskedhet a Halál a *bráhmanák* felett, akik ismerik a védikus tanításokat és követik a rájuk vonatkozó Törvényt, amelyről beszéltél?”

(3) Manu fia, Bhrigu, akiben a Törvény testesült meg, azt felelte erre a nagy *risik*nek: „Halljátok hát, mely bűnük miatt vágyik a Halál *bráhmanák* elpusztítására!

Tiltott étek

(4) A Halál a Veda-recitáció elhanyagolása, a helyes viselkedésre vonatkozó szabályok áthágása, a restség és az evéshez kapcsolódó bűnök miatt vágyik a *bráhmanákat* elpusztítani.

(5) Kétszer születettek számára tiltott étel⁵¹⁵ a fokhagyma, a póréhagyma, a vöröshagyma, a gomba és minden, ami tisztátalan környezetben nő. (6) Igyekezzenek kerülni a fák vörös gyantáját és a fákon ejtett vágásból csurgó nedvet, a *sélut*,⁵¹⁶ a főcstejet;

⁵¹⁵ Ezek az ételek jellegüknél fogva minden esetben tiltottak (*abhaks-ják*), szemben azokkal, amelyek valami miatt alkalmatlanná váltak a fogyasztásra (*abhódzsják*).

⁵¹⁶ *Cordia Myxa* (az ajakosvirágúak rendjébe tartozó csonthéjas gyümölcs).

(7) a magunk kényeztetésére készített⁵¹⁷ kriszarát,⁵¹⁸ szanjává,⁵¹⁹ tejberizst és süteményt; a fel nem szentelt állatok húsát, az isteneknek szánt étkeket⁵²⁰ és az áldozati ételeket.⁵²¹

(8) A borjadzást követő tíz napban kerülje a tehéntejet; kerülje a tevetetejt; a hasítatlan patájú állatok tejét; a báránytejet; kerülje a tehéntejet párzási időben és kerülje a borjától elválasztott tehén tejét; (9) a bivalytehén tején kívül kerülje minden vadállat tejét; az anyatejet; és kerüljön mindent, ami már megsavanyodott. (10) A savanyú ételek közül megeheti az aludttejet és az aludttejből készült ételeket; továbbá fogyaszthatja a jótékony hatású virágok, gyökerek és gyümölcsök kipréselt levét.

(11) Kerülje az összes ragadozó madarat és azokat is, amelyek a falvakban élnek; kerülje a külön meg nem határozott hasítatlan patájú állatokat;⁵²² kerülje a lilét; (12) a *kalavinkát*;⁵²³ a *plavát*;⁵²⁴ a ludat; a vörös récét;⁵²⁵ a házi kakast; a *száraszát*;⁵²⁶ a *raddzsudálát*;⁵²⁷ a kakukkot; a papagájt és a seregélyt; (13) a csipegetve táplálkozó madarakat; az úszólábú madarakat; a bíbicet; a kapingálva táplálkozó madarakat; a vízbe lebukva, hallal táplálkozó madarakat; kerülje a hentesárut; a szárított húst;

⁵¹⁷ Vagyis nem felajánlásra szánt.

⁵¹⁸ Kásaszerű édesség, melynek legfőbb összetevői a tej, a rizs és a számmag.

⁵¹⁹ Édes sütemény, legfőbb összetevői a liszt, a tej és az olvasztott vaj.

⁵²⁰ Ez az úgynevezett *naivédja*.

⁵²¹ Vagyis a tűzáldozatra szánt ételeket. Az előírás értelme, hogy előbb fel kell ajánlani az ételt az istenségnek, és csak ezt követően lehet elfogyasztani a maradékot.

⁵²² Ahogy a kommentátorok megjegyzik, Manu nem említ olyan hasítatlan patájú állatokat, amelyeknek a húsát meg lehetne enni. Elképzelhető, hogy olyan kivételekről van szó, mint pl. a védikus lóáldozat során feláldozott állat húsa.

⁵²³ Verébféle.

⁵²⁴ Egyfajta vízityúk vagy gém.

⁵²⁵ *Csakraváka*, más néven *bráhmíní* réce.

⁵²⁶ *Ardea sibirica* (indiai daru).

⁵²⁷ Egy vadmadárfajta.

(14) a *bakát*;⁵²⁸ a *balákát*;⁵²⁹ a hollót; a barázdabillegetőt; a hallal táplálkozó állatokat; a háziasított disznót; valamint a halféléket.

(15) Aki húst eszik, azt az általa megevett „állat húsát evőnek” nevezik. A halevő minden állat húsának megeveője, ezért kerülje a halat. (16) A *páthínát* és a *róhitát* megeheti az istenek és ősök tiszteletére bemutatott áldozaton, a *rádzsívát*, a *szinhatundát* és a *szasalkát* mindig megeheti.⁵³⁰

(17) Ne egyen magányosan járó állatokat; ismeretlen vadállatokat és madarakat, még akkor sem, ha az ehető húsu állatok közé tartoznak; ne egyen ötkarmú állatokat.⁵³¹ (18) A tarajos sült és a sündisznót, a varánuszt, az orrszarvút, a teknőst és a nyulat – az ötkarmúak közül ezt az ötöt meg lehet enni,⁵³² ahogy a teve kivételével azokat az állatokat is, amelyeknek csak az egyik állcsontjukban van metszőfog.⁵³³

(19) Ha a kétszer született önszántából gombát, disznóhúst, fokhagymát, kakashúst, vöröshagymát vagy póré hagymát eszik, elveszíti a kasztját. (20) Ha tudtán kívül evett ebből a hatból, *Szántapana*-,⁵³⁴ vagy *Jati-csándrájana*-fogadalmat⁵³⁵ kell tartania. Ha a többiből evett, tartson egynapos böjtöt. (21) Amennyiben a *bráhmana* tisztulni kíván a tudtán kívül megevett ételtől, foly-

⁵²⁸ Többféle vízimadár (kócsag, íbisz, gólya, flamingó) összefoglaló neve.

⁵²⁹ Flamingó, vagy ritkábban más vízimadár fajta.

⁵³⁰ Különböző halfajtákról van szó.

⁵³¹ És persze embert sem lehet enni ezen előírásnak megfelelően.

⁵³² Az orrszarvú kakuktktojásnak tűnik, mivel három ujja van, és méretét tekintve sem illik a felsorolt állatok közé. A problémáról Stephanie Jamison írt kiváló tanulmányt: „*Rhinoceros Toes, Manu V.17-18, and the Development of the Dharma System*” in *Journal of the American Oriental Society* 118.2 (1998), 249-256. o.

⁵³³ Ide tartoznak a tehenek, kecskék, bárányok és egyéb haszonállatok.

⁵³⁴ Cf. 11.213.

⁵³⁵ Cf. 11.219.

tasson szigorú vezeklést legalább évente egyszer;⁵³⁶ attól az ételtől azonban, amelyet önszántából evett meg, csak speciális vezeklés tisztíthatja meg.

(22) Hogy bemutassák az áldozatokat s hogy ellássák eltartottaikat, a *bráhmanák* leölhetik az erre a célra kijelölt vadállatokat és madarakat, hisz' egykor Agasztja⁵³⁷ is így tett. (23) Mert a *risik* ősi áldozatain s a *bráhmanák* és *ksatriják szóma*-áldozatain az áldozati süteményt ehető vadállatok és madarak húsából készítették.

(24) Minden olyan szilárd és pépes étel, amelybe olajat tettek, hacsak nem tiltott ételről van szó, állottan is fogyasztható, akárcsak az áldozatból maradt étel. (25) Az összes árpából és gabonából készült ételt, valamint a tejjel készült ételeket, még ha azok nincsenek is olajjal tartósítva, a kétszer születettek hosszú állás után is megehetik.

(26) Ezzel hiánytalanul elmondtam, mely ételek megengedettek és melyek tiltottak a kétszer születettek számára. Most a húsevésre és a húsevés elhagyására vonatkozó szabályokról fogok beszélni.

A húsevésről

(27) Megeheti a húst, ha az fel van szentelve; ha ez a *bráhmanák* óhaja; ha ez rituális előírás; vagy ha élete veszélyben forog.

(28) Pradszápati az egész teremtett világot úgy alkotta meg, hogy az étele legyen az éltető lélegzetnek. Minden, ami mozdulatlan és minden, ami mozog, az éltető lélegzet tápláléka. (29) A mozdulatlan étele a mozgónak; az agyar nélküli étele az agyarasnak; a kéz nélküli étele a kézzel bírónak; a nyúl szívű étele a merésznek. (30) Az ételt fogyasztó nem szennyeződik be az ehető élőlények megevésétől, még ha minden nap eszi is őket,

⁵³⁶ Cf. 11.212.

⁵³⁷ Legendás *risi*.

hiszen maga a Teremtő alkotta meg az ehető élőlényeket és az őket elfogyasztókat.

(31) Áldozati céllal húst enni: a hagyomány szerint ez az istenek eljárása, míg más okból tenni azt démonokhoz illő módszer.

(32) Akár ő maga vásárolja vagy szerzi be a húst, akár mások ajándékozzák meg vele, nem szennyeződik be tőle, ha úgy eszi meg, hogy előbb felajánlja az isteneknek s az ősöknek. (33) Ismerve a hússal kapcsolatos rendelkezést, a kétszer született ne egyen húst, ha ezzel megsérti a szabályt, kivéve végszükség esetén. Mert ha a szabályt megszegve eszik húst, halála után menthetetlenül felfalatik.⁵³⁸ (34) Aki pénzért vadászik, még az sem visz magával akkora bűnt a halála után, mint az, aki pusztán kedvtelésből eszik húst.⁵³⁹ (35) Aki azonban nem eszi meg a húst, bár ezt a szabálynak megfelelően rituálisan előírták a számára, az halála után huszonegy születésen keresztül rendre állati testbe fog születni. (36) *Bráhmana* soha ne egye olyan állatok húsát, amelyeket nem szenteltek fel rituális formulákkal, a rituális formulákkal felszentelt állatok húsát viszont az örökérvényű előírást követve feltétlenül meg kell ennie.

(37) Ha nem bír magával, formáljon állatot tisztított vajból vagy tésztából, soha ne akarjon azonban fölöslegesen állatot ölni. (38) Aki fölöslegesen öl állatot, annak halála után annyiszor kell életről életre erőszakos halált halnia, ahány szál szőre van az általa leölt állatnak.

(39) A Magától Született maga teremtette a jószágot áldozati célra. Az áldozat a világ gyarapodását szolgálja, ezért az áldozat esetében az ölés nem ölés. (40) A növények, a jószág, a fák, a vadállatok és a madarak halálukat lelik az áldozat érdekében, hogy aztán magasabb rendű születés legyen a jutalmuk. (41) A mézes

⁵³⁸ Ti. azon állatok által, amelyeket megevett.

⁵³⁹ Vagyis a hűvéssel kapcsolatos szabályt megszegve, a húst csupán élvezetből fogyasztja.

ital kínálásakor,⁵⁴⁰ áldozatbemutatóskor és az ősökhez kötődő rítusok esetében szabad csak állatot ölni, egyébként nem – így mondta Manu. (42) Ha a Véda igazi jelentését ismerő kétszer született ezen alkalmakkor állatot öl, ezzel önmagát is, meg a leölt állatokat is a legmagasabb szintre juttatja. (43) Lakjék bár otthonában, tanítómesterénél vagy az erdőben, az önmagán uralkodó kétszer született még végszükség esetén se hajtson végre olyan ölést, amelyet a Véda nem szentesít. (44) Az az ölés, amelyet a mozgó és mozdulatlan élőlényeket illetően a Véda szabályozottan szentesít, valójában nem ölés, mert a Törvény a Védából ragyogott elő.⁵⁴¹

(45) Aki élvezetből ártalmatlan élőlényeket bántalmaz, seholl nem fogja meglegelni a boldogságot, sem életében, sem halála után. (46) Aki nem vágyik arra, hogy foglyul ejtse az élőlényeket, megölje őket vagy fájdalmat okozzon nekik, hanem mindenkinek jót akar, az végtelen boldogságra lel. (47) Aki senkinek sem árt, az görcsös igyekezet nélkül valósítja meg elgondolásait, meg azt, amibe belefogott, meg azt, amiben örömet leli.

(48) Képtelen húshoz jutni, ha nem árt az élőlényeknek, az ölés azonban nem juttatja el a mennyországba, ezért kerülje a húst. (49) Megfontolva, honnét van a hús, s hogyan ejtik fogságba és mészárolják le a testtel bíró lényeket, hagyjon fel mindenféle hús fogyasztásával. (50) Aki nem fogyaszt húst, mint valami *pisácsa*⁵⁴² – hacsak nincs előírva számára a húsevés –, azt kedvelik az emberek, és elkerülik a betegségek.

(51) Aki engedélyt ad rá, aki feldarabolja, aki levágja, aki megveszi és aki árulja, aki megfőzi, aki feltálalja s aki megeszi: mind gyilkos. (52) Nincs is annál nagyobb bűnös, aki saját húsát má-

⁵⁴⁰ Cf. 3.119 sk.

⁵⁴¹ A Törvény elítéli az ölést, mivel azonban maga a Törvény a Védából keletkezett, így a Törvény szempontjából semmi sem lehet elítélendő, amit a Véda előír.

⁵⁴² Démonok egy csoportja, akik különösen szeretik a húst.

sok húsával kívánja gyarapítani úgy, hogy nem tesz felajánlást az ősöknek és az isteneknek.

(53) Az egyik ember száz éven át minden évben lóáldozatot mutat be, a másik nem eszik húst – e két ember erényes cselekedete egyforma gyümölcsöt hoz. (54) Ha csak rituálisan tisztá gyümölcsöket és gyökereket eszik, vagy ha az aszkéták ételét eszi, akkor sem lesz akkora a jutalma, mint hogyha felhagy a húsevással.

(55) Engem⁵⁴³ fog megenni a túlvilágon az,⁵⁴⁴ akinek a húsát én itt megeszem – a bölcsek azt mondják, ebben rejlik a „hús”⁵⁴⁵ szó valódi értelme.

(56) Nem bűn sem a húsevés, sem az alkoholfogyasztás, sem a nemi élet,⁵⁴⁶ mert hozzátartozik az élőlények természetéhez, ám aki ezekről lemond, hatalmas jutalomban részesül.

(57) Most a halált követő megtisztulásról és a tárgyak megtisztításáról fogok beszélni pontosan s a megfelelő sorrendben, mind a négy társadalmi osztályra vonatkozóan.

Testi megtisztulás

Halál és születés

(58) Ha meghal egy gyerek, akinek már kinőtt a foga, vagy egy később született,⁵⁴⁷ vagy egy olyan, aki már átesett a haj szertar-

⁵⁴³ *Mám.*

⁵⁴⁴ *Sza.*

⁵⁴⁵ *Mánsza.*

⁵⁴⁶ Persze csak akkor, ha a törvényben megszabott keretek között történik.

⁵⁴⁷ Az *anudzsáté* jelentése nem teljesen világos. Médhátithi értelmezésében olyan gyermekre vonatkozik, akinek még nem nőtt ki a foga. Nandana szerint olyan gyermekről van szó, aki megkapta a védikus beavatást, és ezáltal „újjászületett”. Olivelle szerint lehetséges, hogy a névadás szertartásán átesett, és így „újjászületett” gyermekre történik utalás.

tásos levágásán, valamennyi rokon beszennyeződik, s azt mondják, ugyanez érvényes a gyermekszületésre is. (59) A halál okozta tisztátalanság azonos *pindá*hoz tartozók esetében tíz napig tart, de ez az időszak tarthat a csontok összegyűjtéséig is,⁵⁴⁸ vagy három, esetleg egyetlen napig.

(60) Az azonos *pindá*hoz való tartozás a hetedik generációval⁵⁴⁹ zárul le, a közös vízáldozathoz való tartozás⁵⁵⁰ viszont csak akkor, ha már nem emlékeznek az ember születésére és nevére.

(61) Ugyanez lehet érvényes a születés esetében is. De a születés tisztátalansága egyedül az anyát és az apát érinti. Vagy lehet csak az anyáé is a születés tisztátalansága, az apa megtisztul, miután rituális fürdőt vett.⁵⁵¹ (63) Ha a férfi elhullatta a magját, pusztán a rituális mosakodás révén megtisztul. Amennyiben magjával gyermeket nemzett, háromnapos tisztátalanság tapad hozzá.⁵⁵²

⁵⁴⁸ A csontok összegyűjtésére a halált követő negyedik napon kerül sor.

⁵⁴⁹ A hét generáció valószínűleg az apa és hat felmenője, illetve hat leszármazottja. A *szapinda* kifejezés pontos jelentése és az általa lefedett generációk száma nem egyértelmű a hagyományban, cf. 9.186 sk. A *szapindikarana* szertartást lásd 3.247 sk.

⁵⁵⁰ Valószínűleg a hetedik generáció utáni hét generációról van szó, amelynek tagjait már csak vízáldozattal tisztelik meg.

⁵⁵¹ A legtöbb kézirat és a legtöbb kommentátor által ismert szöveg két versben mondja el ennek a versnek a tartalmát: „Amint a halottal kapcsolatos tisztátalanság elő van írva a *szapindák* számára, így legyen szüléskor is azoknak, akik tökéletes tisztaságot akarnak. A halottal kapcsolatos tisztátalanság mindenkié, de a szüléssel kapcsolatos az anyáé és az apáé. [Vagy] lehet a szülés [tisztátalansága] csak az anyáé, az apa tiszta lesz, miután rituális fürdőt vett.” Olivelle kiadását követve ezen a helyen egy vers szerepel, és a versek folyamatos számozásából kimarad a 62.

⁵⁵² Ennek a versnek a pontos értelme és a megelőző versekhez való viszonya meglehetősen homályos. Olivelle szerint az előző versben említett előírás alternatíváját fogalmazza meg, vagyis ha a közösülés eredményeképpen gyermek született, a férfi három napig tisztátalan lesz.

(64) Azok, akik megérintették a holttestet, egy nap és egy éjszaka meg háromszor három éjszaka alatt tisztulnak meg.⁵⁵³ Akik bemutatják a vízáldozatot, azok három nap alatt.(65) Az elhunyt mestere halotti szertartásáról gondoskodó tanítvány a halottszállítókhöz⁵⁵⁴ hasonlóan tíz éjszaka alatt tisztul meg.

(66) Vetélést követően a nő annyi éjszaka alatt tisztul meg, ahány hónapig a terhesség tartott.⁵⁵⁵ A menstruáló nő úgy tisztul meg, ha menstruációja végén megfürdik.

(67) Ha egy fiú előbb hal meg, mint hogy átesett volna a hajszertartásos levágásán, a tisztátalanság a hagyomány szerint egy éjszakán át tart, ha azonban már átesett a szertartáson, akkor három éjszaka után következik be a megtisztulás. (68) Ha két-évesnél fiatalabb gyermek hal meg, rokonai ékesítsék fel a testet, és tegyék le⁵⁵⁶ egy tiszta helyen, a falun kívül. A csontokat ne gyűjtsék össze. (69) Ne hamvasszák el a tetemet, és ne mutassanak be vízáldozatot. Miután otthagyták az erdőben, akár egy darab fát, csak három napig kell követniük az előírt korlátozásokat. (70) Háromévesnél fiatalabb gyermeknek ne mutassanak be vízáldozatot a rokonok. Ha azonban a gyermeknek már kinőtt a foga, vagy ha már adtak neki nevet, akkor elvégezhetik a rítust.

(71) Tanulótárs halála esetére egynapos korlátozást ír elő a hagyomány. Születéskor a közös vízáldozathoz tartozó rokonok⁵⁵⁷ három éjszaka után tisztulnak meg. (72) Hajadonok rokonai há-

⁵⁵³ Vagyis tíz nap alatt.

⁵⁵⁴ Egyes kommentátorok szerint olyan *bráhmanákról* van szó, akik fizetség fejében kiviszik a holttestet a halottégetőbe, mások ideértik a *szapinda* rokonokat is.

⁵⁵⁵ Egyes kommentátorok szerint ez a szabály csak a terhesség első hat hónapjában bekövetkező vetélésekre vonatkozik, utána a teljes tisztátalan periódust be kell tartani.

⁵⁵⁶ A kommentátorok többségének értelmezésében ez azt jelenti, hogy „temessék el”. Ugyanakkor a következő versben szereplő hasonlat arra utal, mintha otthagynák a testet a földön.

⁵⁵⁷ Azok, akik ugyanazoknak az ősöknek mutatják be a vízáldozatot.

rom nap után tisztulnak meg, közeli rokonaik⁵⁵⁸ azonban csak a megfelelő előírások⁵⁵⁹ betartásával érik el a megtisztulást.

(73) Három napon át csak természetes sóval ízesített ételeket egyenek; fürdéskor merítkezzenek meg; ne fogyasszanak húst, és külön-külön, a földön aludjanak.

(74) Azok a szabályok, amelyeket a halált követő tisztátalanságra vonatkozóan az imént kifejtettem, csak akkor érvényesek, ha a halál a közelben történt. Ha nem a közelben történt, akkor a rokonoknak és hozzátartozóknak⁵⁶⁰ a következőképpen kell eljárniuk.

(75) Ha valaki messzi földön élő hozzátartozója elhunytáról a halált követő tíz napban értesül, tisztátalansága csupán addig tart, amennyi a tíz napból még hátravan. (76) Ha a tíz nap már letelt, a tisztátalanság három éjszakára szól, ha pedig egy év is eltelt már a haláleset után, akkor csak meg kell fürdenie, és megtisztul. (77) Ha az ember rokonának⁵⁶¹ haláláról vagy fiának születéséről tíz nappal az esemény után értesül, akkor ruhástul kell megmerítkeznie, hogy megtisztuljon. (78) Ha egy gyermek⁵⁶²

⁵⁵⁸ A *szanábhi*, „egy köldökhöz tartozó” kifejezést a kommentátorok különféle módokon értik: egyesek szerint a *szapinda* rokonokról van szó, mások szerint az apai rokonokról, vagy a testvérekről. A 84. versben is előfordul ez a szó, ott a kommentátorok szerint jelentése „fiak ésatöbbi”, vagy „egyazon gótrához tartozók”, vagy „*szapinda* rokonok”.

⁵⁵⁹ Médhátithi szerint a 67. versben említett előírásokról van szó, mások szerint ugyanaz vonatkozik a *szanábhi* rokonokra is, mint a vőlegény rokonaira (ezek a kommentátorok úgy értik a verset, hogy már eljegyzett, de feleségül még nem vett nők haláláról szól, és a három napos tisztátalan időszak a vőlegény rokonaira vonatkozik).

⁵⁶⁰ Vagyis a *szapinda* (közös *pindá*hoz tartozó) és a *szamánódaka* (közös vízáldozathoz tartozó) rokonoknak (komm.). Ugyanakkor a *szambandhi* a házasság révén rokonságban állókat is szokta jelenteni, míg a *bándhava* az anyai rokonokat is.

⁵⁶¹ Ez lehet *szamánódaka* vagy *szapinda* rokon is.

⁵⁶² Akinek nem jött még ki a foga, teszi hozzá Médhátithi.

a családjából vagy egy másik *pindá*hoz tartozó rokona hal meg idegen földön, merítkezzék meg ruhástul, s menten megtisztul.

(79) Amennyiben a tíz napban újabb halál vagy születés történik, akkor a *bráhmána* addig lesz tisztátalan, amíg az eredeti tíz nap le nem telik.⁵⁶³

(80) A tanító halála esetén háromnapos tisztátalanság van előírva. Ha a tanító fia vagy felesége hal meg, ez az idő egy napban és egy éjszakában van megállapítva. (81) Ha egy közelében élő Védabölcselő halálozik el, a tisztátalanság három éjszakán át tart. Anyai nagybátyjának halálakor két napon s a közbeeső éjszakán át, a tanítvány, az áldozópap és anyai rokonok⁵⁶⁴ halálakor úgyszintén. (82) A király halálakor a tisztátalanság a fény eltűnéséig⁵⁶⁵ tart mindazok számára, akik a birodalomban tartózkodnak. Egy teljes napig tart a tisztátalanság, ha olyan ember hal meg,⁵⁶⁶ aki nem a Védabölcselője, vagy aki képes előadni a szent szöveget,⁵⁶⁷ vagy pedig a tiszteletreméltók közé tartozik.⁵⁶⁸

(83) A *bráhmána* tíz nap alatt tisztul meg, a *ksatrija* tizenkét nap alatt, a *vaisja* tizenöt nap alatt, a *súdra* egy hónap alatt.

(84) A tisztátalanság napjait nem szabad meghosszabbítani, és

⁵⁶³ Tehát a második esemény nem okoz újabb tíznapos tisztátalanságot.

⁵⁶⁴ Kérdés, hogy miért említi a szöveg külön az anyai nagybácsit. Esetleg a *báandhava* szó jelentése itt más, mint az anyai ági rokonság?

⁵⁶⁵ Hajnaltól sötétedésig (amíg a Nap lemegy) vagy sötétedéstől napfelkeltéig (amíg látszanak az égen a csillagok).

⁵⁶⁶ A kommentátorok ideértik az előző versből a „közelében élő” kitélt.

⁵⁶⁷ *Anúcsána*: aki megtanulta a védákat és azok segéd tudományait, és képes ezeket felmondani, tanítani.

⁵⁶⁸ A vers második fele meglehetősen homályos. Egyes kommentátorok egybetartozónak vélik a „[Védát és segéd tudományait] előadó *guru*” kifejezést (cf. 2.149). Médhátithi az *asrótrijé* és az *anúcsáné* szavakat köti össze, és olyan emberre érti, aki ugyan nem a Védabölcselője, de megtanult egy-két tudományt és azokat tanítja.

nem szabad elhalasztani a tűz-rítusokat; ha ilyen rítust végez, mentesül a tisztátalanság alól, még ha közeli rokon⁵⁶⁹ is.

(85) Ha megérint egy *csandálát*,⁵⁷⁰ menstruáló nőt, kasztját vesztett embert, gyermekágyas asszonyt, halottat, vagy olyasvalakit, aki megérintette ezeket, fürödjék meg, s megtisztul.

(86) Tisztátalan ember láttán kortyoljon vizet tenyeréből, s miután ily módon rituálisan megtisztult, recitálja el a *Nap-mantrákat*⁵⁷¹ meg a Pávamáni-formulákat,⁵⁷² mégpedig legjobb tudása szerint. (87) Ha a *bráhmana* iszamos emberi csontot érintett, fürödjék meg, és megtisztul. Ha a csont már száraz volt, akkor csak kortyoljon vizet a tenyeréből, érintsen meg egy tehenet vagy nézzen a Napba.

(88) A tanulóidejét töltő tanítvány ne mutasson be vízáldozatot addig,⁵⁷³ amíg nem teljesítette fogadalmát.⁵⁷⁴ Ha teljesítette azt, akkor bemutathatja a vízáldozatot, s már három éjszaka után megtisztul. (89) El kell hagyni a vízáldozatot azoknak a szemé-

⁵⁶⁹ Ismét a *szanábbhi* kifejezést használja a szöveg, cf. 5.72.

⁵⁷⁰ A szanszkrit kifejezés, ami ebben az esetben a *csandálákra* utal, szó szerint annyit tesz: „aki nappal hírt ad magáról” (*divákírti*). A *csandáláknak* ugyanis mindig jelezniük kellett közeledtüket, hogy az emberek el tudják kerülni őket.

⁵⁷¹ Médhátithi szerint ez a Rig-véda 1.50.1. versével kezdődő része. Góvindának a Baudhájana-dharmaszútra 3.8.14. verséhez fűzött kommentárja szerint azonban a Rig-véda 1.50.10., 1.50.1. és 1.115.1. verseiről van szó.

⁵⁷² A kommentátorok ezt is különbözőképpen értelmezik; egyesek szerint a Rig-véda 9.67.21-27. verseiről van szó, Médhátithi a Rig-véda 9.1-114. részét, tehát a teljes kilencedik könyvet említi, Bhárucci pedig a 9.14-67. himnuszokat.

⁵⁷³ A halottaknak felajánlott vízáldozatról van szó.

⁵⁷⁴ Vagyis egy *brahmácsárin* tanulóideje alatt nem hajthatja végre a rítust egyetlen elhunyt rokona számára sem, kivéve anyját (Médhátithi), illetve más kommentátorok szerint: anyját és apját, vagy szüleit és tanítómesterét.

lyeknek az esetében, akik vagy hiába⁵⁷⁵ vagy a kasztok keveredéséből születtek; vándorasketésra adták a fejüket;⁵⁷⁶ vagy öngyilkosságot követtek el, (90) továbbá azon nők esetében, akik eretnek szektákhoz csatlakoztak; szabadosan éltek; megölték magzatukat vagy férjüket; vagy alkoholizáltak. (91) A fogadalmat gyakorló nem szegi meg fogadalmát azzal, ha kiviszi⁵⁷⁷ tanítója, tanára, apja, anyja vagy tanítómestere holt tetemét.

(92) A *súdra* halottat a város déli kapuján át vigye ki, a kétszer születetteket pedig sorrendben a nyugati, az északi illetve a keleti kapun át.⁵⁷⁸

(93) Nem szennyezi tisztátalanság a királyokat, a fogadalmat gyakorlókat, sem azokat, akik hosszan tartó áldozaton⁵⁷⁹ vesznek részt, mert ők Indra ülőhelyén foglalnak helyet, és örök egységben élnek a Brahmannal.⁵⁸⁰ (94) A dicsőséges trónuson ülő uralkodó esetében azonnali megtisztulás van előírva, s ez azért van így, mert alattvalói megóvása érdekében ül ott. (95) Azonnali a megtisztulás azok esetében is, akik zendülés során vagy csatában haltak meg; akiket villámcsapás vagy az uralkodó sújtott ha-

⁵⁷⁵ *Vrithá*, „hiába”: számos értelmezése született ennek a kifejezésnek: Médhátithi szerint azokról van szó, akik nem tisztelik az isteneket, ősoket és embereket, vagy akik kívül maradnak az életvezetés megszabott keretein. Nárájana impotenseket ért alatta, mások olyanokat, akik feladták *dharmájukat* vagy az öt nagy áldozat végzését. Olivella a következő szóval együtt fordítja: „helytelenül/szabados módon, a kasztok keveredéséből születtek”.

⁵⁷⁶ Médhátithi szerint az eretnek szektákba tartozókról van szó, mások az ortodox aszkétákat értik a kifejezés alatt.

⁵⁷⁷ Ti. a halottégetőbe.

⁵⁷⁸ Tehát a *vaisjákat* a nyugati, a *ksatrijákat* az északi, a *bráhmánákat* pedig a keleti kapun át kell kivinni.

⁵⁷⁹ *Szattrán*.

⁵⁸⁰ A kommentátorok szétválasztják a vers második sorát; ennek megfelelően a király az, aki Indra ülőhelyén foglal helyet, s a Brahmannal csak a fogadalmat gyakorló tanítványok és a *sattra* áldozat résztvevői élnek örök egységben.

lálra; akik tehenekért vagy *bráhmanák*ért lelték halálukat; illetve mindazoknak, akiket az uralkodó ebben a kegyben részesít.⁵⁸¹

(96) Szóma, a Tűz, a Nap, a Szél, Indra, a Vagyon Ura,⁵⁸² a Vizek Ura⁵⁸³ és a Halál – a király ennek a nyolc világörzőnek a megtestesülése. (97) A világ urai a királyban lakoznak. Őrá nem vonatkozik a tisztátalansági előírás, mert a világ urai azok, akik elhozzák a halandók számára a tisztaságot, és tisztátalanságukat is ők távolítják el.

(98) Aki a *ksatriják* kötelességét teljesítve felemelt fegyverektől, harcban hal meg, annak nyomban beteljesedik az áldozata, és a megtisztulása szintúgy – ez a szabály.

(99) A megfelelő rítus⁵⁸⁴ elvégzése után a *bráhmana* megtisztul, ha vizet érint; a *ksatrija* akkor, ha megérinti harci járművét vagy fegyverét; a *vaisja*, ha megérinti ösztökéjét vagy a gyeplőt; a *súdra*, ha megérinti botját.

(100) Eddig arról beszéltem nektek, *bráhmanák*, hogyan tisztulnak meg az azonos *pindához* tartozók. Most hallgassátok meg, hogyan tisztulnak meg a haláltól mindazok, akik különböző *pindához* tartoznak.

(101) Ha a *bráhmana* kiviszi⁵⁸⁵ egy más *pindához* tartozó kétszer született holttestét, mintha csak a rokona lenne, vagy anyja közeli rokonaiét, akkor három éjszaka után tisztul meg. (102) Ha az ő ételüket⁵⁸⁶ eszi, akkor csak tíz nap után éri el a megtisztulást; ha nem eszi az ételüket, akkor pedig egyetlen nap alatt, amennyiben nem az ő fedelük alatt lakik. (103) Ha önként követ egy

⁵⁸¹ Utóbbi esetben a kommentátorok szerint a király által kinevezett tisztségviselőkről van szó; az azonnali megtisztulás rájuk is vonatkozik, hogy el tudják látni feladataikat. Ugyanez áll a vallásos tevékenységeket végzőkre.

⁵⁸² Kubéra.

⁵⁸³ Varuna.

⁵⁸⁴ Valószínűleg rituális fürdőről van szó.

⁵⁸⁵ Ti. a halottégetőbe.

⁵⁸⁶ Vagyis az elhunyt *szapinda* rokonainak az ételét.

holttestet⁵⁸⁷ – legyen az akár apai rokonának, akár másnak a te-
teme –, fürödjék meg ruhástól, érintse meg a tüzet, fogyasszon
tisztított vaját, és megtisztul.

(104) Ha övéi⁵⁸⁸ is jelen vannak, ne engedje a *súdrának*, hogy
a halott *bráhmana* testét kivigye, mert az az áldozat,⁵⁸⁹ amelyet
a *súdra* az érintésével beszennyez, bizony nem juttat el a menny-
országba.⁵⁹⁰

A megtisztulás mikéntje

(105) A tudás, az aszkézis, a tűz, az étel, a föld, az elme, a víz,
a tehéntrágyával való bekenés, a szél, a rítusok, a Nap és az idő
segítségével tisztulnak meg a testtel bíró lények.

(106) Az összes tisztaság közül a hagyomány szerint a vagyon
tisztasága a legfőbb, mert az az igazán tiszta, akinek tiszta a va-
gyona, nem pedig az, aki a földtől vagy a víztől tisztul meg.

(107) A bölcseket a türelem tisztítja meg; a tiltott tevékeny-
séget űzőket az adakozás; a titkos bűnök elkövetőit a recitáció;
a Véda legkiválóbb ismerőit az aszkézis. (108) Aminek meg kell
tisztulnia, megtisztul a földtől és a víztől; a folyó megtisztul az
áramlástól; a bűnös gondolkodású asszony a menstruációtól tisz-
tul meg; a *bráhmanák* a lemondástól. (109) A víztől megtisztul
a test; az igazságtól az elme; a tanulástól és az aszkézistől meg-
tisztul az elemekből összeálló lélek;⁵⁹¹ a tudástól megtisztul az
értelem.

⁵⁸⁷ Amikor azt elszállítják.

⁵⁸⁸ Rokonai, vagy szűkebb értelemben a vele egy háztartáshoz tarto-
zók, vagy a vele egy kasztba tartozók.

⁵⁸⁹ Az áldozat ebben az esetben a halott test elhamvasztása.

⁵⁹⁰ Ez a vers Nárájana szerint csak *bráhmanákra*, Médhátithi szerint
a három felső osztályba tartozó valamennyi emberre vonatkozik.

⁵⁹¹ Cf. 12.12.

(110) Ezzel elmondtam nektek a test megtisztítására vonatkozó szabályt. Most pedig hallgassátok meg azt a szabályt, amely a különböző tárgyak megtisztítására vonatkozik.

Tárgyak megtisztítása

(111) Fémtárgyakat, drágaköveket⁵⁹² és minden kőből való tárgyat⁵⁹³ hamuval, vízzel és földdel kell megtisztítani – így mondták a bölcsek. (112) Ha szennyezetlenek, akkor az aranyedényeket, a vízben formálódott meg a kőből való tárgyakat, valamint a cizellálatlan ezüstöt csak vízzel kell megtisztítani. (113) Az arany és az ezüst a tűznek és a víznek az egyesüléséből keletkezett, ezért legjobb, ha azzal tisztítják őket, amiből lettek. (114) Vöröszet, vasat, sárgaretet, cint, ónt és ólmot lúggal, savval és vízzel kell tisztítani az előírt módon.

(115) A folyadékokat a hagyomány szerint szűréssel⁵⁹⁴ kell megtisztítani, a szilárd dolgokat vízzel való meghintéssel, a fából készült tárgyakat csiszolással.

(116) Az áldozati edényeket az áldozati rítus folyamán kézzel dörzsölje át, a *csamasza*-korsókat és *graha*-merítőedényeket vízzel kell megtisztítani. (117) A *csaru*-edényeket, *sruk*-, és *sruva*-kanalakat meleg vízzel tisztítsa, ahogy a *szphja*-kardokat, *súrpa*-rostálókat, *sakata*-szekereket meg a mozsarat és mozsártörőt is.⁵⁹⁵

(118) Nagymennyiségű gabonát és ruhát úgy kell megtisztítani, hogy meghinti vízzel, kis mennyiséget viszont át kell mosnia – így szól az előírás. (119) A bőroket és a vesszőből font tárgya-

⁵⁹² A vízben keletkezett gyöngyöket, korallokat, stb.

⁵⁹³ A nem vízi körülmények között keletkezett drágaköveket.

⁵⁹⁴ Az *utpavana* (v.l. *utplavana*) szó más lehetséges értelmezései a kommentárok alapján: két szál *kusa*-fű áthúzása a folyadékon, vagy a folyadék átöntése másik edénybe, amely ugyanannak a folyadéknak tiszta változatát tartalmazza.

⁵⁹⁵ Mindegyik eszköz az áldozati szertartás kelléke.

kat⁵⁹⁶ ugyanúgy tisztítsa, mint a ruhát; a zöldséget, gyökereket és gyümölcsöket pedig úgy, mint a gabonát. (120) Selymet és gyapjút sós földdel, kecskeszőrből készült takarókat az *arista-fa* gyümölcsével,⁵⁹⁷ finom szövetet a *bilva-fa* gyümölcsével, a lenvásznak sárga mustárral kell megtisztítani. (121) A kagylókat, állati szarvakat s a csontból vagy elefántcsontból való tárgyakat a tanult embernek úgy kell megtisztítania, mint a lenvásznak, de használhat tehénvizeletet vagy vizet is. (122) A füvet, a fát és a szalmát vízzel kell meghinteni, hogy megtisztuljon; a házat fel kell súrolni és be kell kenni tehéntrágyával; az agyagedényeket újból ki kell égetni.⁵⁹⁸ (124) Felsikálás, tehéntrágyával történő bekenés, meghintés, felszínének lekaparása, vagy ha teheneket tart rajta az ember – ez az öt módja van a föld megtisztításának.

(125) Amiből madár csipegetett;⁵⁹⁹ amit megszagolt egy tehén; amire ráhullott valami;⁶⁰⁰ amire rátüszentettek, s amit haj vagy bogarak piszkítanak: úgy tisztul meg, ha az ember földet szór rá. (126) Minden esetben, amikor meg akar tisztítani valamit, addig alkalmazza a földet és a vizet, amíg a szag s a piszok el nem távozik a tisztátalan anyaggal szennyezett tárgyból.

(127) Az istenek a tisztaság három módját jelölték ki a *bráhmanák* számára: ha az nem észrevehető,⁶⁰¹ ha lemosták vízzel, s ha szóban utalnak rá.⁶⁰²

(128) A földön összegyűlt víz tiszta, ha egy tehén szomját tudja oltani vele; ha nem szennyezi tisztátalan anyag; s ha megfelelő

⁵⁹⁶ Utóbbi jelenthet bambuszból vagy fakéregből készült tárgyakat is.

⁵⁹⁷ *Sapindus detergens*.

⁵⁹⁸ A Vulgata 123. versét Olivelle törölte a kritikai kiadásból: „Alkohol, vizelet, ürülék, váladék, genny vagy vér szennyezte agyagedényt nem lehet újbóli kiégetéssel megtisztítani.”

⁵⁹⁹ Pl. papagáj, de nem varjú vagy egyéb tisztátalan madár (komm.).

⁶⁰⁰ Vagy „amire kiszórtak vagy kiráztak valamit” (pl. piszkos ruhát), vagy „amit lábbal érintettek” (komm.).

⁶⁰¹ Vagyis ha nincsenek tudatában a szennyeződésnek.

⁶⁰² Vagyis ha valaki (lehetőleg egy másik *bráhmana*) kijelenti, hogy a tárgy tiszta.

szaga, színe és íze van. (129) A kézműves keze mindig tiszta, miként az áruba bocsátott termékek is. Az alamizsna, amelyet a tanítvány kap, mindig rituálisan tiszta – ez a szabály. (130) Mindig tiszta a nők szája; tiszta a madár, amikor gyümölcsöt ver le a fáról; a borjú, amikor megindítja a tejet; a kutya, amikor elkapja a szarvast. (131) A kutyák és egyéb ragadozók által elpusztított, vagy *csandálák* és más szolganépség által leölt állatok húsáról Manu azt mondta: tiszta.

(132) A köldök fölötti testnyílások egytől egyig rituálisan tiszták, a lentebbiek tisztátalanok, miként a testből kiürített szennyeződések is.

(133) A legyek, a vízcseppek, az árnyék, a tehén, a ló, a napsugarak, a por, a föld, a szél és a tűz rituálisan tiszta lévén alkalmas arra, hogy megérintse.

A test megtisztítása

(134) Hogy megtisztuljon a széklet és a vizelet ürítését követően, s hogy lerázza magáról a tizenkét testi tisztátalanságot, a célnak megfelelő mennyiségű földet és vizet kell használnia. (135) Zsír, ondó, vér, velő, vizelet, széklet, fülzsír, köröm, takony, könny, csipa, izzadság – ez az ember tizenkét tisztátalansága.

(136) Aki megtisztulásra vágyik, egy göröngynyi földet használjon a hímveszőhöz, hármat a végbélnyíláshoz, tízet az egyik kézhez,⁶⁰³ s hetet mind a kettőhöz. (137) Ez a megtisztulás módja a családfenntartó férfi számára. A tanulóidejüket töltőknek kétszer kell elvégezniük ugyanezt, az erdei remetéknek háromszor, az aszkétáknak négyszer. (138) Vizelet vagy széklet ürítését követően kortyoljon vizet a tenyeréből, azután vízzel érintse meg

⁶⁰³ A baljához, amellyel a többi testrészt tisztítja.

testnyílásait.⁶⁰⁴ Ugyanígy járjon el, valahányszor hozzáfog a Védá recitálásához vagy az evéshez.

(139) Aki testi tisztaságra vágyik, először háromszor kortyoljon vizet a tenyeréből, azután kétszer mossa ki a száját; nők és *súdrák* azonban csak egyszer végezzék ezeket. (140) A helyesen élő *súdráknak* havonta egyszer meg kell borotválniuk a fejüket; ugyanazokat a tisztasági rítusokat kell végezniük, mint a *vaisjáknak*, s a kétszer születettek maradékát kell enniük.

(141) A nyálcseppek nem szennyezik be őt, ha nem a testére csöppennek; nem szennyezik be szájába lógó bajsának szálai, sem bármi, ami a foga közé ragadt. (142) Azokra a vízcseppekre, amelyek a lábára esnek, miközben másoknak vizet önt a tenyerébe, úgy kell tekinteni, mintha a földre csöppentek volna. Ezek a cseppek nem szennyezik be az embert. (143) Ha valaki, akit maradék szennyez, megérinti őt, s ő eközben a kezében tart valamit, úgy tisztul meg, ha tenyeréből vizet kortyol anélkül, hogy a kezében tartott tárgyat letenné.

(144) Hányás és ürítés után fürödjék meg, majd fogyasszon tisztított vaját; evés után csak kortyoljon vizet tenyeréből; közösülés után fürödjék meg – ezt írja elő a hagyomány. (145) Alvás, tüsszentés, evés és köpés után, vagy ha hazugságot beszélt, vízivás után meg akkor, ha a Védát kívánja recitálni, kortyoljon egy kevés vizet a tenyeréből,⁶⁰⁵ még ha egyébként rituálisan tiszta is.

(146) Ezzel elmondtam nektek a tisztasági rituálé valamennyi szabályát s a tárgyak megtisztításának módját a különböző osztályok szerint. Most hallgassátok a nőkre vonatkozó Törvényt.

⁶⁰⁴ Ti. a fején lévőket, illetve a köldökét, a szívét meg a feje búbját is (komm.).

⁶⁰⁵ Vízivás után is! A vízivás a szomj csillapítására szolgál, s mint ilyen, ugyanúgy beszennyezi az embert, mint a többi felsorolt tevékenység, így rituálisan meg kell tisztulni utána.

A nőkről

(147) Legyen bár gyermek, fiatal vagy idős, a nő sosem cselekedhet önállóan, még odahaza sem. (148) Gyermekkorában apja felügyeljen rá, fiatalkorában a férje, ura halála után a fiai. Nem ismerheti a függetlenséget. (149) A nő ne kívánjon apjától, férjétől vagy fiaitól külön élni, mert ha elhagyja őket, mindkét családra⁶⁰⁶ szégyent hoz.

(150) Legyen mindig derűs, a házimunkában jártas, tartsa rendben a háztartási eszközöket, ami pedig a kiadásokat illeti: legyen takarékos.

(151) Akihez apja – vagy apja engedélyével a bátyja – hozzáadja őt, legyen engedelmes ahhoz a férfihoz életében, s ha meghalt, ő akkor sem lehet hűtlen hozzá. (152) A nők jó szerencséje végett az esküvőkön áldáshozó szövegeket recitálnak és áldozatot mutatnak be Pradzszápatinak. A férjhez adás a férjet a nő urává teszi. (153) A nő termékeny periódusában, és azon kívül is, e világon és a túlvilágon, a rituális formulákkal kísért házassági szertartáson átesett férj a nő boldogságának letéteményese.

(154) Ha férje modortalan, kicsapongó vagy minden erényt nélkülöz, a jó asszonynak akkor is szakadatlanul szolgálnia kell őt, akár egy istent. (155) A nők számára nincs külön áldozat, fogadalom vagy bűjt, ők attól dicsőülnek meg a mennyben, hogy odaadóan szolgálják férjüket. (156) Ha ugyanabba a túlvilágba kíván eljutni, mint a férje, a jó asszony semmi olyat ne tegyen, ami nemtetszést váltana ki az urából akár életében, akár holtában.

(157) Ha férje már meghalt, kedve szerint sanyargathatja a saját testét, csupán tiszta virágokat, gyökereket és gyümölcsöket fogyasztva, másik férfinak azonban még a nevét se mondja ki. (158) Igyekezzen betartani a legfőbb Törvényt, mely azokra a nőkre vonatkozik, akiknek csak egy férjük van: maradjon haláláig béketűrő, fegyelmezett és önmegtartóztató. (159) Több

⁶⁰⁶ Saját családjára és a férje családjára is.

ezer, gyermekkorától szüzességben élő *bráhmana* ment az égbe anélkül, hogy utódokkal gazdagították volna nemzetségüket. (160) A jó asszony férjének halála után önmegtartóztatást fogad, s még ha nincs is fia, a mennybe jut, akárcsak azok a *bráhmanák*. (161) Az a nő viszont, aki az utódok iránti vágytól hajtva megcsalja hitese urát,⁶⁰⁷ kivívja a világ megvetését, a túlvilágon pedig nem lehet együtt a férjével. (162) Itt nem számít utódnak az, aki más férfitől születik, sem pedig az, aki más asszonyától van. Sehhol sem tanítják, hogy a jó feleségnek másodszer is férjhez kellene mennie.

(163) Ha a nő elhagyja alacsonyrangú férjét s egy magasabb rangú férfival áll össze, akkor az emberek megvetik, s azt mondják rá: „ennek már volt valakije”.⁶⁰⁸ (164) Ha az asszony megcsalja férjét, megvetés kíséri ezen a világon, halála után sakál méhéből születik újra, és betegségek fogják kínozni bűne miatt.

(165) Az a nő, aki gondolatain, beszédén és testén uralkodva soha nem csalja meg a férjét, a túlvilágon is együtt lesz az urával, és az igazak „jó asszonyként” emlegetik. (166) Ha gondolatait, beszédét és testét uralva követi ezt az életmódot, a nő a legdicsőbb hírnév birtokosa lesz ezen a világon, a túlvilágon pedig a férjével lehet.

(167) Ha a férjjel azonos osztályból származó feleség ezen életmód szerint élt, és ura előtt hal meg, a kétszer született, törvényismerő férj hamvassza el őt a szent tüzet⁶⁰⁹ és az áldozati kellékeket használva. (168) Miután az utolsó rítus⁶¹⁰ során a szent tüzekeket az ölerőte elhunyt feleségének adta, házasodjon újra, és gyűjtson új tüzekeket.

(169) Eme előírást követve soha ne mellőzze az öt áldozatot, s miután megnősült, életének második szakaszát töltse otthonában.

⁶⁰⁷ Továbbra is az elhunyt férjről és özvegyéről van szó.

⁶⁰⁸ *Parapúrvá*.

⁶⁰⁹ Vagyis az *agnihótra* rítushoz használt tüzet.

⁶¹⁰ A halotti rítus.

Erdei remeteség

(1) Miután a tanulmányokat lezáró rituális fürdésen átesett, kétszer született férfi az előírásnak megfelelően ily módon eltöltötte családfenntartó életszakaszát, éljen az erdőben, ahogyan kell, fegyelmezetten, érzékeit uralva.

(2) Amikor a családfenntartó azt veszi észre, hogy bőre meg-ráncosodott, haja megőszült, s már utódainak is utódai szület-tek,⁶¹¹ vonuljon ki az erdőbe. (3) A falusi ételről⁶¹² és minden föl-di javáról lemondva menjen el az erdőbe, miután feleségét a fiai gondjaira bízta, vagy menjen vele együtt.⁶¹³

(4) Vegye magához a szent tüzet meg a házi tűzáldozathoz szükséges kellékeket, s a faluból kivonulva, érzékeit megfegyel-mezve az erdőben éljen.

(5) Végezze továbbra is a nagy áldozatokat, amint azt a szabály előírja, s az aszkéták különféle rituálisan tiszta ételét vagy zöld-ségeket, gyökereket és gyümölcsöket használjon a felajánláshoz. (6) Állatbőrből vagy fakéregrostból⁶¹⁴ való ruhával fedje a testét, reggel és este fürödjék meg, haját nemezes tincsekben viselje, sza-kállát, testszőrzetét és körmét ne vágja.

⁶¹¹ A kommentátorok véleménye megoszlik arról, hogy a három fel-tétel mindegyikének teljesülnie kell-e, vagy elég csak az egyiknek. Médhátithi az előbbi véleményt osztja, és különösen hangsúlyozza a fiúgyermektől született fiú unoka meglétének fontosságát.

⁶¹² Vagyis a földművelés és állattenyésztés során előállított ételekről.

⁶¹³ Médhátithi szerint: ha felesége azt szeretné, vele mehet. Mások szerint ha felesége fiatal, hátra kell őt hagynia, de ha már idős, ak-kor magával viheti.

⁶¹⁴ A *csíra* (vagy *csívara*) jelenthet rongyokból álló ruhát, illetve (*kusa*-) fűből, fakéregrostból készített ruhát.

(7) Ami enivalója van, abból ajánljon fel az ételáldozathoz, és lehetőségei szerint alamizsnálkodjon is. Vízrel, gyökerekkel, gyümölcsökkel és alamizsnával tisztelje meg azokat, akik hajlékába látogatnak. (8) Szentelődjön teljes valójával a Véda recitálásának; legyen fegyelmezett, barátságos és összeszedett; legyen mindig adakozó, de soha ne fogadjon el semmit; tanúsítson együttérzést minden élő iránt. (9) Áldozzon naponta tűzáldozattal a három tűzbe, amint azt a szabály előírja, s ne mulassza el időben bemutatni az újhold-, és telihold-áldozatot sem. (10) Áldozzon a csillagképeknek, és mutasson be áldozatot a friss terméskből. Végezze a négyhavi áldozatokat, a Turájana-áldozatot⁶¹⁵ és a Dáksájana-áldozatot⁶¹⁶ a megfelelő sorrendben. (11) Az előírás szerint az aszkéták tavasszal és ősszel növény, rituálisan tiszta eledelével,⁶¹⁷ amelyet saját kezével gyűjt, mutassa be külön-külön az áldozati sütemény-, illetve a tejberizs-felajánlást.

(12) Miután felajánlotta az isteneknek e rituálisan igen tiszta erdei áldozatot, a maradékot saját céljaira használhatja, miként a só is, ha ő maga állította azt elő.⁶¹⁸

(13) Megeheti a földben és vízben növény zöldségeket, a rituálisan tiszta fák virágait, gyökereit és gyümölcsseit⁶¹⁹ meg a termésekből kinyert olajokat. (14) Tartózkodjék a méztől, a hústól,

⁶¹⁵ Éves áldozatról van szó, amelyet Phálguna (nálunk február-március) vagy Csaitra (március-április) hónapban, teliholdkor mutatnak be.

⁶¹⁶ Szintén éves áldozat, mely teliholdkor és újholdkor is bemutatásra kerül.

⁶¹⁷ Ez leginkább vadrizs.

⁶¹⁸ Kullúka szerint a remete a szikes területekről (*úsara*) gyűjti össze a só.

⁶¹⁹ Vagy „virágokat, gyökereket, gyümölcsöket meg ami rituálisan tiszta fákról származik”.

a *bbaumáktól*,⁶²⁰ a gombáktól, a *bhúsztrinától*,⁶²¹ a *sigrukától*⁶²² s a *slésmátaka*⁶²³ gyümölcsétől.

(15) Ásvajudzsza hónapban⁶²⁴ dobja el a korábban gyűjtött asz-
kétaételt, és szabaduljon meg a viseltes ruháktól, meg a zöldsé-
gektől, gyökerektől és gyümölcsöktől.

(16) Ne egyen meg semmit, ami megművelt földön termett,
még akkor sem, ha valaki eldobta azt, s még ha szened,⁶²⁵ akkor
se fogyasszon falvakban nőtt virágokat és gyümölcsöket.

(17) Megeheti a tűzön főtt ételt, meg azt is, amit az idő érlelt
meg; használhat őrlőkövet, de fogait is használhatja mozsártö-
röként. (18) Rögtön evés után elmoshatja az edényét,⁶²⁶ vagy fél-
retehet egy hónapra, hat hónapra vagy egy évre elegendő ételt.

(19) Miután legjobb képességei szerint ennivalót szerzett, me-
geheti azt este, vagy napközben, vagy minden negyedik, esetleg
minden nyolcadik étkezési időben.⁶²⁷ (20) De élhet a Csándrájana-
fogadalom szerint a világos és a sötét félhónapban,⁶²⁸ vagy ehét
főtt árpakását minden félhónap végén egyszer.⁶²⁹ (21) A remeteség

⁶²⁰ Valószínűleg káposztafélék. Egyes kommentátorok a következő szóhoz tartozóként „földi gombáknak” értik, de hozzáteszik, hogy a fákon növények is tiltottak.

⁶²¹ *Andropogon schoenanthus* (tevefű).

⁶²² A *Moringa pterygosperma* fa levelét zöldségként használták.

⁶²³ Más néven *sélu* (cf. 5.6).

⁶²⁴ Más néven *ásvina*, szeptember-október.

⁶²⁵ Ti. az éhségtől.

⁶²⁶ Vagyis élhet egyik napról a másikra, anélkül hogy bármit is félre-
tenne.

⁶²⁷ Normál esetben kétszer kell étkezni: reggel és este. Ha valaki csak minden negyedik étkezési időben eszik, az azt jelenti, hogy két-
naponta vesz magához táplálékot, ha csak minden nyolcadik alka-
lommal eszik, akkor pedig négynaponta táplálkozik.

⁶²⁸ Cf. 11.217.

⁶²⁹ Vagyis aznap egyszer.

szabályainak⁶³⁰ megfelelően kizárólag idő érlelte vagy maguktól megfonnyadt⁶³¹ virágokon, gyökereken és gyümölcsökön is élhet.

(22) Hemperegjen a földön vagy álljon egész nap lábujjhegyen; állva s ülve töltse az időt;⁶³² reggel, délben és este menjen le a vízhez. (23) Az aszkézist fokozatosan nehezítve nyáron az öt tűz⁶³³ között üljön, az esős évszakban a felhők alatt, télen pedig viseljen nedves ruhát. (24) Napjában háromszor mosakodjon, és ilyenkor vízáldozattal örvendeztesse meg az ősoket s az isteneket, testét pedig egyre szigorúbb vezekléssel sanyargassa.

(25) A három szent tüzet az előírás szerint tulajdon testében állítva fel,⁶³⁴ legyen gyökereken és gyümölcsökön élő, tűz és ház nélküli, szótlán aszkéta. (26) Ne szándékozza az élvezetet; tartózkodjék a testi érintkezéstől; s a puszta föld legyen a fekhelye. Ne ragaszkodjék a fedélhez a feje fölött, fa tövében legyen az otthona.

(27) Csakis aszkéta *bráhmaná*tól kérjen alamizsnát – annyit, amennyi az életben maradásához szükséges –, vagy más kétszer született családfenntartóktól, akik szintén az erdőben élnek. (28) Vagy miközben továbbra is az erdőben él, ehét nyolcfalatnyit a faluban kapott ételből is, amelyet levélből készült edénykében, a saját tenyerében, vagy törött cserépben fogad el.

(29) Az önnön maga kiteljesítésére törekvő *bráhmaná*nak ezeket és más előírásokat, s az Upanisadokban szereplő különféle tanításokat kell követnie, mialatt az erdőben él, (30) valamint azokat is, amelyeket a *risik*, a *bráhmanák* és a családfenntartók

⁶³⁰ A Vikhanasz *risinek* tulajdonított előírásoknak.

⁶³¹ Vagy „lepottyant”.

⁶³² Médhátithi szerint ez a nappalra vonatkozik. Ugyanakkor Olivellel azzal az aszkéta gyakorlattal kapcsolja össze a verset, amelynek során nappal állva kell maradni, az éjszakát pedig ülve kell tölteni (cf. 11.111, 11.224).

⁶³³ A remete a négy irányban elhelyezett négy tűz között ül, az ötödik tűz a Nap.

⁶³⁴ Vagyis immár a tűzáldozatok végzéséről is lemondva.

követtek,⁶³⁵ hogy elmélyítsék tudásukat és aszkézisüket, s megtisztítsák a testüket.⁶³⁶

(31) Vagy induljon el egyenesen északkeleti irányban, s vízzel és széllel táplálkozva gyalogoljon tovább rendületlenül egészen testének haláláig.⁶³⁷ (32) Bármelyiket kövesse is a *bráhmana* a nagy *risik* eme gyakorlatai közül,⁶³⁸ a fájdalomtól és a félelemtől megszabadulva leteszi testét, s a Brahman világába emelkedik.

A vándoraszketáság

(33) Miután életének harmadik szakaszát ekképpen az erdőben töltötte, életének negyedik szakaszában mondjon le minden kötődésről, és élje a vándoraszketák életét. (34) Miután végigjárta egyik életszakaszt a másik után, végezte a tűzáldozatot, legyőzte érzékeit, s belefáradt az alamizsnálkodásba és az ételfelajánlásba, vándoroljon aszkétaként, és halála után gyarapodni fog.

(35) Csak akkor koncentrálja elméjét az újraszületések körforgásából való megszabadulásra, ha már törlesztette három adósságát.⁶³⁹ Ha úgy törekszik a megszabadulásra, hogy nem törlesztette adósságait, alábukik. (36) Miután az előírás szerint

⁶³⁵ Vagy „*bráhmana* családfenntartók”.

⁶³⁶ Amint Médhátithi megjegyzi, azért van szükség a követendő tanítások közelebbi meghatározására, nehogy valaki esetleg olyan eretnek tanításokra gondoljon, mint pl. a buddhista vagy a *pásupata*.

⁶³⁷ Ez az ún. *mahápraszthána*, „nagy kivonulás”, amit például egy halálos beteg választhat, vagy olyasvalaki, akit nagy szerencsétlenség ért. Mivel a törvénykönyvek tanítják, nem ütközik az öngyilkosságot tiltó szabályokba. A heterodox vallások között a dzsaina aszkétáknál volt szokásban önmaguk halálra éheztetése.

⁶³⁸ Médhátithi olyan módszereket is megemlít, mint a folyóba ugrás, szikláról leugrás, vagy a tűzhalál. Szintén ő hosszasan tárgyalja, hogy az így elnyert halál utáni lét azonos-e a végső megváltással, az újraszületések körforgásából való kilépéssel.

⁶³⁹ A *risik*, az ősök és az istenek felé.

tanulmányozta a Védákat, a Törvényt követve utódokat nemzett, és bemutatta az áldozatokat, ahogyan tőle tellett, koncentráljon a megszabadulásra.⁶⁴⁰ (37) Az a kétszer született, aki nem tanulmányozza a Védákat, nem tesz eleget az utódnemzés kötelezettségének és nem mutatja be az áldozatokat, hiába vágyik a megszabadulásra, alábukik.

(38) Miután a *bráhmana* minden földi javát áldozati ajándékként felajánlva áldozatot mutatott be Pradzsápatinak, és felállította a szent tüzeket a saját testében, vonuljon ki otthonából aszkétaként.

(39) Az a Védá-bölcs, aki valamennyi lényt félelemnélküliséggel ajándékozza meg,⁶⁴¹ majd pedig vándoraszkrétaként elhagyja otthonát, fényességes világokba fog eljutni. (40) Annak a kétszer születettnek, aki nem oka a lények legcsekélyebb félelmének sem, nem lesz mitől tartania, amikor kiszabadul a testéből.

(41) Miután a tisztaság kellékeit⁶⁴² magához véve örökre elhagyja otthonát, a szótlan aszkéta éljen vándoréletet, s mutasson közömbösséget, ha vágykeltő dolgok kerülnek elébe.

(42) Hogy megvalósítsa célját, vándoroljon mindig egyedül, társtalanul. Ha felismeri, hogy a beteljesülés azé, aki egymaga van, akkor nem fog elhagyni senkit, és őt sem hagyják el. (43) Ne legyen sem tüze, sem otthona, a faluba csak élelemért térjen be. Legyen egykedvű, ne ismerje a felhalmozást,⁶⁴³ legyen hallgatag és összeszedett. (44) Egy törött cserép, a fák töve, rongyos ruha,

⁶⁴⁰ A Védá-tanulással az ember a *risik* felé, az utódnemzéssel az ősök felé, az áldozatbemutatással pedig az istenek felé törleszti adóságát.

⁶⁴¹ Vagyis biztosítja őket arról, hogy nem fog ártani nekik.

⁶⁴² Vándorbot, edény, *kusa*-fű, antilopbőr, ruha a víz megszűréséhez, stb.

⁶⁴³ Más olvasatok szerint „legyen határozott célú”, vagy „legyen mentes a kétségektől”.

magány és egykedvűség – ezek a megszabadulást elnyert ember⁶⁴⁴ ismertetőjegyei.

(45) Ne áhítsa a halált, s ne vágyjon élni, várja ki az idejét, akár a szolga a bérét. (46) Arra a helyre lépjen, amit tekintetével már megtisztított, ⁶⁴⁵ szövedarabbal megszárt vizet igyon, igazsággal megtisztított szavakat szóljon, s elméjével megtisztított cselekedeteket hajtson végre.

(47) Tűrjön, ha durva szavakat intéznek hozzá; senkit ne nézzen le; és ne legyen ellenséges senkivel csak azért, hogy megóvja ezt a testet. (48) Ne nehezteljen, ha megorrol rá valaki; kívánjon jót annak, aki sértegeti; s ne szóljon hazug szavakat, amelyek a hét kapun⁶⁴⁶ szóródnak ki.

(49) Maradjon ülve, és semmitől sem függve, a vágyakról lemondva szentelje magát legbelső valójának. Aki boldogságra vágyik, csakis önnön magát fogadhatja társául e világi vándorútján.⁶⁴⁷

(50) Sose próbáljon alamizsnát szerezni jelek és ómenek értelmezéséért, asztrológiai tudásáért, tenyérjósáért, tanácsadásért vagy vitában való részvételért cserébe.

(51) Ne lépjen be olyan házba, amely tele van aszkétákkal, *bráhmanákkal*, madarakkal, kutyákkal vagy más, alamizsnát koldulókkal. (52) Mindig fegyelmezetten járjon, haja, körme és szakála legyen rendezet, hordjon magánál alamizsnástálat, botot és vizes edényt, s egyetlen élőlénynek se ártson.

⁶⁴⁴ Vagyis amint Médhátithi megjegyzi, a megszabaduláshoz közel álló ember. Olivelle a *mukta* szót „a világról lemondott emberként” értelmezi.

⁶⁴⁵ Az aszkétának minden lépésére ügyelnie kell, nehogy véletlenségből eltapossa az apróbb élőlényeket.

⁶⁴⁶ Nem egészen egyértelmű, hogy mi is ez a hét kapu. A legvalószínűbb értelmezés szerint az öt érzékről, az elméről és az énről van szó.

⁶⁴⁷ A vers első fele a meditációra, második fele pedig valószínűleg a vándorlásra utal, melynek elsődleges célja az alamizsnagyűjtés.

(53) Edényei ne fémből készüljenek, és ne legyenek csorbák. A hagyomány szerint vízzel kell tisztítania őket, mint az áldozatnál a *csamasza*-edényeket. (54) A tökhéjből, fából, agyagból és vesszőből készült edények az aszkéták edényei – így mondta Manu, a Magától Született fia.

(55) Egy nap egyszer kolduljon alamizsnát, és ne akarjon sokat markolni, mert ha az aszkéta ragaszkodik az alamizsnához, az érzéktárgyakhoz is elkezd kötődni. (56) Az aszkéta mindig akkor kolduljon alamizsnát, amikor nem látni füstöt;⁶⁴⁸ amikor a mozsártörő a mozsárban pihen; amikor már kialudt a parázs; amikor az emberek már ettek; s amikor már elrámolták az edényeket.

(57) Ne búsuljon, ha nem kap semmit, és ne viduljon, ha kap valamit. Csak annyit kérjen, amennyi az életben maradáshoz kell, s mondjon le a tulajdonát képező tárgyak⁶⁴⁹ iránti ragaszkodásról.

(58) Óvakodjon mindentől, amit alázatos tiszteletadást követően kap,⁶⁵⁰ mert az így kapott dolgok még a megszabadult aszkétát is megbékélyözzák. (59) Az érzéktárgyak által elragadott érzéseit úgy fogja vissza, hogy kevéske ételt fogyaszt és magányos helyen áll vagy ül. (60) Ha megbabolázza érzéseit, legyőzi a vágyat és a gyűlöletet, és nem árt az élőlényeknek, méltóvá lesz a halhatatlanságra.

(61) Tűnődjön el azon, hová mindenhová kerülnek az emberek bűnös tetteik miatt, hogyan hullanak a pokolba, s milyen kínokat állnak ki a Halál birodalmában. (62) El kell válniuk a szeretteiktől, és azokkal kell együtt lenniük, akiket gyűlölnek; az öregség hatalma alatt állnak, s betegségek kínozzák őket. (63) A lélek kiröppen ebből a testből, új anyaméhbe lép be, s milliárdnyi születésen keresztül anyaméhről anyaméhre vándorol. (64) Vétkeik

⁶⁴⁸ Vagyis amikor nem főznek a konyhában.

⁶⁴⁹ *Mátrá*: bot, vizes edény, stb. (Médhátithi), vagy „egy adag étel, amivel megtöltheti a gyomrát” (Nárájana).

⁶⁵⁰ Nem teljesen világos, kire vonatkozik az alázatos tiszteletadás: Médhátithi szerint az adakozó tanúsítja a koldus iránt, míg mások szerint éppen fordítva van.

okán a testtel bíró lények szenvedésre vannak kárhozthatva, de ha életük célja a Törvény, örök boldogság lesz osztályrészük.

(65) A jóga módszerével vizsgálja meg a Legfelsőbb Lélek finomságát, s azt, hogy miként jelenik meg alacsonyabb és magasabb rendű testekben.

(66) Hordjon bár díszeket,⁶⁵¹ mindig kövesse a Törvényt, akár melyik remetelakban él is, és minden élőlényre egyformán tekintsen. A Törvény nem a külső jegyeken múlik.⁶⁵² (67) A *kataka*-fa⁶⁵³ gyümölcse víztisztító hatású, ám nevének pusztja kiejtésétől még nem tisztul meg a víz.

(68) Az élőlények megóvása végett éjjel-nappal mozogjon mindig úgy, hogy előbb szemügyre veszi a talajt, ahová lép, még ha ez kényelmetlenséggel jár is. (69) Ha az aszkéta éjjel vagy nappal véletlenségből élőlények pusztulását okozta, fürödjék meg, és végezzen hat légzőgyakorlatot, hogy megtisztuljon tettétől.

(70) Még ha csupán három légzőgyakorlatot végez is előírászerűen, elrecitálva hozzá a Szent Felkiáltásokat s az ÖM-szótagot, ez a vezeklés legkiválóbb formája a *bráhmána* számára. (71) Mert miként az ércekben lévő tisztátalanságok hevítés hatására elégnek, úgy égnék el az érzékek tisztátalanságai is a lélegzés kontrolljától.

(72) Légzőgyakorlatokkal égesse el a hibákat, összpontosítással a bűnt, az érzékek visszahúzásával a ragaszkodást, meditációval az alantas minőségeket.⁶⁵⁴ (73) A meditáció módszerével figyelje meg azt, ami a zabolátlan elméjük számára nehezen megragadható – hogy miként jár a lélek ki-be a magasabb és alacsonyabb rendű élőlények között.

⁶⁵¹ Virágokat, karperecet, stb. (Médhátithi).

⁶⁵² Vagyis nem azon múlik, hogy melyik remeterendhez tartozik az aszkéta.

⁶⁵³ *Strychnos potatorum*.

⁶⁵⁴ Médhátithi a három szánkhja *gunaként* értelmezi ezeket (*szattva*, *radzsasz*, *tamasz*), mások a tudással, erénnyel, szenvedélymentességgel ellentétes tulajdonságokként.

(74) Ha jól látja a dolgokat, nem béklyózzák meg a tettek, ha azonban nem rendelkezik a helyes látás képességével, a létforgatagba merül. (75) Ha nem árt az élőlényeknek, nem kötődik az érzéktárgyakhoz, végzi a védikus rítusokat és szigorú aszkézist gyakorol, akkor még e világon eléri azt az állapotot.⁶⁵⁵

(76) Csontgerendás, inak kötözik, hús és vér rajta a vakolat, bőr borítja, bűdösséget áraszt, vizelettel és ürülékkel van tele, (77) megszállta az öregség és a bánat, otthona a kórságnak és a szenvedésnek, szenny borítja és mulandó – hagyja hát el e szellemtanyát.⁶⁵⁶ (78) Ahogyan egy fa otthagya a folyópartot, vagy ahogyan a madár elhagyja a fát – ha ő is így hagyja el ezt a testet, megmenekül a krokodil fájdalmas szorításától.⁶⁵⁷

(79) Hagyja jótettei gyümölcsét szeretteire, a rossztetteit pedig azokra, akik nem kedvesek a számára,⁶⁵⁸ s a meditáció módszerével eljut az örökkévaló Brahmanhoz. (80) Ha nincs vágy a lelkében a külvilág tárgyai felé, akkor örökké tartó boldogság lesz osztályrésze ezen a világon és a halál után is. (81) E módszerrel lassanként az összes kötődésen túllépve, s mindenfajta kettősséget meghaladva beleolvad a Brahmanba.

(82) Mindaz, ami itt előírásra került, a meditáción alapszik, mert nincs ember, aki le tudná aratni a rítusok gyümölcsét, ha

⁶⁵⁵ Vagyis a Brahmannal való egyesülést, vagy Brahmá mennyországot.

⁶⁵⁶ A *bhútávásza* másik jelentését véve: „ezt az [öt] elemből álló lakhelyet” vagyis a testét; cf. Maitrí Upanisad 3.4.

⁶⁵⁷ A kommentátorok két hasonlatot látnak a versben: ahogyan egy fa magától kidől a parton, illetve ahogyan egy madár saját akaratából elröppen a fáról. Olivelle szerint a zavaros mondatszerkezet mögött egyetlen hasonlat rejlik: a madár még a fa kidőlése előtt elszáll a fáról, így nem fenyegeti a veszély, hogy a fa kidőlésekor a vízben lévő krokodil tápláléka lesz. Az aszkétának ugyanígy még a halál (a fa kidőlése) előtt el kell hagynia fizikai testét.

⁶⁵⁸ A jó és a rossz *karma* átruházásáról lásd Minoru Hara: „*Transfer of Merit in Hindu Literature and Religion*” in Minoru Hara: *Pāsupata Studies*, ed. Jun Takashima, Vienna 2002, 105-138. o.

nem ismeri saját belső valóját. (83) Recitálja szüntelenül az áldozatról, az istenekről és a saját belső valójáról szóló védikus szövegeket, s azt is, amit „a Véda végének” neveznek.⁶⁵⁹ (84) Ez a tudatlanok menedéke, de a tudóké is, ez a mennyországra vágyóké, ez az öröklétre vágyóké.

(85) Az a kétszer született, aki ezt a módszert lépésről lépésre követve vándor aszkétaként él, még ezen a világon lerázza magáról a bűnt, és eljut a legmagasabb rendű Brahmanhoz.

(86) Ezzel megtanítottam nektek az érzékeiket uraló aszkétákra vonatkozó törvényt. Most hallgassátok meg, milyen gyakorlatokat kell végezniük a Védáról lemondóknak.⁶⁶⁰

Visszavonulás otthon

(87) Tanuló, családfenntartó, erdei remete és aszkéta – mind e négy különálló életszakasz a családfenntartóra támaszkodik. (88) Ha a *bráhmana* a megfelelő sorrendben s az előírások betartása mellett mindegyiket végigjárja, ahogy az a törvénykönyvekben áll, akkor ezek eljuttatják őt a legmagasabb szintre. (89) Ám mindöjük közül a Véda szavai szerint⁶⁶¹ a családfenntartó a legelőrébb való, hisz' támaszául szolgál a többi háromnak. (90) Miként a folyók és a patakok mind, mind az óceánba folynak s ott megállapodnak, a különböző életszakaszokban járók a családfenntartóban lelik meg biztos támaszukat.

⁶⁵⁹ Azaz az Upanisadokat.

⁶⁶⁰ Amint Médhátithi megjegyzi, a *védaszannjászika* nem a Véda egészéről, vagy annak recitálásáról mond le, hanem a rítusok végzéséről, a zarándoklatokról, a böjtölésről. A következőkben azokról a családfenntartókról lesz szó, akik nem erdei remeteként majd aszkétaként fejezik be életüket, hanem otthonukban vonulnak vissza.

⁶⁶¹ Más olvasat szerint, „a Véda és a *szmríti* előírása alapján”.

(91) Valamennyi kétszer születettnek a négy életszakasz mind-egyikében mindig igyekeznie kell betartani a tízrészű Törvényt. (92) Eltökélttség, türelem, önuralom, tartózkodás a lopástól, tisztaság, az érzékek feletti uralom, értelem, tudás, igazság, haragmentesség – ez a Törvény tíz része. (93) Azok a *bráhmanák*, akik megtanulják a Törvénynek ezt a tíz részét, s miután megtanulták, be is tartják, a legmagasabb szintre jutnak.

(94) Miután a kétszer született összeszedett elmével egy életen át követte a tízrészű Törvényt, s miután az előírásnak megfelelően végighallgatta az Upanisadokat és törlesztette adósságait,⁶⁶² ideje, hogy visszavonuljon. (95) Minden rituális tevékenységtől visszavonulva megszabadul a cselekvésből fakadó rossztól, s ennek utána fegyelmezetten, a Védát recitálva, gondtalanul éljen, a fiára bízva magát.

(96) Amikor ily módon visszavonul a rítusoktól, és a vágyaktól szabadon saját teendőjének szenteli magát,⁶⁶³ a visszavonulás eltörli a bűneit, s ő a legmagasabb rendű állapotba jut.

(97) Ezzel elmondtam nektek a *bráhmana* négyrétű, szent törvényét, amely romolhatatlan gyümölcsöt hoz a halál után. Most hallgassátok meg az uralkodókra vonatkozó törvényt.

⁶⁶² Az istenek, a *risik* és az ősök felé.

⁶⁶³ Vagyis saját belső valóján meditál (*Médhátithi*).

HETEDIK FEJEZET

A király

(1) A királyra vonatkozó törvényeket fogom most elbeszélni, azt, hogy miként kell viselkednie egy királynak, hogy honnét származik, s hogy miként érheti el a legnagyobb sikert.

A király származása

(2) Ha egy *ksatrija* szabályszerűen átesett a Véda által előírt felszentelésen,⁶⁶⁴ kötelessége törvényes úton megvédeni az egész világot. (3) Mert mikor az embereknek még nem volt királyuk, és félelmükben szertefutottak, az Úr megteremtette a királyt, hogy legyen, aki megóvja az egész világot. (4) Indrának, a Szélnek, a Halálnak, a Napnak, a Tűznek, Varunának, a Holdnak és a Vagyon Urának⁶⁶⁵ örökkévaló darabkáiból teremtette.⁶⁶⁶

(5) S mert ezeknek a főisteneknek a darabkáiból lett megalkotva, a király méltóságban⁶⁶⁷ valamennyi élőlény felett áll. (6) Akár a Nap, úgy égeti az ember szemét és elméjét, és senki nincs a földön, aki rá bírná emelni tekintetét. (7) Ő a Tűz, ő a Szél, ő a Nap,

⁶⁶⁴ Médhátithi és mások szerint ez az *upanjana* (a szent zsinór felöltése a tanulóévek kezdetén) szertartását jelenti, míg Nandana a királlyá szentelést (*abhiséka*) érti alatta.

⁶⁶⁵ Vagyis Kubérának.

⁶⁶⁶ Ők a nyolc világorzói istenség.

⁶⁶⁷ A *tédzsasz* szó ragyogást is jelent, a kommentátorok *vírjaként*, „erőként, vitézségként” értelmezik.

ő a Hold, ő a Törvény Ura,⁶⁶⁸ ő Kubéra,⁶⁶⁹ ő Varuna és ő a nagy Indra – mert oly hatalmas.

(8) A királlyal, még ha gyermek is, nem szabad tiszteletlenül bánni, mint holmi közönséges halandóval, mert emberi formában megmutatkozó hatalmas istenség ő. (9) A tűz csak azt az egy embert égeti meg, aki óvatlanul közel merészkedik hozzá, a király tüze⁶⁷⁰ az egész családot felégeti, jószágostul, vagyonostul.

(10) Miután az igazsághoz híven megvizsgálta, mi a teendő, s meggyőződött saját erejéről, a helyről meg az időről, mindig más és más formát ölt,⁶⁷¹ hogy beteljesítse a Törvényt.⁶⁷² (11) Kegyességében Padmá,⁶⁷³ a jómód istennője lakozik, bátorságában a győzelem, haragjában a halál – mert mindőjük⁶⁷⁴ energiájából teremtetett.

(12) Aki dőrén gyűlöletet táplál iránta, annak el kell pusztulnia, semmi kétség, Hisz' a király már töri a fejét az ő mihamarabbi elpusztításán. (13) Így ha a király valamely kegyeltje érdekében kihirdet egy törvényt, vagy egy olyat, amely nem kedvez azoknak, akik kihullottak a kegyéből, azt a törvényt ne szegje meg.⁶⁷⁵

⁶⁶⁸ Azaz a halál istene, Jama.

⁶⁶⁹ A vagyon, a gazdagság istene.

⁶⁷⁰ A király mint Tűz, vagy a király haragjának tüze.

⁶⁷¹ A következő versben szereplő kegyességről, bátorságról, haragról van szó.

⁶⁷² Médhátithi szerint ez a vers arra hívja fel a figyelmet, hogy a király saját érdekének és egyéb körülményeknek megfelelően hol barátként, hol ellenségként bánik másokkal.

⁶⁷³ Más néven Srí vagy Laksmí.

⁶⁷⁴ Vagyis mind a nyolc világorzó isten, vagy, Médhátithi szerint, a Nap, a Hold és a Tűz.

⁶⁷⁵ Médhátithi példaként olyan esetet említ, amikor a király elrendeli, hogy egy minisztere vagy más kegyeltje házában tartott lakodalom alkalmából nagy örömmünnepet kell tartani a városban, amelyen mindenki köteles megjelenni. Ugyanakkor azt is megszabhatja a király, hogy senki se tegye be a lábát olyasvalakinek a házába, aki kihullott a kegyeiből.

A büntetés (14) Egykoron az Úr a király javára a Brahman energiájából megteremtette saját fiát, a Büntetést – a Törvényt, mely minden lényt megóv. (15) Tőle való félelmükben engedik a teremtmények – a mozdulatlanok s a mozgók –, hogy mások használják őket,⁶⁷⁶ s miatta nem térnek el a rájuk vonatkozó törvényektől.

(16) Azokra az emberekre, akik letértek a helyes útról, a királynak megfelelő büntetést kell kiszabnia, miután az igazsághoz híven megvizsgálta a helyet meg az időt,⁶⁷⁷ valamint a bűnösök erejét és tudását. (17) A Büntetés a király, ő a férfi, a vezető, a parancsoló, s a hagyomány szerint ő a biztosítéka a négy életszakaszban érvényes törvények betartásának. (18) A Büntetés az összes alattvalót megfegyelmezi; a Büntetés vigyáz rájuk; a Büntetés éberén őrzi álmukat – a bölcsek azt mondják, a Büntetés maga a Törvény. (19) Ha helyesen, kellő körültekintéssel alkalmazzák, valamennyi alattvalót boldoggá teszi, ha viszont hebeburgyán róják ki, mindent elpusztít maga körül.

(20) Ha a király elmulasztaná fáradhatatlanul kiszabni a büntetést azokra, akik rászolgáltak, akkor az erősebb megsütné a gyengét, akár a nyársra szúrt halat; (21) az áldozati sütemény a varjaké lenne, kutyák nyalnák fel az áldozati felajánlást,⁶⁷⁸ senkinek sem lenne semmije, és tótágast állna a világ.⁶⁷⁹ (22) Az egész világot a Büntetés uralja, mert ritka az ártatlan ember, s a világ csupán a Büntetéstől való félelmében engedi magát használni. (23) Még az istenek, *dánavák*, *gandharvák*, *ráksaszák* meg a madár-, és kígyóistenségek is csupán akkor engedik, hogy mások használják őket, ha fenyegetve érzik magukat a Büntetéstől.

⁶⁷⁶ Például a fák attól való félelmükben, hogy kivágják őket, gyümölcsaik és virágaik révén folyamatosan hasznosak maradnak (komm.).

⁶⁷⁷ Azaz, hogy hol és mikor követték el a bűnt.

⁶⁷⁸ Ez alatt elsősorban a tisztított vaját érthetjük.

⁶⁷⁹ Vagyis az alacsony kasztok elfoglalnák a magas kasztok helyét (komm.).

(24) Ha a Büntetést helytelenül alkalmazzák, a társadalmi rendek beszennyeződnek,⁶⁸⁰ a gátak átszakadnának és az emberek mind fellázadnának. (25) Ahol a feketeszínű, vérvörös szemű Büntetés a bűn nyomában jár és lesújt, ott az alattvalók nem térnek le a helyes útról, amennyiben vezetőjük igazságosan ítél.

(26) A büntetést igazmondó, megfontolt, bölcs királynak kell kiszabnia, olyannak, aki ismeri az Erényességet, a Jólétet és a Gyönyört.⁶⁸¹ (27) Ha a király helyesen alkalmazza a büntetést, gyarapodik e hármat illetően, ám ha kéjsóvár, igazságtalan és becsstelen, akkor épp a büntetés lesz az, mi elpusztítja.⁶⁸²

(28) Mert a Büntetés gigászi erő, amit a zabolátlan gondolkodásúak nem képesek kézben tartani. Magára a királyra sújt le, ha az letér a Törvény útjáról, de a családját sem kíméli; (29) azután meggyötri a várat, a birodalmat, a mozgó és mozdulatlan világot, s a köztes égben lakozó bölcseket és isteneket is. (30) A társtalan, a balga, a kapzsi és a határozatlan nem képes azt helyesen kiróni, miként az sem, aki ragaszkodik az érzéktárgyakhoz. (31) A büntetést csakis az tudja helyesen alkalmazni, aki tisztalelkű, eszes, mindig megtartja ígéreteit, követi a törvénykönyvekben foglaltakat, és avatott segítők támogatását élvezi.

A helyes magatartás (32) Birodalmában éljen törvénytisztelő életet, ellenségeit kíméletlenül büntesse meg, barátaival és szeretteivel legyen egyenes, a *bráhmanákkal* pedig béketűrő. (33) Ha a király ezt az életmódot követi, még ha csupán kalászszedésből él is, hírneve messzire terjed a világban, akár egy csepp olaj a vízben. (34) Ám ha a király nem zabolázza meg magát, hírneve összetöpörödik, akár egy csepp tisztított vaj a vízben.

⁶⁸⁰ A kasztok keveredése miatt (komm.).

⁶⁸¹ Vagyis a három életcél: a *dharmát*, az *arthát* és a *kámát*.

⁶⁸² Vagyis az általa kiszabott igazságtalan büntetés visszahull rá, akár úgy, hogy az emberek fellázadnak ellene, akár az így szerzett rossz *karma* miatt.

(35) A királyt arra teremtették, hogy megóvja a különböző osztályokhoz tartozó és különböző életszakaszokban járó embereket, akik egytől egyig a helyzetüknek megfelelő törvényt követik.

(36) Most pedig az igazsághoz hűen s a megfelelő sorrendben el fogom mondani nektek, mi mindent kell tennie az alattvalókat megoltalmazó királynak és embereinek.

Erényes élet és tanulás

(37) Reggelre kelve az uralkodó fejezze ki tiszteletét a három Védában jártas, bölcs *bráhmanáknak*, és kövesse útmutatásait. (38) Szolgálja lankadatlanul azokat a feddhetetlen, éltes *bráhmanákat*, akik ismerik a Védákat, mert még a démonok is tisztelik azt, aki szüntelenül az idős embereket szolgálja. (39) Tanuljon tőlük fegyelmet, még ha fegyelmezett jellemű is, mert egy fegyelmezett király soha el nem pusztul.

(40) Nem egy király pusztult már el minden vagyonával együtt a fegyelmezetlenség miatt, s fegyelmüknek köszönhetően szereztek birodalmakat az erdőlakók.⁶⁸³ (41) Az önfegyelem hiánya okozta vesztét Vénának,⁶⁸⁴ Nahusa királynak,⁶⁸⁵ Szudász Paidzsavanának,⁶⁸⁶ Szumukhának,⁶⁸⁷ és Niminek.⁶⁸⁸ (42) Ellen-

⁶⁸³ Utalás a Mahábhárata-beli Pándava testvérekre, akik földönfutókká lettek, később mégis visszaszerezték elvesztett birodalmukat.

⁶⁸⁴ Az itt szereplő nevek mind legendás uralkodókhoz köthetők. Véna híres volt gonoszságáról. Amikor megtiltotta a *bráhmanáknak*, hogy áldozzanak, azok megátkozták, s Véna az átok miatt lelte halálát.

⁶⁸⁵ Nahusa megkívánta Indra feleségét, ezért kígyóvá változtatták.

⁶⁸⁶ Szudász Paidzsavana megölte egyik papjának fiát.

⁶⁸⁷ Szumukhának az alázat hiánya okozta halálát.

⁶⁸⁸ Nimit Vasizstha átkozta meg, amiért az türelmetlenségében nélküle kezdett hozzá az áldozatbemutatáshoz.

ben Prithu⁶⁸⁹ és Manu a fegyelmének köszönhette királyságát. Kubéra a kincsek feletti hatalmat, Visvámitra pedig a *bráhmana* rangot köszönhette neki.⁶⁹⁰

(43) A három Védát, a kormányzás örökkévaló tudományát, a logikus gondolkodást, valamint a lélek tudományát a három Veda ismerőitől tanulja, az üzleti ügyeket a köznéptől.

(44) Gyakorolja éjt nappallá téve az érzékei feletti uralmat, mert ha uralja érzékeit, akkor hatalmában tudja tartani az alattvalókat.

(45) Óvakodjék a vágyból fakadó tíz és a haragból eredő nyolc bűntől, melyek rosszra vezetnek. (46) Hiszen a vágyból fakadó bűnök rabjaként az uralkodó elveszíti az Erényességet és a Jólétet, a haragból eredő bűnök pedig még az életétől is megfosztják.

(47) Vadászat, kockajáték, alvás fényes nappal, mások becsmérlése, nők, italozás, zene, ének, tánc és céltalan utazgatás – ez a vágyból fakadó tíz bűn. (48) Rágalmazás, erőszak, árulás, irigység, elégedetlenkedés, javak eltulajdonítása, szavakban és tettekben megnyilvánuló durvaság – ez a haragból eredő nyolc bűn.

(49) Igyekezzék legyőzni a kapzsiságot, amit a bölcsek a bűn e két csoportjának gyökereként ismertek fel, mert mind a két csoport abból születik. (50) Italozás, kockázás, nők és vadászat – a vágyból fakadó bűnök közül sorrendben ez a négy a legsúlyosabb. (51) Tettekben és szavakban megnyilvánuló durvaság, és javak eltulajdonítása – a haragból eredő bűnök közül mindig ez a három a legsúlyosabb. (52) E hetes csoportban, mely mindenütt jelen van a világban, a fegyelmezett ember mindig a sorban előrébb állót tekintse súlyosabb bűnnek.

⁶⁸⁹ Prithu legendásan igazságos király volt, ezért nevezik a földet *prithivínek*, azaz Prithu asszonyának.

⁶⁹⁰ Kubéra és Visvámitra a vezeklésnek köszönhette jutalmát. Előbbi a gazdagság istene lett, utóbbi pedig *ksatrija* létére *bráhmana* rangot szerzett.

(53) A bűn és a halál közül, azt mondják, a bűn a rosszabb. A bűnös ember egyre lejjebb zuhan, a büntelen azonban halála után a mennybe jut.

Tanácsadók kinevezése

(54) Nevezzen ki hét vagy nyolc tanácsadót, olyan személyeket, akik öröklik a tisztiséget,⁶⁹¹ ismerik a törvénykönyveket, bátrak, felkészültek,⁶⁹² előkelő családból valók s a kinevezés előtt beható vizsgálaton estek át.⁶⁹³ (55) Egyetlen ember számára még a könnyű munka is nehéz, főképp segítők nélkül. Hát még az uralkodás, mi temérdek bevételt hoz!

(56) Minden áldott nap tanácskozzon velük⁶⁹⁴ a béke és háború általános kérdéseiről, az államról,⁶⁹⁵ a bevételekről, a honvédelemről és az elhódított térségek megbékítéséről. (57) Miután kikérte véleményüket – előbb egyesével, azután az egész testületét –, cselekedjék úgy, ahogy az a legkedvezőbb a számára. (58) A hatrésztű politikai stratégiát,⁶⁹⁶ amely a legfontosabb ügy, azzal a *bráhmanával* vitassa meg a király, aki a legkiválóbb, legeszesebb közülük. (59) Őbenne tökéletesen bízson meg, avassa be mindenbe, s csak azután cselekedjék, hogy közös elhatározásra jutott vele.

⁶⁹¹ Olivelle szerint a *maulán* szó jelentése „az ország szülöttei”.

⁶⁹² A *labdhalaksán* szó jelentése egyes kommentátorok szerint: „akik értenek a fegyverforgatáshoz”.

⁶⁹³ A kommentátorok szerint ez a vizsgálat történhet kémek segítségével, vagy az istenszoborra helyezett kézzel tett hűségeskü révén.

⁶⁹⁴ Vagyis a tanácsadókkal.

⁶⁹⁵ A kommentátorok szerint a *szthána* a hadsereget, a kincstárat, a fővárost és az országot jelenti együttesen.

⁶⁹⁶ Cf. 7.160.

Tisztviselők kinevezése

(60) Nevezzen ki további tisztviselőknek olyan személyeket, akik becsületesek, akiknek jól forog az eszük, akik állhatatosak, akik gondoskodnak a bevételek tisztességes begyűjtéséről, s akik előzetesen alapos vizsgálaton estek át. (61) Ahány emberre szüksége van feladatai teljesítéséhez, pontosan annyi fáradhatatlan, avatott, éleslátású embert nevezzen ki. (62) A pénzügyeket a tisztességesekre bízza; a hadsereget előkelő származású bátor férfiakra; a bányákat és a műhelyeket⁶⁹⁷ a becsületesekre; a félénkekre pedig bízza rá a palota belső termeinek⁶⁹⁸ felügyeletét.⁶⁹⁹

A követ kinevezése

(63) Továbbá jelöljön ki követet, olyat, aki valamennyi tudományt jól ismeri, értelmezni tudja a testbeszédet, a mimikát és a gesztusokat, jellemes, hozzáértő, és előkelő családból származik. (64) Az ideális követ hűséges, feddhetetlen, érti a dolgát, jó emlékezőtehetséggel bír, ismeri a megfelelő helyet és időt,⁷⁰⁰ megnyerő külsejű, merész és ékesszóló.

(65) A tisztviselőtől függ a hadsereg, a hadseregtől a rendfenntartás, a királytól a kincstár meg a birodalom, a követtől pedig a béke s háború. (66) A követ az, aki összebékíti a feleket, s ő az, aki viszályt támaszt köztük. A követ tevékenykedésével szétválasztja az embereket.

⁶⁹⁷ Pl. cukornád-feldolgozók, raktárak, fegyvergyártó műhelyek (komm.).

⁶⁹⁸ Pl. konyha, hálósobák, a feleségek és az ágyasok lakosztályai. Médhátithi megjegyzi, hogy azért kell félénk embert kinevezni a posztra, mert egy bátor férfi, ha az ellenség megnyeri magának, esetleg a király életére törhetne ott, ahol a legvédtelenebb.

⁶⁹⁹ A vers pontos szövege problémás, a fordítás az Olivelle jegyzetében megfogalmazott javaslatokat követi.

⁷⁰⁰ Tudja, mikor mit kell tenni vagy mondani.

(67) A hűtlenségre rávehető emberek között rejtett arckifejezések és gesztusok segítségével ismerje ki az idegen király arckifejezéseit, testbeszédét és gesztusait, szolgálai között pedig a terveit,⁷⁰¹

(68) s miután az igazságnak megfelelően mindent megtudott az idegen király terveiről, vigyázzon, nehogy bajba kerüljön.

A királyi erődről

(69) Száraz helyen telepedjék le,⁷⁰² olyan területen, amely gabonában gazdag; ahol a népesség nagyobbik része *árja*; egészséges, kellemes környezetben, ahol engedelmesek a szomszédok,⁷⁰³ és biztosított a megélhetés.

(70) Lakjék városban, egy erőd védelmében, amelyet sivatag, földsánc vagy vizesárok vesz körül, vagy erdők, katonák vagy hegyek védenek. (71) Ha egy mód van rá, feltétlenül hegyi erőd védje, mert az erődök közül számos előnye miatt a hegyi erőd a legpompásabb. (72) Az első három erőd sorrendben a vadak, rágcsálók és vízi állatok menedéke, a második három a majmoké, az embereké és az isteneké. (73) Miként ezeket az erődökben oltalomra lelt élőlényeket nem bánthatják ellenségeik, úgy a királynak sem tudnak ártani ellenlábasai, ha erőd védi.

⁷⁰¹ A vers pontos jelentése bizonytalan. Olivelle a *kritja* szót az Arthasásztra alapján olyan emberként értelmezi, aki az idegen király szolgálatában áll ugyan, de hajlik arra, hogy átpártoljon a követ királyához. Bühler viszont „ügyként” értelmezi ezt a szót, és így fordítja a verset: „Az ügyeket illetően [a követ] ismerje ki az [idegen király] arckifejezését, gesztusait és cselekedeteit bizalmasainak (*nigúdha*) gesztusai és cselekedetei segítségével (vagy esetleg „leplezve (*nigúdha*) saját gesztusait és cselekedeteit”?), és [ismerje ki] terveit a szolgálai között.”

⁷⁰² Ezek a szavak már ismét az uralkodóról szólnak. A *dzsángala* olyan vidéket jelöl, amely nyitott, száraz és meleg klímájú, szeles, továbbá gabonatermesztésre alkalmas.

⁷⁰³ A *számanták*, akik az uralkodó szövetségesei, egyfajta vazallusai.

(74) Egyetlen íjász a várfalon száz ellenséggel is felveszi a versenyt, száz pedig tízezerrel is, ezért az erőd roppant fontos.⁷⁰⁴

(75) Legyen felszerelve fegyverekkel, pénzzel és gabonával, szállítóeszközökkel,⁷⁰⁵ *bráhmanákkal*, kézművesekkel, gépekkel,⁷⁰⁶ takarmánnyal és vízzel.

(76) Kellős közepébe húzasson fel magának egy tágas épületet, amely biztonságos, minden évszakban lakható, világos,⁷⁰⁷ vízzel és fákkal ellátott legyen.

Házasság

(77) Miután elfoglalta rezidenciáját, vegyen feleségül egy vele azonos osztályból származó nőt, aki rendelkezik a megfelelő testi jegyekkel, előkelő családból való, bájos, szépséges, és a jelleme is kifogástalan.

A papok kinevezése

(78) Jelöljön ki egy főpapot,⁷⁰⁸ és válasszon áldozópapokat. Ezeknek kell majd bemutatniuk a király otthoni, illetve a három tűzzel végzett szertartásait.⁷⁰⁹

⁷⁰⁴ Más olvasat szerint „ezért van előírva az erőd”.

⁷⁰⁵ Málhásállatok, szekerek, lovak, stb.

⁷⁰⁶ Pl. katapulttal.

⁷⁰⁷ Fehérre meszelt (Médhátithi).

⁷⁰⁸ *Puróhita*, a király házi papja.

⁷⁰⁹ Előbbi a *szmárta*, utóbbi a *srauta* szertartásokat jelenti.

(79) Áldozzon a király sokféle áldozatot⁷¹⁰ bőséges áldozati ajándékkal,⁷¹¹ s hogy eleget tegyen a Törvény előírásának,⁷¹² adjon a papoknak élvezeti cikkeket⁷¹³ és pénzt.

Adószedők és felügyelők

(80) Megbízható emberekkel szedesse be birodalmában az éves adót. Az alattvalókkal kapcsolatos ügyekben mindig a szent hagyományt kövesse,⁷¹⁴ s úgy viselkedjen az emberekkel, mintha az atyjuk lenne.

(81) Az egyes feladatok ellenőrzésére jelöljön ki jó eszű felügyelőket, azok pedig kövessék figyelemmel a király embereinek minden megmozdulását.

A bráhmanák tisztelete

(82) Tisztelje azokat a *bráhmanákat*, akik már visszatértek tanítómesterük házából,⁷¹⁵ mert a törvény értelmében: amit az uralkodó *bráhmanáknak* ad, az az ő kifogyhatatlan kincse.⁷¹⁶ (83) Tolvajok és ellenlábások nem tudják azt elrabolni,

⁷¹⁰ A nagyszabású *srauta* rítusokról van szó.

⁷¹¹ Vagyis adjon a papoknak bőséges fizetséget (*daksiná*).

⁷¹² Vagy „hogy betöltse a *dharm*a életcél”, vagy „hogy vallásos érdemeket szerezzen” (*dharmártham*).

⁷¹³ Illatszert, kenőcsöket, házat, aranyat, ruhát, feleségeket, tehenet, stb. (komm.).

⁷¹⁴ Pl. ne szedjen be a törvénykönyvekben előírtnál magasabb adót (Médhátithi).

⁷¹⁵ Vagyis akik már befejezték a Véda tanulmányozását.

⁷¹⁶ Médhátithi értelmezésében: „Ez a királyok számára nem abba hagyható”, vagyis kötelezően egész életében ajándékokkal kell elhalmoznia a *bráhmanákat*. „Ezt hívják *bráhmana*-kincsnek”, vagyis a *bráhmanákra* bízott kincsnek.

és el sem kallódhat, ezért a királynak ezt a maradandó vagyont a *bráhmanákra* kell bíznia.

(84) Sem ki nem ömlik, sem le nem hullik, és soha nem vész kárba – a *bráhmana* szájába áldozni sokkalta előrébb való a tűzál-dozatoknál. (85) Ha megajándékoz egy nem *bráhmana* személyt, jutalma tetteivel egyenértékű; ha olyannak ad ajándékot, aki csak névleg *bráhmana*, a jutalom kétszeres; a tanult *bráhmanának*⁷¹⁷ adott ajándék jutalma ezerszeres; ha pedig olyan *bráhmanát* ajándékoz meg, aki már átért a Véda túlpartjára, jutalma végtelen. (86) Mert az adakozásért kapott kis vagy nagy jutalom, amelyben halála után részesül, a saját nagylelkűségének mértékétől és a megajándékozott személy kiválóságától függ.

Háború és harctéri etika

(87) Akár vele azonos erejű ellenség hívja ki, akár nála erősebb vagy gyengébb, a király idézze emlékezetébe a *ksatriják* kötelességét, és alattvalóit védelmezve ne hátráljon meg a harc elől. (88) A csatákban megfutamodás nélkül harcolni, az alattvalókat megvédelmezni és odaadóan szolgálni a *bráhmanákat* – a királyok számára ez a legüdvösebb. (89) Azok az uralkodók, akik a másikat csatában kívánván megölni, minden erejükkel, meg nem hódolva harcolnak egymással, a mennybe jutnak.

(90) Amikor harcol, ne támadjon ellenségeire rejtett fegyverrel, sem szakállas, mérgezett, vagy tüzes végű fegyverrel. (91) Az igazak Törvényét felidézve ne öljön meg földön álló embert,⁷¹⁸ sem impotens embert, sem olyat, aki egymáshoz illeszti a két tenye-

⁷¹⁷ Más olvasatok szerint „a tanítónak” (*ácsárjé*), illetve „a Véda-tudósnak” (*srótrijé*).

⁷¹⁸ Ti. úgy, hogy ő maga harci szekéren harcol. Más értelmezésben „olyat, aki felmászott egy magaslatra”.

rét.⁷¹⁹ Ne ölje meg azt, akinek zilált a haja,⁷²⁰ sem azt, aki ül, vagy így beszél hozzá: „Rendelkezz velem!”, (92) ne öljön meg alvó, vértezet nélküli, mezítelen, és fegyvertelen embert, sem olyat, aki csak figyel a csatát anélkül, hogy részt venne benne; ne ölje meg azt, aki épp mással harcol, (93) sem azt, akinek gondja akadt a fegyverével, sem azt, aki bajban van, súlyosan megsérült, fél vagy eliszkol a csatából.

(94) Akit akkor öl meg az ellenség, amikor félelmében már sarkon fordult és eliramodott, az minden bűnt magára vesz, amit uralkodója valaha is elkövetett. (95) Azokat az érdemeket pedig, amelyeket a túlvilági boldogság elnyeréséért halmozott fel egy olyan illető, aki a csatában megfutamodva lelte halálát, ura mind elveszi tőle.

Hadizsákmány (96) Amit a harcos a csatában szerez – harci szekeret, lovat, elefántot, napernyőt, pénzt, gabonát, jószágot, nőket, mindenféle javakat és fémtárgyakat –, az mind az övé.⁷²¹ (97) A zsákmány legjavát a királynak kell adni – így szól a védikus előírás.⁷²² A király pedig ossza szét a katonák között mindazt, amit nem párharcban szereztek.

(98) Ezzel röviden ismertettem veletek a harcosok örök Törvényét. A *ksatrijának* nem szabad eltérnie e törvénytől, amikor ellenséget öl a csatában.

⁷¹⁹ A könyörgés, megadás gesztusa.

⁷²⁰ Talán mert menekülés közben kibomlott.

⁷²¹ Ahogy Médhátithi megjegyzi, a vers azokat a kivételeket sorolja fel, amelyeket a katona megtarthat a zsákmányból; a nemesfémek, a föld, az épületek, stb. a királyt illetik.

⁷²² A király előjoga, hogy mindenkinél előbb választ a zsákmányból. A szóban forgó védikus szöveghely a kommentátorok szerint Aitaréja-bráhma 3.21.

Kormányzás

(99) Vágyjon megszerezni, amit még nem szerzett meg; óvja meg minden igyekezetével, amit már megszerzett; gyarapítsa, amit megóvott; s ami gyarapodott, azt bízva rá az arra érdemesekre. (100) Ez a négy módja van az emberi életcélok beteljesítésének, gyakorolja hát őket minden nap helyesen és lankadatlanul. (101) Amit még nem szerzett meg, azt katonai erővel igyekezzék megszerezni; amit már megszerzett, azt éberséggel óvja; amit megóvott, azt előnyös befektetéssel gyarapítsa; ami gyarapodott, azt adományozás útján adja át.⁷²³

(102) Botját tartsa mindig felemelve,⁷²⁴ hatalmát szüntelenül fitogtassa, titkait gondosan rejtse el, és mindig járjon utána ellensége gyenge pontjainak. (103) Az egész világ reszket attól, aki mindig felemelve tartja botját – ezért valamennyi élőlényt a botjával kell hatalma alá vetnie. (104) Cselekedjék egyenesen, sohase fortélyosan, és saját biztonságáról mindig körültekintően gondoskodva ismerje ki ellensége fortélyait. (105) Ellensége nem ismerheti meg a gyenge pontját, neki azonban mindenáron ki kell tudnia ellensége gyengeségeit. Rejtse el terveinek elemeit, mint teknős a végtagjait,⁷²⁵ és őrizze saját sebezhetőségének titkát.

(106) Úgy töprengjen az ügyeken, mint a kócsag;⁷²⁶ úgy meneküljön, akár a nyúl; ami kell neki, azt úgy ragadja el, mint a farkas; és úgy támadjon, akár az oroszlán.

⁷²³ Más olvasat szerint „azt bízva az arra érdemesekre”.

⁷²⁴ A felemelt bot utalhat a hadsereg készenlétben tartására, illetve az igazságszolgáltatásra is.

⁷²⁵ Az *anga* szó egyszerre jelent „végtagot”, illetve utal az öt *mantrán*-gára: 1. műveletek megkezdésének módjai, 2. emberi és anyagi háttér, készletek, 3. hely és idő felosztása, 4. a bajok elhárítása, 5. a feladat sikeres végrehajtása (cf. Arthasásztra 1.15.60).

⁷²⁶ A kócsag mozdulatlanul áll a vízben, mintha elmélkedne, és így csap le a közelébe úszó halakra.

(107) Akik hódítása során az útjában állnak, azokat egytől egyig hajtsa uralma alá a békés megegyezéssel kezdődő módszerekkel.⁷²⁷ (108) Ha az első három módszertől⁷²⁸ nem hódolnak be, győzze le őket katonai erővel s annak rendje és módja szerint hajtsa őket az uralma alá. (109) A békés megegyezés és a többi három módszer közül a birodalom kiterjesztése érdekében a tudósok mindig a békét, illetve a háborút javasolják.

(110) A királynak úgy kell megvédenie birodalmát, és elpusztítania ellenségeit, ahogy a saraboló kitépi a gyomot és megóvja a gabonát. (111) Az az uralkodó, aki balgaságból kíméletlenül sanyargatja birodalmát, rokonaival együtt hamar megfosztatik a hatalmától is meg az életétől is. (112) Miként az élőlények élete elfogy a test sanyargatásától, úgy fogy el a királyok élete is a királyság sanyargatásától.

(113) Királyságának kormányzásában mindig ezt az előírást kövesse, mert ha az uralkodó helyesen kormányozza királyságát, akkor könnyen boldogul.

Az állam megszervezése

Falvak, városok igazgatása (114) A királyság megóvásának érdekében két, három, öt, vagy száz falvanként⁷²⁹ állítson fel egy-egy jól felügyelt csendőrséget. (115) Nevezzen ki előljárókat az egyes falvak élére, s egyet-egyét minden tíz, húsz, száz, illetve ezer falu élére.

(116) A faluban felmerülő problémákat sorrendben a falu előljárója a tíz falu előljárójának jelentse személyesen, az a húsz falu

⁷²⁷ A másik három módszer az ajándékadás, a viszálykeltés (az ellenség sorai között) és a háború (cf. 7.198–200). A Pancsatantra és a Hitópadésa híres meséi e módszerek illusztrálására születtek.

⁷²⁸ Békés megegyezés, ajándékadás, viszálykeltés.

⁷²⁹ Kullúka értelmezésében „két-, három- vagy ötszáz falvanként”.

előjárójának jelentsen, (117) a húsz falu előjárója számoljon be mindenről a száz falu előjárójának, a száz falu előjárója pedig személyesen jelentsen az ezer falu előjárójának.⁷³⁰

(118) A falu előjárója⁷³¹ vételezhet magának abból az ételből, vízből, tűzifából, miegyéből, amit a falu lakói minden nap kötelesek beszolgáltatni a királynak. (119) A tíz falu előjárója egy *kula*⁷³² haszonélvezetére jogosult, a húsz falu előjárója ennek ötszörösére, a száz falu előjárója egy faluéra, az ezer falu előjárója pedig egy városéra.

A tisztviselők ellenőrzése (120) A falvakkal kapcsolatos ügyeket, és egyéb ügyeket is⁷³³ a király egy másik megbízható tisztviselője ellenőrizze éber körültekintéssel.

(121) Minden egyes városba nevezzen ki egy mindenre gondot viselő felügyelőt, előkelő családból származót, akinek tiszteletet parancsoló a megjelenése, akár egy bolygónak a csillagok között.

(122) Ez a felügyelő az összes tisztviselőt mindig személyesen látogassa sorra, és helyi kémek útján alaposan vizsgálja ki az alájuk tartozó körzetekben kifejtett tevékenységüket. (123) Mert bár a nép megóvására kaptak kinevezést, a király embereiből bizony gyakorta szélhámosok lesznek, akik joggatlanul elharácsolják mások tulajdonát – az ilyenektől meg kell óvnia alattvalóit. (124) A király semmizze ki azokat a hitvány tisztviselőket, akik megrövidítik a saját ügyeiket intéző embereket,⁷³⁴ és száműzze őket a birodalomból.

⁷³⁰ Olyan problémákról van szó, amelyeket a jelentést tevő nem tud maga megoldani, pl. az adófizetés megtagadása (komm.).

⁷³¹ *Grámika*, a modern észak-indiai nyelvekben *pátíl* a neve, a középkori feliratokban *pattakíla* vagy *grámakúta*.

⁷³² A szó jelentése „család”, illetve akkora földterület, amennyinek a műveléséből egy család megél. A kommentárok szerint ez tizenkét ökörrel felszántható földterületnek felel meg.

⁷³³ Pl. egymás közti vitáikat (Nárájana).

⁷³⁴ A kommentátorok szerint itt a megvesztegethető, korrump bírákról van szó.

Bérek (125) Az alkalmazásában álló nőknek⁷³⁵ és szolgálknak⁷³⁶ a király biztosítson napi járadékot, figyelembe véve az általuk betöltött posztot és a munkájukat. (126) Egy *pana* fizetést adjon annak, aki alantas munkát végez, s hatot annak, aki magasabb pozícióban dolgozik;⁷³⁷ adjon továbbá hathavonta egy rend ruhát és minden hónapban egy *dróna*⁷³⁸ gabonát.

Adó- és vámrendszer

(127) Miután ellenőrizte a vételt és az eladást, az útvonalat, az ellátást a többi költséggel egyetemben,⁷³⁹ valamint a biztonságos szállítás költségeit, szabjon ki adót a kereskedőkre.

(128) A király beható vizsgálatot követően⁷⁴⁰ mindig úgy gondoskodjon az adók begyűjtéséről országában, hogy mind ő, mind a munkát végző emberek részesüljenek a munka hasznából. (129) Miként a piócák, a borjak meg a méhek apránként fogyasztják el táplálékukat, úgy kell a királynak is beszedenie alattvalóitól az éves adót: apránként. (130) A királyt illeti a jószág és az arany ötvened része, továbbá a gabona nyolcad, hatod vagy tizenketted része. (131) További hatodrészt illeti meg a fákból, húsból, mézből, tisztított vajból, illatszerekből, gyógynövényekből, fűszerekből, virágokból, gyökerekből és gyümölcsökből, (132) levelekből, zöldegekből, füvekből, bőrökből, nádból, agyagedényekből és mindenből, ami kőből készült.

⁷³⁵ Pl. akik a palota belső termeiben dolgoznak (Médhátithi).

⁷³⁶ Pl. akik a hordszékét viszik (Médhátithi).

⁷³⁷ A *panáról* lásd 8.136.

⁷³⁸ Ez kb. 9.5 kilogrammnak felel meg (cf. 8.135).

⁷³⁹ Az alkalmazottaknak adott ellátásról van szó. Médhátithi olyan dolgokat sorol fel, mint rizs, liszt, zöltség, vaj, lencse, tűzifa, stb.

⁷⁴⁰ Vagyis meg kell vizsgálnia, milyen körülmények között élnek az emberek, milyen anyagi lehetőségeik vannak, és azt is figyelembe kell vennie, nem pusztított-e éhínség vagy járvány, mely esetekben az adót minimalizálni kell.

(133) A Véda bölcselőjét a király még akkor se adóztassa meg, ha a halál küszöbére ért, s nem fordulhat elő, hogy egy birodalmában élő Véda-bölcset éhség gyötörjön. (134) Mert ha egy Véda-bölcs éhezik a király birodalmában, akkor hamarosan az ország is ugyanattól az éhségtől fog szenvedni. (135) Miután meggyőződött tudásáról és életviteléről, találjon törvényes megélhetési lehetőséget a számára, és minden módon óvja őt, akár az apa édesfiát. (136) Ha egy Véda-bölcs a király védelmét élvezve nap mint nap erényes tevékenységet végez, ez meghosszabbítja a király életét, s gyarapítja vagyonát és birodalmát.

(137) Azoktól az országában élő közemberektől, akik kereskedelemről élnek, a király évente szedjen be valamit, amit adóként lehet elkönyvelni. (138) Az iparosokat, kézműveseket és a kétkézi munkából élő *súdrá*kat havi egy nap munkára kötelezze az uralkodó.⁷⁴¹

(139) Ne vágja el saját gyökereit és a másokét kapzsisággal,⁷⁴² mert ha elvágja a saját gyökereit, azzal önmagának és nekik is árt.⁷⁴³

Peres ügyek

(140) Miután megvizsgált egy ügyet, az uralkodó legyen szigorú is és engedékeny is. Komoly megbecsülést vív ki magának az a király, aki szigorú is és engedékeny is.

(141) Ha belefáradt az alattvalók ügyeinek intézésébe, jelöljön ki erre a posztra egy főminisztert, aki ismeri a Törvényt, okos, fegyelmezett és előkelő családból származik.

⁷⁴¹ Vagyis havonta egy napot a királynak dolgozzanak.

⁷⁴² Tehát ne adóztassa túl a népet. Médhátithi értelmezésében saját gyökereit az uralkodó akkor vágja el, ha nem szedi be az adót, másokét pedig akkor, ha túlzásba esik az adószedésnél.

⁷⁴³ Ha üres a kincstár, amikor háború tör ki, akkor a király nem tudja megvédeni az országot, így szenvedést okoz az alattvalóinak (Médhátithi).

Az alattvalók védelme

(142) Miután ily módon valamennyi teendőjének eleget tett, odaadón és éberén védelmezze alattvalóit. (143) Ha útonállók jajveszékkelő alattvalókat hurcolnak el birodalmából, miközben sem ő, sem emberei nem mozdítják a kisujjukat sem, akkor nem élő ember ő, hanem halott. (144) A *ksatrija* számára az alattvalók megvédelmezése a legfőbb kötelesség – a megadott haszon élvezete⁷⁴⁴ e törvényhez köti a királyt.

Délelőtti tennivalók

(145) Az utolsó őrségváltáskor⁷⁴⁵ keljen fel, összeszedett elmével végezze el a tisztálkodást, mutasson be tűzáldozatot, fejezze ki tiszteletét a *bráhma*áknak, majd vonuljon be kedvező jegyekkel ellátott gyűléstermébe.

(146) Ott tartózkodva üdvözölje alattvalóit, majd bocsássa útjukra őket, s miután az alattvalók mind elmentek, tanácskozzék minisztereivel.

A tanácskozás helyszíne (147) Hegyre vagy magas teraszra felhágva, néptelen vidéken, erdőben vagy kopár helyen tanácskozzon velük tanúk nélkül. (148) Ha kívülálló összeesküvők nem tudják ki a terveit, akkor az uralkodó a föld összes javait élvezni fogja, még ha kincstára épp ürességtől kong is.

(149) A tanácskozás idejére távolítsa el a bolondokat, némákat, vakokat, süketeket, az állatokat,⁷⁴⁶ az öregembereket, a nőket,

⁷⁴⁴ Az adókról van szó, amelyeket a király kap alattvalóitól cserébe azért, hogy védelmet biztosít a számukra.

⁷⁴⁵ *Jáma*. Egy *jáma* hossza három óra. Másképp számítva a király a *bráhma* *muhúrta* alatt kel fel, amikor még négy *muhúrta* (4 × 48 perc) van az éjszakából.

⁷⁴⁶ Például a papagájokat, mert kifecsegetik a titkokat (komm.).

a barbár idegeneket, a betegeket és a nyomorékokat. (150) Figyelen erre, mert ezek a hitvány emberek és az állatok, de különösképp a nők leleplezhetik terveit.

(151) Délidőben vagy éjfélkor, amikor nyugodt és kipihent, minisztereivel együtt vagy egymagában töprengjen el az Erényességről, a Jólétről és a Gyönyörről; (152) arról, hogy miként lehet elérni ezeket az egymásnak ellentmondó célokat; merengjen el lányai férjhez adásáról és fiúgyermekének megvédelmezéséről; (153) követek kiküldetéséről; félbehagyott teendőinek bevégzéséről; a női lakosztályban történekekről; a kémek elvégzett munkájáról; (154) mind a nyolc teendőről;⁷⁴⁷ töprengjen el hosszasan az ötökről;⁷⁴⁸ a személye iránt táplált szeretetről és hűtlenségről; a királyok körének viselt dolgairól; (155) az ütközőállam⁷⁴⁹ királyának tevékenységéről; a hódítani vágyó király tetteiről; a semleges király viselkedéséről; és töprengjen el igen alaposan az ellenségéről.

A királyok köre (156) Röviden ezek az alkotóelemek teszik ki a szomszédos királyok körének alapját. Rajtuk kívül még van további nyolc, s így a hagyomány szerint összesen tizenketten

⁷⁴⁷ A kommentátorok különböző listákat adnak meg e nyolc teendőre vonatkozóan. Legtöbbször a következő nyolc tevékenységet jelölik meg: bevétel, kiadás, elbocsátás (főleg a rossz tisztviselőké), a korrupció megakadályozása, a Törvény helyes értelmezésének megvitatása, peres ügyek lebonyolítása, büntetés és vezeklés előírása a bűnösök számára. Médhátithi egyik listája a következő: kereskedelem, hidak és töltések építése, erődök építése, erődök karbantartása, elefántok befogása, bányászat, lakatlan területek betelepítése, erdőirtás.

⁷⁴⁸ Az emberek azon öt csoportjáról van szó, akiket kémekként lehet alkalmazni: csalók, fogadalmaikat megszegett aszkéták, nélkülöző családfenntartók, elszegényedett kereskedők és ál-remeték.

⁷⁴⁹ A hódítani vágyó király és ellensége között fekvő állam.

vannak.⁷⁵⁰ (157) Meg még öt, amelyet sorban tanácsosnak, birodalomnak, erődnek, vagyonnak és hadseregnek neveznek. Ezek minden egyes uralkodóhoz hozzákapcsolhatók, így a végeredmény hetvenkettő.⁷⁵¹

(158) Közvetlen szomszédját tekintse az ellenségének, és ellenségének segítőtjét szintúgy. Ellenségének közvetlen szomszédja neki a szövetségese, azt pedig, akinek e kettőn túl van a birodalma, semlegesnek kell tekinteni. (159) Mindőjüket hajtsa uralma alá békés megegyezéssel, illetve a többi módszer⁷⁵² segítségével – külön-külön és együttesen is alkalmazva e módszereket –, valamint bátorsággal és politikával.

Stratégia (160) Mindig vegye fontolóra a hatféle stratégiát: a szövetségkötést, a háborút, a támadást,⁷⁵³ a kivárást,⁷⁵⁴ a kettős hadviselést⁷⁵⁵ és a védelemért folyamodást. (161) Miután szövetséget kötött riválisával vagy háborút indított ellene, mérje fel alaposan, mi a teendő, s aztán alkalmazza a kivárást vagy a támadás stratégiáját, folytasson kettős hadviselést vagy folyamodjon védelemért.

(162) A királynak tudnia kell, hogy kétféle módja van a szövetségkötésnek és a háborúnak, a támadásnak és a kivárásnak, a ket-

⁷⁵⁰ Az indiai hagyomány területi alapon osztja fel az uralkodókat szövetségesekre és ellenségekre. A közvetlen szomszéd mindig ellenség, a közvetlen szomszéd szomszédja azonban szövetséges, lévén ő az ellenség ellensége, és így tovább. Ez a rendszer a semleges és ütköző birodalmak uralkodóival egészül ki. Mindezt koncentrikus körökkel ábrázolják, a legbelső körben a vonatkozási pontot jelentő uralkodóval.

⁷⁵¹ Mind a tizenkét fent említett uralkodó birodalmának öt alkotóeleme van ($12 \times 5 = 60$), s ehhez jön még hozzá a tizenkét uralkodó.

⁷⁵² Lásd a 107. vershez írt jegyzetet.

⁷⁵³ Vagy „[a sereg] vonulását”.

⁷⁵⁴ Vagy „[a sereg] helyben maradását”.

⁷⁵⁵ A *dvaiddhíbháva* kifejezés pontos jelentése nem teljesen világos. Uthalhat a hadsereg kettéosztására, vagy esetleg arra, hogy a király egyik ellenségével békét köt, míg a másikkal háborúzik.

tős hadviselésnek s a védelemért folyamodásnak. (163) A szövetségnek két fajtája van: amikor a király serege a szövetséggel együtt vonul csatába, illetve amikor nem. Az előbbi a jelenben hoz eredményt,⁷⁵⁶ az utóbbi a jövőben.⁷⁵⁷ (164) A hagyomány szerint két típusa ismert a háborúnak: amikor a király saját elhatározásából, saját céljai elérése végett indít háborút – akár időszerűen, akár időszerűtlenül; illetve amikor szövetséges kezdeményez háborút.⁷⁵⁸ (165) A támadás két típusa: amikor a király egyedül indít támadást, mert váratlanul olyan helyzet állt elő, amely nem tűr halasztást; és amikor szövetségesével együtt támad. (166) A hagyomány szerint két típusa ismert a kivárásnak: amikor a király a balsors vagy korábbi tettei okán fokozatosan veszít erejéből, illetve amikor szövetséges kívánságának tesz eleget. (167) Akik ismerik a hatféle stratégia előnyeit, azt mondják, a kettős hadviselésnek két típusa van: amikor a hadsereg, illetve amikor az uralkodó marad helyben, hogy így valósítsa meg terveit.⁷⁵⁹ (168) A hagyomány szerint a védelemért folyamodásnak két típusa van: amikor ellenségei szorongatják, s csak így érheti el céljait, illetve amikor hírnevet kíván szerezni magának az igazak között.⁷⁶⁰

⁷⁵⁶ Az eredmény a közös erővel megtámadott ellenség behódolása.

⁷⁵⁷ Ebben az esetben a szövetséges uralkodók más-más ellenséget támadnak, s a külön hadjáratok egy nagyobb terv részét képezik.

⁷⁵⁸ A szövetséges támadásával legyengíti a közös ellenséget, s ezzel ideális célponttá teszi a király számára. Más olvasat szerint: „illetve amikor megtámadták a szövetségesét”.

⁷⁵⁹ A kétarcú politika lényege a megtévesztés. A sereg egy része – vagy az uralkodóval együtt, vagy nélküle – hátramarad, miközben a sereg másik része megindítja a támadást.

⁷⁶⁰ A második fajta védelemkérés (*szádbusu vjapadésah*) értelmezésére több megoldás is született mind a középkori kommentároknak, mind a modern szakirodalomban. Médhátithi például először is a „derék emberek között” kifejezést a „védelemért folyamodáshoz” kapcsolja, a *vjapadésát* pedig „elismertséggé, státuszként” értelmezi, vagyis hogy az erősebb uralkodó védeneként a gyengébb el tudja kerülni a zaklatásokat.

(169) Ha a jövőben bizonyosan övé lesz a nagyobb hatalom, a jelenben pedig csekély kára származik belőle, akkor folyamodjon a szövetségkötés stratégiájához. (170) Ha úgy véli, hogy valamennyi alattvalója tökéletesen elégedett, ő maga pedig hatalmas csúcsán van, akkor fogjon háborúba. (171) Ha úgy látja, hogy katonái vígak és erősek, az ellenség katonái viszont nem azok, akkor indítson támadást ellensége ellen. (172) Ha azonban háttasállatok és gyalogság tekintetében gyenge, akkor ügyeljen rá, hogy a kivárás stratégiáját alkalmazza, s közben igyekezzék fokozatosan megbékíteni ellenségeit. (173) Ha a király úgy ítéli meg, hogy ellensége mindenféle tekintetben erősebb nála, akkor ossza ketté seregét, és így valósítsa meg a célját. (174) Ha az ellenséges csapatok játszva meg tudnák sebezni, akkor keressen mihamarabb menedéket egy erős, igazságos királynál. (175) Ha ez a király saját alattvalóit és az ellenség katonáit is képes kordában tartani, szolgálja őt minden igyekezetével szüntelen, akár a tanítómesterét. (176) Ha azonban úgy látja, hogy még ebben a helyzetben is kára származik abból, hogy menedékért folyamodott,⁷⁶¹ akkor habozás nélkül vesse bele magát a jó harcba.⁷⁶² (177) A politika tudományában jártas uralkodónak úgy kell élnie a módszerekkel,⁷⁶³ hogy szövetségesei, ellenségei és az irányában semleges királyok ne bírjanak fölébe kerekedni.

(178) Töprengjen el azon, hogy tettei milyen azonnali és későbbi következményekkel járnak, s az igazsághoz híven idézze fel múltbéli tetteinek erőnyeit és hibáit. (179) Ha ismeri tetteinek jövőbeni jó és rossz következményeit, gyors döntéseket hoz a jelenben, és tudja, mit mulasztott el a múltban, akkor ellenségei nem tudják majd legyőzni.

⁷⁶¹ Médhátithi értelmezésében: ha úgy látja, hogy a menedéket nyújtó király nem viseltetik iránta jóindulattal, bár ő erre semmivel sem szolgált rá.

⁷⁶² „Jó harc”, *szujuddha*: jó, mert a győztes hatalmat és gazdagságot szerez, a csatában elesett hős pedig a mennybe jut (komm.).

⁷⁶³ Lásd a 107. vershez írt jegyzetet.

(180) Mindent úgy kell intéznie, hogy szövetségesei, ellenségei és a semleges királyok ne tudjanak fölébe kerekedni – ez a politika veleje.

Háború (181) Ha az uralkodó csatát indít az ellenség országa ellen, a következő módon vonuljon ellensége erődített székelye felé: (182) Márgasírsa áldásos havában⁷⁶⁴ induljon csatába az uralkodó, vagy Phálguna,⁷⁶⁵ esetleg Csaitra⁷⁶⁶ hónapban, a sereg felkészültségétől függően. (183) De máskor is csatába indulhat, amennyiben biztos győzelem ígérkezik, vagy ha ellensége szorult helyzetbe került.

(184) Előbb hátországában készüljön fel, gondoskodjon a hadi ellátmányról előírás szerint, biztosítson bázist,⁷⁶⁷ és küldjön ki kémeket a megfelelő módon. (185) Majd miután járhatóvá tette a háromféle utat⁷⁶⁸ és biztosította seregének hat hadosztályát,⁷⁶⁹ induljon útnak fegyelmezett menetben, hadrendbe felsorakozva az ellenség erődítménye felé.

(186) Óvakodjon az olyan szövetségestől, aki titokban lepakolt az ellenséggel, meg az olyantól is, aki korábban átállt az ellenség oldalára, de később visszatért, mert az ilyen a létező legveszedelmesebb ellenség.

⁷⁶⁴ November-december. „Áldásos”, mert ilyenkor bőségesen van takarmány és szárazak az utak (komm.).

⁷⁶⁵ Február-március.

⁷⁶⁶ Március-április. Mindhárom időszak kívül esik az esős évszakon.

⁷⁶⁷ A „bázis” egyes kommentátorok szerint az ellenségtől átállt szolgákat jelenti, mások szerint az ellenséges területen létesített katonai táborn.

⁷⁶⁸ Száraz területen, vizes területen és erdőben vagy falvakon, erdőn és hegyen át vezető utakról van szó.

⁷⁶⁹ A négy hadosztály (elefántosok, lovasok, harci szekerek és gyalogság), valamint a hadvezér és a kétkezi munkát végzők. Más értelmezés szerint nem a hadosztályokról van szó, hanem a hatféle hadseregről – állandó hadsereg, zsoldossereg, céhekből verbuvált sereg, szövetséges sereg, az ellenségtől dezertált sereg, erdei vademberekből verbuvált sereg.

(187) Vonuljon bot, szekér, vaddisznó, krokodil, tű vagy Garuda-madár⁷⁷⁰ alakzatba rendeződve.⁷⁷¹ (188) Mindig abban az irányban szélesítse ki a sereget, amerről a támadás várható, ő maga pedig mindig a lótusz-alakzat⁷⁷² közepén helyezkedjen el. (189) Parancsolja meg a hadvezérnek és a tábornoknak, hogy minden irányt figyeljenek, s azt az irányt jelölje ki elülső iránynak, amerről a támadás várható. (190) Helyezzen minden oldalra megbízható emberekből álló egységeket, akik tartani tudják a pozíciójukat, jól értenek a harchoz, bátrak, hűségesek, s akikkel előre egyeztetett jeleket váltanak majd. (191) A kis sereget vonja össze, a nagyot szélesítse ki, amennyire csak kívánja; vagy rendezze katonáit tű- vagy mennykő-alakzatba⁷⁷³ és így küldje őket a csatába. (192) Sík vidéken harci szekerekkel és lovakkal harcoljon, vizes területen hajókkal és elefántokkal, bozótos-fás területen nyíllal, lapos vidéken karddal-pajzssal. (193) Az első csatasorba mindig

⁷⁷⁰ Mítikus madár, Visnu hátságállata.

⁷⁷¹ A hadsereg alapfelállása (bot alakú hadrend) a következő: elöl áll a tábornok, hátul a hadvezér, középen a király. A sereget mindkét oldalról elefántosok és lovasok védik. Ezt az alapfelállást akkor alkalmazzák, ha egyszerre több irányból érkezik a támadás. Amennyiben a támadás hátulról jön, a sereg elülső része összeszűkül, hátulsó része pedig kiszélesedik (szekér alakú hadrend). Oldalról érkező támadás esetén a sereg középső része szélesedik ki (vaddisznó alakú hadrend). Ennek módosított változata a Garuda-alakú hadrend, amikor a sereg középső részét még jobban kiszélesítik. Ha az ellenség előlről és hátulról is támad, a sereg elülső és hátulsó része kiszélesedik, a középső rész összeszűkül (krokodil-alakú hadrend). Előlről érkező támadáskor a sereg egyetlen hosszú, keskeny vonalba fejlődik fel (tű alakú hadrend). További részletek: Arthasásztra 10.5–6.

⁷⁷² Itt a király középen foglal helyet, hogy védve legyen, s körülötte helyezkednek el a katonák koncentrikus félkör-alakzatban.

⁷⁷³ A mennykő alakú hadrendnél a sereg három külön egységben áll fel.

a kuruk, matszják, pancsálák, és suraszénák földjéről⁷⁷⁴ származó katonákat állítsa, valamint a magasakat és a fürgéket. (194) Rendezze seregét alakzatba, azután buzdítsa a katonákat és tartsa szemmel őket; tanulmányozza viselkedésüket akkor is, amikor az ellenség egységeivel harcolnak.

(195) Miután körülzárta az ellenséget, tartsa ostrom alatt, fossza ki birodalmát, és lankadatlanul pusztítsa takarmány-, étel-, víz- s tűzifa-tartalékát. (196) Továbbá rombolja szét a víztározókat, földsáncokat és árkokat, indítson váratlan támadásokat, és éjszakánként tartsa rettegésben az ellent. (197) Lázítsa fel, akit csak lehet, figyelje éberén az ellenség tevékenységét, s ha szerencsés előjeleket kap, indítsa meg a támadást győzni vágyón, félelem nélkül.

(198) A békés megegyezés, az ajándékadás és a viszálykeltés módszerét együtt vagy külön-külön alkalmazva igyekezzék ellenségei fölébe kerekedni, sohasem háborúval. (199) Mert a tapasztalat azt mutatja, hogy a hadviselő felek számára nem biztos sem a győzelem, sem a vereség, ezért kerülje el a háborút. (200) Ha egyik sem válik be a fent említett három módszer közül, akkor harcoljon olyan felkészülten, hogy biztos legyen a győzelem.

Győzelem esetén (201) A győzelmet követően hódoljon az isteneknek és az igaz bráhmanáknak,⁷⁷⁵ adományozzon kiváltságokat,⁷⁷⁶ s hirdessen amnesztiát.

(202) Miután kiderítette mindöjük egybehangzó óhaját, ültessen valakit a trónra a legyőzött király családjából,⁷⁷⁷ és kössön

⁷⁷⁴ Kuruksétrá: a mai Delhi környéke; a matszják a mai Rádzsaszthán területén éltek; a pancsálák Kanauzds (régiben Kánjakubdzsa) vidékén; a suraszénák Mathurá környékén.

⁷⁷⁵ A legyőzött ország isteneinek és bráhmanáinak.

⁷⁷⁶ Elsősorban adómentességet, illetve azt élvező föld- és egyéb adományokat templomoknak és bráhmanáknak.

⁷⁷⁷ Mielőtt tehát kinevezné az új királyt, meg kell kérdeznie a helyiek, kit kívánnak az uralkodói székben látni.

vele egyezményt. (203) Azokat a törvényeket tegye irányadóvá, amelyeket a helyiek addig is követtek, és értékes ajándékokkal tisztelje meg az új királyt s annak főembereit. (204) A vágyott dolgok mások számára kellemetlen elvétele, illetve szívesen vett odaajándékozása egyaránt dicséretes, amennyiben a megfelelő időben történik.

(205) Ezen a világon valamennyi tett isteni és emberi tényezőktől függ.⁷⁷⁸ E kettő közül azonban az isteni tényező kifürkészhetetlen, s csak az emberi tényezővel kapcsolatban lehetséges a cselekvés.⁷⁷⁹

További tudnivalók a stratégiáról (206) Vagy⁷⁸⁰ – felismervén, hogy a szövetséges, az arany és a föld a három jutalom –, dolgozzon ki vele⁷⁸¹ együtt békeegyezményt, s miután ez megtörtént, térjen haza.⁷⁸² (207) Miután a körülötte elhelyezkedő királyok tekintetében számításba vette hátsó szomszédját meg annak a hátsó szomszédját,⁷⁸³ arassa le a hadjárat gyümölcsét, akár az immáron szövetségesévé avanszált királytól, akár a továbbra is ellenségként viselkedőtől.

(208) Ha aranyat vagy földet szerez az uralkodó, az sem gazdagítja meg úgy, mint mikor biztos szövetségesre lel, aki még ha a jelenben gyenge is, a jövőben hasznára lehet. (209) Abból lesz

⁷⁷⁸ Azaz a sorstól és a *karmától* (az előző életben elkövetett tettek következményétől).

⁷⁷⁹ Hogy miféle „cselekvés” lehetséges, azt a kommentátorok különféleképpen értik: van, aki „körültekintő megvizsgálást”, mások „helyrehozó tevékenységet” értenek alatta.

⁷⁸⁰ Itt visszakanyarodunk a háborúzáshoz, amire a vers alternatívát kínál.

⁷⁸¹ A rivális uralkodóval.

⁷⁸² Vagyis ha az ellenség hajlandó szövetségre lépni, adót fizetni és bizonyos nagyságú területet átengedni, a király békét köthet vele és hazatérhet anélkül, hogy háborúzott volna.

⁷⁸³ A király „hátsó szomszédja” potenciális ellenség, annak hátsó szomszédja pedig potenciális szövetséges.

a jó szövetséges, aki tiszteli a Törvényt és hálás a neki tett szíves-
ségekért, akinek az alattvalói elégedettek, aki hűség, elképze-
lései kivitelezésében töretlen, és tevékeny.⁷⁸⁴

(210) Az eszes, jó családból való, merész, furfangos, gáláns, hálás természetű és eltökélt ember a bölcsek szerint igen veszélyes ellenség. (211) *Árjához* méltó viselkedés, emberismeret, bátorság, együttérzés és szüntelen nagylelkűség – e tulajdonságok jellemzik a semleges királyt.

(212) Ha érdeke úgy kívánja, a király habozás nélkül hagyja maga mögött a földjét, még akkor is, ha az békés, mindig gazdag termést hoz, és hízik rajta a jószág. (213) Óvja vagyonát, mert jöhetnek még ínséges idők, óvja feleségét akár a vagyona árán is, s óvja önmagát akár felesége és vagyona árán is. (214) Ha az eszes ember azt látja, hogy valamennyi csapás egyszerre sújt le rá, alkalmazza az összes módszert együtt és külön-külön is. (215) A módszer alkalmazójára,⁷⁸⁵ a módszer alkalmazásának céljára és az összes módszerre együtt – e háromra támaszkodva törekedjen a sikerre.

Délutáni teendők

(216) Miután a király mindezt ily módon megtanácskozta minisztereivel, tornázzék, majd fürödjön meg, és déltájban vonuljon át magánlakosztályába ebédelni.

(217) Ott aztán egyen abból az ételből, amelyet hű, az időzítést jól ismerő,⁷⁸⁶ megvesztegethetetlen szolgálai előzetesen alaposan megvizsgáltak, s miközben eszik, a szolgák recitáljanak méreg-

⁷⁸⁴ Ha a *laghu* szót nem „tevékenynek” fordítjuk, „gyengének” is érthetjük, ekkor az előző vers gondolatmenete folytatódna: „[még ha] gyenge [is]”.

⁷⁸⁵ Vagyis saját magára, illetve a miniszterekre.

⁷⁸⁶ Az idő ismerete itt az ételekre vonatkozik – a szolgáknak tudniuk kell, milyen sorrendben kell felszolgálni az egyes fogásokat.

űző *mantrákat*. (218) Az összes tulajdonában lévő tárgyat tisztítsa meg méreg-semlegesítő szerekkel, és sose felejtse el hordani a mérregűző drágaköveket. (219) Nők, akiket előzetesen megvizsgáltak, és átkutatták ruháikat s ékszereiket, álljanak odaadóan a rendelkezésére legyezőkkel, vízzel és illatszerekkel.

(220) Hasonló óvintézkedésekre van szükség járműveit, ágycát, ülőhelyét és ételét, valamint fürdőjét, a teste ápolására szolgáló kellékeket és ékszereit illetően is.

(221) Evés után szórakozzon a nőekkel magánlakosztályában, majd miután kellemesen kikapcsolódott, időben térjen vissza az államügyekhez. (222) Öltse fel királyi ékeit, aztán újra szemlélje meg a katonákat, valamennyi járművet, meg a fegyvereket, harci díszeket.

Esti teendők

(223) Az alkonyati szertartást követően öltözzön fegyverbe, és a palota belső termében hallgassa meg, mit intéztek titkos ügynökei és kémei. (224) Azután menjen át egy másik belső terembe, bocsássa útjukra őket,⁷⁸⁷ majd nőktől⁷⁸⁸ kísérvé vonuljon át magánlakosztályába étkezni. (225) Ott aztán újfent egyék egy keveset, miközben zenével mulattatják, majd idejében vonuljon vissza, hogy kipihenten ébredjen.

(226) Ezt a napirendet kell követnie az uralkodónak, ha egészséges. Ha azonban beteg, akkor minden teendőt tisztviselőire ruházhat.

⁷⁸⁷ Miután ellátta őket az új utasításokkal.

⁷⁸⁸ Valószínűleg női testőrökről van szó.

A bíróság

(1) A peres ügyek kivizsgálása végett az uralkodó *bráhmanák* és a tanácsadásban járatos miniszterek kíséretében vonuljon be illően a bírósági terembe.⁷⁸⁹ (2) Ott aztán ülve vagy állva,⁷⁹⁰ jobb karját szabadon hagyva,⁷⁹¹ cicomátlan öltözéket és ékszereket viselve vizsgálja ki a pereskedők ügyeit (3) nap mint nap a helyi szokásokkal s a törvénykönyvekben foglaltakkal összhangban, külön-külön minden egyes ügyet, amely a tizennyolc peralap valamelyikéhez tartozik.

A peralapok

(4) Ezek közül⁷⁹² az első (I) az adósságok ki nem egyenlítése; (II) letétek; (III) tulajdonjog nélkül történő eladás; (IV) társulások; (V) ajándékok visszatartása; (5) (VI) bérek visszatartása; (VII) szerződészegés; (VIII) adás-vételtől való visszakozás; (IX) a gazda és a jószággondozó közti viták; (6) (X) határviták; (XI) tettlegesség; (XII) szóbeli inzultus; (XIII) lopás; (XIV)

⁷⁸⁹ Amint azt Bhárucsi megjegyzi, bár a *dharma* értelmezése és tanítása végső soron a *bráhmanák* feladata, a peres ügyek tárgyalásában a par excellence *ksatrija*, vagyis a király szerepe a meghatározó, mivel ő rendelkezik az alattvalók megvédelmezéséhez, illetve a véteksek megbüntetéséhez szükséges anyagi és hatalmi eszközökkel.

⁷⁹⁰ Az aszkéták, illetve *bráhmanák* ügyeiben (Bhárucsi), vagy a jelentősebb ügyek esetében (Médhátithi) állva.

⁷⁹¹ Cf. 4.58.

⁷⁹² Itt a tizennyolc peralap felsorolása következik.

erőszak; (XV) nők ellen elkövetett szexuális bűncselekmények; (7) (XVI) a házastársakra vonatkozó előírások; (XVII) az örökség felosztása; illetve (XVIII) szerencsejáték és fogadás. Ezen a világon erre a tizennyolc alapra épülhet fel a per.

(8) A többnyire ezekben az ügyekben vitában állók számára az uralkodó az örök Törvényre támaszkodva hozzon ítéletet.⁷⁹³

Az ügymenet

Bírák (9) Ha a király nem maga vizsgálja ki az ügyet, akkor nevezzen ki e feladatra egy bölcs *bráhmanát*. (10) Ez a *bráhmana* három ülnök társaságában lépjen be a bírósági főterembe, s ülve vagy állva vizsgálja ki a király elé hozott ügyeket. (11) Azt a helyet, ahol három, a Védát jól ismerő *bráhmana* meg egy, a király által kinevezett bölcs tisztviselő foglal helyet, Brahmá bíróságának nevezik.⁷⁹⁴

Az igazság keresése (12) Ha a törvény a törvénytelenység által megsebezve a bíróságra érkezik, s a bírák nem távolítják el belőle a nyilat, akkor az őket is megsebzi. (13) Az ember vagy ne lépjen be a bírósági terembe, vagy csak az igazat mondja. Akár hallgat, akár hazudik: bűnt követ el. (14) Ha a bírák tétlenül nézik, amint a törvénytelenység elpusztítja a törvényt, a hazugság pedig az igazságot, akkor ők maguk is elpusztulnak. (15) Az elpusztított törvényesség pusztít, a megvédett törvényesség megvéd. Ezért nem szabad elpusztítani a törvényességet, nehogy az elpusztított törvényesség öljön meg minket.⁷⁹⁵ (16) Mert a Magasztos Tör-

⁷⁹³ Vagyis ne kövesse apja vagy nagyapja helytelen döntéseit mint precedenseket (Bhárucsi).

⁷⁹⁴ Brahmá istent hagyományosan négy fejjel ábrázolják.

⁷⁹⁵ Ezt a figyelmeztetést a király megbízottjához intézik csakúgy, mint a következő verset (Bhárucsi), több kommentátor szerint az ülnökök.

vény egy bika. Aki árt neki, azt az istenek hitványnak tekintik.⁷⁹⁶ Ezért hát ne tegyen kárt a törvényességben. (17) A Törvény az ember egyetlen barátja, aki még a halálba is követi őt, hiszen minden más a testtel együtt semmivé lesz.

(18) A törvénytelenység negyede azé, aki elkövette; negyede annak jut, aki tanúskodott; negyede a bíraké, negyede pedig a királyé. (19) Ha azonban a büntetésre méltót büntetnek meg, a király mentesül a bűn alól, ahogyan a bírak is, és a bűn egyedül az elkövetőre száll.

A súdrákról (20) Ha a király úgy kívánja, olyan embert is kijelölhet a Törvény értelmezésére,⁷⁹⁷ aki csak névleg *bráhmana*, vagy olyat, aki pusztán a származásából húz hasznot,⁷⁹⁸ *súdrát* azonban soha. (21) Ha a király engedi, hogy *súdra* értelmezze a Törvényt, birodalma saját szeme láttára süllyed el, akár a tehén a mocsárban. (22) Ha *súdrák* vagy eretnekek árasztják el, s ha nem kétszer születettek lakják, az ország éhínségtől és járványoktól sújtva rövid idő alatt teljesen elpusztul.

⁷⁹⁶ Etimológiai levezetés. Aki a Törvényt szimbolizáló bikának (*vrisa*) árt (*alam karóti*), azt az istenek hitványnak (*vrisala*) tartják.

⁷⁹⁷ Azaz a bírósági ügyek kivizsgálására, amihez a Törvény helyes értelmezése szükséges.

⁷⁹⁸ Más értelmezésben: „egy pusztán a kasztj[ának kiváltságai]ból élő [*bráhmana*], vagy aki *bráhmanának* nevezi magát [de származása bizonytalan]...”. Bhárucci megpróbálja úgy értelmezni a verset, hogy az kizárja a tudatlan *bráhmanák* alkalmazását, így a vers a következőt jelentené: „a névleges *bráhmana*, aki pusztán a kasztj[ánál fogva őt megillető kiváltságok]ból él, ne legyen a király törvénytárgyadója”. Ezt pedig azzal a zseniális fogással éri el, hogy a „ha [a királynak] úgy tetszik” kifejezést szintén tiltásként értelmezi, az olyan mondatok analógiájára, mint: „Ha neked úgy tetszik, egyél akár mérget is, de ne egyél ennek a házában”. (Ezt a gondolatmenetet Médhátithi is átvette.)

(23) Miután fedett testtel és összeszedett elmével helyet foglalt bírói székében, fejezze ki tiszteletét az égtájézőzők irányában,⁷⁹⁹ majd kezdje meg a peres ügyek kivizsgálását. (24) Űgy vizsgálja meg társadalmi osztályuk sorrendjében a peres felek minden ügyét, hogy tisztában van vele, mi az, ami előnyös és mi az, ami hátrányos,⁸⁰⁰ illetve mi az, ami teljes mértékben⁸⁰¹ törvényes és mi az, ami teljes mértékben törvénytelen.⁸⁰²

(25) Ismerje fel az emberek rejtett érzéseit a külső jelek alapján: a hangból, az arcszínből, a testbeszédből, a mimikából, a tekintetből és a gesztusokból. (26) A mimika, a testbeszéd, a járás, a gesztusok, a beszéd valamint a tekintet és az arc hirtelen változásai alapján következtetni lehet a titkos gondolatokra.

A kiskorúak és a nők vagyonáról (27) A gyermekek örökségét a királynak kell felügyelnie mindaddig, amíg a gyermek le nem tölti tanulóidejét vagy el nem éri a nagykorúságot.⁸⁰³

(28) Ugyanígy felügyelje a meddő és gyermektelen nők tulajdonát;⁸⁰⁴ azokét a nőket, akiknek nincs családjuk;⁸⁰⁵ azokét, akik

⁷⁹⁹ Akik például a terem falára festve vannak jelen (Bhárucsi).

⁸⁰⁰ Ti. az államra nézve (Bhárucsi).

⁸⁰¹ Vagyis a gyakorlati megfontolásoktól függetlenül (Bhárucsi).

⁸⁰² Médhátithi értelmezésében: „tudván tudva, hogy csupán az az előnyös, ami törvényes, és csupán az a hátrányos, ami törvénytelen (nem pedig az az előnyös, ha teheneket, aranyat, stb. szerez magának)”. Más kommentátorok szerint: „tudván tudva, mi előnyös és mi hátrányos, de kizárólag az igazságot és igazságtalanságot véve figyelembe”. Olivelle értelmezésében: „...hogy kizárólag az Arthának és a Dharmának való megfelelést veszi figyelembe”.

⁸⁰³ Ez fiúknál 16, lányoknál 12 év. Bhárucsi szerint itt kifejezetten az árvákról van szó.

⁸⁰⁴ Bhárucsi szerint mindkét esetben özvegyekről van szó. Médhátithi szerint a „gyermektelen” kategóriába azok tartoznak, akiket férjük elhanyagol és ezért nincs gyermekük.

⁸⁰⁵ Hajadonok (Bhárucsi és mások), vagy akiből prostituált lett (Médhátithi által említett nézet).

hűségesek férjükhöz;⁸⁰⁶ s az özvegy és beteg nőket is.⁸⁰⁷ (29) Azon rokonokat, akik ráteszik a kezüket a nők vagyónára, míg azok élnek, az igazságos uralkodónak úgy kell megbüntetnie, mintha loptak volna.

Elveszett és ellopott tárgyak (30) Az elveszett vagyontárgyat, amennyiben ismeretlen a tulajdonos,⁸⁰⁸ a király három évig őrizze meg;⁸⁰⁹ ez idő alatt tulajdonosa elviheti, a három év letelte után azonban a királyé lesz. (31) Aki azt mondja: „Ez az enyém”, azt az előírásnak megfelelően ki kell kérdezni, s ha képes azonosítani a tárgy formáját, számát s egyéb jellemzőit, akkor az, mint tulajdonost, őt illeti. (32) Ha nem képes az igazsághoz híven megmondani, hol és mikor tűnt el a tárgy, illetve milyen a színe, formája és mérete, akkor a tárgy értékével megegyező bírságot tartozik fizetni.

(33) Az igazak követte Törvényt emlékezetébe idézve a király megtarthatja magának a talált tárgyak egyhatod, egytized vagy egytizenketted részét.⁸¹⁰ (34) A talált vagyontárgyakról megbízható emberek gondoskodjanak, azokat a tolvajokat pedig, akiket lopáson érnek, a király elefánttal végeztesse ki.

⁸⁰⁶ És a férjük távol van, vagy eltűnt (komm.).

⁸⁰⁷ Médhátithi az „akiknek nincs családjuk” feltételt valamennyi mellé odaérte, vagyis a király akkor veszi védelmébe ezeket a nőket, ha rokonaik meghaltak vagy nem képesek/nem akarnak gondoskodni róluk.

⁸⁰⁸ Olivelle szövegjavítása alapján (*pranastászvámikam* = *pranastam aszvámikam*).

⁸⁰⁹ A király használhatja az ilyen vagyont, de nem lehet a tulajdonosa, Bhárucci szerint még a három év letelte után sem, vagyis azonnal vissza kell adnia, amint az igazi tulajdonos jelentkezik. (Médhátithi is említi ezt a véleményt.)

⁸¹⁰ Amikor visszaszolgáltatja azt a jogos tulajdonosnak. A levont hányad függ a megőrzésre fordított fáradságtól (Bhárucci), vagy attól, hogy mennyi ideig őrizte a király (az első év után tizenketted rész, a második év után tized, a harmadik után hatod) (Médhátithi).

(35) Abból a kincsből, amelyre valaki az igazsághoz híven azt mondja: „Ez az enyém”, a király egyhatod vagy egytizenketted részt megtarthat magának. (36) Ha azonban az illető hazudik, akkor meg kell bírságotlani vagyonának egynolcad részével vagy a talált kincs egy kisebb hányadával megegyező értékben.

(37) Ha egy bölcs *bráhmana* az ősei által elrejtett kincsré⁸¹¹ bukkan, az egészet magához veheti, mert végső soron mindennel ő rendelkezik. (38) Ha pedig a király bukkan régen elásott kincsré, egyik felét adja oda a *bráhmanáknak*, a másik felét helyezze el a kincstárban. (39) A király védelmet biztosít, ezért a földben lévő ősi kincseknek és érceknek a fele őt illeti, hiszen végső soron ő a föld ura.

(40) Azokat a vagyontárgyakat, amelyeket a tolvajok ellop-tak,⁸¹² a király szolgáltatassa vissza a tulajdonosoknak, bármelyik osztályhoz tartozzanak is. Ha megtartja őket, a tolvaj bűnét veszi magára.

(41) Aki ismeri a Törvényt, a kasztok, országrészek szokásait,⁸¹³ valamint a céhek és családok szokásait figyelembe véve határozza meg azok sajátos törvényeit.⁸¹⁴ (42) Ha az emberek a nekik kijelölt tevékenységet végzik, ha ellátják feladataikat, akkor még messzi földön is megkedveltetik magukat.

(43) Sem a király, sem valamely tisztviselője nem kezdeményezheti a perindítást,⁸¹⁵ a király pedig semmilyen körülmények között sem tussolhatja el az elébe terjesztett ügyeket.

⁸¹¹ Bühler értelmezésében „korábban/régebben elrejtett kincsré”.

⁸¹² Más olvasat szerint: „amelyeket tolvajoktól koboztak el”.

⁸¹³ Helyi testületek által hozott szabályokat, pl. a tehének legeltetéséről vagy a vízelosztás ellenőrzéséről (Bhárucsi).

⁸¹⁴ Ha a király nem tartja tiszteletben a helyi szokásokat és a kisebb közösségek szabályait, „a nagy hal megeszi a kis halat” elve fog uralkodni (Bhárucsi).

⁸¹⁵ A pert az állam nem, csak az állampolgárok kezdeményezhetik. Bhárucsi és Médhátithi is úgy érti a verset, hogy pusztán haragból vagy kapzsiságból a király vagy egy tisztviselője nem indíthat pert.

(44) Miként a vadász a vércseppeket nyomon követve rábukkan az elejtett vadra, a király is ekképpen bukkanjon rá az igazságra a következtetésen alapuló érveléssel. (45) A peres ügymenet során szenteljen kellő figyelmet az igazságnak, a per tárgyának, önmagának, a tanúknak, a helynek, az időnek és a formának.⁸¹⁶

(46) Amennyiben nem ütköznek a helyi, családi vagy kasztbéli szokásokkal, hagyja jóvá azon tevékenységeket, amelyeket az igazak és a Törvényt tisztelő kétszer születettek üznek.

A peralapok I.: ki nem egyenlített adósságok

(47) Ha egy hitelező pénzének visszatérítését kérelmezi, s kérelmét jogosnak ítélik, a királynak köteleznie kell az adóst, hogy fizesse vissza a pénzt hitelezőjének.

(48) Szorongassa meg az adóst, és kötelezze adósságának visszafizetésére, amihez bármilyen módszert felhasználhat, melynek segítségével a hitelező kártalanítva lesz. (49) A kölcsön visszaszerezhető a Törvényre való hivatkozással, pereskedéssel, furfanggal, a hagyományos módszerekkel⁸¹⁷ vagy, ötödikként, erőszakkal. (50) Ha a hitelező maga szerzi vissza pénzét az adóstól, akkor a király nem folytathat eljárást ellene csupán azért, mert visszaszerzi, ami az övé.

(51) Ha az adós letagadja adósságát, holott azt bizonyíték támasztja alá, fizettesse vele meg adósságát a hitelezőnek, és lehetőségeit számba véve⁸¹⁸ szabjon ki rá enyhébb pénzbírságot. (52) Amennyiben az adós tagadja az ellene felhozott vádat, ami-

⁸¹⁶ „Forma” alatt a kommentátorok általában az ügy természetét (pl. súlyosságát) értik.

⁸¹⁷ A legtöbb kommentátor a következő módszert említi: a hitelező leül adósának háza elé, és ott addig böjtöl, amíg az adós vissza nem fizeti tartozását.

⁸¹⁸ Itt az adós anyagi helyzetére kell gondolni.

kor a bíróságon felszólítják a pénz visszatérítésére, a felperesnek írásos dokumentummal⁸¹⁹ vagy egyéb bizonyítékkal kell előállnia.

(53) Ha a felperes olyasmivel áll elő, ami nem tekinthető írásos bizonyítéknak; ha előáll valamivel, de aztán letagadja; ha nem veszi észre, hogy korábbi állításai ellentmondanak későbbi állításainak; (54) ha kifejezi álláspontját, majd visszakozik; ha kikérdezéskor nem ismer el egy már bizonyításra került tényt; (55) ha titkon megbeszélést folytat a tanúkkal valamely dokumentummal kapcsolatosan, amelyről nem volna szabad egyeztetni; ha megtagadja a választ a világos kérdésre; ha kivonul a teremből; (56) ha nem beszél, amikor felszólítják erre; ha állítását nem támasztja alá bizonyítékkal; és ha nincs tisztában a sorrenddel⁸²⁰ – akkor elveszíti a pert. (57) Ha azt mondja: „ismerek olyanokat, akik tudják”,⁸²¹ majd pedig amikor felszólítják, hogy mutasson rá ezekre az emberekre, ő nem mutat rájuk, a bírónak ezen okok miatt pervesztesnek kell nyilvánítania őt.

(58) Ha a felperes nem nyilatkozik, a törvény értelmében testi fenytést és pénzbüntetést kell kiszabni rá, s ha az alperes háromszor két hét alatt nem felel a vádra, akkor a törvény szerint elvesztette a pert. (59) Annak a pénzösszegnek, amit az egyik letagad,⁸²² a másik pedig hamisan állít,⁸²³ a király a kétszeresét szabja ki büntetésként e két emberre, amiért nem ismerik a Törvényt.

(60) Amennyiben a hitelező beidéző valakit a bíróságra, és az a kikérdezéskor tagadja a vádat, legalább három embernek kell tanúskodnia ellene a király és a *bráhmanák* előtt ahhoz, hogy el lehessen ítélni.

⁸¹⁹ A *désa* szó jelentése nem teljesen világos, Médhátithi szerint tanút jelent. A fordítás itt és a következő versekben is Olivelle értelmezését követi.

⁸²⁰ Vagyis hogy mi a bizonyíték és mit kell bizonyítani, vagy mit milyen sorrendben kell előadni, vagy korábbi és későbbi állításai ellentmondásosak (komm.).

⁸²¹ Más olvasat szerint: „vannak tanúim.”

⁸²² Vagyis tagadja, hogy tartozna vele.

⁸²³ Azt állítja, hogy a másik tartozik neki, holott ez nem igaz.

(61) Most azt fogom elmondani, hogy a hitelezők kiket hívhatnak be tanúként a peres eljárás során, és azt is, miként kell rávenni a tanúkat az igazmondásra.

A tanúkról (62) Végszükség esetét kivéve nem tanúskodhat akárki a felperes mellett, csak a családfenntartók, azok, akiknek van fiuk, a helybéliek, *ksatriják*, *vaisják* vagy *súdrák*.⁸²⁴ (63) Peres ügyekben minden osztályból a legmegbízhatóbb személyeket válassza tanúnak, olyanokat, akik teljes mértékben tisztában vannak jogaikkal és kötelességeikkel, de nem kapzsik. A többiektől tartózkodjék.

(64) Nem lehet tanú az, aki érdekelt az ügyben; sem az, aki a pereskedők valamelyikének bizalmasa, társa vagy haragosa; sem az, aki büntetett előéletű,⁸²⁵ súlyos beteg, vagy rosszhírű. (65) Nem tanúskodhat a király, a kézműves, a mutatóványos, a Védabölcselő, sem aki vallási jelet visel,⁸²⁶ illetve aki már lemondott a kötődésekről;⁸²⁷ (66) sem az, aki teljesen az urától függ,⁸²⁸ sem akit megszólhatnak az emberek,⁸²⁹ sem a bandita,⁸³⁰ sem olyan, aki helytelen tevékenységet űz,⁸³¹ sem aki öregember vagy gyermek,

⁸²⁴ Médhátithi szerint *bráhmanák* azért nem tanúskodhatnak, mert ez megszakítaná a számukra folyamatosan előírt Védarecitáció- és tanítást, illetve a védikus szertartások végzését. Ugyanakkor ha egy *bráhmana* döntő információval bír az ügyről, nincs kéznél más tanú, és az ügy is kellően jelentős, akkor ő lehet a koronatanú.

⁸²⁵ A kommentátorok a hamis tanúzást emelik ki.

⁸²⁶ Vagyis *brahmácsárin* (a Védát tanuló diák) vagy valamelyik vallási rend tagja (kivéve persze, ahogyan Médhátithi megjegyzi, az eretnek tanok hirdetőit). Cf. 4.200.

⁸²⁷ Vagyis a világtól elvonult aszkéta.

⁸²⁸ Azaz születésétől fogva szolgálja (komm.).

⁸²⁹ Bhárucci a *vaktavja* kifejezést olyanokra érti, akik valamilyen testi fogyatékkal élnek, vagy pl. leprások.

⁸³⁰ A *daszju* szót sokféleképpen értik a kommentátorok: „bérért dolgozó szolgálta”, „keményszívű ember”, „gyilkos”, „alacsony kasztú ember”, stb.

⁸³¹ Például a kereskedővé lett *bráhmana* (komm.).

sem az, aki egymagában van,⁸³² sem a legalacsonyabb kasztú, sem olyan illető, akinek sérültek az érzékszervei; (67) sem akit csapás sújt,⁸³³ sem a részeg, sem az őrült, sem akit éhség és szomjúság kínoz, sem aki kimerült, sem akit gyötör a vágy, sem akin eluralkodott a harag, sem pedig a tolvaj.

(68) Nők mellett nők tanúskodjanak, a kétszer születettek mellett ugyanolyan⁸³⁴ kétszer születettek, *súdrák* mellett becsületes *súdrák*, a legalacsonyabb kasztúak mellett a legalacsonyabb kasztúak. (69) Egyébként bárki tanúskodhat, aki szemtanúja volt valaminek, ami egy házban vagy az erdőben történt, vagy egy testi sértésnek. (70) Ha más tanú nem áll rendelkezésre, akkor tanúskodhat nő, gyermek, idős ember, tanítvány, rokon, szolga vagy bérmunkás is.

(71) Vegye észre, hogy mikor a gyermekek, öregemberek, betegek és a zavart elméjű emberek hamisan tanúskodnak, beszédük mindig bizonytalan.

(72) Erőszakos bűncselekmények, lopás, házasságtörés, illetve szóbeli támadás és tettegesség esetén nincs szükség a tanúk előzetes megvizsgálására.

A tanúvallomásokról (73) Ha a tanúvallomások nem egyeznek, a király a többség vallomását fogadja el igaznak; ha egyenlően oszlanak meg, akkor a legkiválóbbakét; ha pedig az erényesek vallomása sem egyezik, akkor a *bráhmanákét*.

(74) A tanúvallomás akkor érvényes, ha a tanú a szóban forgó eset szem- és fültanúja volt. Ha a tanú igazat mond az esettel kapcsolatban, akkor sem vagyona, sem érdemei nem fognak csök-

⁸³² Minden kommentátor úgy érti ezt a kitételt, hogy egyetlen tanú nem elegendő. Olivelle szerint ugyanakkor az *éka* szó olyasvalakire utal, aki egyedül él.

⁸³³ Aki rokona vagy barátja halála miatt gyászol (Médhátithi).

⁸³⁴ Ugyanabba a kasztba tartozó, illetve ugyanolyan erényes, ugyanott élő, vagy azonos foglalkozású (komm.).

kenni.⁸³⁵ (75) Ha a tanú a tiszteletreméltóak jelenlétében hamisan vall, s nem azt mondja el, amit látott vagy hallott, akkor halála után íziben a pokolra jut, a mennyországtól megfosztatik.

(76) Aki nincs feljegyezve a tanúk listájára, de látott vagy hallott valamit, s a per során kihallgatják, mondjon el mindent úgy, ahogyan látta vagy hallotta.

(77) Inkább legyen egyetlen férfi a tanú, aki nem ismeri a kapzsíságot, ne pedig sok, mégoly tiszta nő, mert a nők gondolkodása labilis; sem pedig sokan olyanok, akiket bűnök szennyeznek.

(78) Azt kell hitelesnek elfogadni a perben, amit a tanúk természetes módon⁸³⁶ jelentenek ki. Amit ezen felül az igazságosság érdekében⁸³⁷ vallanak, az nem számít.

A tanúk kihallgatása (79) Amikor a tanúk megjelennek a bírósági teremben, a bíró a felperes és az alperes jelenlétében hallgassa ki őket, miután szelíden a következő intő szavakkal fordult hozzájuk:

(80) „Amit e két személynek⁸³⁸ ezen ügyben kölcsönösen elkövetett tetteiről tudtok, mondjátok el mindazt az igazsághoz híven, hiszen itt most ti vagytok a tanúk. (81) Ha a tanú az igazat vallja, csodás világokba jut, e világon pedig felülmúlhatatlan hírnévre tesz szert. Az ilyen beszédet tiszteli Brahmá. (82) Ha azonban hamisan vall, szorosan megkötöztetik Varuna kötelékeivel,⁸³⁹ és száz születésen át úgy marad, tehetetlenül – ezért hát valljon igazat. (83) Az igazság megtisztítja a tanút, az igazságtól

⁸³⁵ Ti. nem fogják megbírságotlani és rossz *karmát* sem gyűjt.

⁸³⁶ Vagyis nem részvétből, nyereségvágyból, félelemből, stb. (komm.).

⁸³⁷ Valamilyen nemes cél érdekében, pl. hogy megmentsek a vádlottat a halálbüntetéstől. Médhátithi a következő példát említi: valakit inzultálnak, a tanú pedig így vall: „Igen, ezt a személyt inzultálták, de csak tréfából”, ekkor a „de csak tréfából” kitételt nem kell figyelembe venni.

⁸³⁸ A felperesről és az alperesről van szó.

⁸³⁹ Varuna kötelékeit a vízkórral is azonosították.

gyarapodnak érdemei, ezért a tanúknak valamennyi osztályt illetően⁸⁴⁰ igazat kell mondaniuk. (84) Mert az ember önnön magának tanúja és önnön magának menedéke. Ne vesd meg magadat, az ember legfőbb tanúját. (85) Azok, akik bűnt követnek el, azt gondolják, senki sem látja őket, de bizony látják őket az istenek és látja őket saját, bennük lakozó lelkük. (86) Az ég, a föld, a víz, a szív, a hold, a nap, a tűz, a halál, a szél, az éjszaka, a két szürkület, és a Törvény mindent tud a testtel bíró lények viselt dolgairól.”

(87) Miután a bíró rituálisan megtisztította magát, délelőtt, az istenek⁸⁴¹ és a *bráhmanák* jelenlétében kérje fel a kétszer születetteket – akik előbb szintén rituálisan megtisztították magukat, s észak vagy kelet felé néznek –, hogy valljanak igazat. (88) A *bráhmanát* ekképpen kérdezze ki: „Beszélj!”, a *ksatriját* így: „Mondj igazat!”, a *vaisját* tehénnel, gabonával és arannyal kérdezze,⁸⁴² a *súdrát* pedig az alábbi bűnökre utalva:

(89) „A világok, ahová a hagyomány szerint azok kerülnek, akik *bráhmanát* öltek, nőket vagy gyermekeket gyilkoltak meg, elárulták barátaikat vagy megfeledkeztek a háláról, mind osztályrészedül jutnak, ha hamisan tanúskodsz. (90) Mindama érdem, amit születésedtől fogva felhalmoztál, a kutyáké lesz, jóember, ha hamisan vallasz. (91) Ha azt gondolod magadról, jó uram, hogy egyedül vagy, tudd meg, hogy szívedben mindig ott lakozik a bölcs, aki figyelni érdemeid és bűneid. (92) Jama az, a halál istene, Vivaszvat fia, aki ott lakozik a te szívedben. Ha nem különbözöl össze velem, nem kell elmenned sem a Gangeszhez, sem

⁸⁴⁰ A locativus nem egyértelmű, jelentheti azt is, hogy „bármelyik osztályból származik is a tanú...”.

⁸⁴¹ A kommentátorok szerint az istenek képmásairól van szó, de Olivelle rámutat, hogy a *déva* szó a királyra is utalhat.

⁸⁴² A *vaisjának* valószínűleg meg kellett érintenie ezeket, vagy ezekre kellett megesküdnie, hogy az igazat fogja mondani. Médhátithi ide is érti a *pátakaih* („bűnökkel”) szót, és úgy értelmezi a mondatot, hogy pl. a bíró figyelmezteti a *vaisja* tanút: ha hazudik, a tehénlopással- vagy öléssel egyenértékű bűnt követ el.

a Kuruk földjére.⁸⁴³ (93) Aki hamisan vall, annak meztelenül, leborotvált fejjel, kezében koldulócsészével, étlen-szomjan, vakon kell elbotorkálnia ellensége házához, hogy alamizsnát kolduljon tőle. (94) Vaksötétben, fejjel előre zuhan a pokolba az a bűnös, aki hamisan felel, amikor a bírósági tárgyaláson kikérdezik. (95) Az az ember, aki elmegy a bíróságra, és ott nem a tényeknek megfelelően vall, vagy olyasmit állít, amit valójában nem látott, vakhoz hasonlít, aki szálkástul eszi meg a halat. (96) Mert az istenek sem ismernek annál jobb embert a világon, mint aki iránt vallo-mástételkor nem lesz bizalmatlan a lelke, a mező⁸⁴⁴ bölcs ismerője. (97) Hallgasd meg, barátom, szép sorjában, hány rokonát öli meg⁸⁴⁵ számokban kifejezve az, aki a különböző peres ügyek során hamis tanúvallomást tesz. (98) Ötöt öl meg, ha hamisan vall a jószágról; tízet, ha hamisan vall a tehenekről; százat, ha hamisan vall a lovakról; ezret, ha hamisan vall az emberekről. (99) Ha aranyról vall hamisan, megöli a már megszületetteket és a meg sem születetteket; ha földről vall hamisan, mindent megöl: ne vallj hamisan a földről! (100) A vízre, mint mondják, ugyanaz áll, mint a földre; s ugyanaz áll a nőekkel való szexuális együtt-létre, és valamennyi vízben keletkezett s kőből lévő drágakőre is. (101) Töprengj el mindezen bűnökön, melyek a hamis vallo-másból erednek, és mondd meg egyenesen az igazat, ahogyan azt hallottad vagy láttad.”

(102) Azokkal a *bráhma*nákkal, akik tehénpásztorként, kereskedőként, kézművesként, mutatványosként, szolgaként vagy uzsorásként élnek, olyan módon bánjon, mint a *súdrá*kkal.⁸⁴⁶

(103) Aki bár tisztában van a tényekkel, igazságérzetére hallgatva hamis vallomást tesz a peres ügyek során, nem fosztatik

⁸⁴³ Ahová azért kellene mennie, hogy lemossa magáról a hamis tanú-zás bűnét.

⁸⁴⁴ A test.

⁸⁴⁵ Vagyis pokolra juttatja, vagy letaszítja a mennyből és állati testben való újraszületésre kényszeríti (komm.).

⁸⁴⁶ Ez a vers már ismét a bíróhoz szól.

meg a mennyországtól: az effajta beszédre azt mondják, istenektől való beszéd. (104) Ha az igazság elmondása egy *súdra, vaisja, ksatrija* vagy *bráhmana* kivégzéséhez vezetne, akkor inkább hazudni kell, mert az jobb, mint az igazság.⁸⁴⁷

(105) Hogy teljesen leomossák magukról a hazugság bűnét, mutassanak be a beszéd istennőjének szentelt tejberizs-áldozatot Szaraszvatínak. (106) Vagy áldozzon a tűzbe tisztított vajat az előírás szerint, s közben recitálja a Kúsmánda-formulákat,⁸⁴⁸ a Varunához szóló imát⁸⁴⁹ vagy a vízhez szóló háromsoros imát.⁸⁵⁰

(107) Annak az embernek, aki bár nem beteg, háromszor két hét alatt sem tesz vallomást kölcsön- és ehhez hasonló ügyekben, a teljes adósságot meg kell térítenie, és az adósság egytizedének megfelelő pénzbírságot is ki kell rá szabni.

(108) Ha a tanú a vallomástételt követő hét napban megbetegszik, tüzkár éri, vagy meghal egy rokona, akkor meg kell fizettetni vele az adósságot és pénzbírságot kell kiszabni rá.⁸⁵¹

Az eskütevésről (109) Ha a felek olyan ügyben pereskednek egymással, amelyben nincsenek tanúk, s a bíró nem képes felfedni az igazságot, derítse ki azt akár eskü⁸⁵² útján is. (110) Még a nagy *risik* és az istenek is esküt tettek, amikor el akartak dönteni valamit. S egykor Vasiztha is esküt tett Paidzsavana király előtt.⁸⁵³

⁸⁴⁷ Cf. 8. 78.: „Azt kell hitelesnek elfogadni a perben, amit a tanúk természetes módon jelentenek ki. Amit ezen felül az igazságosság érdekében vallanak, az nem számít.”

⁸⁴⁸ TĀ 10. 3–5.

⁸⁴⁹ „Oldozd el kötelékeinket, ó, Varuna...” (RV 1. 24. 15.)

⁸⁵⁰ „Vizek, kik felüdülést hoztok. Adjatok erőt...” (RV 10. 9. 1–3.)

⁸⁵¹ Amennyiben a tanút a vallomástételt követő hét nap során baj éri, az a hamis tanúzást bizonyítja.

⁸⁵² Médhátithi szerint ez magában foglalja az istenítéleteket is.

⁸⁵³ Egy a Rig-védában (7.104.15) szereplő történetről van szó: Visvámitra azzal vádolta Vasizthát Szudász király előtt, hogy valójában gonosz démon, aki megette tulajdon fiait. Vasiztha a saját életére esküdött, hogy nem tett ilyet.

(111) Az okos ne tegyen hamis esküt, még ha a legcsekélyebb dologról van is szó, mert ha hamisan esküszik, e világon és a halál után is pusztulás lesz osztályrésze. (112) Az ember nem veszíti el a kasztját, ha nőnek esküszik,⁸⁵⁴ vagy ha házassággal,⁸⁵⁵ a tehenek takarmányával⁸⁵⁶ vagy a tüzelővel kapcsolatosan tesz esküt, vagy pedig azért, hogy megvédelmezzon egy *bráhmanát*.

(113) A *bráhmanát* az igazságra eskesse meg; a *ksatriját* hátszállatára vagy szekereire és fegyvereire; a *vaisját* teheneire, gabonájára és aranyára; a *súdrának* pedig idézze eszébe mindazon bűnöket, amelyek a kaszt elvesztését eredményezik.

(114) Vagy⁸⁵⁷ utasítsa arra, hogy vegyen a kezébe tüzet, merüljön vízbe, vagy pedig érintesse meg vele sorban egymás után fiainak és asszonyának fejét. (115) Akit az izzó tűz nem éget meg, a víz nem dob fel a felszínre, s akit nem ér semminő azonnali baj, az eskü alatt ártatlannak bizonyult.⁸⁵⁸ (116) Egykoron, mikor öccse megvádolta Vatszát,⁸⁵⁹ a tűz, a világ kéme Vatsza egyetlen haja szálát sem égette meg, mert neki volt igaza.

⁸⁵⁴ „Esküszöm, hogy nem szeretek más nőt, csak téged!” (Médhátithi)

⁸⁵⁵ Nem szabad azonban letagadnia, melyik kaszthoz tartozik (Médhátithi).

⁸⁵⁶ Ha valaki teheneknek lopott takarmányt, de letagadja (Médhátithi).

⁸⁵⁷ Itt az istenítéletek következnek.

⁸⁵⁸ A tűzpróbánál levelekkel kötözik be az ember kezét, majd izzó vasgolyót helyeznek bele, amit bizonyos ideig tartania kell – ha ártatlan, semmilyen sérülés nem lesz látható a kezén, miután a kötést eltávolították. A vízpróbánál le kell merülnie a víz alá, s addig ott kell maradnia, amíg egy jó nyíllövő bizonyos távolságra ellövi nyílát, majd valaki más visszahozza azt. Az utolsó próba valójában az eskük közé tartozik. Aki az esküt teszi, fiára és feleségére esküszik, s ha az esküt követően nem éri baj a családot, akkor az illető ártatlan.

⁸⁵⁹ Az volt a vád, hogy Vatsza *súdra* nőtől született, ennél fogva nem igazi *bráhmana* (cf. PB 14.6.6).

A hamis esküről (117) Minden olyan ügyben hozott döntést vissza kell vonni, amelyben hamis tanúvallomásra került sor, s a már megtett intézkedéseket hatálytalanítani kell.

(118) Hamisnak tekintendő a tanúvallomás, ha kapzsiság, zavarodottság, félelem, szeretet, vágy, harag, tudatlanság vagy éretlenség motiválta.

(119) Most pedig sorban egymás után elmondom, miféle büntetések járnak annak, aki ezen okok valamelyikéből kifolyólag hamis vallomást tesz.

(120) Ha a tanú kapzsiságból vall hamisan, ezer *panára* büntetendő; ha össze van zavarodva s ezért vall hamisan, a legenyhébb pénzbírságot kell kiszabni rá; ha félelem motiválja, akkor a közepes pénzbírság dupláját; ha szeretet, a legenyhébb pénzbírság négyszeresét; (121) ha vágy motiválja, a legenyhébb pénzbírság tízszeresét; ha harag, a legsúlyosabb pénzbírság háromszorosát; ha tudatlanság miatt vall hamisan, kétszáz *pana* bírságot érdemel, ha éretlensége miatt, akkor pedig csupán száz *pana* bírságot kell rá kiszabni. (122) Ezek tehát a hamis tanúzásért járó büntetések, melyeket a bölcsek írtak elő azért, hogy elejét vegyék a törvénytelennek és elfojtsák a törvényteleniséget.

(123) Ha a három osztály tagjai⁸⁶⁰ hamisan vallanak, igazságszerető uralkodójuk szabjon ki rájuk pénzbírságot, azután végezze ki⁸⁶¹ őket, a *bráhmanákat* pedig száműzze.

Büntetések (124) Manu, a Magától Született fia tíz olyan helyet határozott meg, ahová a büntetést ki lehet róni. Ez azonban csak a három osztály tagjaira vonatkozik, a *bráhmanáknak* sértetlenül kell távozniuk. (125) Ez a tíz pedig a következő: nemi szer-

⁸⁶⁰ *Ksatriják, vaisják és súdrák.*

⁸⁶¹ *Pravászajét:* Olivellet a szó Arthasásztra-beli használata alapján kivégzésnek értelmezi, ugyanakkor több középkori kommentátor és modern fordító is „száműzetést” ért alatta, míg a *bráhmanákra* alkalmazott *vívászajét* kifejezést úgy értik: „fossa meg ruhájától”.

vek, has, nyelv, a két kéz és ötödikként a két láb; azután szem, orr, fül, vagyon és test.

(126) Miután az igazsághoz híven megbizonyosodott a motívációról,⁸⁶² tisztázta a bűn elkövetésének helyét és idejét, és figyelembe vette a tettes személyét s a bűn mértékét, szabjon ki büntetést azokra, akik rászolgáltak. (127) Az igaztalan büntetés eltörli az emberek közötti elismertséget és megsemmisíti a hírnevet, a halál után pedig megfoszt a mennyországtól, ezért hát óvakodjék tőle. (128) Ha a király az ártatlanokat bünteti meg és a bűnösöket futni hagyja, igencsak rossz hírnévre tesz szert, s halála után a pokolra jut.

(129) Legelsőként a szóbeli figyelmeztetés módszerét alkalmazza, azután a nyilvános megszégyenítést, harmadiknak a pénzbüntetést, és csak utolsónak a testi fenytést. (130) Ha a testi fenytés módszerével sem sikerül megfélemlenie őket, akkor vessen be ellenük egyszerre mind a négy módszert.

(131) Most hiánytalanul elmondom, milyen, a kereskedelmi ügyletek során használatos elnevezései terjedtek el a földön a réznek, az ezüstnek meg az aranynek.

Súlymértékek (132) Az alapmértékegység az az aprócska por-szem, amit az ablakrácsra besütő napfényben látunk. Ezt nevezik *traszarénunak*. (133) Nyolc *traszarénu* tudvalévőleg egy *likśá*⁸⁶³ súlyát teszi ki; abból három egy *rádzszaszarsapa*;⁸⁶⁴ abból három egy *gauraszarsapa*.⁸⁶⁵ (134) Hat *gauraszarsapa* az egy

⁸⁶² Az *anubandha* szó jelentése „ismétlődés, egymásutániség”, és több kommentátor „visszaeső jelleget” ért rajta, vagy a büntett elkövetéséhez vezető, egymást követő tényezőket. Olivelle (Ludo Rochert követve) úgy véli, a bűnös visszaeső hajlamáról van szó, vagyis meg kell fontolni, el fogja-e újra követni a bűncselekményt a jövőben.

⁸⁶³ Szó szerint: tetűtojás.

⁸⁶⁴ Fekete mustármag.

⁸⁶⁵ Fehér mustármag.

közepes *java*;⁸⁶⁶ három *java* egy *krisnala*;⁸⁶⁷ öt *krisnala* az egy *mása*;⁸⁶⁸ s abból tizenhat tesz ki egy *szuvarnát*.⁸⁶⁹ (135) Négy *szuvarna* egy *pala*;⁸⁷⁰ tíz *pala* meg egy *dharana*.⁸⁷¹ Két *krisnala* együtt ugyanannyi, mint egy ezüst *másaka*.⁸⁷²

(136) Abból tizenhat egy ezüst *dharana* meg egy ezüst *purána*;⁸⁷³ egy réz *kársika* pedig a *kársápana* vagy *pana*.⁸⁷⁴ (137) Tíz *dharana* az tudvalévóleg egy ezüst *satamána*;⁸⁷⁵ négy *szuvarna* pedig súlyra épp egy *niska*.⁸⁷⁶

Bírságok (138) A hagyomány kétszázötven *panában* határozza meg a legenyhébb pénzbüntetést, a közepes ötszáz, a legsúlyosabb ezer *pana*. (139) Ha az adós elismeri tartozását, ötszázaléknyi bírságot kell kiszabni rá, ha viszont tagadja, akkor ennek a kétszeresét: ez Manu előírása.

Kamatok I. (140) A tőke gyarapítása érdekében a hitelező kivetheti a Vasiztha⁸⁷⁷ által előírt kamatot, s minden hónapban felszámíthatja a tőle kölcsönzött összeg 1.25 százalékát. (141) De az igazak jogait eszébe idézve 2 százalékot is felszámíthat. Mert nem követ el visszaélést azzal, ha 2 százalékot számít fel. (142) Minden hónapban felszámíthat pontosan 2, 3, 4,

⁸⁶⁶ Árpaszem. Ez kb. 0.039 grammnak felel meg.

⁸⁶⁷ Eredetileg az *Abrus precatorius* fekete bogója. Ez kb. 0.118 gramm.

⁸⁶⁸ Babszem. Kb. 0.59 gramm.

⁸⁶⁹ Szó szerint: aranyat. Ez kb. 9.44 gramm.

⁸⁷⁰ Ez kb. 37.76 gramm.

⁸⁷¹ Kb. 377.6 gramm, az ezüst *dharana* azonban csak 3.776 gramm.

⁸⁷² Ez kb. 0.25 gramm, az arany *másaka* 8.393 gramm.

⁸⁷³ Ez utóbbi kb. 3.776 gramm.

⁸⁷⁴ Kb. 9.33 gramm, az ezüst *kársápana* 3.76 gramm.

⁸⁷⁵ Kb. 11.66 gramm.

⁸⁷⁶ Kb. 37.76 gramm.

⁸⁷⁷ A Vasiztha-dharmaszútra szerzője.

illetve 5 százalékos kamatot az osztályoknak megfelelő sorrendben.⁸⁷⁸

(143) Ha a hitelezőnél zálogba helyeztek valamit, ami hasznot hoz,⁸⁷⁹ a hitelező nem számíthat fel kamatot a kölcsönért, a zálogba helyezett tárgyat pedig akkor sem idegenítheti vagy adhatja el, ha lejárt az idő.⁸⁸⁰ (144) A hitelező önhatalmúlag nem veheti használatba a zálogba helyezett tárgyat; ha használja, elveszíti a kamatot, és a zálog értékének megfelelő összegben kártalanítani köteles a tulajdonost,⁸⁸¹ ellenkező esetben a zálog eltulajdonításának bűnét követi el.

Zálogok (145) Sem a zálogot, sem a letétet nem lehet elveszíteni az idő lejártával, mindkettőt még hosszú idő elteltével is ki lehet váltani. (146) A tulajdonos soha nem veszíti el jogát azon dolgokra, amelyeket mások az ő jóindulatából használnak, tehenekre, tevékre, igavonó állatokra, lovakra, s azokra az állatokra sem, amelyeket ő töret be.

(147) Ha a tulajdonos tíz éven át szóttanul tűri, hogy mások a szeme láttára használnak valamit, ami az övé, akkor már nem jogosult a tárgy visszaszerzésére. (148) Ha szellemileg ép és elmúlt már tizenhat éves, s azt látja, hogy mások az ő területén⁸⁸² használják a tulajdonát, akkor minden jogát elveszíti a tárgy fölötte, amely ezt követően a használójáé lesz.

⁸⁷⁸ Azaz *bráhmanának* 2 %-ot, *ksatrijának* 3-at, stb. Médhátithi szerint ez egy alternatív szabály azokra vonatkozóan, akik az előzőekben említett kamatok felszámításával nem tudnák családjukat eltartani.

⁸⁷⁹ Pl. földet, szarvasmarhát, szolgákat, stb.

⁸⁸⁰ A kölcsön visszafizetésének ideje.

⁸⁸¹ Ti. ha a zálog megrongálódott használat közben.

⁸⁸² A közelében vagy saját országában, azon a területen, ahol él.

(149) Nem veszíthetők el a használttól:⁸⁸³ a zálog, a határ, a kiskorúak vagyona, a nyílt és lepecsételt letét, a nők,⁸⁸⁴ valamint a király és a Véda-bölcselő tulajdona.

Kamatok II. (150) Ha valaki balga fejjel a tulajdonos engedélye nélkül használja a zálogot, el kell engednie a kamat felét, hogy ily módon kárpótolja a tulajdonost.

(151) Az egy összegben kifizetendő kamat nem haladhatja meg a kölcsön értékének kétszeresét. Gabona, gyümölcs, gyapjú és igavonó állatok esetében a kamat nem lehet értékük ötszörösénél több.⁸⁸⁵ (152) A törvényes határt meghaladó kamat túlzó, ekkora kamatot nem lehet felszámítani, ezt nevezik uzsorakamatnak. A hitelező öt százalékra jogosult.

(153) Nem számíthat fel kamatot egy évet meghaladó időtartamra, sem a törvényes határon felül. [Törvényes] a kamatos kamat, az időszaki kamat, a szerződéses kamat és a fizikai munkával törleszthető kamat.⁸⁸⁶

(154) Aki nem tudja törleszteni adósságát, és meg kívánja újítani a szerződést, az fizesse ki a hitelező által igényelt kamatot, majd újítsák meg a szerződést. (155) Ha ott helyben nem tudja odaadni a pénzt,⁸⁸⁷ újítsa meg;⁸⁸⁸ annyi kamatot kell fizetnie, amennyi jár.

⁸⁸³ Azaz attól, ha mások használják.

⁸⁸⁴ Szolgálónők (komm.).

⁸⁸⁵ Ez a szabály azon esetekre vonatkozik, amikor nem részletekben, hanem egyszerre, a kölcsönösszeggel együtt fizetik ki a kamatot. Ekkor a kölcsön és a kamat együtt nem lehet több, mint az eredeti kölcsön kétszerese, illetve ötszöröse (komm.).

⁸⁸⁶ A fordítás Olivelle értelmezését követi. Ugyanakkor valamennyi kommentár és korábbi fordító a vers második feléhez is odaérti a tiltást, vagyis eszerint a kamatos kamat, stb. sem törvényes.

⁸⁸⁷ Valószínűleg arról az esetről van szó, amikor az adós a kamatot sem tudja kifizetni.

⁸⁸⁸ Az új szerződésbe vegyék bele, mekkora alapösszeggel és mennyi kamattal tartozik (Médhátithi).

(156) Amennyiben a hitelező meghatározott helyen és időben törlesztendő kamatos kamatra köt szerződést, de nem mutatkozik a megadott helyen és időben, akkor nem arathatja le a gyümölcsöt.

(157) A kamat, amelyet szakavatott tengerjárók állapítanak meg, kik a hely és az idő alapján képesek előre jelezni a várható hasznot, ez az a kamat, amit majd vissza kell fizetni.

A kezességről (158) Ha akad valaki, aki kezeskedik felőle, hogy egy másik meg fog jelenni,⁸⁸⁹ s mégsem keríti őt elő, akkor neki magának kell megtérítenie az adósságot a saját pénzéből.

(159) A fiúnak⁸⁹⁰ nem kell kifizetnie azt az adósságot, amely kezességéből származik; sem az illegális kiadásokat;⁸⁹¹ a szerencsejáték-tartozást; az alkoholért fizetendő pénzt; illetve a bírságok és vámok hátralékát. (160) Ám ez a szabály csak arra a személyre vonatkozik, aki az adósnak a bíróságon való megjelenéséért kezeskedik. Ha a kifizetésért kezeskedő személy elhalálozik, az adósságot akár az örököseivel is ki lehet fizettetni.⁸⁹²

(161) Ha az elhunyt személy nem az adósság kifizetéséért kezeskedett, s ismertek a körülmények, amelyek mellett elvállalta a kezességet, a hitelező ugyan milyen alapon követelhetné tőle a későbbiekben az adósság kifizetését? (162) Amennyiben azonban az adósságot előzőleg kifizették a kezesnek, és elegendő pénz

⁸⁸⁹ Ti. hogy az adós meg fog jelenni a bíróságon, Olivelle szerint.

⁸⁹⁰ Apja halála esetén.

⁸⁹¹ *Vrithádána*: a kommentátor szerint könnyelműen vagy tréfából, énekeseknek, prostituáltaknak, stb. odaígért ajándék.

⁸⁹² A kezességnek három típusa ismert: 1.) az adósnak a bíróságon való megjelenéséért vállalt kezesség, 2.) kezeskedés az adós szavahihetőségéért, 3.) kezeskedés azért, hogy az adós kiegyenlíti tartozását. Ez utóbbi esetén az adósság a kezes halálát követően a kezes örököseivel is kifizetethető.

van nála, saját vagyonából egyenlítse ki az adósságot, hiszen neki már kifizették⁸⁹³ – ez a szabály.

Mindenfajta tranzakcióról (163) Érvénytelen minden üzleti tranzakció, amelyet a következő személyek hajtanak végre: le-részegedett, tébolyult vagy szerencsétlenség sújtotta emberek, teljes függésben élők, gyermekek, idősek, vagy olyanok, akik nincsenek felhatalmazva. (164) Nem érvényesek azok a megegyezések – akármilyen jól megalapozottak is –, amelyek ellentmondanak a szokásjognak.⁸⁹⁴

(165) A tisztességtelen elzálogosítást, illetve eladást, a tisztességtelen ajándékot, illetve elfogadást, s valamennyi tisztességtelen eljárást, amit csak észrevesz, érvénytelenítse.

(166) Amennyiben a kölcsönért folyamodó személy eltűnt, s a kölcsönt családi célokra használták, a rokonoknak kell visszafizetniük azt a sajátjukból, még akkor is, ha az örökség felosztását követően már külön háztartásban élnek. (167) Ha valaki – legyen szó akár teljes függésben élő emberről⁸⁹⁵ – családja érdekében saját földjén vagy idegen földön valamilyen tranzakciót bonyolít, feljebbvalója nem érvénytelenítheti azt.

(168) Amit erőszak hatására adnak, amit erőszak hatására fogadnak el, amit erőszak hatására jegyeznek le – valamennyi tranzakciót, amelynél erőszakot alkalmaznak, Manu érvénytelennek nyilvánította.

(169) A tanúk, a kezes és a család – ezek hárman másokért szenvednek. A *bráhmana*, a hitelező, a kereskedő és a király – ezek négyen viszont gyarapodnak.

⁸⁹³ A kommentátorok szerint a kezes örökösére is vonatkozik ez a szabály.

⁸⁹⁴ Vagy „a szokásoknak és a Törvénynek”. Médhátithi a feleség és a gyermekek eladását, illetve valaki teljes vagyonának élő örökös esetén történő elidegenítését hozza fel példaként.

⁸⁹⁵ Pl. szolgáról vagy a legifjabb fiútestvéréről (komm.).

A király pártatlansága (170) Az uralkodó ne fogadja el azt, amit nem szabad elfogadnia, még akkor sem, ha rá van szorulva; s nem szabad lemondania arról, ami megilleti, még akkor sem, ha gazdag és csak csekélységről van szó. (171) Ha a király elfogadja, amit nem lenne szabad, és elutasítja, amit el kellene fogadnia, akkor híre megy, hogy gyenge, s el fog pusztulni e világon is és a halál után is. (172) Ha elveszi, ami jár neki, ha megakadályozza a társadalmi osztályok keveredését, és ha megvédelmezi a gyengéket, a király megerősödik, s e világon és a halál után is gyarapodni fog.

(173) Így hát Jamához, a Halál istenéhez hasonlóan az uralkodó is tegye félre önnön vonzalmait és ellenérzéseit, s éljen Jama módjára, legyőzve a haragot és uralva érzékeit.

(174) Azt az alávaló királyt, aki dőreségből törvénytelen módon ítél, előbb vagy utóbb hatalmukba kerítik ellenségei. (175) Ha viszont elnyomja a vágyat és a haragot, és igazságosan ítél, alattvalói úgy követik majd, akár a folyók az óceánt.

Az adósság kiegyenlítése (176) Ha az adós arról számol be a királynak, hogy a hitelező vissza kívánja fizettetni vele adósságát, a király fizettesse meg vele a pénzt, és a kölcsönként összeg egynegyedét szabja ki rá bírsággént. (177) Ha az adós a hitelezővel azonos vagy nála alacsonyabb kaszthoz tartozik, le is dolgozhatja tartozását, ha viszont a hitelezőnél magasabb kasztú, akkor részletekben kell törlesztenie.

(178) Ily módon kell a királynak igazságos döntést hoznia a peres felek ügyeiben, oly döntést, mely a tanúvallomásokon és a bizonyítékokon alapul.

A peralapok II.: letétek

(179) Az eszes bízza a letétet jó családból való, tisztességes, igazmondó, tehetős, *árja* emberre, olyanra, aki ismeri a Törvényt, s akit sokan támogatnak.

(180) Amikor visszaveszi a letétet, annak ugyanolyan állapotban kell lennie, mint mikor odaadta azt a másik kezébe – amilyen az átadás, olyan a visszavétel.

(181) Ha a letéteményes nem hajlandó visszaadni a letétet a letevőnek, akkor a letevő távollétében a bírónak kell visszakérnie tőle. (182) Ha nincsenek tanúk,⁸⁹⁶ akkor fiatal, megnyerő külsejű kémek útján, valamilyen ürüggyel helyeztessen letétbe aranyat annál az embernél. (183) Ha ő később ugyanolyan állapotban és módon visszaszolgáltatja azt, akkor semmi sem igaz abból, amivel ellenfelei vádolják.⁸⁹⁷ (184) Ha azonban nem adja vissza nekik az aranyat annak rendje és módja szerint, akkor le kell tartóztatni, és mindkettőt⁸⁹⁸ vissza kell szolgáltatnia: ez a Törvény előírása.

(185) A nyílt vagy lepecsételt letétet semmilyen körülmények között sem lehet visszaadni a legközelebbi rokonnak.⁸⁹⁹ Szerencsétlenség esetén a letétek megsemmisülnek, ellenkező esetben nem semmisülnek meg.⁹⁰⁰ (186) Ha saját jószántából visszaszol-

⁸⁹⁶ Vagyis ha nincs, aki tanúsítaná, hogy a letétbe helyezés megtörtént.

⁸⁹⁷ Tehát nem történt meg a kérdéses letétbe helyezés, az állítólagos letevő hazudott.

⁸⁹⁸ Az aranyat és azt a bizonyos letétet, amelynek léte egészen eddig megkérdőjelezhető volt, de immár bebizonyosodott.

⁸⁹⁹ Ugyanis ha a rokon eltulajdonítja a letétet, a letevő a letéteményesen fogja azt keresni.

⁹⁰⁰ A vers második sora igen homályos, de valószínűleg arról van szó, hogy hacsak nincs valami baj, ami a letét megsemmisüléséhez vezetne, a letétet addig meg kell őrizni, amíg a letevő érte nem jön.

gáltatja a letétet az elhunyt örökösének, sem a király, sem az elhunyt rokonai nem indíthatnak ellene eljárást.⁹⁰¹

(187) Barátságosan igyekezzen visszaszerezni a tárgyat,⁹⁰² anélkül hogy holmi ürügyre hivatkozna; vagy ha alaposan kiismerte a letéteményest, oldja meg az ügyet békés úton.

(188) Ez a szabály valamennyi letét kezelésére vonatkozóan.⁹⁰³ Lepecsételt letét esetén semmivel sem vádolható, hacsak el nem vett belőle.⁹⁰⁴ (189) Ha a letétet ellopták, elsodorta az ár, vagy tűzben veszett el, nem kell kártérítést fizetnie érte, hacsak el nem vett belőle.

(190) Valamennyi módszert, köztük a védikus esküket is⁹⁰⁵ felhasználva hallgassa ki azt, aki letétet tulajdonított el, illetve azt, aki letevőnek hazudja magát. (191) Aki nem szolgáltatja vissza a letétet, és aki úgy követel valamit vissza, hogy sohasem helyezte letétbe, azt tolvaj módjára kell megbüntetni, s a letét értékének megfelelő pénzbírságot is ki kell rá vetni. (192) Az uralkodó mind a nyílt, mind a lepecsételt letét eltulajdonítójára a letét értékének megfelelő pénzbírságot szabja ki mindenfajta megkülönböztetés nélkül. (193) Azt az embert pedig, aki csellegásokat⁹⁰⁶ bevetve ellopja mások vagyonát, segítőivel egyetemben különféle kivégzési technikákkal⁹⁰⁷ nyilvánosan meg kell ölni.

⁹⁰¹ Tehát ha a letevő meghalt, a letét a többi rokon megkérdezése nélkül visszaszolgáltatható az elhunyt örökösének.

⁹⁰² Ez a vers a letevőhöz szól.

⁹⁰³ Ez a vers már ismét a letéteményeshez van címezve.

⁹⁰⁴ Ha a letét le van pecsételve, csak a letevő ismerheti a tárgy állapotát, így a letéteményes nem vádolható azzal, hogy nem őrizte meg azt eredeti állapotában, hacsak be nem bizonyosodik, hogy hozzányúlt a tárgyhoz.

⁹⁰⁵ A kommentárok szerint istenítéletekről van szó.

⁹⁰⁶ Pl. fenyegetés, jutalom beígérése a király részéről, egy nő szerelmének megszerzésére tett ígéret, stb. (Médhátithi).

⁹⁰⁷ Pl. lefejezés bárdal, karóba húzás, agyontapostatás elefánttal, stb. (Médhátithi).

(194) Amikor valaki többek jelenlétében nyílt letétbe helyez egy bizonyos minőségű és mennyiségű tárgyat, azt a tárgyat éppolyan minőségben és mennyiségben kell számon tartani; ha hazudnak róla, az büntetést von maga után. (195) Ha a letétet bizalmasan adják át vagy bizalmasan fogadják el, akkor bizalmasan is kell visszaszolgáltatni – úgy vegye vissza, ahogy adta.

(196) Anélkül, hogy a letéteményesnek kárt okozna, ilyenképpen kell a királynak ítélkeznie a nyílt letétbe helyezett vagyronról, illetve a lepecsételt letétről, amelyet barátilag helyeznek el a letéteményesnél.

A peralapok III.: tulajdonjog nélkül történő eladás

(197) Ha valaki eladja más tulajdonát, pedig nem kapott engedélyt erre a tulajdonostól, azt az illetőt – a tolvajt, aki makacsul tagad – ne engedje tanúskodni. (198) Továbbá pénzbírságot is ki kell rá szabni: hatszázat fizessen, ha a tulajdonos jelenlétében⁹⁰⁸ követte el tettét, ha pedig a tulajdonos háta mögött ténykedett, s nincs mentsége tetteire, kapjon tolvajhoz méltó büntetést.

(199) Az olyasfajta ajándékozás vagy eladás, amelyet nem a tulajdonos hajt végre, jog szerint érvénytelen.

(200) Ha egy ember úgy használ valamit, hogy nincs arra feljogosítva, ebben az esetben nem a használat jelzi a tulajdonost, hanem a jogosultság – ez a szabály. (201) Amikor valaki egy egész csoport előtt⁹⁰⁹ eladás útján szert tesz valamilyen értéktárgyra, a törvényes vásárlás révén vitathatatlan jogosultságot szerez az

⁹⁰⁸ Olivelle értelmezése. A kommentátorok és őket követve a korábbi fordítók úgy értik a *szánvaja–niranvaja* szópárt, hogy a tulajdonosnak „rokona” vagy „nem rokona”.

⁹⁰⁹ Vagyis tanúk előtt.

adott tárgyra. (202) Ha⁹¹⁰ az eredeti⁹¹¹ nem ismert, de a vásárló nyilvános adásvétel keretében mindenféle bűn alól tisztázódott,⁹¹² akkor ne büntesse meg a király, hanem engedje el, a tárgyat pedig kapja vissza az, aki korábban elvesztette.

(203) Nem szabad eladni árut egy másikkal összekeverve, nem szabad eladni hibás vagy hiányos árut, sem olyat, amely messze található vagy el van rejtve.⁹¹³

(204) Ha a vőlegénynek megmutatnak egy lányt, majd egy másikat adnak oda neki, mindkettőt elveheti ugyanazért a menyasszonypénzért⁹¹⁴ – így mondta Manu. (205) Nem lehet megbüntetni azt az embert, aki férjhez ad egy gyengeelméjű, leprás vagy szüzességét elvesztett lányt, amennyiben a férjhez adás előtt említést tett a lány fogyatékoságáról.

A peralapok IV.: társulások

(206) Ha az áldozat bemutatására kijelölt papok egyike feladata bevégzése nélkül távozik, a többi pap akkora részt juttasson neki,⁹¹⁵ amely megfelel az általa elvégzett munkának. (207) Ha egy pap az áldozati ajándékok kiosztása után hagyja ott a munkáját, kapja meg teljes részét, de tegyen róla, hogy valaki elvégezze azt helyette.⁹¹⁶

⁹¹⁰ Itt most a talált tárgyak eladásáról van szó.

⁹¹¹ *Múlam*: a kommentátorok egy része a tárgy eredeti értékét érti alatta, mások az eredeti eladót.

⁹¹² A *sódhitah* olvasat fordítása. Olivelle *sódhitamot* olvas és fordít: „but the property is cleared by the public purchase”.

⁹¹³ Például be van csomagolva, át van színezve, vagy régisége ellenére újnak tetszik (Médhátithi).

⁹¹⁴ Cf. 3. 51–54, ahol Manu kifejezetten a menyasszonypénz ellen lép fel.

⁹¹⁵ Ti. a fizetségből.

⁹¹⁶ Ti. a szertartás rá eső maradék részét.

(208) Azoknál a szertartásoknál, ahol minden egyes rész elvégzéséért külön fizetség jár, a soros pap vegye el a fizetséget, vagy osztozzanak rajta.⁹¹⁷ (209) A szent tüzek felállításakor az *adhvarju*-papé⁹¹⁸ legyen a hintó, a *brahman*-papé⁹¹⁹ a paripa, a *hotri*-papé⁹²⁰ a ló, az *udgátri*-papé⁹²¹ pedig a *szóma* beszerzéséhez szükséges szekér. (210) A fizetség fele az összes pap közül a főpapoké,⁹²² annak fele a rangban utánuk következőké, annak egyharmada azoké, akik az egyharmadra jogosultak, annak egynevede az egynevedre jogosultaké.

(211) Akik társulásokban végzik feladataikat ezen a világon, azoknak a fenti szabályt kell követniük a részesedések kiosztásánál.

A peralapok V.: ajándékok visszatartása

(212) Ha valaki pénzt ad egy embernek, aki nemes célból kéri azt, de később nem arra használja,⁹²³ akkor nem szabad odaadni neki a pénzt.⁹²⁴ (213) Ha azonban pökhendiségből vagy kapzsi-

⁹¹⁷ A kommentátorok szerint ez a vers egy kérdést fogalmaz meg, amelyre a következő versek adnak választ. Olivelle nem lát ilyen összefüggést. Médhátithi a *rádzsasúja* szertartást hozza példának, ahol az *adhvarju* pap számára külön ajándék van előírva: ez vajon egyedül őt illeti, vagy osztoznia kell a többi pappal?

⁹¹⁸ Ő dobja az áldozatot a tűzbe, miközben a *Jadzsar-véda* szövegeit recitálja.

⁹¹⁹ A *brahman*-pap mindhárom Védában járatos, így a négy főpap közül a legbölcsebb és legképzettebb. Ő felel a szertartás hibátlan levezetéséért.

⁹²⁰ A *hotri*-pap a *Rig-védát* recitálja a szertartás alatt.

⁹²¹ Az *udgátri*-pap a *Száma-véda* szövegeit recitálja.

⁹²² Az *adhvarju*, a *brahman*, a *hotri* és az *udgátri*-papé.

⁹²³ Például áldozat bemutatása vagy házasság céljából kéri, de szerencsejátékra vagy prostituáltakra költi (Médhátithi).

⁹²⁴ Ez a nem túl logikus mondat két dolgot jelenthet Médhátithi szerint: ha már odaadta a pénzt, vissza kell venni, vagy ha csak odaígérte, akkor nem szabad odaadni.

ságból mégis ki akarja erőszakolni azt, a király szabjon ki rá egy *szuvarna* büntetést a lopás jóvátételeként.

(214) Ezzel pontosan elmondtam, mi az ajándékok visszatartásának törvényes útja. A továbbiakban a bérek visszatartásáról fogok beszélni.

A peralapok VI.: bérek visszatartása

(215) Ha egy bérmunkás hányavetiségből nem végzi el a számára kijelölt munkát, holott nem beteg, akkor nyolc *krisnala* bírságot kell kiszabni rá, és meg kell vonni tőle a bérét. (216) Ha betegségből gyógyult fel, folytassa munkáját az eredeti feltételek szerint. Bérét meg kell kapnia, még ha hosszú idő telt is el közben. (217) Akár beteg, akár egészséges, ha nem gondoskodik a munkája elvégzéséről úgy, ahogy abban megegyeztek, meg kell vonni tőle a bérét még akkor is, ha már csak egy kevéske munka lenne hátra.

(218) Ezzel hiánytalanul elmondtam a bérek visszatartásával kapcsolatos törvényt. A továbbiakban a szerződésszegőkre vonatkozó törvényről fogok szólni.

A peralapok VII.: szerződésszegés

(219) Azt a személyt, aki egy falu, régió vagy társulás tagjaként méltányos szerződést köt,⁹²⁵ majd kapzsiságból megszegi azt, a király száműzze birodalmából. (220) Vegye őrizetbe a szerződésszegőt, és fizettessen vele bírsággént négy *szuvarnát*, hat *niskát*, meg egy ezüst *satamánát*.⁹²⁶

⁹²⁵ Más értelmezésben: „esküvel szerződést köt”.

⁹²⁶ Több kommentátor szerint háromféle bírságról van szó az ügy körülményeinek megfelelően.

(221) Így büntesse meg az igazságos uralkodó azokat, akik falvak, kasztok vagy társaságok⁹²⁷ tagjaként szerződést szegnek.

A peralapok VIII.: adás-vételtől való visszakozás

(222) Ha itt valaki megbánja, hogy vásárolt vagy eladott valamit, tíz napon belül visszaadhatja illetve visszaveheti azt.⁹²⁸

(223) A tíz nap letelte után sem vissza nem adhatja, sem vissza nem kérheti. Ha mégis visszaadja vagy visszaveszi, a királynak hatszáz *pana* bírságot kell kiszabnia rá.

(224) Aki férjhez ad egy hibákkal rendelkező lányt úgy, hogy nem tesz említést a hibáiról, arra a királynak személyesen kell kiszabnia kilencvenhat *pana* büntetést. (225) Az az ember, aki álnokságból azt állítja egy szűzlányról, hogy már nem szűz, száz *pana* büntetést tartozik fizetni, amennyiben nem tudja bebizonyítani a lány hiányosságát. (226) A házassági szertartás rituális formulái csakis szűzlányok esetében alkalmazhatók, nem szűz lányok esetében soha sehol, mert ők kizárattak a Törvény által előírt rituálékból. (227) A házassági szertartás rituális formulái teszik kétségbevonhatatlanul feleséggé a lányt. A bölcseknek pedig tudniuk kell, hogy e formulák a hetedik lépésnél⁹²⁹ teljesednek be.⁹³⁰

(228) Ha valaki ezen a világon megbánja, hogy végrehajtott egy tranzakciót, a király ezen a módon vezesse őt a helyes útra.

⁹²⁷ Olivelle mellérendelésnek értelmezi a *dzsáti* és a *szamúba* szavak közötti viszonyt az összetételben, ugyanakkor például Médháthithi „különböző vagy azonos kasztba tartozók társulásának” érti.

⁹²⁸ A kommentátorok szerint nem könnyen romlandó dolgokról van szó, pl. földbirtok, réz.

⁹²⁹ Utalás arra a hét lépésre, amelyet a házassági szertartás során a férjnek és a feleségnek együtt kell megtenniük a tűz körül.

⁹³⁰ Azaz a hetedik lépés után a lány mint feleség már a férjhez tartozik.

A peralapok IX.: a gazda és a jószággondozó közti viták

(229) A továbbiakban az igazsághoz híven s a Törvény szellemének megfelelően azokról a vitákról fogok beszélni, melyek a gazdák és a jószággondozók között alakulnak ki a jószággal kapcsolatos kihágások miatt.

A jószág védelméről (230) Nappal a pásztor felel a jószág biztonságáért, éjjel a gazda – de csak ha a jószág már a birtokán van, máskülönben a pásztor viseli a felelősséget.

(231) Ha tej a bére, akkor a pásztor a gazda beleegyezésével megfejteti minden tíz tehén közül a legjobbat; ez annak a pásztornak a bére, aki nem kap más bért.

(232) Ha a jószágnak nyoma vész, férges lesz, kutyák tépik széjjel, vagy odavész valamely veszélyes helyen, a kárt a pásztornak kell megtérítenie, amennyiben emberi mulasztás történt. (233) Ha tolvajok lopják el a jószágot, a pásztornak nem kell fizetnie, amennyiben riadót fúj, s a megfelelő helyen és időben tájékoztatja gazdáját a történtekekről.

(234) Mikor jószág pusztul el, a pásztor adja át a gazdának a füleket, a bőrt, a farkat, a hólyagot, az ínat, valamint az epét, és mutassa meg neki a rajtuk található megkülönböztető jeleket.

(235) Ha farkasok gyűlnek a kecskék és bányók köré, s a pásztor nem jön oda, ő lesz a hibás, ha a farkasok rátámadnak valamelyik jószágra és megölik. (236) Ha viszont a jószág ellenőrzött csoportban legel az erdőn, amikor farkas támad rájuk és megöl egyet, a pásztor nem tehető felelőssé ezért.

A termésben okozott károkról (237) A falvak körül legyen száz *dhanusz*⁹³¹ vagy három *samjápáta*⁹³² méretű szabad föld-

⁹³¹ Szó szerint: íj. Ez kb. 1.82 méternek felel meg.

⁹³² Szó szerint: bot eldobása, tehát valószínűleg az a távolság, amilyen messzire egy botot el lehet hajítani.

terület,⁹³³ városok körül ennek háromszorosa. (238) Ha a jószág letarolja a gabonát, amely ott⁹³⁴ úgy nő, hogy nem védi kerítés, a király ne büntesse meg emiatt a jószággondozókat.

(239) Húzzon fel oda kerítést, mely olyan magas legyen, hogy egy teve ne láthasson át fölötte, és fedjen be rajta minden rést, hogy kutyák és vaddisznók ne dughassák be rajta a fejüket.

(240) Ha a jószág kárt tesz egy körülkerített mezőben az út mentén vagy a falu határában, száz *panára* kell a pásztort megbüntetni, amennyiben jelen volt; a pásztor nélkül kóborló állatokat pedig el kell hajtani. (241) Ha más földeken tesznek kárt, jószágoként egy és egynegyed *pana* büntetés jár, s minden esetben kártalanítani kell a föld tulajdonosát – ez a szabály.

(242) Nem büntethetők a tehenek az ellést követő tíz napban, sem a bikák, sem pedig az isteneknek szentelt állatok,⁹³⁵ akár van pásztoruk, akár nincs: így mondta Manu.

(243) Ha a földterület tulajdonosa a vétkes, büntetése saját részének tízszere,⁹³⁶ felelekkora a büntetés, ha a hibát szolgálai követték el az ő tudta nélkül.

(244) Eme előírásokat kell követnie az igaz királynak a gazdák, a jószág és a pásztorok kihágásai esetén.

⁹³³ Legelőnek.

⁹³⁴ A szabad földterületen.

⁹³⁵ Áldozati állatok, vagy templomoknak felajánlott állatok (komm.).

⁹³⁶ A kommentátorok kétféleképp értelmezik ezt: vagy annak az adónak a tízszereséről van szó, amelyet a föld tulajdonosa a királynak fizet, vagy pedig azon részesedés tízszereséről, amely a föld tulajdonosát megilleti, amennyiben földjét bérbe adja.

A peralapok X.: határviták

(245) Ha két falu között vita támad a határt illetően, a királynak *dzsjesztha*-hónapban⁹³⁷ kell kijelölnie a határvonalat, amikor a határkövek jól látszanak.

(246) Állítson határfákat: banjan-fát, fügefát, *kimsukát*,⁹³⁸ gyapotfát,⁹³⁹ *sála*-fát,⁹⁴⁰ pálmát meg olyan fákat, amelyeknek tejes nedve van. (247) Ültessen továbbá bozótost és többféle bambuszt, *samít*,⁹⁴¹ kúszónövényeket, emeljen földhalmokat, és ültessen nádat meg *kubdzsaka*-bokrot:⁹⁴² így nem tűnhet el a határ. (248) A határvonalak találkozásánál alakítson ki vízmedencét, kutat, tavat vagy forrást, s építtessen oda templomot.

(249) Látván, hogy a világban minduntalan gondok adódnak abból, ha az emberek nem ismerik a határokat, helyezzen el további rejtett jeleket azok jelölésére: (250) köveket, csontokat, tehénszőrt, pelyvát, hamut, törött cserépdarabokat, száraz tehénürüléket, téglát, faszenet, kavicsot és homokot. (251) Egyéb hasonló rejtett jeleket is helyezzen le a határvonalak találkozásánál, olyanokat, amelyeket nem temethet be a föld az idő előrehaladtával.

Határviták kezelése (252) E jelekkel vonja meg a király a vitás felek közötti határvonalat, emellett a folyamatos korábbi birtoklás és vízmedrek segítségével. (253) Ha a helyzet a jelek megtekintése ellenére sem világos, akkor a határvitát kizárólag a tanúk vallomása alapján lehet elrendezni.

⁹³⁷ Május-június. Ebben a tavasz és az esős évszak közé eső időszakban minden (így a fű is) ki van száradva, így messzire el lehet látni.

⁹³⁸ *Butea frondosa*.

⁹³⁹ *Bombax malabaricum*.

⁹⁴⁰ *Shorea robusta*.

⁹⁴¹ *Prosopis spigicera* vagy *Mimosa suma*. Utóbbi egy tüskés bokorféle.

⁹⁴² *Rosa moschata*.

(254) A határral kapcsolatosan vallomást tevő tanúkat a faluközösségek és a két vitás fél jelenlétében kell kikérdezni a határkövekről.⁹⁴³ (255) Miután a tanúkat már kihallgatták, s ők egybehangzó megállapítást tettek, feljegyzést kell készíteni a határról, és fel kell írni valamennyi tanú nevét is. (256) A tanúk nyakukban virágfüzérrel, vörös ruhában szórjanak földet a fejükre, majd miután megeskették őket a saját jótetteikre, hozzanak igazságos ítéletet. (257) Amennyiben a fent leírt módon hoznak döntést, igaz tanúkként feddhetetlenek, ellenkező esetben kétszáz *pana* bírságot tartoznak fizetni.

(258) Ha nincsenek tanúk, akkor négy, a közelben lakó falubéli⁹⁴⁴ jelölje ki a határt a király jelenlétében, miután rituálisan megtsztították magukat. (259) Ha a szomszédok között egyetlen őslakos sincs, aki tanúskodhatna a határ ügyében, akkor akár az alábbi erdőjárókat is kikérdezheti: (260) vadászokat, madarászokat, tehénpásztorokat, halászokat, gyökérszedőket, kigyóvadászokat, gyűjtőgetőket, s a többi erdőjárót. (261) Amiképpen ők megkérdezésre elmondják, miről ismerhetők fel a két falu határának találkozási pontjai, a király eszerint állapítsa azt meg a törvény értelmében.

(262) Tudnivaló, hogy a földek, kutak, vízmedencék, ligetek és házak esetében a határvonalakat a szomszédok tanúvallomása alapján kell kijelölni. (263) Amennyiben a szomszédok valótlant állítanak a határjelekről vitatkozó feleknek, a királynak mindőjüket egyenként közepes pénzbírsággal kell sújtania.

(264) Ha valaki erőszakkal elfoglal egy házat, vízmedencét, ligetet vagy földet, ötszáz *pana* bírságot kell kiszabni rá; hogyha nincs tudatában a tettének, akkor csupán kétszázat.

⁹⁴³ A kommentátorok szerint két falu közötti vitáról van szó, a két pereskedő pedig a két falu közössége által kijelölt személy.

⁹⁴⁴ Kullúka szerint a négy égtáj felől szomszédos falvak lakói.

(265) Amennyiben nem lehet eldönteni, hol a határ, a törvénytudó király saját kezűleg jelöljön ki számukra⁹⁴⁵ földet a hasznosság elve alapján⁹⁴⁶ – ez a szabály.

(266) Ezzel hiánytalanul beszámoltam a határviták elsimítására vonatkozó törvényről. A továbbiakban arról fogok beszélni, hogyan kell ítéletet hozni szóbeli támadás esetén.

A peralapok XI.: szóbeli inzultus

(267) A *bráhmana* szidalmazásáért a *ksatrija* száz *pana* bírságot érdemel, a *vaisja* százötvenet vagy kétszázat, a *súdrának* viszont testi fenytetés jár érte. (268) A *bráhmanára* ötven *pana* bírságot kell kiszabni a *ksatrija* sértegetéséért, huszonötöt a *vaisja* sértegetéséért, tizenkettőt a *súdra* sértegetéséért. (269) Ha a kétszer született inzultál egy vele azonos osztályhoz tartozó személyt, büntetése tizenkét *pana*; ha kivételesen egyetlen szavakat használt,⁹⁴⁷ akkor a büntetés ennek duplája.

(270) Amennyiben egy *súdra* trágár szavakkal illet *bráhmanát*, ki kell vágni a nyelvét, mert a *súdra* legalulról származik.⁹⁴⁸

(271) Ha megvetéssel említi nevüket és kasztjukat, tíz ujj hosszú,⁹⁴⁹ izzó vasszöveget kell a szájába dugni. (272) Ha fennhéjázón kioktatja a *bráhmanákat* a Törvény előírásairól, az uralkodó öntőn forró szezámolajat a szájába meg a fülébe.

⁹⁴⁵ Azaz a vitás felek számára.

⁹⁴⁶ Egy kisebb földterület bizonyos esetekben hasznosabb lehet, mint a nagyobb. Ezt kell figyelembe vennie a királynak, amikor döntést hoz.

⁹⁴⁷ Például ha nőrokonait, kiváltképpen anyját vagy nővéreit sértegette (komm.).

⁹⁴⁸ Az Első Létező a *súdrát* a lábából teremtette, míg a *bráhmanát* a szájából. Ha a *súdra* megsért egy *bráhmanát*, ezzel elveszíti jogát a beszédre, ezért kell kivágni a nyelvét.

⁹⁴⁹ Ez körülbelül 20 cm-nek felel meg.

(273) Aki pökhendiségből hamisan beszél mások tudásáról, országáról, kasztjáról, tevékenységéről vagy testi adottságairól, az kétszáz *panára* büntetendő. (274) Az ember, aki félszeműnek, sántának vagy más hasonlónak nevez valakit, még ha igazat beszél is, legalább egy *kársápanára* büntetendő.

(275) Ha megrágalmazza anyját, apját, feleségét, bátyját, fiát vagy tanítómesterét, száz *panára* büntetendő, miként az az ember, aki nem ad utat tanítómesterének.⁹⁵⁰

(276) *Bráhmanák* és *ksatriják* esetében a bölcs királynak a következő büntetéseket kell kiszabnia:⁹⁵¹ *bráhmanára* a legenyhébb, *ksatrijára* közepes pénzbírságot. (277) *Vaisjákra* és *súdrákra* kasztjuk szerint – a nyelv kivágását kivéve – ugyanezt a büntetést kell kiszabni:⁹⁵² ez a határozat.

(278) Ezzel az igazsághoz híven elmondtam, mi a büntetés módja szóbeli támadás esetén. A továbbiakban arról fogok beszélni, miként kell ítéletet hozni tettlegességkor.

A peralapok XII: tettlegesség

(279) Bármely testrészével bántalmazzon is az alantas születésű egy nálánál magasabb rangú embert,⁹⁵³ azt a testrészt le kell vágni: így szól Manu rendelkezése. (280) Ha kezét vagy botját emeli rá, kézlevágást érdemel, ha dühében megrúgja, láblevágás a jussa. (281) Amennyiben az alacsony rangú megpróbál leülni

⁹⁵⁰ A *guru* jelenthet „tanítómestert”, illetve tágabb értelemben idősebb vagy rangidős, tiszteletre méltó személyt.

⁹⁵¹ Kölcsönös szóbeli inzultálás esetén (Médhátithi).

⁹⁵² Azaz ha a *vaisja* szidalmazza a *súdrát*, olyan büntetést érdemel, mint a *ksatriját* szidalmazó *bráhmana*, ha pedig a *súdra* szidalmazza a *vaisját*, olyan büntetést érdemel, mint a *bráhmanát* szidalmazó *ksatrija*.

⁹⁵³ Vagyis a *súdra* vagy a *csandála* valakit a felső három osztályból. Hasonlóan értendő a további versekben is.

ugyanarra az ülőhelyre, amelyen egy magasabb rangú ember ül, a király bélyegezze meg a hátsó felén, és űzze el, vagy pedig vágasson le az ülepéből. (282) Ha gögösen leköpi, a király vágassa le mindkét ajkát; ha levizeli, akkor a péniszét; ha leszellenti, akkor a végbélnyílását. (283) Amennyiben megragadja a másik haját, lábát, szakállát, nyakszirtjét vagy heréit, gondolkodás nélkül vágassa le mindkét kezét.

(284) Aki felsérti a másik bőrét,⁹⁵⁴ vagy úgy megsebzí, hogy kiserken a vére, száz *panára* büntetendő; aki a húsát is megsebesíti a másiknak, hat *niskát* fizessen; aki pedig a másik csontját törí, azt száműzni kell. (285) Fákban tett kár esetén a kiszabott büntetés legyen arányban az adott fából származó haszonnal: ez a szabály. (286) Amennyiben embert vagy állatot üt meg azért, hogy fájdalmat okozzon, a kiszabott büntetés legyen arányban a fájdalom mértékével.

(287) Ha súlyosan megsebesíti a másik ember valamely testrészét, életerejét apasztja⁹⁵⁵ vagy vérét ontja, akkor vagy állnia kell a sértett felépülésének költségeit, vagy mindent oda kell adnia büntetésként.⁹⁵⁶

Rongálás (288) Aki szándékosan vagy tudtán kívül megrongálja a másik tulajdonát, annak kárpótolnia kell a tulajdonost, a királynak pedig ugyanakkora pénzbírságot fizessen.

⁹⁵⁴ Ez a szabály már a kétszer születettek egymás közötti inzultusaira vonatkozik, illetve ha a *súdra* másik *súdrát* bántalmaz (Médhátithi).

⁹⁵⁵ A *prána* szó lélegzetet is jelenthet, vagyis fojtogatásra is utalhat a szöveg.

⁹⁵⁶ Nem teljesen világos, mire is utal a „minden” szó: több kommentátor szerint ha a sértett nem fogadja el gyógyítása költségeinek a megtérítését, akkor ezt az összeget hozzáadják a szokásos bírsághoz, s az egészet a király kapja. Egy másik értelmezési lehetőség szerint ha a vétkes nem képes kifizetni a sértett gyógyítási költségeit, akkor bírságképpen minden vagyonától meg kell fosztani.

(289) Bőr és bőrből készült tárgyak, valamint fa- és agyagtárgyak esetén a büntetés a tárgy értékének ötszöröse; s virágok, gyökerek és gyümölcsök esetén is.

Járművel okozott károk (290) A szállítóeszközök, azok vezetői és tulajdonosuk esetében tíz mentő körülményt említenek, egyébként büntetést kell kiszabni. (291) Ha elszakad a zabla; eltörik a járom; félre- vagy hátracsúszik a jármű; eltörik a tengely; kerék törik; (292) ha elszakadnak a kötélékek, a kötőfék vagy a gyeplő; ha a jármű vezetője így kiált fel: „Félre az útból!” – ezen esetekre Manu nem írt elő büntetést.

(293) Ha a hajtó hozzá nem értése miatt tér le a jármű az útról, és valaki megsérül, kétszáz *pana* bírságot kell kiszabni a jármű tulajdonosára. (294) Ha a hajtó érti a dolgát,⁹⁵⁷ akkor őt kell megbüntetni; ha pedig nem hozzáértő ember, akkor az utasait kell megbüntetni fejenként száz *panára*.

(295) Ha a hajtó élőlények halálát okozza, mert állatok vagy egy szekér állja útját, habozás nélkül meg kell büntetni.⁹⁵⁸ (296) Ha emberhalált okoz, abban a pillanatban a tolvajokéhoz hasonló bünt tudhat magáénak; nagytestű állatok – tehenek, elefántok, tevék, lovak és a többi – esetén⁹⁵⁹ bűne feleakkora. (297) Kétszáz *pana* a büntetése, ha kisebb testű jószágot sebesít meg; mutatósabb vadállatokért és madarakért ötven *pana* büntetés jár. (298) Szamarakért, kecskékért és bárányokért öt *mása* a büntetése, ha pedig kutya vagy disznó halálát okozza, akkor egy *mása* a büntetés.

Testi fenytés (299) Ha felesége, fia, szolgája, tanítványa vagy édes öccse helytelenül viselkedik, bottal vagy hasított bambusz-

⁹⁵⁷ És mégis balesetet okoz.

⁹⁵⁸ Abban az esetben tehát, ha megöli a jószágokat, amelyek útját állják.

⁹⁵⁹ Azaz ha ezeknek a nagytestű állatoknak okozza halálát.

szal megverheti. (300) A hátukat kell ütni, sosem a fejüket. Ha másképpen veri őket, bűne akár a tolvajé.

(301) Ezzel hiánytalanul elmondtam, hogyan kell ítélni a tettlegesség esetén. Most arról fogok beszélni, hogyan kell ítéletet kiszabni lopáskor.

A peralapok XIII.: lopás

(302) A király tegyen meg minden tőle telhetőt a tolvajok megbüntetéséért. Ha megbünteti a tolvajokat, hírneve és birodalma is gyarapodásnak indul. (303) Hiszen az a király méltó csak a szüntelen tiszteletre, aki biztonságot ad, mert az ő nagy áldozata,⁹⁶⁰ amelyen a biztonság az áldozati ajándék, egyre inkább kiteljesedik.

(304) Ha a király védelmet nyújt, minden alattvalótól megkapja erényeik egyhatod részét. Ha nem nyújt védelmet, akkor pedig bűneik egyhatod része lesz az övé. (305) Amikor az ember a Védát tanulmányozza, áldozatot mutat be, adakozik vagy hódol,⁹⁶¹ mindezek egyhatod része a királyé lesz, ha az megfelelően vigyázza népét.

(306) Azzal, hogy a Törvény alapján megóvja az élőlényeket és kivégzi az arra érdemeseket, a király nap mint nap százezer ajándékkal kísért áldozatokat mutat be.

(307) Az az uralkodó, aki úgy szedi be a terményadót, a pénzadót, a vámot, az ajándékokat és a bírságokat, hogy nem biztosít védelmet, menten a pokolra jut. (308) Azt mondják, a király, aki úgy szedi be az egyhatod rész adót, hogy közben nem nyújt védelmet, egész népe szennyét magára veszi. (309) Tudnivaló, hogy ha a király fittyet hány a jó erkölcsre, eretnek nézeteket vall, kapzsi,

⁹⁶⁰ Az áldozat ebben az esetben maga az uralkodás.

⁹⁶¹ *Púdzsát* mutat be az isteneknek, vagy hódol a *guru* előtt.

s nem védelmezi népét, hanem felfalja, akkor mélyre fog süllyedni.⁹⁶²

(310) Három módon igyekezzék megfenyíteni a bűnösöket: bebörtönzéssel, megbilincseléssel és a testi fenyítés számos módszerével. (311) Mert a királyok mindig megtisztulnak a bűnösök megfenyítésétől és az igazak támogatásától, akárcsak a kétszer születettek az áldozatoktól.

(312) Ha a király jót akar magának, pereskedőknek,⁹⁶³ gyermekeknek, időseknek és betegeknek minden esetben nézze el, ha megsértik. (313) Aki megbocsát a szenvedőknek sértéseikért, az felmagasztaltatik a mennyben, aki viszont uralkodói pozíciója folytán nem tűri a sértéseket, az pokolra jut.

A tolvajok büntetése (314) Az eszes⁹⁶⁴ tolvaj járuljon a király elé zilált hajjal, és vallja be a lopást: „Ezt követtem el. Büntess meg!” (315) Vállán cipeljen mozsártörőt, *khadira* fából készült bunkósbotot, mindkét végén kihegyezett dárdát vagy vaspálcát.

(316) Akár megbüntetik, akár futni hagyják, a tolvaj feloldoztatik a lopás bűne alól, ha azonban a király nem bünteti meg a tolvajt, ő veszi magára annak bűnét. (317) A tanult *bráhmana* gyilkosa ráragasztja a bűnét arra, aki megessi az ételét; a hűtlen feleség a férjére; a tanítvány és az áldozat-bemutató a tanítómesterre; a tolvaj a királyra.⁹⁶⁵ (318) Azok a bűnelkövetők, akiket a királyok már megbüntettek, folttalanul mennek a mennybe, akárcsak az erényes életet élt igazak.

(319) Aki ellopja a kútról a kötelet vagy a merítövödrot, vagy szétrombolja a ciszternát, azt egy *mása* bírságra kell kötelezni, és vissza kell vinnie, amit elvett. (320) Aki tíz *kumbha*⁹⁶⁶ gabo-

⁹⁶² Más olvasat szerint: „az ilyen királyt hagyja ott”.

⁹⁶³ Médhátithi értelmezésében „a pereskedő felek rokonainak és barátainak”.

⁹⁶⁴ Más olvasat szerint: „futva járuljon”.

⁹⁶⁵ Minden esetben akkor, ha elnézik az elkövetett bűnt (Médhátithi).

⁹⁶⁶ Egy *kumbha* kb. 105 liter.

nánál többet lop, testi fenytést érdemel. De a többi esetben is tizenegyszeres bírsággal sújtandó, és a tulajdonost is kárpótolni tartozik. (321) Ugyanez áll mindenre, amit súlyra adnak. Száznál több arany, ezüst és más hasonló, illetve száz fölötti finom ruha esetén a tolvajt ki kell végezni;⁹⁶⁷ (322) ötven fölött kézlevágás jár. A többi esetben a király az eltulajdonított tárgy értékének tizenegyszeresét szabja ki bírságként.

(323) Előkelő származású személyek, különösképp nők, valamint értékes drágakövek elrablásáért a büntetés: halál.

(324) Ha a tolvaj nagytestű jószágot, fegyvert vagy orvosságot lopott, a király az időt s a célt⁹⁶⁸ tekintetbe véve szabja ki a büntetést. (325) Aki átvágja egy *bráhmana* teheneinek Achillesz-inát,⁹⁶⁹ vagy jószágot lop, annak ott helyben le kell vágni a fél lábát.

(326) Aki fonalat, pamutot, alkohol erjesztéséhez használt élesztőt, tehéntrágyát, melaszt, túrót, tejet, írórt, vizet, füvet, (327) bambuszból vagy nádból készült edényeket, sót, agyagedényeket, földet, hamut, (328) halat, madarat, szezámolajat, olvasztott vaját, húst, mézet, illetve más állati terményt (329) és hasonló ételféleségeket, továbbá főtt rizst vagy főtt ételt lop, az a lopott tárgy értékének dupláját fizeti büntetésként. (330) Virág, zöld gabona, bokrok, kúszónövények, fák, valamint kis mennyiségű hántolatlan gabona esetén a büntetés öt *krisnala*. (331) Hántolt gabona, zöldségek, gyökerek és gyümölcsök esetén száz *pana* a büntetés, ha a lopás a tulajdonos háta mögött történt, és ötven, ha a lopás a tulajdonos szeme láttára esett meg.

(332) Amennyiben a tettet erőszakkal, a tulajdonos szeme láttára hajtották végre, rablás történt; ha a tulajdonos nem volt

⁹⁶⁷ Az arany és a többi esetén a 100-as szám a súlyra, míg ruhánál a számra utal. A fordítás Olivelle értelmezését követi, a szöveg ugyanazt a szót (*vadha*) használja „testi fenytés”, illetve „kivégzés” értelemben.

⁹⁶⁸ Vagyis, hogy például a fegyvereket csata közben lopták-e el, vagy hogy a gyógyszereket súlyos betegnek szánták-e (komm.).

⁹⁶⁹ A fordítás Olivelle-t követi, aki Lariviere értelmezését veszi alapul.

jelen, akkor lopás történt, miként akkor is, ha az elkövető tagadja tettét.

(333) Aki ellopja ezeket a tárgyakat, miután a tulajdonos használatra előkészítette őket, azt az embert a király száz *pana* bírságra kötelezze, miként azt is, aki tüzet lop mások otthonából.

(334) Elrettentésképpen az uralkodó vágja le a tolvaj azon testrészét, amellyel az megkárosítja az embereket.

(335) A király még atyjának, tanítójának, cimborájának, anyjának, feleségének, fiának és papjának sem kegyelmezhet, ha azok nem követik a rájuk vonatkozó Törvényt. (336) Ahol az átlagember egy *kársápana* büntetést fizet, ott a királynak ezret kell fizetnie – ez a szabály.⁹⁷⁰ (337) Lopás esetén a *súdra* nyolcszoros, a *vaisja* tizenhatszoros, a *ksatrija* harminckétszeres büntetést érdemel.⁹⁷¹ (338) A *bráhmana* büntetése hatvannégyszeres, kereken százszoros vagy százhuszonnyolcszoros, hiszen ő tudja, mi jó s mi rossz.⁹⁷²

(339) Fák gyökere és gyümölcse,⁹⁷³ tüzelőnek szánt fa, valamint a tehenek takarmányozására szolgáló fű esetén nem beszélünk lopásról – így mondta Manu.

(340) Az a *bráhmana*, aki pénzt fogad el egy tolvaj kezéből, maga is tolvaj, még ha a pénzt áldozat-bemutatásért vagy tanításért kapja is. (341) Ha egy kétszer született épp úton van, amikor élleme kifogy, s ezért elvesz két cukornádat vagy retket valakinek a földjéről, nem érdemel büntetést.

⁹⁷⁰ A király a bírságát vízbe dobja vagy *bráhmanáknak* adja, cf. 9.244.

⁹⁷¹ A kiindulási alap az ellopott tárgy értéke.

⁹⁷² A büntetések általában enyhébbek a magasabb társadalmi osztályból származók esetében, itt azonban ennek épp a fordítottját látjuk. A „hiszen ő tudja, mi jó s mi rossz” kitételt több kommentár is a 337–338. versekben említett valamennyi *varnára* érti: eszerint általában a tanult emberekre kiszabott büntetésről lenne szó.

⁹⁷³ Ez ellentmond a 331. versnek, ezért a kommentárok különböző feltételekhez kötik, mikor nem számít lopásnak gyökerek és gyümölcs elvétele.

(342) Tolvaj, aki megköti a meg nem kötötteket,⁹⁷⁴ elengedi a megkötötteket,⁹⁷⁵ továbbá szolgát, lovat vagy szekeret vesz el a másiktól.⁹⁷⁶

(343) Ha a király ilyenformán megfélemezi a tolvajokat, ezen a világon hírneves lesz, a túlvilágon pedig felülmúlhatatlan boldogságban lesz része.

A peralapok XIV.: erőszak

(344) Ha a király Indra trónusára és elpusztíthatatlan, nem múló hírnévre vágyik, egyetlen pillanatra se veszítse szem elől az erőszakoskodót.⁹⁷⁷ (345) Tudvalévő, hogy aki erőszakot követ el, bűnösebb a rágalmazónál, a tolvajnál, de még annál az embernél is, aki bottal sújt a másokra. (346) Ha az uralkodó elnézi az erőszakra vetemedők tetteit, hamar pusztulásra jut, és közutálat tárgya lesz.

(347) A király semmilyen körülmények között – sem egy barát kedvéért, sem gazdag bevétel reményében – nem engedheti futni a mindenkiben félelmet keltő erőszakoskodókat.

Megengedhető erőszak (348) A kétszer születettek fegyvert ragadhatnak, ha valami a törvény útjába áll,⁹⁷⁸ vagy ha a kétszer született osztályokat csapással sújtja az idő. (349) Aki önvédelemből, az áldozati ajándékok miatt kialakult konfliktus során,

⁹⁷⁴ Vagyis elviszi mások jószágát.

⁹⁷⁵ Szabadon ereszti mások jószágát.

⁹⁷⁶ Azaz engedély nélkül elviszi mások szolgáját, lovat, szekeret.

⁹⁷⁷ Médhátithi szerint az „erőszak” kategóriájába tartozik a rablás, nemi erőszak, gyújtogatás, illetve más tulajdonának szándékos tönkretétele.

⁹⁷⁸ Vagyis amikor pl. rablók akadályozzák a törvénykönyvekben előírt feladatok teljesítését, vagy katonai támadás esetén (komm.).

vagy nők és *bráhmanák* védelmében törvényesen öl, azt nem szennyezi bűn.

(350) Tépelődés nélkül megölheti a tiszteletreméltót,⁹⁷⁹ a gyermeket, az aggot vagy a tanult *bráhmanát*, ha azok gyilkos szándékkal közelednek felé. (351) Aki nyíltan vagy titokban megöli gyilkos szándékú támadóját, ártatlan. A harag haraggal bosszulja meg magát.

A peralapok XV.: nők ellen elkövetett szexuális bűncselekmények

(352) Azokat a férfiakat, akik megbecstelenítik mások feleségét, elrettentő büntetésekkel jelölje meg az uralkodó, azután száműzze őket,⁹⁸⁰ (353) mert innét fakad az osztályok keveredése, amikor a gyökeret kiszakító törvénytelenység mindent letarol.⁹⁸¹

(354) Ha egy férfi bizalmas beszélgetést folytat más feleségével, a legenyhébb bírságot kell fizetnie, amennyiben korábban már vádolták hasonló bűnökkel. (355) Aki azonban korábban még nem volt megvádolva, és oka van a beszélgetésre, az nem bűnös, hiszen semmilyen kihágást nem követ el.

(356) Aki gázlóknál, vadonban, erdőn vagy folyók találkozásánál megszólítja más feleségét, házasságtörést követ el. (357) Szívességet tenni neki, enyelegni vele, megérinteni az ékszerait vagy a ruháit és egy ágyon ülni vele – a hagyomány szerint mindez házasságtörésnek minősül. (358) Ha a férfi tiltott helyen megérinti a nőt, vagy engedi, hogy az megérintse őt – amennyiben mindketten akarják, a hagyomány szerint ez házasságtörés.

⁹⁷⁹ *Gurut*.

⁹⁸⁰ A *pravászajét* szó jelentése lehet még „végeztesse ki őket”.

⁹⁸¹ A kommentátorok szerint az esőről van szó. A társadalmi osztályok keveredése folytán ugyanis az emberek elmulasztják bemutatni az áldozatokat, és áldozatok nélkül eső sincs.

(359) A *bráhmanák* kivételével minden emberfia halállal lakol a házasságtörésért. Az asszonyokat, bármely osztályhoz tartozanak is, mindig a legnagyobb körültekintéssel kell óvni.

(360) Koldusok, énekmondók, védikus szertartásokba beavattak és kézművesek nyugodt lélekkel beszélgethetnek nőkkel, hacsak ez nem kifejezetten tilos a számukra. (361) Ne beszélgesen mások asszonyával, ha az tilos a számára. Ha mégis fittyet hány a tiltásra, egy *szuvarna* bírságot érdemel.

(362) E szabály nem vonatkozik a vándormutatványosok feleségeire, sem azokra a nőkre, akik eltartják magukat.⁹⁸² Mert férjeik azért veszik maguk mellé az efféle nőket, hogy azok szórakoztassák a férfiakat, és közösjenek velük. (363) Mindazonáltal aki bizalmas beszélgetést folytat e nőkkel, valamint az egyetlen gazdának szolgáló szolgálóleányokkal s a női vándoraszkétákkal, azt büntetésként egy csekélyke összeg kifizetésére kell kötelezni.

Férfiak által elkövetett erőszak (364) Aki megront egy lányt úgy, hogy az nem akarja, azonnali kivégzést érdemel. Ha viszont a lány is akarja, azonos osztályból való megrontóját nem lehet kivégezni. (365) Nem sújtható bírsággal az a lány, aki nálánál előkelőbb embert szeret, ha viszont alacsonyabb rangúval van viszonya, akkor meg kell zabolázni és be kell zárni a szobájába. (366) Ha egy alacsony származású embernek előkelőbb nővel van viszonya, ki kell végezni. Ha vele azonos származású nővel van viszonya, akkor menyasszonypénzt kell fizetnie, a lány apjának kívánsága szerint.⁹⁸³

⁹⁸² Az *átmópadzśivisu* összetétel hímnemű, ezért nem teljesen egyértelmű. Olivelle (Nandana kommentárját követve) úgy véli, az előtte szereplő, nyelvtanilag hímnemű „feleség” szóhoz van egyeztetve, így a jelentése: „kurtizánok”. Bühler viszont így fordítja: „azok, akik saját [feleségeik viszonyaiból] élnek”.

⁹⁸³ Ez nem jelenti, hogy feleségül kell vennie a lányt, de ugyanazt az összeget kell a lány apjának kifizetnie, mint amit akkor fizetett volna érte, ha nőül veszi.

(367) Aki erőszakoskodik egy lánnyal, annak azonnal le kell vágni a két ujját,⁹⁸⁴ és hatszáz *pana* bírságot érdemel. (368) Ha azonban a lány is akarta, és az elkövető a lánnyal azonos osztályból való, akkor nincs szükség az ujjak levágására; helyette az elkövetőnek kétszáz *pana* bírságot kell fizetnie, hogy ne ismétlődhessen meg az eset.

Nők által elkövetett erőszak (369) Amennyiben egy lány megront egy másikat, kétszáz *pana* bírságot és háromszoros menyasszonypénzt tartozik fizetni, továbbá tíz ostorcsapást is ki kell rá mérni. (370) Ha azonban egy felnőtt nő ront meg egy lányt, azonnal kopaszra kell borotválni a fejét, vagy le kell vágni a két ujját, és számárháton kell körbehordozni.

Házasságtörés (371) Azt a nőt, aki előkelő rokonai és tulajdon kiválósága feletti büszkeségében hűtlenséget követ el, a királynak nyilvános helyen, a tömeg szeme láttára kutyákkal kell szétépetnie. (372) A bűnös férfit forró vaságyon égesse meg; hordjanak halomba tűzifát, hogy ott égjen el a gazember.

(373) Ha a vétkest egy éven belül újra vád alá helyezik, kétszerez bírságot fizet, miként akkor is, ha *vrátja*⁹⁸⁵ vagy *csandála* nővel közösül. (374) Ha a *súdra* őrzött vagy őrizetlenül hagyott, kétszer született nővel közösül, elveszíti egy testrészét és minden vagyonát is, ha a nőt nem őrizték. Ha őrizték a nőt, akkor mindenét⁹⁸⁶ elveszíti. (375) A *vaisját* vagyonekobjással kell sújtani, és egy évre bebörtönözni; a *ksatrija* ezer *pana* büntetéssel sújtandó, fejét pedig vizelettel kopaszra kell borotválni. (376) Ha a *vaisja* vagy a *ksatrija* őrizetlenül hagyott *bráhmana* nővel közösül, a *vaisja* ötszáz, a *ksatrija* ezer *pana* bírságot tartozik fizetni.

⁹⁸⁴ A mutató- és középső ujjról van szó, amellyel az erőszaktevő elkövette tettét; közösülés itt nem történt.

⁹⁸⁵ Valószínűleg *vrátja* férfi feleségéről van szó.

⁹⁸⁶ Azaz minden vagyonát és az életét is.

(377) Ha azonban jól őrzött *bráhmana* nővel követ el házasságtörést bármelyikük, úgy azt meg kell büntetni, akár egy *súdrát*, vagy pedig száraz szalmán meg kell égetni. (378) Amennyiben a *bráhmana* megerőszakol egy jól őrzött *bráhmana* nőt, ezer *pana* legyen a büntetése; ha a dolog a nő beleegyezésével történt, akkor fizessen ötszázat.

(379) A *bráhmana* esetében a kopaszra nyírás a halálbüntetés, a többi osztályba tartozók büntetése halál legyen. (380) *Bráhma*nát soha ne végezzen ki, még ha az az összes bünt elkövette is, hanem sértetlenül, minden földi javával száműzze az országból. (381) Nincsen nagyobb törvénytelenég a földön a *bráhmana* megölésénél, ezért a király még csak ne is gondoljon rá, hogy megöl egy *bráhma*nát.

(382) Ha a *vaisja* jól őrzött *ksatrija* nővel vagy a *ksatrija* jól őrzött *vaisja* nővel közösül, mindketten ugyanolyan büntetést érdemelnek, mint az, aki őrizetlenül hagyott *bráhmana* nővel közösül. (383) A *bráhmana* ezer *pana* bírságot köteles fizetni, ha jól őrzött *vaisja* vagy *ksatrija* nővel hál; s a *ksatrija* és a *vaisja* is ezret fizessen, ha *súdra* nővel hál. (384) Ötszáz *pana* a büntetése a *vaisjának*, ha őrizetlenül hagyott *ksatrija* nővel közösül, a *ksatrijának* ugyanabban az esetben vagy vizelettel le kell borotválni a fejét, vagy pedig ki kell fizetnie a bírságot. (385) Amennyiben a *bráhmana* őrizetlenül hagyott *vaisja*, *ksatrija* vagy *súdra* nővel hál, ötszáz *pana* bírságot fizessen, illetve ezret, ha a nő alantas sorból való.⁹⁸⁷

(386) A király Indra mennyországába jut, ha nincsenek székvárosában sem tolvajok, sem házasságtörők, sem rágalmazók, sem erőszakos vagy tettlegességre hajlamos emberek. (387) Ha viszszaszorítja birodalmában ezt az ötöt,⁹⁸⁸ korlátlan hatalmat szerez övéi között, és hírneves lesz szerte a világon.

⁹⁸⁷ *Csandála*, mosónő, táncosnő vagy olyan, aki bőrmegmunkálással, kosárfonással, halászattal, stb. foglalkozik.

⁹⁸⁸ Az előző versben szereplő tolvajlást, házasságtörést, rágalmazást, erőszakot és tettlegességet.

(388) Amennyiben az áldozat patrónusa otthagyja a papot, vagy a pap otthagyja a patrónust, pedig mindketten megfelelően le tudnák bonyolítani a szertartást és egyikük sem bűnös, a bírság mindkét esetben száz *pana*.

(389) Sem az anyát, sem az apát, sem a feleséget, sem a fiút nem szabad elhagyni – aki mégis elhagyja őket, holott nem vesztették el a kasztjukat, arra a királynak hatszáz *pana* büntetést kell kiszabnia.

(390) Amikor a remetelakokban⁹⁸⁹ élő kétszer születettek összevitatkoznak, a király ne hozzon ítéletet az ügyben, ha jót akar magának. (391) Az uralkodó *bráhmanáktól* övezve érdemeiknek megfelelően fejezze ki előttük a hódolatát, majd miután szívélyes szavakkal megbékítette őket, idézze eszükbe a rájuk vonatkozó törvényt.

(392) Amennyiben egy olyan ünnepen, amelyre húsz *bráhmana* hivatalos, az egyik *bráhmana* nem kínálja meg étellel két érdemes szomszédját – a szemköztit és a mögötte lakót –, egy *másaka* büntetést tartozik fizetni. (393) Ha egy Védában jártas pap nem kínálja meg étellel a másik erényes életű, Védában jártas papot az áldást hozó szertartásokon, kétszerannyi ételt és egy arany *másakát* kell adnia.

(394) Senki sem vehet ki adót vakokra, bolondokra, nyomorékokra, hetvenévesnél idősebbekre, valamint azokra, akik a Védában jártas papok gondját viselik.

(395) A Védában jártas papokkal, betegekkel, nyomorultakkal, gyermekekkel, idősekkel, nincstelenekkel, az előkelő származásúakkal és az árjakkal a király mindig tisztelettudóan bánjon.⁹⁹⁰

⁹⁸⁹ Egyes kommentárok az *ásramésu* kifejezést úgy értik, hogy „az életszakaszokat illetően” támad vita a *bráhmanák* között.

⁹⁹⁰ Adjon nekik ételt, ruhát, stb.

(396) A mosóember finoman mossa a ruhákat sima, gyapotfából készült deszkán. Ne használjon mosóruhát a ruhák szállításánál,⁹⁹¹ és ne hagyja, hogy a ruhákat mások viseljék.

(397) A takács tizenegy *pala*⁹⁹² súlyú anyagot adjon, ha tíz *pala* súlyú fonalat kapott;⁹⁹³ ha nem így tesz, tizenkettőt⁹⁹⁴ kell fizetnie.

A kereskedelem ellenőrzése (398) Az egyes termékek árát azok szabják meg, akik a vámházaknál már tapasztalatot szereztek, s az összes árut jól ismerik; huszad rész⁹⁹⁵ a királyé. (399) Ha valaki nyereségvágyból olyasfajta árut exportál, amelyre a királynak monopóliuma⁹⁹⁶ van, vagy amely tilosnak számít, attól a király kobozza el minden vagyonát. (400) Aki megkerüli a vámhivatalt, nem megfelelő időben kufárkodik vagy hazudik áruja mennyiségéről, nyolcszorosát fizeti annak, amit el akart titkolni.

(401) Azt követően szabályozza az adásvételt, hogy utánajárt valamennyi áru eredetének, rendeltetési helyének, annak, hogy mióta van az áru raktáron, illetve a várható haszonnak és veszteségnek. (402) A királynak ötnaponta vagy kéthetente nyilvánosan kell megszabnia az áruk értékét. (403) Az összes mérleget, mértekegységet és súlyt jellel kell ellátni, és hathavonta ellenőrizni kell.

⁹⁹¹ Arról a ruháról – általában lepedőről – van szó, amivel a mosóemberek mosnak; a mosnivaló ruhát nem szabad a mosóruhába burkolva szállítani.

⁹⁹² Egy *pala* 37.76 gramm.

⁹⁹³ A kommentátorok szerint a kész anyag a keményítőtől nyom többet az eredeti fonalmennyiségnél.

⁹⁹⁴ Ez a tizenkettő lehet *pana*, lehet az anyag tizenkétszerese vagy a fonal tizenkettede.

⁹⁹⁵ Vagy az ár huszadrésze vagy a profité (komm.).

⁹⁹⁶ Médhátithi az elefántokat említi példaként a királyi monopóliumra, illetve Kasmírban a sáfrányt, keleten a finom kelmét és a gyapjút, nyugaton a lovakat, délen pedig a drágakövet és a gyöngyöt.

A révről és a vámról (404) Szállítóeszközért egy *pana* révpénzt kell fizetni; egy ember által elbírható rakományért a révpénz fél *pana*; egy jószágért és egy nőért negyed *pana*; rakomány nélküli emberért nyolcad *pana*. (405) Ha a jármű meg van rakodva áruval, a révpénz az áru értéke szerint alakul; áru nélküli járműért és csomag nélküli⁹⁹⁷ emberért csekély összeget kell fizetni.

(406) Hosszabb utaknál a révpénz a hely és az idő arányában alakul. Mindez a folyami utakra vonatkozik, tengeri utakon nincs szabott ár.

(407) Két- vagy többhónapos terhes asszonyokkal, aszkétákkal, remetékkel és vallási jeleket viselő *bráhmanákkal*⁹⁹⁸ nem szabad révpénzt fizettetni.

(408) Amennyiben a révészek hibájából megrongálódik valami a hajón, a révészek közösen térítsék meg a kárt, mindannyian a saját részükkel arányosan.

(409) Ezzel elmondtam, miként kell ítélni abban az esetben, ha az utasok pert indítanak a révészek ellen, amiért azok hibát követtek el a vízen; ám ha a baleset isteni rendelés volt, nem jár büntetés.

A társadalmi osztályok számára előírt foglalkozások (410) A király gondoskodik róla, hogy a *vaisja* kereskedelemmel, pénzkölcsönzéssel, földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkozzék, a *súdra* pedig szolgálja a kétszer születetteket.

(411) Amennyiben a *ksatrija* vagy a *vaisja* megélhetési gondokkal küzd, a *bráhmana* együtt érzően támogassa őket, és alkal-

⁹⁹⁷ Vagy „kíséret nélküli”.

⁹⁹⁸ Vagy „bráhmanákkal és vallási csoporthoz tartozásuk jelét viselő emberekkel”. Utóbbiak alatt az ortodox kommentátorok elsősorban a *brahmacsárinokat* értik, eszerint a heterodox (pl. buddhista) szerzeteseknek fizetniük kell.

mazza őket olyan munkáknál, amelyekre hivatottak.⁹⁹⁹ (412) Ha a *bráhmana* kapzsiságból s hogy hatalmát fitogtassa akaratum ellenére szolgálai munkára alkalmaz védikus beavatáson átesett kétszer születetteket, a király szabjon ki rá hatszáz *pana* bírságot. (413) A *súdrát* viszont alkalmazhatja szolgálai munkára – akár megvásárolta őt, akár nem –, hiszen őt a Magától Született arra teremtette, hogy a *bráhmanának* szolgáljon.

(414) A *súdra* akkor sem szabadul a szolgaság alól, ha gazdája elengedi; az ő számára a szolgaság természetes állapot. Ki lenne hát képes megszabadítani őt attól? (415) Hétféle szolga létezik: a harcban szerzett szolga,¹⁰⁰⁰ a napi betevőért szolgáló, a házban született szolga, a megvásárolt szolga, az ajándékba adott szolga, a szolgaságot örökölt ember, valamint az, aki büntetésből szolgál.¹⁰⁰¹

(416) A feleség, a fiúgyermek és a szolga – a hagyomány szerint e háromnak nincs tulajdona, s amit szereznek, az azé lesz, akihez tartoznak.¹⁰⁰²

(417) A *bráhmana* bátran elveheti a *súdrától* annak javait, hiszen az semmit sem birtokol, mert ura elszedheti tőle a vagyonát.

(418) A királynak mindent el kell követnie azért, hogy a *vaisják* és a *súdrák* a nekik kijelölt munkákat végezzék, mert ha eltérnek a feladataiktól, azzal az egész világot felforgatják.

⁹⁹⁹ Például az elszegényedett *ksatrija* örként alkalmazható, a *vaisja* pedig pásztorként (Médhátithi).

¹⁰⁰⁰ Médhátithi elutasítja azt a nézetet, mely szerint a fogságba esett *ksatrija* szolgává tehető. Ugyanakkor a *Jádnjavalkja-szmrítí* például azt tanítja (2.183), hogy a *ksatrija* a *bráhmana* szolgájává válhat, a *vaisja* pedig a *ksatrijáié* vagy a *bráhmanáié*.

¹⁰⁰¹ Mert nem fizette ki adósságát vagy a rá kiszabott bírságot (komm.).

¹⁰⁰² Több kommentátor szerint ez a vers csupán azt írja elő, hogy ezek a személyek nem rendelkezhetnek önállóan a tulajdonukkal.

(419) Napról napra ellenőrizze az adminisztrációs központokat,¹⁰⁰³ a járműveket és teherhordó állatokat, a napi bevételt és kiadást, a bányákat és a kincstárt. (420) Ha a király mindezekben a peres ügyekben ily módon intézkedik, az összes bűnt eltörli, és a legmagasabb szintre hág.

¹⁰⁰³ Más értelmezésben: „minden nap járjon ügyei végére”, vagy „minden nap ellenőrizze a műhelyeket”.

A peralapok XVI.: a házastársakra vonatkozó előírások

(1) Most pedig azokat az örökérvényű törvényeket fogom előadni, amelyek a törvényes úton járó férfi és nő együttélésére és különválására vonatkoznak.¹⁰⁰⁴

A feleség őrzése (2) A férfi éjjel-nappal tartsa függésben a nőt, s mert a nő az érzéktárgyak rabja, a férfinak kell kordában tartania őt. (3) Lánykorában apja vigyáz rá, fiatalkorában a férje, idős korában fiai – a nő nem élhet függetlenségben.

(4) Az apa megrovást érdemel, ha nem adja időben férjhez, a férj megrovást érdemel, ha nem közöszül vele, a fiú megrovást érdemel, ha a férj halálát követően nem vigyáz anyjára. (5) A nőt nagy körütekintéssel, még a legenyhébb szenvedélyektől is óvni kell, mert ha nem óvják őket, az asszonyok mindkét családnak¹⁰⁰⁵ bánatot okoznak. (6) Belátván, hogy ez a legfőbb kötelesség valamennyi osztály számára, még az erélytelen férfiek is iparkodnak oltalmazni asszonyukat, (7) hiszen ha a férj éberén óvja feleségét, ezáltal leszarmazottait, életvitelét, csa-

¹⁰⁰⁴ Több kommentátor szerint a házastársak jogai és kötelességei azért kerültek a magán- és büntetőjogról szóló részbe, mert a király jogosult, sőt köteles ezeket betartatni, akár büntetésekkel is, amennyiben a felek valamelyike panasszal fordul hozzá.

¹⁰⁰⁵ Sajat családjuknak és a férj családjának.

ládját,¹⁰⁰⁶ önnön magát¹⁰⁰⁷ és a saját vallásos kötelességét¹⁰⁰⁸ is megóvja.

(8) A férj behatol a feleségébe, magzattá lesz, és megszületik erre a világra. A feleség éppen attól feleség,¹⁰⁰⁹ hogy a férfi őbenne születik újra.¹⁰¹⁰ (9) A nő ahhoz a férfihöz hasonlító fiút szül, akivel szeretkezik. Így hát az utódok tisztasága érdekében éberen őrizze feleségét!

(10) Erőszakkal senki sem képes megóvni a nőt, csak az alábbi módszerekkel: (11) bízva rá feleségére vagyonának kezelését, a takarítást, vallásos teendőket, a főzést, valamint a háztartási javak, bútorok rendben tartását. (12) A megbízható szolgálk felügyelete alatt bezárva tartott nők nincsenek megvédelmezve, azok a nők azonban, akik képesek vigyázni saját magukra, megfelelően meg vannak védelmezve.

(13) Hat dolog ronthatja meg a nőt: az ivás, a rossz társaság, távollét a férjtől, a kóborlás, az ábrándozás és a mások házában való időzés. (14) Nem nézik a kulcsint, s fittyet hánynak az életkorra: legyen bár szép vagy rút, nekik annyi is elég, hogy férfi, és máris szeretkeznek vele. (15) Világunkban a nő természetéből fakadóan fut a férfiak után, szeszélyes és szívtelen, így még akkor is megcsalja a férjét, ha az fáradhatatlanul óvja őt. (16) Miután tehát megismerte a nők természetét, amelyet a Teremtmények Ura formált ilyenné, midőn megalkotta a világot, a férfinak mindent el kell követnie felesége megóvásáért. (17) Fekvés, ücsörgés, ék-

¹⁰⁰⁶ Tehát őseit, mivel csak a törvényes utódok jogosultak áldozni az elhunyt ősöknek a *sráddha*-szertartás során (Bhárucsi, Médhátithi), vagy a rokonait, mivel a házasságtörés szégyent hoz rájuk is (Médhátithi).

¹⁰⁰⁷ Szintén azért, mert halála után csak törvényes utódai végezhetik el számára a *sráddha*-szertartást (Bhárucsi), illetve mert felesége és annak szeretője az életére törhet (Médhátithi).

¹⁰⁰⁸ Bhárucsi szerint ez arra tett utalás, hogy kizárólag a törvényes utódokkal rendelkező férfi jogosult a védikus szertartások végzésére.

¹⁰⁰⁹ *Dzsájá*.

¹⁰¹⁰ *Dzsájáté*.

szerek, szerelmi vágy, harag, becstelenség, rosszindulat és illetlen viselkedés – ezeket tulajdonította Manu a nők.

(18) A Törvény értelmében a nők nem végezhetnek rítusokat védikus versek kíséretében. Erő¹⁰¹¹ és a versek ismerete nélkül a nő maga a hamisság – bizony így van ez. (19) A szent könyvekben is számos kinyilatkoztatás áll ezzel kapcsolatban. Hallgassatok meg egy példát, hogy lássátok, milyen is a nők valódi természete. (20) Íme: „Ha anyám eltelyvedvén féktelen vágytól vezérelve hűtlenné lett férjéhez, apám azt a magvat tartsa távol éntőlem!”¹⁰¹² (21) Ha az asszonyszemély olyasmit forgat a fejében, amivel árthat a férjének, az effajta hűtlenséget ezen a módon¹⁰¹³ lehet teljesen eltörölni.¹⁰¹⁴

A férj rangjára emelkedő feleségről (22) Amikor a feleség az előírások szerint egyesül férjével, felveszi férje jellemsajátságait, akár az óceánnal egyesülő folyó.¹⁰¹⁵ (23) Amikor a legalantasabb származású Aksamálá Vaszisthával, Sárangí Mandapálával¹⁰¹⁶ egybekelt, mindkettő nagy tiszteletet vívott ki magának. (24) Férjeik jeles tulajdonságai folytán ezek és más nők is ezen a világon, bár alacsony sorból származtak, felemelkedtek.

¹⁰¹¹ Ez nem csak a testi erőre, de ítélőképességükre és kitartásukra is vonatkozik (Bhárucsi, Médhátithi).

¹⁰¹² Több védikus szövegben is megtalálható vers. Egyes változatok szerint a házasságtörésből született fiúnak kell recitálnia, mások úgy magyarázzák, hogy mindenkinek, aki egy bizonyos fajta áldozatot mutat be.

¹⁰¹³ Vagyis a fenti vers elmondásával.

¹⁰¹⁴ A kommentátorok szerint nem a hűtlen feleség, hanem fia törli el a bűnt.

¹⁰¹⁵ Bhárucsi rámutat, hogy e vers alapján a férj úgy is megóvhatja feleségét a félrelépéstől, hogy önnön magát megfegyelmezi.

¹⁰¹⁶ Aksamálá vagy ismertebb nevén Arundhatí a legalacsonyabb kaszta-ba született, mégis a bölcs Vaszistha hűségéről (és féltékenységről) híres felesége lett. Mandapála aszkéta volt, akinek nem született fia, ezért madárrá változott, és egy *sárangí* madárban nemzett utódokat. (MBh 1.220-225.)

(25) Ím, elmondtam, milyen áldásos életvitelt kell lankadatlanul követnie a nőnek meg a férfinak. Most pedig hallgassátok meg az utódokra vonatkozó törvényeket, melyek boldogságra vezetnek mind e világon, mind pedig a halál után.

A feleség méltatása (26) Mivel ők hozzák világra az utódokat, áldottak a nők,¹⁰¹⁷ imádatra méltók, az otthon lámpásai. Ott-hon nincs különbség a vagyon istennői¹⁰¹⁸ és a nők¹⁰¹⁹ között. (27) Utódokat hoz a világra, s ha megszülettek, felneveli őket; az emberi élet mindennapos történéseiben szemlátomást a nő a támasz. (28) Az utódok, a vallási kötelességek, az engedelmes szolgálat, a legérzékibb örömök, valamint a mennyország az ősök s a férj számára – mindez a feleségen áll vagy bukik.

(29) Az a nő, aki elméjét, beszédét és testét megfegyverelve nem csalja meg az urát, halála után ugyanazokba a mennybéli világokba jut, ahová az ura, s az igazak derék asszonyának nevezik. (30) Ám ha megcsalja férjét, megszólják, s később sakál méhéből, a bűnéből eredő betegségektől kínoztatva születik újra.

(31) Most pedig hallgassátok meg a fiú utódra vonatkozó áldásos intelmeket, amelyek mindenkinek hasznára válnak, s az igazaktól és az ősi nagy risiktől valók.

Kihez tartozik a fiúgyermek? (32) A hagyomány úgy tartja, hogy a fiú utód az asszony uráé, az asszony urának személyét illetően azonban nincs egységes álláspont a szent szövegekben – egyesek szerint a nemzőapa az, mások szerint a „föld birtoklója”.¹⁰²⁰

(33) A hagyomány értelmében a nő a föld, a férfi pedig a mag. Valamennyi testtel bíró élőlény a föld és a mag egyesüléséből szü-

¹⁰¹⁷ Vagy „szerencsét hoznak”.

¹⁰¹⁸ *Srijah*.

¹⁰¹⁹ *Sztrijah*.

¹⁰²⁰ Vagyis a feleség törvényes férje.

letik. (34) Néha a mag a különb, máskor pedig a nő méhe; ha viszont egyenlők,¹⁰²¹ az ilyen egyesülésből származó utód a legnagyobb.¹⁰²²

(35) A mag és a méh közül a magot mondják dominánsnak, mert az összes élőlény utódját a mag jellemzői határozzák meg. (36) Amilyen magot az ember elvet az időben előkészített földbe, ugyanolyan mag hajt ki belőle, s ugyanazok lesznek a jellemzői is. (37) Azt mondják, ez a föld az élőlények örökkévaló méhe, és a mag fejlődése során az anyaméh egyetlen tulajdonságát sem mutatja. (38) Különböző magok különböző hajtást hoznak – mindegyik a természetének megfelelőt –, még ha a földművesek a kijelölt időben a földnek ugyanazon a szeletén vetik is el őket. (39) A rizs, a vörös rizs, a mungóbab, a szezám, a *mása* bab,¹⁰²³ az árpa, a fokhagyma és a cukornád mind a megfelelő magról nő. (40) Nem történhet meg, hogy valamit elvetnek, és másvalami jön a világra; hiszen amilyen magot elvetnek, pontosan ugyanolyan nő ki.¹⁰²⁴

(41) Ezért a bölcs, tanult ember, aki jártas a vallásos és világi tudományokban, és hosszú életre vágyik, soha ne vesse el magját más asszonyába. (42) Ezzel kapcsolatban emlegetnek a régvolt idők ismerői bizonyos Szél-énekelte dalokat,¹⁰²⁵ melyek szerint a férfi ne vessen el magot a más birtokán: (43) „Aki nyíllal megsebzí a már leterített állatot, csak elpocsékolja nyilát – hasonlóképpen megy veszendőbe a más birtokán elvetett mag.” (44) To-

¹⁰²¹ Vagyis mindketten ugyanabba a *varnába* tartoznak.

¹⁰²² Bhárucci szerint ez az elfogadott, helyes nézet, míg a következő versek egy alternatív álláspontot képviselnek.

¹⁰²³ *Phaseolus radiatus*.

¹⁰²⁴ Bhárucci szerint a következő versek a „föld” elsődlegességét hirdető álláspontot képviselik.

¹⁰²⁵ Más szövegváltozat szerint: „Jama, a halottak istene által énekelt dalt”.

vábbá a messzi-messzi múlt ismerői úgy tekintenek a Földre¹⁰²⁶ mint Prithu feleségére.¹⁰²⁷ Azt mondják, a szántóföld azé, aki megtisztította a fáktól, a vad pedig azé, akinél a nyilak vannak.

(45) A férfi annyi, mint felesége, önmaga és utódja, mondják a papok, s mondják még azt is: „Aki a férj, a hagyomány szerint az az asszony”.¹⁰²⁸ (46) Akár eladják, akár eltaszítják, a feleség soha el nem szakítható férjétől.¹⁰²⁹ Így vegyük tudomásul a törvényt, amelyet hajdanán a Teremtmények Ura alkotott. (47) Egyszer osztják fel a vagyont, egyszer adják férjhez a lányt, egyszer lehet csak azt mondani: „Odaadom”. Eme három csak egyetlen egyszer történhetik.

(48) Miként a tehenek, kancák, nöstény tevék, szolgálóleányok, bivalytehenek, nöstény kecskék és juhok kölyke nem a nemzőé, úgy van ez a mások asszonyainak esetében is. (49) Azok, akiknek nincs földjük, s magjukat mások földjébe vetik el, a gabona beérésekor bizony nem részesülnek a termésből. (50) Még ha egy bika száz borjút nemz is más teheneiben, a borjak a tehenek gazdáit illetik, így a bika elvesztegette magját. (51) Ugyanígy azok, akiknek nincs földjük, s magjukat mások földjébe vetik el, a föld birtoklóját gazdagítják; akié a mag, az nem kap a termésből.

(52) Ha nincs megegyezés a termésre vonatkozóan a föld és a mag birtokosa között, a haszon egyértelműen a föld birtokosát illeti; a méh itt fontosabb a magnál. (53) Ha viszont a birtokos megegyezik vele, és felkínálja neki a földet bevetésre, akkor a haszonból a föld és a mag tulajdonosa egyként részesül. (54) Ha az ár vagy a szél odahordja a magot valaki másnak a földjére, s az

¹⁰²⁶ *Prithiví.*

¹⁰²⁷ Prithu volt az első nagy király, a Föld ura. Hiába követte őt számos más király, a Földet továbbra is Prithu tulajdonának tekintik.

¹⁰²⁸ A védikus elképzelés szerint a feleség a férj egyik fele.

¹⁰²⁹ Ez azt is jelenti, hogy senki sem vásárolhatja meg a maga számára valaki másnak a feleségét, illetve nem veheti magához, ha a férje eltaszította (Bhárucsi, Médhátithi).

ott szárba szökken, akkor a mag már a föld birtokosáé, előző tulajdonosa nem kaphat a termésből.

(55) Ugyanez a törvény vonatkozik a tehenek, lovak, szolgálók, tevék, kecskék, juhok, madarak és bivalyok utódaira is.

(56) Ezzel elbeszéltem nektek, hogy a mag és az anyaméh közül melyik mikor milyen fontossággal bír. A továbbiakban az asszonyok által rendkívüli helyzetben követendő törvényről fogok beszélni.¹⁰³⁰

Levirátus (57) Az idősebb fivér asszonya a fiatalabb számára olyan, mint tanítómestere, vagy apja¹⁰³¹ felesége, a fiatalabb fivér asszonya pedig a hagyomány szerint olyan az idősebb fivér számára, mint a menyé. (58) A végszükségtől eltekintve, ha az idősebb fivér közössel öccse feleségével, vagy a fiatalabb fivér megkönyékezi bátyja asszonyát, kitaszítottak lesznek, még akkor is, ha utódnemzés céljából kijelölték őket.

(59) Ha a nemzetség fennmaradása forog kockán, a helyes módon kijelölt asszony¹⁰³² megkaphatja a kívánt utódot a sógorától vagy férjének valamely *szapinda* rokonától.¹⁰³³ (60) Az özvegy¹⁰³⁴ számára kijelölt férfi kenje be testét olvasztott vajjal, azután az éj leple alatt csendben nemzzen neki egy fiút, de másodikat már ne. (61) Némelyek, akik járatosak ezen dolgokban, úgy vélik, hogy

¹⁰³⁰ Vagyis amikor a férjnek nem született fiú utóda asszonyától.

¹⁰³¹ A *guru* alapjelentése „nehéz, tekintélyes, tiszteletreméltó” és vonatkozhat bármely idősebb rokonra, elsősorban a szülőkre, illetve a tanítómesterre is.

¹⁰³² A nő saját férje, illetve annak halála után férjének rokonai jelölhetik ki e feladatra.

¹⁰³³ Az ősöknek a *sráddha*-szertartás során felajánlott rizslabdacs (*pinda*) révén rokonságban állók. Hét generációra terjed ki az apai ágon: dédapám, nagyapám, apám, én és fivéreim, fiam, fiú unokám, fiú dédunokám (cf. 9.186).

¹⁰³⁴ A kommentátorok szerint az „özvegy” kitétel nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy a beteg vagy nemzőképtelen férj maga jelölje ki a feleségét, hogy az ily módon foganjon fiúgyermeket.

kettőjük kijelölésének célja ekkor még nem teljesül kellőképpen, ezért megengedik, hogy második fiút is nemzzen a nőnek.¹⁰³⁵

(62) Miután azonban a férfi előírás szerűen eleget tett az özvegygel kapcsolatos kötelességének, azontúl viselkedjenek egymással úgy, mint tanítómester és meny.¹⁰³⁶ (63) Ám ha a kijelölt férfi és nő az előírásokkal dacolva testi vággyal közelednek egymáshoz, mindketten kitaszítottak lesznek – a férfi azért, mert menyével hált, a nő azért, mert a *guruja* ágyában hempergett.

(64) A kétszer születettek ne jelöljék ki az özvegyet másik férfi számára, mert ha kijelölik őt a másik férfi számára, megsértik az örökkévaló Törvényt.¹⁰³⁷ (65) A házassági formulák sehol sem említik a kijelölést, ahogy a házassági előírások sem szentesítik az özvegyek újraházasodását. (66) Állati szokás ez, melyet a tudós *bráhma*nák megvetése övez, s mely Vēna¹⁰³⁸ uralkodásának idején került be az emberi törvények közé. (67) Ez a nemes, királyi *risi* uralta egykor a földkerekséget, de mert elhatalmasodott rajta a vágy, keveredést idézett elő a társadalmi osztályok között. (68) Azóta az igazak mélységesen elítélik azt az embert, aki téves nézeteket követve a férj halála után utódnemzés céljából kijelöli a nőt.¹⁰³⁹

¹⁰³⁵ Ha csak egy fiú van, és ő meghal, mielőtt utódot nemzhetett volna, a nemzetséget ismét a kihalás fenyegeti.

¹⁰³⁶ Médhátithi szerint a férfi az idősebb férfirokon feleségével úgy viselkedjen, mint a *guru*jával (ami jelenthet szülőt vagy tanítómestert, illetve jelen esetben talán annak feleségét), a fiatalabb férfirokon feleségével pedig úgy, mintha az a menyje volna. Mivel kölcsönösségről van szó, a nő az idősebb férfira úgy tekintsen, mintha a menyje volna, a fiatalabbra pedig úgy, mintha a *guruja* volna.

¹⁰³⁷ Az előző versek feltehetőleg az opponens nézetét tükrözték, most pedig Manu véleményét olvassuk.

¹⁰³⁸ Prithu apja.

¹⁰³⁹ Bhárucci tipikus exegetikai megoldással úgy oldja fel az először előíró, majd pedig tiltó versek közti ellentmondást, hogy a leviratást választható lehetőségnek tekinti.

(69) Ha egy szűzlány férje elhalálozik, miután az eljegyzés már lezajlott, a lányt saját sógorának kell elvennie az alábbi módon: (70) előírás szerint vegye feleségül a fehérbe öltözött,¹⁰⁴⁰ tisztasági fogadalmat tett nőt, azután közösüljön vele a nő minden termékeny periódusában egyszer, egészen addig, amíg az utód meg nem fogan.¹⁰⁴¹

Az eljegyzésről (71) Okos ember ne adja férjhez a lányát másodszor is, ha egyszer már odaadta őt valakinek, mert ha újra férjhez adja, miután előzőleg már odaadta valakinek, ezzel igazságtalanságot követ el. (72) Elutasíthatja a lányt – még ha előzőleg annak rendje és módja szerint elfogadta is –, amennyiben a lány bírálható,¹⁰⁴² beteges, megrontott vagy ha csellel sózták rá.¹⁰⁴³ (73) Ha valaki úgy ad oda egy lányt, hogy nem tesz említést annak hibáiról, adományát semmisnek kell tekinteni, mivel a lányt álnok módon adta oda.

A férj távollétében (74) Mielőtt a férfi elindulna hazulról ügyesbajos dolgait intézni, gondoskodjék a nőről, mert a megélhetési gondoktól kínzott nő rossz útra térhet, akármilyen állhatatos is egyébként. (75) Ha férje úgy távozott otthonról, hogy gondoskodott róla, a feleség visszafogottan éljen, ha azonban férje elment anélkül, hogy róla gondoskodott volna, akkor az elfogadott mesterségekből tartsa fenn magát.¹⁰⁴⁴

¹⁰⁴⁰ A fehér a gyász színe, s az előző férj halálára utal.

¹⁰⁴¹ A kommentátorok rámutatnak, hogy az így nemzett utód az asszony elhunyt jegyese gyermekének számít.

¹⁰⁴² Mert bizonyos testi jegyei rossz előjeleket mutatnak, vagy mert alantas családból származik (komm.).

¹⁰⁴³ Vagyis eltitkolták valamilyen hibáját (Médhátithi).

¹⁰⁴⁴ Bhárucci rámutat, hogy ez az előírás a gyermektelenül megözvegyült asszonyokra is alkalmazható. A megengedett foglalkozások közé tartozik pl. a szövés, míg pl. a mosóasszonyosság lenézett megélhetés.

(76) Amennyiben a férj vallási kötelességének teljesítése végett távozott, a feleségnek nyolc évig kell várnia rá; ha tudásának vagy hírnevének gyarapítása végett ment el, hat évig várjon; ha pedig a szerelmi vágy volt a távozás oka, akkor három évig.¹⁰⁴⁵

A feleség eltaszítása (77) A férj egy évig túrjon, ha felesége ki nem állhatja őt, az egy év leteltével vegye el tőle a vagyonrészét, és ne háljon vele többé.¹⁰⁴⁶ (78) Attól a nőtől, aki engedetlen, valamely szenvedély¹⁰⁴⁷ rabjává vált, részeges, vagy beteges férjével szemben, el kell kobozni ékszereit és személyes tárgyait,¹⁰⁴⁸ és három hónapra el kell hagyni. (79) Ha azonban a férj félkegyelmű, kitaszított, eunuch, magtalan, vagy előző életében elkövetett bűnei okán beteg, és felesége ellenséges vele, ezért a feleséget sem elhagyni, sem a vagyonrészétől megfosztani nem lehet.

(80) Ha a feleség iszik, gyalázatosan viselkedik, szüntelenül felesel, beteges, akarnok vagy pazarló, a férj bármikor vehet magának második feleséget. (81) Ha a feleség meddő, a férj a nyolcadik évben vehet magának második feleséget; ha gyermekei meghaltak, akkor a tizedik esztendőben; ha csak lányt szül, a tizenegyedikben; ám ha nincs egy kedves szava az urához, akkor azonnal. (82) Amennyiben asszonya kedves és igen erényes, ámde beteges, a férj csak akkor vehet magának második feleséget, ha első felesége beleegyezik, őt azonban soha nem alázhatja meg.

(83) Ha az első feleség sértetten kivonul a házból, mert férje második feleséget vett magához, azonnal be kell zárni, vagy a család¹⁰⁴⁹ szeme láttára el kell taszítani.

¹⁰⁴⁵ A megszabott idő lejárta után az asszony Bhárucsi szerint lenézett foglalkozást is űzhet, más kommentátorok szerint elindulhat megkeresni a férjét, vagy akár újra férjhez mehet. Ez utóbbi véleményét Médhátithi is említi, bár elutasítja.

¹⁰⁴⁶ Vagyis ne éljen vele házaseletet, a házból viszont nem kell kidobnia. Ez az értelmezés vonatkozik a következő versre is (Bhárucsi).

¹⁰⁴⁷ Pl. szerencsejáték.

¹⁰⁴⁸ Pl. a háztartási eszközöktől.

¹⁰⁴⁹ A saját családjá és a férjéé (Médhátithi).

(84) Ha a feleség a tiltás dacára még vallásos ünnepekkor is alkoholt iszik vagy mutattványos előadásokra és társaságba jár, hat *krisnalára*¹⁰⁵⁰ büntetendő.

A feleségek rangsora (85) Ha a kétszer születettek saját osztályukból¹⁰⁵¹ és más osztályokból való nőket is feleségül vesznek, akkor az asszonyok rangsorát az osztályuk dönti el,¹⁰⁵² miként azt is, hogy mekkora tisztelet és milyen lakóhely illeti meg őket. (86) A feleségek közül csakis a férjjel azonos osztályból való gondoskodhat a férj testi szükségleteiről,¹⁰⁵³ és egyedül ő végezheti a mindennapos rituális teendőket,¹⁰⁵⁴ a más osztálybeli feleségek számára ez tilos. (87) Ha a férj balgaságból másik feleségével végezteti ezen tevékenységeket, holott vele azonos osztályból származó felesége is van, ettől olyanná lesz, mint a régmúlt időkből ismert *bráhmana-csandála*.¹⁰⁵⁵

Lányok férjhez adása (88) Ha akad kiváló, jóvágású, azonos osztályból való kérő,¹⁰⁵⁶ az előírások értelmében akkor is oda kell adni neki a lányt, ha az még nincs eladókorban.¹⁰⁵⁷ (89) Inkább haláláig maradjon apja házában a lány akkor is, ha már elérte a pubertástkort, de semmiképp se adják oda olyan férfinak, aki híján van az erénynek.

¹⁰⁵⁰ Cf. 8.134.

¹⁰⁵¹ *Varnájukból*.

¹⁰⁵² Nem pedig életkoruk vagy a házasságkötések időrendje (*Médhátithi*).

¹⁰⁵³ Ide tartozik pl. az étel elkészítése és felszolgálása, de pl. a lábmosás nem (komm.).

¹⁰⁵⁴ Pl. a tűzszentély falának bekenését tehéntrágyával (komm.).

¹⁰⁵⁵ A *csandálák* származásáról lásd Manu 10.12.

¹⁰⁵⁶ Bhárucsi értelmezésében: ha nem akad tudásban, stb. kiemelkedő vőlegény, akkor az azonos kasztba tartozás is elégséges feltétel.

¹⁰⁵⁷ Egyes kommentátorok szerint már egy nyolc éves lányt is férjhez lehet adni, Médhátithi viszont kifejezetten a testi érettséghez köti a házasságot.

(90) Amikor a lány eladósorba lép, három évig még várhat, ám ennek leteltével találjon magának azonos osztályból való férjet. (91) Ha nem adják férjhez, és ő keres magának férjet, nem terheli bűn sem őt, sem a választottját. (92) A férjet választó lány nem viheti magával az apjától, anyjától vagy fivéreitől kapott ékszereit. Ha elvinné az ékszereket, az lopásnak minősülne.¹⁰⁵⁸

(93) Ha a lány már termékeny, a kérő ne fizessen érte menyasszonypénzt az apának,¹⁰⁵⁹ akinek nincs már hatalma a lánya fölött, hiszen hagyta kárba veszni annak termékeny periódusait.¹⁰⁶⁰

(94) Harmincévesen vegyen nőül egy neki tetsző, tizenkét éves lányt, vagy huszonnégy évesen egy nyolcévest. Ennél is hamarabb nősüljön,¹⁰⁶¹ ha másképp nem lenne képes eleget tenni törvényes kötelességének.¹⁰⁶² (95) A férfi azt a nőt veszi el feleségül, akit az istenek neki szántak, nem a vágyait követi. S hogy kedvére tegyen az isteneknek, örökösen viselje gondját hűség és hitvesének.¹⁰⁶³

(96) A nőket azért teremtették, hogy utódokat hozzanak a világra, a férfiakat pedig azért, hogy utódaik legyenek. Ezért áll a szent iratokban az, hogy a vallási feladatokat a feleséggel együtt kell végrehajtani.

(97) Amennyiben a menyasszonypénz kifizetése után a kérő meghal, a lányt, ha beleegyeznek, a sógorához kell hozzáadni. (98) Még a *súdra* sem fogadhat el menyasszonypénzt, amikor férj-

¹⁰⁵⁸ Más szövegváltozat szerint: „a választott vőlegény tolvajjá válna”.

¹⁰⁵⁹ A *sulka* a lány apjának a vőlegény által adott „vételár”. Bár Manu elítéli a „feleségvásárlás” gyakorlatát a 98-100. versekben, a 9.97. és a 8.204. vers alapján is úgy tűnik, hogy a gyakorlatban fennállt ez a szokás.

¹⁰⁶⁰ Bhárucci szerint ez a vers nem része Manu Törvénykönyvének.

¹⁰⁶¹ Bhárucci szerint: ha a szülők beleegyeznek, a versben említettnél fiatalabb lányt is feleségül lehet venni.

¹⁰⁶² Vagyis ha hamarabb befejezte a tanulóéveit, és át kell lépnie a családfenntartói életszakaszba (komm.).

¹⁰⁶³ Még akkor is viselje gondját a feleségének, ha nem kedvelik egymást, mivel csak mint házasember mutathat be bizonyos áldozati szertartásokat az isteneknek (Bhárucci).

hez adja lányát, mert ha elfogadja a menyasszonypénzt, ezzel bizonyos értelemben eladja a lányt. (99) Hogy odaigérik valakinek a lányt, azután mégis másnak adják – tisztességes emberek nem tettek ilyet sem korábban, sem manapság. (100) Sohasem hallottunk olyasmiről, még a régebbi generációk idejéből sem, hogy menyasszonypénz címe alatt burkoltan eladtak volna egy lányt.

(101) „Legyenek hűségesek egymáshoz mindhalálig” – röviden ez a férj és a feleség elsődrendű kötelessége.¹⁰⁶⁴ (102) A házassági szertartást követően a férjnek és a feleségnek mindent el kell követnie azért, hogy különválva se vétkezzenek egymás ellen.¹⁰⁶⁵

(103) Ezzel ismertettem veletek a férfi és a nő szerelmi élvezetel együtt járó kötelességeit, valamint azt is, miként lehet utódokra szert tenni végszükség esetén. Most pedig hallgassátok meg az örökösödési törvényt.

A peralapok XVII.: az örökség felosztása

(104) Az apa és az anya halála után gyűljenek össze a fiútestvérek, és osszák fel egymás közt egyenlően az atyai örökséget, mert amíg az apa és az anya él, addig nincs joguk rá.¹⁰⁶⁶

Elsőszülöttség (105) Vagy a legidősebb fiú vegye magához a teljes apai vagyont, a többieket pedig tartsa el, mint korábban az apjuk.¹⁰⁶⁷

¹⁰⁶⁴ Míg a feleségre nézve ez azt jelenti, hogy nem közeledhet más férfihoz, a férfinak lehet egyszerre több felesége is (Bhárucsi).

¹⁰⁶⁵ Más szövegváltozat szerint: „hogy ne legyenek hűtlenek, és ne váljanak el egymástól”.

¹⁰⁶⁶ Ha a szülők beleegyeznek, a fiúk még anyjuk és apjuk életében feloszthatják a vagyont (Bhárucsi).

¹⁰⁶⁷ Ez egy választható öröklési mód, ha a körülmények indokolják (Bhárucsi).

(106) Az ember elsőszülött fia világra jöttével lesz „fűgyermekessé”, és ezzel törleszti adósságát az ősei felé, ezért a legidősebb fiú érdemli az egész vagyont. (107) Az a fia, akinek továbbadja az ősökkel szembeni adósságát s akinek a halhatatlanságot köszönheti, egyedül ő a „Törvényből született”, a többiek vágyból születtek.

(108) A legidősebb fiú úgy gondoskodik fiatalabb fivéreiről, mint apa a fiairól, azok pedig a törvény értelmében viselkedjenek legidősebb bátyjukkal úgy, mintha a fiai lennének. (109) A legidősebb fiún múlik a család gyarapodása vagy pusztulása. A legidősebbet illeti a legnagyobb megbecsülés, a legidősebbel sohasem bánnak tiszteletlenül a derék emberek. (110) Ha a legidősebb fivér a helyzetéhez illően viselkedik, akkor olyan ő, mint az apa és az anya. Ha viszont nem úgy tesz, ahogyan az a legidősebbtől elvárható, akkor közönséges rokonnak kijáró tisztelettel kell vele bánni.¹⁰⁶⁸

Különélés és rangidősség (111) Éljenek együtt ily módon, de ha érdemeket kívánnak felhalmozni, akkor inkább éljenek külön. A különéléstől gyarapodik a *dharma*, ezért a különválás érdemeket hoz.¹⁰⁶⁹

(112) A legidősebb fivér kapjon az örökség huszadrészével egyenértékű ráadást, és kapja meg az összes ingóság közül a legértékesebbet; a középső ennek a felét kapja; a legkisebb pedig

¹⁰⁶⁸ Mint egy apai vagy anyai nagybácsit (Médhátithi).

¹⁰⁶⁹ Ha a legidősebb fivér már jogosult áldozatokat bemutatni, míg öcsesei még nem (mert például még nem házasok), ebben az esetben érdemes megfontolni az együttélést. Ha azonban a legidősebb fivér méltatlanná válik, vagy eltávozik, nem szabad tovább fenntartani az együttélést, valamint akkor sem, ha a fiatalabb fivérek is jogosultakká válnak az áldozatbemutatásra (Bhárucsi).

a negyedét.¹⁰⁷⁰ (113) A legidősebbnek és a legfiatalabbnak annyit jár, amennyit mondtam. A többi fivér, aki a legidősebben és a legfiatalabban kívül még a családban van, ugyanakkora részt kap, mint a középső fiú.¹⁰⁷¹ (114) Az elsőszülött fiú vegye magához a legjobbat minden javakból, továbbá egyvalamit, ami különösen tetszetős,¹⁰⁷² és övé a legjobb darab minden tízből.¹⁰⁷³ (115) Ám ha a testvérek egytől egyig rátermettek,¹⁰⁷⁴ egyikük sem kapja meg a tízből a legjobbra vonatkozó ráadásrészt, valamit azonban adni kell a legidősebbnek a megbecsülés jeleként.

(116) Ha kiosztották a ráadást, a maradékot egyenlő részekre kell felosztani. Ha a ráadás nem került kiosztásra, akkor a következőképpen kell felosztani az örökséget: (117) a legidősebb fiú két részt kapjon, a sorban utána következő fivére másfelet, a legfiatalabbak pedig egyet-egyet – ez a törvényes eljárás.¹⁰⁷⁵

¹⁰⁷⁰ Miután elvették saját „bónusz”-részüket, a maradékot egyenlően osszák fel (komm.). Bhárucci szerint ezt a fajta felosztást akkor lehet alkalmazni, ha három, egyforma tulajdonságokkal rendelkező fivér osztozik az örökségen. Médhátithi megjegyzi (de nem ért vele egyet), hogy egyesek szerint a „bónuszos” felosztást csak a régmúlt időkben alkalmazták.

¹⁰⁷¹ Bhárucci értelmezésében, ha a középső fivérek nem különösebben kiválóak, akkor az előző versben említett negyvened részt kell köztük szétosztani, akármilyen sokan vannak is. Ha viszont ők is jó tulajdonságokkal bírnak, mindegyik külön-külön jogosult a negyvened rész ráadásra.

¹⁰⁷² Pl. egy ruhadarab vagy ékszer (Médhátithi).

¹⁰⁷³ Minden tíz ingóság közül a legjobbat (Bhárucci), más kommentátorok szerint minden tíz jószágból (marha, ló) a legpompásabbat. Minden kommentátor egyetért abban, hogy a legidősebb fivér csak akkor veheti el az ebben a versben leírt bónuszt, ha kivételesen jeles tulajdonságokkal rendelkezik, és az öcsei mind hitványabbak nála.

¹⁰⁷⁴ Többek között Bhárucci szerint is ez elsősorban a Védákban való jártasságot és egyéb tudás birtoklását jelenti.

¹⁰⁷⁵ Több kommentátor is megjegyzi, hogy ezt a felosztást akkor kell alkalmazni, ha az idősebb fivérek kiválóbbak is a fiatalabbaknál.

(118) Mindegyik fivér adjon saját részéből lánytestvéreiknek – ki-ki a maga részének negyedét;¹⁰⁷⁶ ha nem hajlandóak adni, kitzasztottakká lesznek.

(119) Ha az örökség felosztását követően egyetlen kecske, juh vagy páratlan ujjú patás állat¹⁰⁷⁷ marad, azt semmiképp sem szabad felosztani,¹⁰⁷⁸ a szabály szerint a megmaradt kecske és juh a legidősebb fiú jussa.

A levirátusi kapcsolatból született fúgyermekek rangsora

(120) Ha az öcs fiút nemz elhunyt bátyja asszonyának, akkor azonos részesedésre jogosultak az örökségből¹⁰⁷⁹ – ez a törvényes eljárás. (121) A törvény értelmében az elsődleges nem válhat másodlagossá. Az utódnemzésben az apa az elsődleges, ezért a fiúnak az előírásnak megfelelő részt kell kapnia.¹⁰⁸⁰

¹⁰⁷⁶ A kommentátorok szerint mindegyik fivér a saját *varnájába* tartozó lánytestvéreinek adjon ajándékot (vagyis a *bráhmana* anyától született fiú a *bráhmana* anyától született lánynak). Bhárucsi szerint a gyakorlatban csak annyit kell adni egy lánytestvérnek, ami elegendő a kiházasításához, vagyis nem feltétlenül negyed részt. Médhátithi is idézi ezt a véleményt, de nem ért vele egyet.

¹⁰⁷⁷ Pl. ló, számár.

¹⁰⁷⁸ Tehát ne adják el azért, hogy aztán az érte kapott pénzt szétosztásák, illetve ne úgy kapja meg az egyik fivér, hogy a többit valami mással kárpótolják (komm.).

¹⁰⁷⁹ Vagyis az így született fiú nem élvezi azon kiváltságokat, amelyeket apja mint legidősebb fivér élvezett volna (komm.), hanem a nemző-apjával (vagyis nagybátyjával) egyenlő részt kap az apai (illetve az így született fiú szempontjából nagyapai) örökségből.

¹⁰⁸⁰ Ennek a nem éppen kristálytisztá versnek számos értelmezése született. Bhárucsi több verziót is említ: 1. a „másodlagos” az előző versben említett nemzőapa vagyis az öcs, az „elsődleges” pedig az elhunyt báty, 2. a „másodlagos” az öcs által nemzett fiú utód, az elsődleges pedig a báty természetes fia, 3. a „másodlagos” az öcs által nemzett utód, az „elsődleges” pedig az elhunyt báty. Médhátithi így értelmezi a verset: A törvény szerint nem helyes [azt állítani], hogy a „másodlagos” vagyis az öcs által bátyja feleségében nemzett fiú egyenlő [vagyis azonos részt kap az örökségből] az „elsődleges-

A különböző asszonyoktól született fúgyermekek rangsora (122) Felvetődik a kérdés, hogy miként kell felosztani a vagyont, amennyiben a legfiatalabb fiú a legelőször elvett feleségtől, a legidősebb pedig az utolsóként elvett feleségtől született. (123) A legkorábban elvett feleségtől született fiú vegyen magához egy elsőrangú bikát mint ráadást, a többi, kevésbé pompás bika pedig az anyáik rangsora szerint utána következőké legyen.¹⁰⁸¹ (124) Másrésztől a legidősebb fiú, aki az elsőként elvett feleségtől született, vegyen magához tizenöt tehenet meg egy bikát, a többiek pedig anyáik rangsorának megfelelő sorrendben osztozzanak – ez a szabály.¹⁰⁸²

(125) Azon fúgyermekek esetében, akik mind azonos rangú¹⁰⁸³ anyáktól születtek, nem az anya rangidőssége, hanem a születés határozza meg a rangsort. (126) A hagyomány szerint a *szubrahmanjá mantrák* közül az Indra istent invitáló *mantrát*

sel”, vagyis a báty természetes fiával. Az utódnemzésben a nemzőapa személye szabja meg, melyik utód az „elsődleges”, ezért az öcs által nemzett utód nem lehet „elsődleges”, és így az előző versben megállapított szabálynak megfelelően kapjon részt. Egy másik kommentátor interpretációja: A „másodlagos” fiú utód nem foglalhatja el a törvény szerint az „elsődleges” fiú utód helyét, és így nem kaphat ráadás-részt. A család továbbvitele szempontjából a törvényes apa, vagyis az elhunyt báty volt az „elsődleges”, ezért az öccsétől született fiának is részt kell juttatni az előírásnak megfelelően.

¹⁰⁸¹ A fiak közti szenioritást tehát az dönti el, melyiknek az anyját vette el korábban az apjuk.

¹⁰⁸² Mivel a 123-124. versek ellentmondanak az utánuk következőknek, a kommentátorok megpróbálták valahogyan értelmezni ezt az ellentmondást. Bhárucsi szerint Manu saját álláspontját a 125-126. versek tartalmazzák. Médhátithi úgy véli, a 123-124. verseknek nincs törvényi ereje. Más kommentátorok szerint a 123-124. versekben megállapított szenioritás csak az örökösödségre alkalmazandó, vagy a két ellentétes álláspont valójában két választható lehetőség.

¹⁰⁸³ *Varnájú*.

az elsőszülött mondja el. De még az egy méhben kihordott ikrek között is a születés dönti el a sorrendet.

A putriká és fiai (127) Akinek nem születik fia, tegye lányát putrikává a következő módon: „Ennek a fiúgyermeké adjon majd nekem áldozati ajándékot.”¹⁰⁸⁴

(128) Egykoron maga Daksa,¹⁰⁸⁵ a teremtmények ura is putrikának jelölte ki lányait, hogy gyarapítsa nemzetségét.¹⁰⁸⁶

(129) Tízet Dharmának adott, tizenhármat Kasjapának, Szóma királynak pedig boldog örömmel adott huszonhetet, ily módon megtisztelve őket.

(130) A fiúgyermek éppolyan, mint az ember maga, a lánygyermek pedig egyenlő a fiúval; ha a lány a fiú utód helyében áll, hogy is vehetné magához más a vagyont?

(131) Mindaz, ami az anya személyes tulajdonát képezte, lányának jussa. Akinek nem született fia, annak teljes vagyonát lányának¹⁰⁸⁷ fia öröklí. (132) A fiú utód nélkül maradt ember örökbe hagyott vagyona valóban és teljes egészében a putriká-lány fiára száll,¹⁰⁸⁸ s ennek a fiúnak két rizslabdacsot kell adnia¹⁰⁸⁹ – egyet apjának, egyet anyai nagyapjának. (133) A törvény szerint a gyakorlatban nincs különbség¹⁰⁹⁰ az ember fiának fia és lányának fia között, hiszen az egyiknek az apja, a másiknak meg az anyja az ő¹⁰⁹¹ testéből lett. (134) Ám ha fia születne azután, hogy lányát

¹⁰⁸⁴ Mint ősenek, a *sráddha* alkalmával.

¹⁰⁸⁵ Legendás uralkodó, aki egy ízben nem hívta meg Sivát egy áldozati szertartásra, ezért Siva megátkozta, és Daksának az átok miatt nem született fiúgyermeké.

¹⁰⁸⁶ Daksa és lányai történetéről lásd pl. Mahábhárata 12.329.

¹⁰⁸⁷ Vagyis putrikává tett lányának (komm.).

¹⁰⁸⁸ Más szövegváltozat szerint: „A putriká-lány fia [szintén] magához veheti a [saját] apjának, akinek nincs [más] fiú utóda, a teljes vagyont...”

¹⁰⁸⁹ Az ősök tiszteletére rendezett szertartáson.

¹⁰⁹⁰ Vagy: „sem a mindennapi ügyeket, sem a vallási feladatokat tekintve”.

¹⁰⁹¹ Vagyis a közös nagyapa.

*putriká*vá tette, ebben az esetben egyforma rész illeti őket¹⁰⁹² az örökségből, mert a nőnek nincs elsőrendősége.

(135) Amennyiben a *putriká* valamely okból fiú utód nélkül halna meg, a vagyont az ő férje vegye magához habozás nélkül.¹⁰⁹³

(136) Ha az ember lányának – akár lányként, akár *putriká*ként – fia születik vele azonos osztályból származó férjétől, ez a fiú lesz az anyai nagyapa unokája, aki rizslabdacsot áldoz neki és örökli a vagyonát.¹⁰⁹⁴

(137) Fia révén elnyeri a mennyei világokat, fiúunokája révén halhatatlan lesz,¹⁰⁹⁵ fia fiúunokája révén pedig a Nap országába jut. (138) A fiú megmenti¹⁰⁹⁶ atyját a Put nevű pokoltól, ezért maga az Önmagától Létező nevezte el őt fúgyermeknek.¹⁰⁹⁷

(139) Nincs a világon különbség fiának fia és lányának fia között, hiszen lányának fia éppúgy megmenti őt¹⁰⁹⁸ a túlvilágon, akárcsak fiának fia.

(140) A *putriká* fia az első áldozati rizslabdacsot anyjának áldozza, a másodikat anyja apjának,¹⁰⁹⁹ a harmadikat apja apjának.

Az örökbefogadottakról (141) Ha örökbefogadott¹¹⁰⁰ fia dúskál az erényekben, akkor őrá hagyja örökségét, még ha a fiú másik gótrából származik is. (142) Az örökbeadott fiú semmi-

¹⁰⁹² A *putriká* fiát és a saját fiát.

¹⁰⁹³ Az egyik kommentátor szerint ez a törvény azt a célt is szolgálja, hogy az apa ne örökölhessen meghalt lánya vagyonát azzal az ürügygel, hogy olyan volt, mintha a fia lett volna.

¹⁰⁹⁴ Bhárucci szerint egy nem *putriká* fiú választhat, hogy akar-e halotti áldozatot bemutatni anyai nagyapjának, ami előfeltétele annak, hogy örökölje nagyapja vagyonát.

¹⁰⁹⁵ Vagyis igen hosszan tartózkodhat ezekben a mennyei világokban (Médhátithi).

¹⁰⁹⁶ *Trájaté*.

¹⁰⁹⁷ *Putrának*.

¹⁰⁹⁸ Vagyis nagyapját.

¹⁰⁹⁹ Más szövegváltozat szerint: „saját apjának”.

¹¹⁰⁰ *Datrima*, definícióját lásd a 168. versben.

lyen körülmények között sem örökölheti nemzőapja vagyonát, és ne vigye tovább annak *gótráját*.¹¹⁰¹ A rizslabdacs felajánlása a *gótrához* és az örökséghez igazodik, így aki örökbe adja a fiát, az megfosztatik a felajánlott ételtől.¹¹⁰²

A levirátusi kapcsolatból született fiúgyermekéről (143) Annak a nőnek a fia, akit nem jelöltek ki,¹¹⁰³ és egy olyan nőtől született fiú, akit a nő sógora nemzett akkor, amikor a nőnek már volt fiúgyermek – ezek ketten nem érdemelnek részt az örökségből, mert az egyik olyan, mint a szerető fattya, a másik pedig szerelmi vágyból fogant. (144) Ha nem követték az előírásokat,¹¹⁰⁴ akkor még a kijelölt nőtől született férfi sem örökölheti az apai vagyont, hiszen bűnös ember nemzette.

(145) A kijelölt nőtől született fiú éppúgy megérdemli az örökséget, mint a természetes fiú utód.¹¹⁰⁵ A mag és a termés pedig a törvény szerint egyaránt a föld tulajdonosát illeti. (146) Aki magához veszi elhunyt fivére vagyonát és feleségét, az nemzzen fiú utódot a fivére helyett, és azután őrá hagyja fivére örökségét.¹¹⁰⁶

(147) Ha a nem kijelölt nőnek másik férfitől vagy akár saját sógorától fia születne, e fiúról azt mondják, szerelmi vágyból fogant, nem örökölheti a vagyont, és hiába nemzették.

¹¹⁰¹ Vagyis ne vegye fel nemzőapja *gótrájának* a nevét.

¹¹⁰² Az ősöknek rendezett szertartáson.

¹¹⁰³ Arra, hogy sógora nemzzen neki fiút, mivel férje meghalt anélkül, hogy fiúgyermekük született volna.

¹¹⁰⁴ Cf. 9.60.

¹¹⁰⁵ *Aurasza*: a feleség törvényes férje által nemzett fiúgyermek, definícióját lásd a 166. versben. Bhárucsi és Médhátithi szerint is ez a vers kivételt fogalmaz meg a 120. versben írottak alól, amely kivétel abban az esetben érvényes, ha egy *ksétradzsa* fiú (9. 167) kiváló tulajdonságokkal rendelkezik.

¹¹⁰⁶ Médhátithi értelmezésében ez a vers arra az esetre vonatkozik, ha a fivérek korábban már megosztottak az atyai örökségen, és különváltak élnék.

(148) Eme örökösödési törvények vonatkoznak az egy méhből¹¹⁰⁷ születettekre. Most pedig hallgassátok meg azokat a szabályokat, amelyek az egy apától, de különböző osztályból származó nőktől születettekre vonatkoznak.

Más-más osztályból származó feleségektől született fiúgyermek (149) Ha egy *bráhmanának* sorrendben négy felesége van,¹¹⁰⁸ a hagyomány a következő szabályokat állapítja meg a tőlük született fiak örökségével kapcsolatban. (150) A szántóvetőt, a tenyészbikát, a járművet, az ékszereket¹¹⁰⁹ és a házat ráadásrészként a *bráhmanának*¹¹¹⁰ kell adni, továbbá az örökség legkiválóbb darabjából is jogosult egy részre.¹¹¹¹ (151) Három részre jogosult az örökségből a *bráhmana*, kettőre a *ksatrija* feleségtől született fiú, másfél a *vaisja* feleségtől született fiú jussa, s egy rész jár a *súdra* feleségtől születettnek.¹¹¹²

(152) Vagy pedig egy törvényt ismerő ember ossza fel az örökséget tíz részre, és juttasson az örökösöknek igazságos hányadokat a következőképpen: (153) négy részt kapjon a *bráhmana*, három illeti a *ksatrija* feleségtől született fiút, kettő a *vaisja* feleségtől született fiú jussa, s egy jár a *súdra* feleségtől születettnek. (154) Ha csak egy igaz fia van¹¹¹³ vagy nincs fia,¹¹¹⁴ *súdra* asszonyá-

¹¹⁰⁷ Egy kasztba tartozó anyák méhéből (Médhátithi).

¹¹⁰⁸ Mind a négy osztályból egy-egy.

¹¹⁰⁹ Pl. az apa által viselt gyűrűt (komm.).

¹¹¹⁰ A *bráhmanák* *varnájába* tartozó feleségtől született fiúnak.

¹¹¹¹ Vagy: „valamint [még] egy részt is, mivel ő a legfőbb fiú utód” (komm.).

¹¹¹² Más szövegváltozat szerint: „a *súdra* feleségtől született fiú pedig csak fél [részt vegyen el]”.

¹¹¹³ Azaz ha egyetlen, a három felső *varna* valamelyikéhez tartozó asszonytól született fia van.

¹¹¹⁴ Azaz ha csak *súdra* asszonytól született fia van.

tól született fiának a törvény értelmében akkor sem adhat többet az örökség egytizedénél.¹¹¹⁵

(155) *Bráhmanák, ksatriják és vaisják súdra* feleségtől született fiai nem részesülnek az örökségből; nekik azzal kell beérniük, amit az apjuktól kapnak.¹¹¹⁶

(156) Ha a kétszer született összes fia azonos osztályból származó asszonyoktól született, akkor a legidősebb kapja meg a ráadásrészt, a többiek egyenlő arányban osztozzanak.

(157) A *súdra* számára viszont előírás, hogy kizárólag vele azonos osztályból való felesége lehet, s az ettől az asszonytól született fiai egyenlő részekre jogosultak az örökségből, még ha százan vannak is.

A tizenkét fiú (158) Manu, az Önmagától Létező azt tanítja, hogy az embernek tizenkét féle fia lehet: hat a rokona és örököse is, hat pedig rokona, de nem örököse. (159) A „saját”¹¹¹⁷ fiú, a „földbirtokon született” fiú,¹¹¹⁸ az örökbeadott¹¹¹⁹ fiú, a fogadott¹¹²⁰ fiú, a titokban született¹¹²¹ fiú, és az eltaszított¹¹²² fiú – ezek hatan örökösei és rokonai az embernek.¹¹²³ (160) A hajadon fia,¹¹²⁴

¹¹¹⁵ Az örökség fennmaradó részén az elhunyt *szapinda* (lásd az 59. verset) rokonai osztoznak.

¹¹¹⁶ Bhárucci szerint ez egy alternatív szabály az előző versben megfogalmazottak mellett, vagy pedig olyan *súdra* nőkre vonatkozik, akik nem kötöttek törvényes házasságot. Médhátithi és más kommentátorok értelmezése szerint a vers arra utal, hogy *súdra* nő fia nem kaphat többet az örökségből, mint a fent meghatározott egytized.

¹¹¹⁷ *Aurasza*.

¹¹¹⁸ *Ksétradzsza*, azaz a feleségnek egy kijelölt férfitől született fia.

¹¹¹⁹ *Datta*.

¹¹²⁰ *Kritrima*.

¹¹²¹ *Gúdhótpanna*.

¹¹²² *Apavidbha*.

¹¹²³ Az egyes kategóriák definícióját lásd a 166-179. versekben.

¹¹²⁴ *Kánína*.

a „menyasszonnyal együtt kapott”¹¹²⁵ fiú, a megvásárolt¹¹²⁶ fiú, az újraházasodott asszony fia,¹¹²⁷ az önmagát örökbeadó¹¹²⁸ fiú és a *súdra* feleségtől született¹¹²⁹ fiú – ezek hatan rokonai, de nem örökösei az embernek.

(161) Rossz fiakkal átkelni a sötétségen éppolyan következményekkel jár, mint rossz csónakkal átkelni a vízen.

(162) Ha egy vagyonnak két örököse van, egy „saját” fiú meg egy „földbirtokon született” fiú, akkor egyik is, másik is csak azt a vagyont örökölje, amely a saját apjáié volt.¹¹³⁰ (163) Egyedül a „saját” fiú rendelkezhet az apai vagyonnal, de méltányosságból a többieknek is juttatnia kell annyit, amennyi a megélhetésükhöz szükséges. (164) Ám ha a „saját” fiú felosztja az örökséget, az apai vagyont hatodát vagy akár ötödét a „földbirtokon született” fiúnak adja. (165) A „saját” fiú és a „földbirtokon született” fiú osztoznak az apai örökségen, a többi tíz pedig a *gótra* tagja lesz, s az alábbi rangsor szerint részesül a vagyomból.¹¹³¹

¹¹²⁵ *Szahódha*.

¹¹²⁶ *Kríta*.

¹¹²⁷ *Paunarbhava*.

¹¹²⁸ *Szvajandatta*.

¹¹²⁹ *Saudra*.

¹¹³⁰ Elég homályos vers. Egyes kommentátorok szerint itt arról a helyzetről van szó, amikor egy nemzőképtelen férfinak kijelölés útján fia születik, majd ezt követően kigyógyul az impotenciájából, és saját fiat nemz. Ez esetben a saját fiú örökli apja vagyonát, nem pedig az, amelyik kijelölés útján született. Mások úgy értelmezik a verset, hogy két fivér közül az egyik még az örökség felosztása előtt meghal, és az életben maradt fivér kijelölés útján fiút nemz elhunyt testvére asszonyának. Itt az a kérdés, hogy ez utóbbi fiú mekkora részre jogosult az örökségből. Bhárucci szerint ez a szabály arra a helyzetre érvényes, ha egy *aurasza* fiú mellé még egy *ksétradzsa* is születik (ez jelenthet nem kijelölt nőtől született fiút is), illetve ha valakinek akkor születik *aurasza* fia, amikor már volt *ksétradzsa* fia.

¹¹³¹ Bhárucci szerint a rangsorban relatíve legmagasabban álló alatt elhelyezkedők csak a megélhetésükhöz szükséges juttatást kapnak.

(166) Amikor a férfi maga fiút nemz törvényesen elvett feleségének, ez a fiú az ő „saját” fia, a rangsorban az első. (167) Azt a fiút, aki a halott, nemzőképtelen vagy beteg férj megfelelő szabály szerint kijelölt feleségétől születik, a hagyomány „földbirtokon¹¹³² született” fiúnak nevezi. (168) Ha az anya és az apa¹¹³³ megszorul, és vízázdozat kíséretében jó szívvel átadják a fiukat, aki hasonló,¹¹³⁴ ez a fiú örökbeadott fiú. (169) Amikor valaki fiává tesz egy vele azonos osztályból származó¹¹³⁵ gyermeket, aki már meg tudja különböztetni a jót a rossztól, és fiúi erényekkel bír, ez a fiú fogadott fiú.¹¹³⁶ (170) Aki úgy jön világra az ember házában, hogy nem tudni, ki nemzette, az a fiú titokban született, s ahhoz tartozik, akinek a felesége világra hozta.¹¹³⁷ (171) Eltaszított fiúnak azt a fiút nevezik, akit befogadnak, miután anyja és apja vagy kettőjük közül az egyik elhagyta.¹¹³⁸ (172) Amikor a hajadon lány apja házában titkon fiút szül, a gyermeket „hajadon fiának” nevezik, s ez a fiú ahhoz tartozik, aki majd a lányt elveszi. (173) Ha egy nő terhesen megy férjhez, akár ismert az állapota, akár nem, a magzat a férjé lesz, és úgy hívják: a menyasszonnyal együtt ka-

¹¹³² Vagyis a törvényes feleségtől.

¹¹³³ Más szövegváltozat szerint „anya vagy apa”, de Bhárucsi és Médhátithi is elveti ezt a variánst, mivel az örökbefogadás jogát a két szülő csak együtt gyakorolhatja.

¹¹³⁴ Új apjához, vagyis az örökbefogadó apával egy osztályba tartozik (Bhárucsi), vagy hasonló erényekkel rendelkezik (Médhátithi).

¹¹³⁵ Vagy tulajdonságaiban hozzá hasonló.

¹¹³⁶ Bhárucsi szerint az ilyen fiú valódi szülei már nem élnek az örökbefogadáskor.

¹¹³⁷ A férj akkor fogadja fiává az ilyen gyermeket, ha nem kell attól tartani, hogy a gyerek apja alacsonyabb kasztú, mint a felesége (Médhátithi).

¹¹³⁸ Mert a sokgyermekes szülők a nehéz körülmények miatt nem tudják felnevelni, vagy mert a fiú bűnt követett el (Médhátithi). Bhárucsi szerint arról az esetről van szó, amikor az egyik szülő halála után a másik lemond a gyermekről, és hozzáteszi, hogy ennek a gyermeknek is az örökbefogadó apával azonos *varnába* kell tartoznia.

pott fiú. (174) Aki utódszerzés céljából megvásárol egy fiút az apától és az anyától, az a fiú az ő megvásárolt fia, akár hasonló őhöz, akár nem. (175) Ha egy nőt elhagyott a férje vagy megözvegyül, majd saját elhatározásából újraházasodik, és gyermeket szül, fiát úgy hívják: újraházasodott asszony fia. (176) Ha a nő még érintetlen, vagy visszatér a régi férjéhez, miután korábban elment tőle, köteles újra elvégezni a házassági szertartást a férjjel.¹¹³⁹ (177) Az apátlan-anyátlan fiú, meg az, akit minden ok nélkül elhagytak, saját elhatározásából megteheti, hogy valakinek a gondjaiba helyezi magát. A hagyomány szerint ő az önmagát örökbeadó fiú. (178) Azt a fiút pedig, akit a vágytól hajtva nemz a *bráhmana*¹¹⁴⁰ a *súdra* nőnek, a hagyomány *párasavának* hívja, mert ez a fiú ugyan él, mégis halott.¹¹⁴¹

(179) Az a fiú, akit *súdra* nemz¹¹⁴² szolgálónőnek vagy egy szolgáló szolgálónőjének,¹¹⁴³ csak engedéllyel részesedhet az örökségből – így rendelkezik a törvény.

(180) A fent említett tizenegy fiút a „földbirtokon születettel” kezdődően a bölcsek a fiúgyermeket helyettesítő utódoknak nevezik, akikre azért van szükség, hogy a teendőik¹¹⁴⁴ ne szakadjanak meg.¹¹⁴⁵ (181) Ezek, akiket tág értelemben fiúgyermeknek ne-

¹¹³⁹ Az új házasságot a nő, ha még szűz, megkötheti egy új férjjel, vagy a régi férjével, akit korábban elhagyott és akihez visszatért, szintén szűzen, bár egyes kommentátorok szerint ez nem előfeltétel.

¹¹⁴⁰ Vagy egy *ksatrija* vagy *vaisja* (Bhárucsi).

¹¹⁴¹ *Párajann éva savasz*. Mivel nem végezhet bizonyos vallási szertartásokat, és így apja sem élvezheti ezeknek a szertartásoknak az előnyeit (komm.).

¹¹⁴² Más szövegváltozat szerint (Bhárucsi): „akinek *súdra* fia születne...”

¹¹⁴³ Más értelmezésben: „*súdra* nőnek vagy *súdra* férfi *súdra* asszonyának”.

¹¹⁴⁴ Vagyis a *sráddha*-szertartás, vagy Médháthithi szerint az utódnemzés kötelessége.

¹¹⁴⁵ Az apa halála után sem.

veztem, s akik mások magjából fogantak, valójában ahhoz a személyhez tartoznak,¹¹⁴⁶ akinek a magjából lettek, nem máséhoz.¹¹⁴⁷

(182) Ha az egy apától született fiútestvérek közül valamelyiknek fia születik, Manu szerint e fiú révén mindnyájan fiúgyermekesek.¹¹⁴⁸ (183) Ha az egy férjhez tartozó feleségek közül valamelyiknek fia születik, Manu szerint e fiú révén mindnyájan fiúgyermekesek.¹¹⁴⁹

(184) Ha nincsenek a rangsorban feljebb lévő fiúgyermekesek, akkor az alattuk álló örököl; ha viszont többen is egyforma rangúak, akkor mindannyian részesülnek a vagyomból. (185) Az apák vagyonát a fiak öröklik, nem pedig a fivérek, vagy az apák. Akinek azonban nem született fia, az után az apja meg a fivérei örökölnék.¹¹⁵⁰

További örökösök (186) Háromnak vízzel kell áldozni, háromnak adnak rizslabdacsot, a negyedik az áldozó, az ötödik nem érintett.¹¹⁵¹ (187) Vagyona a vele azonos *pindá*hoz tartozók¹¹⁵² közül a legközelebbi rokoné legyen; ha ilyen nincs, akkor legyen egy távolabbi családtagé, ha pedig ilyen sincs, legyen a tanító-

¹¹⁴⁶ Vagyis annak a fiai.

¹¹⁴⁷ Nem a nevelőapjukhoz.

¹¹⁴⁸ Tehát ha az egyik fivérnek fia születik, a többieknek nem kell „fiúgyermek-helyettesekről” gondoskodniuk saját maguk számára, amennyiben nem lenne saját fiú utódjuk (komm.).

¹¹⁴⁹ Ebben az esetben az a feleség, aki nem szült fiúgyermeket, nem jelölhető ki arra, hogy férje rokonától fogadjon fiát, illetve örökbe sem fogadhat fiúgyermeket (komm.).

¹¹⁵⁰ Fivérei akkor örökölhetik a fiúgyermek nélkül meghalt férfi vagyonát, ha apjuk már nem él (komm.).

¹¹⁵¹ A havonta az ősök tiszteletére bemutatott *párvana-sraddha* szertartásról van szó, amelyben a család négy generációja vesz részt. A fiú áldoz, áldozatát az apa, a nagyapa és a dédnagyapa kapja. Az unoka nem vesz részt a szertartásban, csak akkor, ha apja már meghalt – akkor átveszi a helyét, és a felajánlásból apjának dédnagyapja már nem részesül.

¹¹⁵² Cf. 9.59.

mesteréé vagy tanítványáé. (188) Ha ezek egyike sem lelhető fel,¹¹⁵³ akkor az örökség a három Védában jártas, tisztalelkű, önmegtartóztató *bráhmanákra* szálljon át: így nem szenved csorbát a törvény. (189) A királynak semmiféle körülmények között sem szabad rátennie a kezét a *bráhmanák* vagyonára – ez a szabály. A többi osztály elhunyt tagjainak vagyonát viszont magához veheti, amennyiben nincs örökös.

(190) Ha valaki utód nélkül hal meg, annak a számára a saját *gótrájából* való férfin keresztül kell gondoskodni egy fiúról, és erre a fiúra száll majd az elhunyt teljes öröksége.¹¹⁵⁴ (191) Ha két, külön apától született ember összevitatkozna anyjuk örökségén, mindketten csak a saját apai örökségükre jogosultak, egyik a másikéra nem.¹¹⁵⁵

A nők tulajdonáról (192) Az anya halálakor a méhéből született fiú és lánytestvérek¹¹⁵⁶ mind egyenlő arányban osszák fel egymás közt az anyai örökséget. (193) Ha e lányoknak is vannak már lányai, akkor azoknak is kell adni valamennyit a nagyanyjuktól maradt örökségből tetszés szerint.¹¹⁵⁷

(194) A nőnek hagyományosan hatféle tulajdona lehet: a házassági szertartásnál kapott ajándék; az az ajándék, amelyet akkor kap, amikor apja házából a férje házába viszik; az az ajándék, amelyet a férj ad neki szeretetteljesen; valamint amit fivéreitől, anyjától és apjától kapott. (195) Amit a házasság után kap s amit

¹¹⁵³ Vagyis ha egyetlen szóba jöhető, akár férfi, akár nő örökös sem lelhető fel, beleértve azokat is, akikkel együtt végezte a tanulmányait (komm.).

¹¹⁵⁴ A kommentátorok szerint ez a vers arra mutat rá, hogy nemcsak a *szapinda* férfirokontól fogant utód örökölhet, hanem az ugyanabba a *gótrába* tartozó férfi által nemzett is.

¹¹⁵⁵ Bhárucsi szerint ez a szabály az újránházasadott asszonyok két különböző házasságból született gyermekeire vonatkozik.

¹¹⁵⁶ Egyesek szerint csak a hajadon nővérek, mások szerint a férjnél lévők is (Bhárucsi).

¹¹⁵⁷ Vagyis nem kötelező jelleggel (Bhárucsi).

szerető férje adott neki, halálával mindez a gyermekeire száll, akkor is, ha férje még életben van.

(196) Szent,¹¹⁵⁸ Isteni,¹¹⁵⁹ Risikhez, Gandharvákhöz és Prádzsápatihoz kötődő¹¹⁶⁰ házasság esetén¹¹⁶¹ amennyiben az asszony gyermektelenül hal meg, minden vagyona a férjét illeti. (197) Ellenben mindaz, amit az Ördögi¹¹⁶² vagy a többi házasságban kap, amennyiben gyermektelenül hal meg, anyjára és apjára száll.

(198) Ha a nőnek van az apjától kapott vagyona, ez legyen a *bráhmana* hajadoné¹¹⁶³ vagy annak utódjáié.¹¹⁶⁴

(199) Nők ne tegyenek félre maguknak a közös családi vagyontól, sem saját értékeikből a férjük jóváhagyása nélkül.

(200) Az örökösök nem oszthatják fel egymás között azokat az ékszereket, amelyeket a nő még férje életében viselt; ha mégis megteszik, kiteszítettakká válnak.

Kizárás az örökségből (201) Nem örökölhet, aki nemzőképtelen vagy kiteszített, születésétől fogva vak vagy süket, nem örökölhet az elmeháborodott, a félkegyelmű, a néma, valamint mindazok, akiknek hiányzik egy érzékszervük vagy testrészüik.¹¹⁶⁵ (202) Mindazonáltal úgy helyes, ha a bölcs lehetőségeihez mérten élete végéig ellátja őket étellel és ruhával, mert ha nem így tesz, kiteszítettá lesz. (203) Ha pedig a nemzőképtelen

¹¹⁵⁸ *Bráhma*.

¹¹⁵⁹ *Daiva*.

¹¹⁶⁰ *Ársa, Gándharva, Prádzsápatja*.

¹¹⁶¹ A házasságtípusokról lásd Manu 3.27 skk.

¹¹⁶² *Ászura*.

¹¹⁶³ A legtöbb kommentátor szerint ez a férj *bráhmana* varnájú feleségétől született lányát jelenti.

¹¹⁶⁴ Az utód vagy bármilyen nemű utódot jelent, vagy csak fiúkat, vagy mint azt a kommentátorok többsége megjegyzi, csak lányokat.

¹¹⁶⁵ Vagy – Olivelle értelmezésében – a férfierejük.

vagy a többi valamiképpen feleséget kívánna,¹¹⁶⁶ és gyermeke születik, utódai jogot formálhatnak az örökségre.

Az örökségen kívül eső tulajdon felosztása (204) Ami vagyonra az apa halála után a legidősebb fiú szert tesz, abból öccseinek is juttatnia kell, amennyiben azok tanulmányokat folytatnak.¹¹⁶⁷

Ha viszont egyikük sem tanult ember, és önerejükből vagyont szereznek,¹¹⁶⁸ egyenlően osztozzanak rajta, mivel az nem apai örökség – ez az előírás. (206) Tudással szerzett vagyona, ha van, mind az övé, miként a jó barátok ajándékai, a nászajándékok meg a „mézes itallal”¹¹⁶⁹ együtt vendégajándékként kapott értékek is.

(207) Ha a fivérek egyike nem kíván részesedést az örökségből, mert saját munkájából is fenn tudja tartani magát, akkor őt ki lehet zárni, s csupán annyit kell adni neki a részéből, ami a megélhetéséhez elegendő.¹¹⁷⁰ (208) Amennyiben a maga erejéből, az apai örökség felhasználása nélkül szerez vagyont, nem muszáj juttatnia belőle a többieknek, hiszen saját erőfeszítésével tett rá szert.

(209) Ha az apa a kezébe ragad valamilyen addig meg nem kapott atyai örökséget, nem muszáj azt megosztania fiaival, hiszen maga szerezte.

¹¹⁶⁶ Bhárucsi szerint ezt úgy kell érteni, hogy az előző versben említett fogyatékosok, az eunuch kivételével. Más kommentátorok másokat zárnak ki a házasodásból, pl. Médhátithi az örülteket.

¹¹⁶⁷ Vagyis a Védákat tanulmányozzák (Bhárucsi), vagy művészek, orvosok, színészek, énekesek, stb. (Médhátithi). Egyes kommentátorok rámutatnak, hogy ez a szabály az együtt élő fivérekre vonatkozik.

¹¹⁶⁸ Kereskedéssel, mezőgazdasági tevékenységgel vagy a királynak tett szolgálattal (komm.).

¹¹⁶⁹ *Madhuparka*: méz és tejalapú összetevők (joghurt, tisztított vaj) keveréke, ilyet kap pl. a vőlegény, amikor megérkezik jövendő apósa házához a menyasszonyért.

¹¹⁷⁰ Vagy: „lemondhat a saját részéről, miután kapott valamit [kiegészítésül] a megélhetéshez”.

További szabályok az öröksödésről (210) Amennyiben korábban mind megkapták már a részüket, majd ismét egy fedél alá költöznek és új felosztást végeznek, egyenlően kell osztozniuk. Ilyenkor már nem számít az elsőszülöttség.

(211) Ha a legidősebb vagy legfiatalabb fivér kizáratna az örökségből,¹¹⁷¹ netán valamelyikük elhalálozik, nem vész el a része: (212) gyűljenek össze az egyazon anyaméhből született fivérek, és együttesen, egyenlő arányban osztozzanak rajta, valamint a vele vagyonszövetségben egyesült fivérei, és egyazon anya köldökzsinórjával világra jött lánytestvérei is.¹¹⁷²

(213) Ha az elsőszülött zsugoriságból megrövidíti fiatalabb fivéreit, nem elsőszülött többé. Zárassék ki az örökségből, és a királynak is meg kell őt büntetnie. (214) A fivérek közül azok, akik helytelen cselekszenek,¹¹⁷³ nem jogosultak a vagyonra. A legidősebb fivér pedig ne halmozzon fel saját vagyont anélkül, hogy öccseinek juttatna belőle.

(215) Ha a fivérek még a vagyon felosztását megelőzően közös vállalkozásba fognak, apjuk semmi esetre se adjon nekik egyenlőtlen részeket.¹¹⁷⁴

¹¹⁷¹ Mert bünt követett el, vagy a világtól elvonult aszkéta lett, vagy külföldre távozott, stb. (komm.).

¹¹⁷² Bhárucci kommentárja: a nem egyesült, egy anyától született fivérek vagyonán ne azok más anyától született fivérei osztozzanak. Viszont ha megtörtént az egyesülés, az egyesült fivérek osztozzanak, és ne az akár egy anyától született, de nem egyesült fivérek. Médhátithi: Az elhunyt fivér részét elsősorban a vele egyesült, egy anyától született fivérei és egy anyától született, hajadon nővérei kapják, utánuk a vele nem egyesült, egy anyától született fivérei, végül pedig a vele egyesült, más anyától született fiú féltestvérei.

¹¹⁷³ Pl. szerencsejátékosok, részegesek, *bráhmána* létükre *súdrát* szolgálnak, stb. (komm.).

¹¹⁷⁴ Abból a közösen szerzett vagyonból.

(216) Amennyiben a vagyon felosztása után fiú születik, őt illeti az apai vagyon.¹¹⁷⁵ Vagy pedig osztozzon azokkal a fivéreivel, akik egyesítették vagyonukat az apjukkal.

(217) Az utód nélkül meghalt fiú után anyja örököl, ha pedig anyja is meghalt már, akkor a vagyon az apai nagyanyát illeti.¹¹⁷⁶

(218) Ha már az összes adósságot és vagyont előírás szerint felosztották, mindent, ami ezután kerül elő, egyenlő arányban kell szétosztani.¹¹⁷⁷ (219) Ruhaneműt, járművet, ékszert, elkészített ételt, vizet, nőt, valamint a szerzést és a megőrzést segítő eszközöket¹¹⁷⁸ nem szabad felosztani.

(220) Ezzel elmondtam nektek a vagyonfelosztás mikéntjét, s a fiakkal kapcsolatos rituálét, sorban, a „földbirtokon születettel” kezdve.¹¹⁷⁹ Most pedig hallgassátok meg a szerencsejátékra vonatkozó törvényt.

¹¹⁷⁵ Az a rész, amely az apáé maradt a vagyon felosztása után, illetve mindaz, amire az apa a vagyon felosztását követően tett szert.

¹¹⁷⁶ Amíg anyja, illetve apai nagyanyja él, a gyermektelenül elhunyt fiú saját vagyonára nem jogosultak sem az egy anyától született fivérei, sem az apja, sem a más anyától született fivérei (Bhárucsi). Cf. 9.185.

¹¹⁷⁷ Vagyis ne azé legyen, aki megtalálta, illetve a legidősebb fiú ne kapjon belőle semmilyen külön részt (Bhárucsi).

¹¹⁷⁸ *Jógakséma*pracsára: Bhárucsi első értelmezésében *jóga* a korábban nem megszerzett dolog megszerzését, míg *kséma* a megszerzett dolog megőrzését jelenti, *pracsára* pedig az e két cél érdekében végzett tevékenység, végül *jógakséma*pracsára azon eszközöket jelenti, melyek segítségével ezt a tevékenységet folytatni lehet. Bhárucsi második értelmezése alapján a *jógakséma* olyan eszköz, amit pl. a király ad, hogy segítse a szerző, illetve megőrző tevékenységet, *pracsára* pedig a legelőként (? , *pracsarana*) használt földön nőtt növényeket, pl. tüzelőnek használt fát jelenti. Olivelle szerint a *jógakséma*pracsára kifejezés alatt elsősorban a kerítések, örök és egyéb védelmi (megőrző) eszközök, tevékenységek fenntartása értendő.

¹¹⁷⁹ Rituálé: Olivelle értelmezésében ez a nem saját fiak szerzésének folyamata, a versben azért marad ki a sorból a saját fiú.

A peralapok XVIII.: szerencsejáték és fogadás

(221) A király vessen gátat birodalmában a szerencsejátéknak és a fogadásnak,¹¹⁸⁰ mert e két bűn okozza az uralkodók királyságának vesztét. (222) A szerencsejáték és a fogadás leplezetlen lopás, s a királynak mindent el kell követnie azért, hogy ezt viszszaszorítsa.

(223) Amit élettelen dolgokkal üznek, azt szerencsejátéknak nevezik az emberek. Amit élőlényekkel üznek, az pedig a fogadás.

(224) Aki szerencsejátékban vagy fogadásban vesz részt, vagy másokat belerángat, azt az embert a király végezze ki,¹¹⁸¹ miként azokat a *súdrák*at is, akik a kétszer születettek megkülönböztető jeleit viselik.¹¹⁸² (225) A szerencsejátékosokat, énekeseket,¹¹⁸³ mutatványosokat,¹¹⁸⁴ az eretnek szekták híveit, a helytelen tevékenységet folytatókat és a szeszarusokat haladéktalanul üzze el a városból. (226) Mert ha ezek az álsruhas tolvajok a király birodalmában maradnának, kártékony tevékenységükkel folytonosan zaklatnák a derék alattvalókat.

¹¹⁸⁰ Az állatokra kötött fogadásoknak.

¹¹⁸¹ A fordítás Olivelle értelmezését követi. A kommentátorok szerint megvesszőzésről, vagy a kéz, láb, stb. levágásáról van szó, a bűn súlyosságához mérten.

¹¹⁸² A kommentátorok szerint Manu itt azokra a *súdrák*ra utal, akik felkötik a szent zsinórt, koldulócsészét hordanak, a *bráhmanák*at utánozva a *bhó* szócskát használják köszöntésként, illetve vándoraszkréták ruháját öltik magukra. Bhárucsi még a nyelvtan tanulmányozását is megemlíti mint a „kétszer születettek” jellemző foglalatosságát.

¹¹⁸³ Vagy színészeket.

¹¹⁸⁴ Ez Olivelle értelmezése, aki *kéránt* olvas. Más szövegváltozatokban: *krúrán* (elvetemült emberek), *kélán* (szexuálisan túlfűtöttek, akik csak a szerelmi játszadozásnak élnek), illetve *kailán* (kerítők).

(227) Hajdanán az ellenséges érzések legfőbb gerjesztőjét láták a szerencsejátékban,¹¹⁸⁵ így hát okos ember ne gyakorolja azt, még mulatságból se. (228) Annak a személynek a büntetése, aki akár titokban, akár nyíltan szerencsejátékot űz, a király tetszésére van bízva.

Néhány szó a büntetésekről

(229) Ha a *ksatrija*, a *vaisja* vagy a *súdra* nem tudja kifizetni a büntetését, dolgozza le azt; a *bráhmanának* azonban részletekben kell fizetnie.

(230) A nőket, gyermekeket, bolondokat, időseket, szegényeket, védteleneket¹¹⁸⁶ és betegeket vesszővel, bottal, kötéllel, mi egymással fenýítse meg a király.

(231) Azokat az intézkedésre kijelölt tisztségviselőket, akik a vagyon iránti vágy tüzeben égve hátráltatják a peres felek ügyeit,¹¹⁸⁷ a király fossza meg összes vagyonuktól. (232) Végezze ki¹¹⁸⁸ a királyi ediktumok meghamisítóit, a minisztereket korrumpáló illetőket,¹¹⁸⁹ a nők, gyermekek és *bráhmanák* gyilkosait, valamint az ellenségnek szolgálatot tevőket.

(233) Ha egyszer megszületett a döntés, és kiszabásra került a büntetés, tekintse azt törvényesnek, és ne vonja vissza.

¹¹⁸⁵ Ez esetleg utalás lehet a Mahábháráta-beli Judhisthira és Nala királyfi történeteire: mindketten kockán veszítették el birodalmukat.

¹¹⁸⁶ Pl. árvákat, özvegyeket.

¹¹⁸⁷ Azaz amíg nem fizetik le őket, addig ők sem tesznek semmit.

¹¹⁸⁸ Jelenthet pusztán annyit is, hogy „sújtson le rájuk”. Bhárucsi *vadhaként* értelmezi, ami leginkább kivégzést jelent.

¹¹⁸⁹ Tágabb értelemben: „a *prakritik* (ezek közé tartoznak a miniszterek is) megrontóit”. A hét *prakritiről* lásd a 294-295. verseket.

(234) Amennyiben egy tisztségviselő¹¹⁹⁰ vagy a vizsgálóbíró¹¹⁹¹ helytelenül jár el valamilyen ügyben, akkor ott a királynak személyesen kell közbeavatkoznia, őket pedig ezer *panára* büntesse.

A kaszt elvesztésével járó súlyos bűnök (235) A *bráhmanagyilkos*, a részeges, a tolvaj,¹¹⁹² s aki a *guruja*¹¹⁹³ feleségével hál, mind egyenként a kaszt elvesztését eredményező, főbenjáró vétket követ el.

(236) Ha ezek négyen¹¹⁹⁴ nem vezeklik le vétküket, a királynak a törvény értelmében testi fenyítést és pénzbírságot kell kiszabnia rájuk. (237) Aki *guruja* asszonyával hál, arra női nemi szerv alakú bélyeget kell sütni,¹¹⁹⁵ a részegesre kocsmacéger alakút, a tolvajra kutyaláb formájút, a *bráhmanagyilkosra* pedig egy fejetlen embert. (238) Tilos együtt étkezni velük, tilos áldozatot bemutatni¹¹⁹⁶ vagy a szent szövegeket felolvasni a jelenlétükben, és tilos házassági kapcsolatba lépni velük.¹¹⁹⁷ Ágrólszakadtak módjára kell barangolniuk a földön, eltiltva valamennyi törvényes és válásos tevékenységtől. (239) Apai és anyai ágú rokonaiknak ki kell tagadniuk ezeket a megbélyegzetteket, akik nem érdemelnek sem könyörületet, sem tiszteletet – így szól Manu tanítása.

(240) Ha viszont az előírt módon levezekelték bűnüket, a magasabb osztályok¹¹⁹⁸ tagjait a királynak nem szabad megbélyegeznie a homlokukon, hanem a legsúlyosabb pénzbüntetést¹¹⁹⁹ kell kiszabnia rájuk. (241) Amennyiben *bráhmana* követ el effajta

¹¹⁹⁰ Bhárucci szerint a király által a per felügyeletével megbízott *bráhmana*.

¹¹⁹¹ *Práadviváka*: ő hallgatja ki a tanukat (cf. 8.79 skk).

¹¹⁹² Bhárucci értelmezésében: aki aranyat lop.

¹¹⁹³ Vagyis apja vagy tanítómestere.

¹¹⁹⁴ A négy fent említett bűnös.

¹¹⁹⁵ A kommentátorok szerint a bűnös homlokára.

¹¹⁹⁶ Más olvasat szerint: „velük bármilyen módon érintkezni”.

¹¹⁹⁷ *Avivábinah*. Más szövegváltozat szerint *vigarhitáh* „megvetettek”.

¹¹⁹⁸ Az első három *varna*.

¹¹⁹⁹ Ezer *panát* (cf. 8.138).

bűnt,¹²⁰⁰ rá közepes bírságot¹²⁰¹ kell kiróni, vagy minden vagyonával és személyes tulajdonával egyetemben száműzzék a birodalomból. (242) A többieknek,¹²⁰² ha nem szándékosan követték el e bűnöket, teljes vagyonukat el kell kobozni, ha viszont tettük szándékos volt, kivégzést érdemelnek.¹²⁰³

(243) A jó király ne vegye magához olyan ember vagyonát, aki a kaszt elvesztését eredményező főbenjáró bűnt követett el. Ha kapzsiságból mégis magához veszi azt, ugyanaz a bűn szennyezi be¹²⁰⁴ őt is. (244) A bírságot¹²⁰⁵ vízbe dobva ajánlja fel Varunának, vagy ajándékozza oda egy Védában jártas, erényes életű *bráhmanának*. (245) Varuna a büntetés istene, mert ő tartja kezében a királyokat büntető botot. A Veda túlpartjára jutott *bráhmana*¹²⁰⁶ az egész világ ura. (246) Ahol a király távol tartja magát a bűnösök pénzétől,¹²⁰⁷ ott az emberek időben születnek, és hosszú életet élnek, (247) beérik a gabona a földművesek vetése

¹²⁰⁰ A kommentátorok szerint a következő versben szereplő „akarata ellenére (vagyis nem szándékosan)” kifejezés ide is értendő.

¹²⁰¹ Ötszáz *panát* (cf. 8.138).

¹²⁰² Vagyis a többi *varnába* tartozóknak.

¹²⁰³ A fordítás Olivelle értelmezését követi. *Pravászana*: „száműzetés”, elvileg jelenthet „testi fenyítést” is. Bhárucci így összegzi a 235. versben említett főbenjáró vétkekért kiszabott különböző büntetésfajtákat: ha egy *ksatrija* vagy *vaisja* nem szándékosan követ el főbenjáró bűnt, minden tulajdonát el kell kobozni, vagy a 240. versben említett legsúlyosabb bírságot kell kiróni rá. Ha *bráhmana* követ el nem szándékosan főbenjáró bűnt, és nem vezekli le, a közepesen súlyos bírságot kell megfizetnie, ha szándékosan tette, el kell üzni. Ha *ksatrija* vagy *vaisja* szándékosan követ el főbenjáró bűnt, halállal (*vadha*, cf. 9.232) lakol. Ha *súdra* nem szándékosan követ el ilyen bűnt, teljes vagyonát elkobozzák és megbélyegzik, ha szándékosan tette, kivégzik (*vadha*).

¹²⁰⁴ Vagy: égeti.

¹²⁰⁵ A pénzbüntetést, amit a bűnös kifizet.

¹²⁰⁶ Vagyis aki a teljes Védát elsajátította.

¹²⁰⁷ A bűnösökre kirótt pénzbírságról van szó.

szerint, a gyermekek nem hálnak meg, és nem jönnek torz utódok a világra.¹²⁰⁸

(248) Azt az alacsony sorból származó embert,¹²⁰⁹ aki szánt szándékkal *bráhmanákat* gyötör, a király különféle elrettentő kínzó módszerekkel ölje meg.¹²¹⁰ (249) Ha a király elengedi azt, akit ki kellene végeznie,¹²¹¹ éppen akkora törvényteleniséget követ el, mintha az ártatlant végezte volna ki.¹²¹² Akkor cselekszik törvénytelenesen, ha megzabolázza a vétkeseket.

(250) Ezzel részletesen elmondtam, miként kell döntést hozni az egymással kölcsönösen vitában állók peres ügyeiben, amelyek a tizennyolc peralap valamelyikére épülnek.¹²¹³

(251) Ily módon eleget téve törvény előírta kötelességeinek, az uralkodó törekedjék arra, hogy meg nem hódított országokat hódítson meg, és óvja-védelmézzze a már meghódítottakat.

A tüskék eltávolítása

(252) Miután kellőképpen megszilárdította birodalmát, és az előírásokat betartva erődöket építtetett, fáradozzék minden erejével, szüntelenül a tüskék¹²¹⁴ eltávolításán. (253) Az *árja* életmó-

¹²⁰⁸ Vagy: és nincs vetelés.

¹²⁰⁹ Bár a kommentátorok szerint ez egyértelműen a *súdrákra* tett utalás, elvileg vonatkozhatna mind a három, a *bráhmana* alatt lévő *varnára*.

¹²¹⁰ A fordítás Olivelle-t követi. Más értelmezésben: „a testi fenytés különféle, elrettentő eszközeivel sújtson le rá”. Bhárucsi megjegyzi, hogy a király ezzel a fenytéssel „tisztítja meg” az olyan bűnöst, aki nem vezekelte le bűnét. *Súdrák* esetében a büntetés lehet verés, bebörtönzés, stb.

¹²¹¹ Vagy: meg kellene fenytítenie.

¹²¹² Vagy: fenytítette volna meg.

¹²¹³ Ez a vers zárja le a 8. fejezet elején kezdődő részt.

¹²¹⁴ A bűnelkövető, kártevő emberek.

dot folytatók megvédelmezése és a tüskék kipucolása a harmadik mennyországba juttatja az uralkodókat, kik alattvalóik védelmezésének szentelik magukat. (254) Ha az uralkodó úgy szedi be az adókat, hogy közben elmulasztja megbüntetni a tolvajokat, birodalma megrendül, ő pedig megfosztatik a mennyországtól. (255) Ám ha országa biztonságos, mert karjának ereje védi, akkor az ország tovább gyarapszik, akár a rendszeresen öntözött fa.

(256) Az uralkodónak, kinek a kémek a szemei, a tolvajok két fajtáját kell megkülönböztetnie: vannak, akik nyíltan lopnak, és vannak, akik titokban. (257) Közülük azok, akik nyíltan lopnak, árukereskedelemből élnek;¹²¹⁵ míg a rejtetten tevékenykedők rablók, erdőlakó zsiványok meg a többi hasonszörű.

(258) A kenőpénzt elfogadókat, szélhámosokat,¹²¹⁶ csalókat,¹²¹⁷ szerencsejátékosokat, azokat, akik szerencsét árulnak¹²¹⁸ s a jövőmondókat, (259) a becstelen főtisztviselőket és orvosokat, azokat, akik kézműves tudásuk nyilvános mutogatásából élnek, meg a képzett kurtizánokat: (260) ismerje fel ezeket és a hozzájuk hasonlókat a nép szemmel látható tüskéiként, valamint azokat a nem *árja* származású embereket is, akik az *árják* megkülönböztető jeleit viselve magukon titokban tevékenykednek. (261) Miután meglelte őket az ugyanazt a foglalkozást űző, feddhetetlen titkos ügynökei segítségével, valamint a kiküldött kémek révén, előbb tüzelje fel őket,¹²¹⁹ majd vonja őket az ellenőrzése alá. (262) S miután az igazsághoz híven nyilvánosan kihirdette

¹²¹⁵ És csalnak.

¹²¹⁶ Vagy erőszakot alkalmazó pénzbehajtókat, vagy hamis mértékkel csalókat (komm.).

¹²¹⁷ Vagy alkímistákat, akik elhítetik másokkal, hogy értékes fémeket tudnak csinálni értéktelenekből, vagy azokat, akik hazugságokkal csalnak ki pénzt másokból (komm.).

¹²¹⁸ Médhátithi szerint ezek lehetnek csillagjósok, vagy egy-egy istenséget jó pénzért valaki számára „kegyessé” tevők, vagy akik (szintén kellő fizetségért) szerencsét, áldást hozó szavakat mondanak.

¹²¹⁹ Újabb bűn elkövetésére.

a bűneiket, amelyeket tevékenységük során elkövettek, a király képességeikhez és vétkük súlyához mértén szabja ki rájuk a büntetést. (263) Hiszen büntetés nélkül képtelenség visszaszorítani a világban rejtőzködve járó, gaz tolvajok bűneit.

(264) A gyűléstermeket, víznyerő helyeket, édességboltokat, bordélyokat, kocsmákat, vendéglőket, keresztutakat, szent területen álló fákat, vásárokat, mutatványos helyeket, (265) elhagyott kerteket, a vadont, a kézműves műhelyeket, lakatlan házakat, erdőket és ligeteket (266) a király kihelyezett és járőröző csapatokkal, valamint kémekkel figyeltesse a tolvajok elrettentésére.

(267) Cserkésze be és uszítsa őket¹²²⁰ eszes egykori tolvajok segítségével, akik társakként melléjük szegődnek, és ismerik viselt dolgaikat. (268) Vendégség ürügyével, vagy azzal ámitva őket, hogy *bráhmanákkal* találkozhatnak,¹²²¹ vagy pedig hősies mutatványokat csodálhatnak meg, tereljék őket¹²²² egybe. (269) Akik nem jelennek meg és akik rájöttek a találka valódi okára, azokat a király fogja el és ölesse meg¹²²³ barátaikkal s rokonaikkal egyetemben.

(270) Igazságos király ne végeztesse ki a tolvajt,¹²²⁴ ha nincsen nála a lopott holmi, de ha a lopott holmival és a tolvajszerszámokkal együtt fogják el, akkor habozás nélkül végeztesse ki.¹²²⁵

(271) S azokat is egytől egyig végeztesse ki,¹²²⁶ akik a falvakban ételt, szerszámot és menedéket biztosítottak a tolvajoknak.¹²²⁷

¹²²⁰ Újabb büntett elkövetésére.

¹²²¹ Akik Bhárucsi szerint tudásuk révén a jövőbe látnak, és így megkönnyíthetik a rablást.

¹²²² A bűnözőket.

¹²²³ Vagy: „azokra a király erővel sújtson le”.

¹²²⁴ Vagy: ne sújtson le rá.

¹²²⁵ Vagy: sújtson le rá.

¹²²⁶ Vagy: „sújtson le mindazokra is”.

¹²²⁷ A fordítás Olivelle-t követi. A kommentátorok egyhangúan így értelmezik a fentieket: „ételt adnak (nekik), és helyet szorítanak a szerszámaiknak”.

(272) Ha a tartományok felügyeletére kirendelt személyek és a vazallusok semmit sem tesznek a támadások ellen, haladéktalanul büntesse meg őket, mint a tolvajokat. (273) Ha valaki a *dharmából*¹²²⁸ él, és eltér a törvény előírásaitól, azt is meg kell büntetni,¹²²⁹ hiszen megszegte a rá vonatkozó törvényt. (274) Ha támadás ér egy falut, ha áttörnek egy gátat, vagy ha útonállók rabolnak ki valakit mások szeme láttára, mindazokat, akik erejükhez mérten nem sietnek oda segíteni, összes vagyonukkal együtt száműzni kell.

(275) Azokat, akik lopnak a királyi kincstárból, érdekei ellenében cselekszenek, vagy ellenségeivel konspirálnak, számos módszert alkalmazva ki kell végezni.¹²³⁰

(276) A király vágja le mindkét kezét azoknak a rablóknak, akik éjszakánként a falakon lyukat ütve betörést követnek el, azután húzassa karóba őket.¹²³¹ (277) A zsebesnek két ujját metszse le, ha első ízben csípték fülön, a második esetben egy kezét meg egy lábát. A harmadiknál már kivégzést érdemel. (278) Azokat, akik tüzet, ételt, fegyvert és menedéket¹²³² biztosítanak a rablóknak, vagy magukhoz veszik a lopott holmit, tolvajokként büntesse meg az uralkodó.¹²³³

¹²²⁸ Vagyis a *dharmával* kapcsolatos feladatok végzéséből, vallási tevékenységekből.

¹²²⁹ Ósét: „égesse meg őt büntetéssel”: nem világos, miért használja Manu ezt a kifejezést, mivel nem valószínű, hogy tényleges megbélyegzésről volna szó.

¹²³⁰ Vagy: „különböző testi fenyítésekkel sújtsa le azokra”.

¹²³¹ Bhárucsi megjegyzi, hogy a kézlevágás, illetve a karóba húzás inkább két, választható büntetésnek tekinthető, és kiszabásukkor mindig figyelembe kell venni az elkövetett bűntett súlyát.

¹²³² Vagy: „rejtekhelyet a fegyvereiknek”.

¹²³³ Bhárucsi szerint ezek büntetése lehet pl. verés, börtön, vagy megfeddés, de nem egy fontos testrész csonkítása.

(279) Aki áttörte egy tó töltését,¹²³⁴ azt fojtsa vízbe, vagy végezze ki egyszerű módon.¹²³⁵ De a tolvaj elégtételt is adhat – ilyenkor a legsúlyosabb bírságot tartozik fizetni. (280) A kincstárba, fegyverraktárba, templomokba erőszakosan behatolókat, s az elefánt-, ló és kocsi tolvajokat tépelődés nélkül végezze ki.¹²³⁶

(281) Aki vizet lop valamely régebben épített medencéből,¹²³⁷ vagy átvág egy vízcatornát, arra a legenyhébb pénzbüntetést¹²³⁸ kell kiszabni. (282) Ha valaki szemetet hagy a király útján,¹²³⁹ hacsak nem végszükségben teszi, két *kársápanát* kell fizetnie, a szemetet pedig nyomban el kell takarítania. (283) A bajban lévők, az idősek, terhes nők, és gyermekek szóbeli dorgálásban részesüljenek, és tüntessék el a szemetet – ez a szabály.

(284) Amennyiben az orvosok hamisan járnak el,¹²⁴⁰ pénzbüntetést kell fizetniük: nem emberi betegeknel a legalacsonyabb, emberek esetében közepes bírságot.¹²⁴¹ (285) Aki hidat, zászlót,

¹²³⁴ Hogy vizet lopjon.

¹²³⁵ Kínzás nélküli, fájdalommentes kivégzésről, valószínűleg lefejezésről van szó.

¹²³⁶ Vagy: sújtson le rájuk. Bhárucsi szerint a halálbüntetés nem kötelező jellegű, csak akkor kerülhet szóba az alkalmazása, ha a bűnös nem képes kifizetni a bírságot.

¹²³⁷ Vagy tóból. Úgy tűnik, Bhárucsi főleg templomkörzetekhez tartozó medencékre gondol, mivel megjegyzi, hogy az ilyen bűncselekmény a tóhoz tartozó istenséget is sérti. Ha a *ksatrija* vagy a nála alacsonyabb *varnába* tartozó elkövető nem képes megfizetni a bírságot, Bhárucsi szerint le kell azt dolgoznia (cf. 9.229).

¹²³⁸ Kétszázötven *panát* (cf. 8.138).

¹²³⁹ Vagyis a főutcán.

¹²⁴⁰ Mert anélkül praktizálnak, hogy orvostudományt tanultak volna, illetve ha tanultak, de becsapják a betegeiket (komm.).

¹²⁴¹ Ha a páciens belehalt a kezelésbe, az orvos büntetése is súlyosabb (komm.).

póznát¹²⁴² vagy szobrot rongál meg,¹²⁴³ annak meg kell térítenie az okozott kárt, és ötszáz *pana* büntetést tartozik fizetni.¹²⁴⁴

(286) Hamisítatlan dolgok meghamisításáért,¹²⁴⁵ valamint gyöngyök összezúzásaért és hibás átfúrásáért a legenyhébb bírság a büntetés. (287) Az az ember, aki, akár csak az értékük figyelembe vételével, egyenlő javakért nem egyenlőket ad,¹²⁴⁶ a legenyhébb vagy közepes pénzbírságot fizesse.

(288) Valamennyi börtönt a király útján húzassa fel, hogy az emberek lássák a szenvedő, megcsonkított gonosztevőket.

(289) Aki ledönt egy falat, árkokat tölt fel, vagy kapukat tör be, azt íziben száműzze.¹²⁴⁷

(290) Bármifajta mágiáért¹²⁴⁸ kétszáz *pana* büntetést kell kiszabni, valamint akkor is, ha jogosulatlan személyek gyökerekkel

¹²⁴² Templomokban álló, illetve falvakban ünnepekkor használt pózna (komm.).

¹²⁴³ Több kommentátor szerint csupán emberek szobráról van szó, mivel az istenszobrok megrongálása főbenjáró bűnnek számít.

¹²⁴⁴ Bhárucsi értelmezésében az ebben a versben egy istenszobor összetöréséért kiszabott büntetést a 280. versben leírt templombetörések kevésbé súlyos fajtáira is alkalmazni lehet.

¹²⁴⁵ Például igazi sáfrányt hamissal keverve.

¹²⁴⁶ Pl. ugyanannyi mennyiségű rizsért nem ugyanannyi mennyiségű szezámmagot ad. Más értelmezés szerint: „aki egyenlőtlenül viselkedik egyenes (vagyis becsületes) [vásárlóival], vagy az árakat tekintve becsapja őket...”

¹²⁴⁷ Legyen szó akár város, palota vagy erőd falairól, árkairól és kapu-iról. Bhárucsi még hozzáteszi, hogy e szabály alapján a király nem köteles kivégezni az ilyen büntettek elkövetőit, ami viszont arra utal, hogy végső esetben akár ki is végezheti őket.

¹²⁴⁸ Médhátithi kifejezetten a gyilkos szándékú varázslást említi. Bhárucsi szerint az ortodox hagyományokon kívüli rítusok tartoznak ide, pl. *khadira*-fából készült tük elásása (?), összegyűjteni a port valakinek a lábáról, stb., és amennyiben valaki jogosult ilyen varázslást végrehajtani, nem kell büntetést fizetnie.

varázsolnak,¹²⁴⁹ és a boszorkányságért is. (291) Aki terméketlen vetőmagot ad el, felveri a vetőmag árát,¹²⁵⁰ vagy megsérti a birtokhatárokat, azt meg kell csonkítani, azután ki kell végezni.¹²⁵¹

(292) Ha minden tüskék legveszedelmesebbje, az aranyműves a törvénytelenég útjára lép, az uralkodó borotvakéssel faragjon a testéből.¹²⁵²

(293) Aki földművelési eszközöket, fegyvereket¹²⁵³ vagy gyógyszeret lop, arra a király az időt és a szándékot figyelembe véve szabja ki a büntetést.

A birodalom összetevői (294) Az uralkodó, a miniszter, a város,¹²⁵⁴ az ország, a kincstár, a hadsereg és a szövetséges – ez a hét összetevő. Akkor mondják teljesnek a királyságot, ha ezek együtt vannak.¹²⁵⁵

(295) Ha a királyság e hét összetevőjét súlyos kár éri, a felsorolás rendje szerint mindig az előrébb lévő kára a nyomósabb. (296) A hét összetevőből álló királyságban, amely erős, mint a „hármás

¹²⁴⁹ Médhátithi az „igázó mágiát” sorolja ide, és szerinte pl. a feleségnek szabad ilyenl elnie. Bhárucci szerint anyák és nővérek végezhetnek effajta rítusokat.

¹²⁵⁰ Ez Bhárucci értelmezése, mások szerint: „aki kiforgatja a [földből az elvetett] magot”.

¹²⁵¹ Vagy: „csonkítást érdemel büntetésként”. Az orr, illetve a fül levágása. Bhárucci megjegyzi, hogy ilyen súlyos büntetés csak a bűntett többszöri elkövetése, valamint egy sor súlyosbító körülmény megléte esetén szabható ki.

¹²⁵² A bűnös megrögzöttségét figyelembe véve a nyelvét, kezét, lábát, szemét vagy éppen a fejét kell ki-, illetve levágni (Bhárucci).

¹²⁵³ Ez Médhátithi értelmezése: „pl. kardot háború idején”. Bhárucci szerint fémszerszámokról, pl. ekevasról, sarlóról van szó.

¹²⁵⁴ Vagy vár.

¹²⁵⁵ Szamasztam rádzsjam ucsjáté. Más szövegváltozat szerint: szaptángam rádzsjam ucsjáté, „a királyságot hét tagból állónak mondják”.

bot”,¹²⁵⁶ egyik elem sincs túlsúlyban, mert mind egyként fontos. (297) Mindegyik tagot meghatározott feladatokra kell alkalmazni: amellyikkel az adott feladat megoldható, arra a célra az a tag a legjobb.¹²⁵⁷

A király felelőssége (298) Kémek, erőfitogtatás és az ügyek intézése által mindig legyen tisztában a saját és ellenségei erejével, illetve (299) azokkal a csapásokkal¹²⁵⁸ és bajokkal, amelyek a saját és ellensége országában előadódnak. Csak azután cselekedjék, hogy mindezek jelentőségét felmérte. (300) Újra és újra lásson munkához, még ha ez kimeríti is, mert a Szerencse istennője¹²⁵⁹ a mellé az ember mellé szegődik, aki teljesíti a kötelességét.

(301) A *krita*-kor, a *trétá*-kor, a *dvápara*-kor és a *kali*-kor nem más, mint a király cselekedeteinek összessége. Azt mondják, a király maga a kor.¹²⁶⁰ (302) Amikor alszik, Kali ő, ébren Dvápara, tette készen Trétá, cselekvéskor Krita.

¹²⁵⁶ A kommentátorok a világtól elvonult vándoraszkrétá három botból egybekötött botjáról beszélnek, míg egyikük szerint egy ház három gerendájáról van szó. Olivelle háromlábúknak veszi a *tridandát*.

¹²⁵⁷ Bhárucci megpróbál valami összefüggést találni a „tüskékről”, vagyis a bűnözőkről és a királyság összetevőiről szóló tanítás között, és megjegyzi, hogy a bűnözők gyakran keresnek menedéket a király bizalmasainál (miniszterek, tisztségviselők, hercegek, királynék).

¹²⁵⁸ Villámcsapás, éhínség, stb. (Bhárucci).

¹²⁵⁹ Srí, más néven Laksmi vagyont, jólétet, szerencsét nyújtó istennő.

¹²⁶⁰ A négy világkorszak szanszkrit neve a kockajátéokra vezethető vissza: a *krita* a nyerő dobás, négy pont a kockán; *trétá*: hárompontos dobás; *dvápara*: kétpontos; *kali*: egypontos, vesztes dobás. A hagyomány szerint a *kritajuga* 1.728.000 évig, a *trétá* 1.296.000 évig, a *dváparajuga* 864.000 évig, a *kalijuga* pedig 432.000 évig tart, amely Kr. e. 3102. február 18-án kezdődött, tehát jelenleg is tart.

(303) A királynak Indra, a Nap, a Szél, Jama,¹²⁶¹ Varuna,¹²⁶² a Hold, a Tűz és a Föld dicső tetteit kell követnie.¹²⁶³ (304) Ahogyan Indra négy hónapon át esővel árasztja el a világot, Indra tetteit követve úgy áraszsa el ő is a birodalmát örömmel. (305) Miként a Nap nyolc hónapon át¹²⁶⁴ szívja fel a vizet sugaráival, ő is úgy szívja fel folyamatosan az adót országából – mert ez a Naphoz illő cselekvés. (306) Ahogyan a Szél minden élőt átjárva mozog, kémei révén úgy mozogjon ő is – mert ez a Szélhez illő cselekvés. (307) Miként a Halál, ha elérkezett az idő, barátot és ellenséget egyként magához ragad, úgy kell a királynak is magához ragadnia alattvalóit – mert ez a Jamához illő cselekvés. (308) Ahogyan az embereket Varuna kötelékeivel megkötözve látjuk,¹²⁶⁵ neki is úgy kell megkötöznie a gonoszokat – mert ez a Varunához illő cselekvés. (309) Ha alattvalói úgy örvendeznek neki, mint a teliholdnak, akkor a király a Holdhoz méltóan cselekszik. (310) A bűnözőkkel szemben szüntelenül lángoljon és fényeskedjen, és pusztítsa a romlott vazallusokat – ezt nevezi a hagyomány a Tűzhöz illő cselekvésnek. (311) Miként a Föld egyként tartja fenn az összes élőlényt, ő is úgy tartja fenn mind a lényeket, ha a Földhöz méltóan cselekszik.¹²⁶⁶

(312) A király ezekhez és más módszerekhez folyamodva, mindig éber, büntesse meg a tolvajokat saját birodalmában, sőt másokéban is.¹²⁶⁷

¹²⁶¹ A holtak istene.

¹²⁶² A vizek istene.

¹²⁶³ A király egykor ezeknek az égtájérorzóknek a darabkáiból teremtett. Az egyetlen különbség, hogy itt a Föld szerepel a Vagyon ura helyett.

¹²⁶⁴ Az esős évszakot követő száraz időszakban.

¹²⁶⁵ Varuna leginkább betegségekkel (elsősorban vízkórral) „kötözi meg” a vétkeseket.

¹²⁶⁶ *Párthiva*, azt is jelentheti: „királyi”.

¹²⁶⁷ Ez a vers feltehetően a 293. verset folytatja.

A bráhmanáról (313) A *bráhmanát* akkor se ingerelje, ha szörnyű csapás érte, mert mérgükben seregével és járműveivel együtt azonnal elpusztítanak őt.¹²⁶⁸ (314) Ki ne lelné halálát, ha felboszszantja azokat, akik mindenevővé tették a Tüzet, ihatatlanná a tengert, s fogyásra és növekedésre kárhoztatták a holdat:¹²⁶⁹ (315) Gyarapodhat-e, aki megsérti azokat, akik képesek dühükben világokat és világörzöket¹²⁷⁰ teremteni, és megfosztani az isteneket isteni mivoltuktól? (316) Akiken a világok s az istenek léte nyugszik, s akiknek egyedüli vagyona a Véda: ki merészelné ártana nekik, ha élni akar?

(317) Bölcs vagy sem, hatalmas istenség a *bráhmana*, ahogy a Tűz is hatalmas istenség, akár felszentelték,¹²⁷¹ akár nem. (318) A ragyogó Tisztító¹²⁷² még a halottégetőben sem szennyeződik be, s amikor a rítusokon magába fogadja az áldozatot, új erőre kap. (319) Hasonlóképpen, még ha egy sor előnytelen tevékenységet folytat is, a *bráhmanát* minden körülmények között tisztelet illeti, mert ő a leghatalmasabb istenség.

(320) Ha a *ksatrija* bármilyen értelemben túlnő a *bráhmanán*, a *bráhmana* legyen az, aki visszafogja, mert a *ksatrija* a *bráhmanából*

¹²⁶⁸ Átkokkal és varázslattal (Bhárucsi).

¹²⁶⁹ Utalás a *bráhmanák* erejét példázó történetekre. Agnit, a tűz istenét egy Bhrigu nevű bölcs átkozta meg, amikor az hagyta, hogy egy démon elragadja a feleségét (aki korábban a démon szeretője volt; a démon meggyőzte a bölcs feleségének őrzésével megbízott Agnit, hogy őt illeti jogosan az asszony) (lásd Mahábhárata I. 6). A tengert a bölcs Vadavámukha tette sóssá, mert az nem járult oda hozzá, amikor Vadavámukha hívta (lásd pl. MBh XII. 329). A Holdat pedig Daksa átkozta meg, mert az a feleségei, Daksa lányai közül egyiküket szeretette csak, a többit elhanyagolta (lásd pl. MBh XII. 329).

¹²⁷⁰ A nyolc égtájat őrző istenek.

¹²⁷¹ Áldozati célokra.

¹²⁷² Azaz a Tűz. A halottak teste a tűzben tisztul meg, bűneik és tisztátalanságaik mégsem érintik meg a tüzet.

lett. (321) A tűz a vízből lett, a *ksatrija* a *bráhmanából*,¹²⁷³ a vas a kőből, s mindent átható erejük abban alszik ki, amiből lettek. (322) A *bráhmana* nélkül nem boldogul a *ksatrija*, s a *ksatrija* nélkül nem gyarapszik a *bráhmana*. Ha a *bráhmana* és a *ksatrija* egyesíti erőit, e világon és a túlvilágon is gyarapodni fognak.

(323) Élete alkonyán a király, miután odaajándékozta a *bráhmanáknak* a bírságokból befolyt pénzt, és fiára testálta királyságát,¹²⁷⁴ csatában menjen a halálba.

(324) Így cselekedvén, mindig betartva uralkodói kötelességeit, valamennyi szolgáját csakis az alattvalók javára alkalmazza.

(325) Ezzel hiánytalanul ismertettem a király teendőire vonatkozó örökkévaló szabályokat. Most pedig sorban a *vaisja* és a *súdra* teendőit illető szabályok következnek.

Vaisják és súdrák előírt kötelességei

(326) Miután a *vaisja* átesett a tisztító rítusokon,¹²⁷⁵ és felelőset szerzett, szentelje magát a kereskedelemnek meg az állat-

¹²⁷³ Ez a gondolat már a Brihadáranjaka-upanisadban (1.4.11) megfogalmazódik, ahol a papi erő az uralkodói erő forrásaként jelenik meg.

¹²⁷⁴ Más szövegváltozat szerint: „mindenét”.

¹²⁷⁵ *Szanszkárák*: „formáló, tisztító rítusok”, melyek az embert egész életén végigkísérik, a fogantatástól a halálig. A felső három *varna* férfi tagjai számára a legfontosabb ilyen rítus az *upanajana*, amely során a gyermeket a *guru* felövezi a szent zsinórral (cf. 2.36-64). (A *súdrák* nem jogosultak az *upanajanára*.) Ezáltal a gyermek másodszer is „megszületik”, tagja lesz a *dvi-dzsák*, „kétszer születettek” közösségének, és jogosult lesz tanulmányozni a *guru* vezetésével a Védákat. Az *upanajanát* tekintették a par excellence *szanszkárának*, és valószínű, hogy Manu ebben a versben is első-sorban erre a rítusra utal.

tartásnak. (327) Mert miután megteremtette a háziállatot, a Teremtények Ura a *vaisjára* bízta őket, a *bráhmanára* és a királyra pedig rábízta valamennyi teremtményt.

(328) A *vaisja* ne vágyjon arra, bárcsak ne kellene állatokat tartania. Amíg a *vaisja* hajlandó állatot tartani, mások semmiképpen se tartsanak. (329) Tudnia kell, hogy az ékkövek, gyöngyök, korallok, fémek, szőttesek, illatszerek és fűszerek közül melyik mennyire értékes. (330) Értenie kell a magok elvetéséhez s tudnia kell, milyen a jó és a rossz föld. Legyen tisztában a mértékek és súlyok használatával. (331) Ismerje az eszközök minőségét, a vidékek előnyös és hátrányos tulajdonságait, az árucikkekből nyerhető hasznot és veszteséget, a tenyésztés mikéntjét, (332) hogy mennyi fizetség jár a szolgáknak, a különböző emberi nyelveket, az áru elraktározásának módozatait és az adásvétel szabályait.

(333) Minden erejével azon kell lennie, hogy törvényes úton gyarapodjék a vagyona, és igyekezzék minden élőlényt élelemmel ellátni.

(334) A *súdrának* pedig a leginkább javára váló kötelessége nem más, mint a Védákban jártas, jó hírű családfenntartó *bráhmanák* iránti engedelmesség. (335) Ha tiszta, engedelmeskedik a feljebbvalóinak, halkszavú, szerény, és mindig a *bráhmanáknál* keres menedéket, jobb születés lesz osztályrésze.

(336) Ezzel elmondtam, milyen áldásos szabályok szólnak a különböző osztályok tagjaira vonatkozóan, ha nincsenek rendkívüli körülmények. Most hallgassátok meg szép sorjában, hogyan kell cselekedniük végszükség esetén.

Végzsükség esetén követendő szabályok

A kevert osztályokról

(1) A három „kétszer született”, saját feladatait végző osztály tanulmányozza a Védát, ám közülük csak a *bráhmana* taníthatja azt, a másik kettő nem – így rendeltetett.¹²⁷⁶ (2) Az előírások szerint a *bráhmanának* ismernie kell mindegyikőjük megélhetési módjait, meg kell azokat tanítania nekik, és neki magának is azok szerint kell élnie.

(3) A *bráhmana* az összes osztály ura kiválósága és felsőbbrendű származása miatt,¹²⁷⁷ s mert betartja a korlátozásokat¹²⁷⁸ és egyedülálló a felszentelése.¹²⁷⁹

(4) *Bráhmana, ksatrija és vaisja*: a három kétszer született osztály. A negyedik, a *súdra* egyszer született, ötödik nincs.

(5) Csak azok az utódok tekinthetők azonos kasztúnak,¹²⁸⁰ akik a férjjel azonos osztályból származó, szűzen elvett aszo-

¹²⁷⁶ Bhárucci, összefüggést keresve az előző könyv vége és e vers között, megjegyzi, hogy rendkívüli helyzetben a *ksatriják* és a *vaisják* is taníthatják a Védát, a *súdrák* viszont sohasem.

¹²⁷⁷ Manu 1.31, 1.93: a *bráhmana* Brahmá legtisztább részéből: a szájából jött világra.

¹²⁷⁸ A kommentátorok a *sznátakára* vonatkozó előírásokat értik ez alatt, vagyis a Véda tanulmányait már befejezett, de családot (még) nem alapított férfira érvényes korlátozó szabályokat.

¹²⁷⁹ Bhárucci rámutat, hogy a különféle felszentelő-beavató szertartások szolgáltatója a *bráhmana* (a *ksatriják* és a *vaisják* csak részesülnek a *szanszkárákban*). Médhátithi szerint a *bráhmana* azért is kiemelkedik, mert egy sor különleges előírást kell betartania, és mert védikus tanulmányait ő kezdi meg a legkorábban (vagyis a *ksatrija* előtt övezik fel a szent zsinórral az *upanajana* során).

¹²⁸⁰ Apjukkal és egymással.

nyoktól születnek a természetes rend¹²⁸¹ szerint. (6) Ha a kétszer születetteknek náluk eggyel alacsonyabb osztályból származó nőktől születnek fiaik, azokat apjukhoz hasonlónak, de az anya hibája miatt kárhoztatottnak mondják.

(7) Ez az örökérvényű szabály vonatkozik az apjuknál eggyel alacsonyabb osztályú nőtől született utódokra. A kettővel vagy hárommal alacsonyabb osztályból származó asszonytól születettek¹²⁸² az alábbi törvényi előírás érvényes.

(8) *Bráhmána* apának *vaisja* lánytól *ambastha* fia születik, *súdra* lánytól pedig *nisáda*, vagy más néven *párasava*.¹²⁸³ (9) *Ksatrija* apának *súdra* lánytól *ugra* nevű utóda lesz,¹²⁸⁴ aki a *ksatriják* és a *súdrák* testi adottságait is hordozza, ádáz természetű, és előszeretettel kegyetlenkedik.

(10) *Bráhmána* apának a három alacsonyabb osztályból származó nőtől, *ksatrijának* a két alacsonyabb osztályból, s a *vaisjának* az egyetlen nála alacsonyabb osztályból származó asszonytól született gyermekét – e hatot a hagyomány *apaszadaként* tartja számon.¹²⁸⁵

¹²⁸¹ *Anulóména*: „szőr mentében”, általában arra utal, hogy a férj magasabb *varnába* tartozik, mint a feleség (ellentéte a *pratilóména*, „szőr ellen”: a feleség *varnája* magasabb, mint a férjé), ebben a versben viszont kettejük egyazon *varnába* tartozását fejezi ki a kommentátorok szerint, vagy azt, hogy a férj legyen mindig idősebb, mint a feleség.

¹²⁸² Vagyis *bráhmána* férj esetén *vaisja*, illetve *súdra* feleségtől született utódokra.

¹²⁸³ Cf. Manu 9.178. Az *ambastha* és a *nisáda* foglalkozásáról lásd a 47-48. verseket. Mahábhárata 12. 59. 102 szerint a *nisáda* vörösés szemű és fekete hajú. A Rámájánában (2.78) a *nisádák* királya, Guha segít Rámának átkelni a Gangeszen. Több *purána* szerint a *nisádák* alacsony termetűek, sötét bőrűek, vörös szeműek, és a hegyekben, erdőn élnek (lásd Kane vol. II, part I, 87. o.).

¹²⁸⁴ Foglalkozásáról lásd a 49. verset.

¹²⁸⁵ Bhárucsi értelmezésében, aki *apasadát* olvas: „lehullott”, vagyis alacsonyabb rendű, mint az ugyanazon *varnába* tartozó feleségtől született fiú. Médháthithi olvasata *apaszada*, magyarázata hasonló.

(11) *Ksatrija* apának *bráhmana* lánytól kasztját tekintve *szúta* fia születik;¹²⁸⁶ a *vaisja* apának *ksatrija* és *bráhmana* asszonytól született fiai a *mágadha*,¹²⁸⁷ illetve a *vaidéha*.¹²⁸⁸ (12) *Súdra* apának *vaisja* nőtől *ájógava*, *ksatrija* nőtől *ksattri*, *bráhmana* nőtől *csandála* fia születik, s ő a legalávalóbb az emberek között¹²⁸⁹ – ők a kevert osztályúak.

(13) Ahogyan az *ambasthára* és az *ugrára* tekint a hagyomány, akik egy osztály kihagyásával, a természetes rend szerint születtek, ugyanígy tekint a *ksattrira* és a *vaidéhakára*, habár születésük a természetes renddel ellentétes. (14) A kétszer született apák egy osztállyal alacsonyabb származású asszonyoktól született, fent említett utódait anyjuk hibája miatt az alacsonyabb osztály nevével illetik.¹²⁹⁰

¹²⁸⁶ Foglalkozásáról lásd a 47. verset. Mások szerint a király szakácsa is lehet, vagy orvos (cf. Kane vol. II, part II, 99. o.).

¹²⁸⁷ Magadha-beli.

¹²⁸⁸ Vidéha-beli. Magadha és Vidéha két ősi, Gangesz-parti királyság neve. A *mágadha* és a *vaidéha* mesterségéről lásd a 47. verset. Más források szerint a *mágadha* mások dicsőségét megéneklő bárd, hat nyelven tud és ért a díszes prózastílushoz. Ugyanakkor oly mértékben érinthetetlen, hogy még egy *súdra* sem fogadhat el tőle ételt (lásd Kane vol. II, part II, 91. o.).

¹²⁸⁹ Foglalkozásukról lásd a 48 skk. verseket. Más források szerint az *ájógava* vagy takács, vagy bronzedényeket készít, rizst termel, illetve ruhával kereskedik, ismét mások szerint színész, vagy kövekkel és téglákkal kapcsolatos munkát végez (lásd Kane vol. II, part II, 73. o.). A *ksattri* foglalkozása más forrásokban kocsihajtó, ajtónál-ló, vadász, vagy pedig az a személy, aki csengőt rázva jelzi az embereknek az időt (Kane vol. II, part II, 79. o.). A *csandála* minden forrás szerint a legalantasabb kaszt, munkájuk általában személtakarítás és a halálraítéltek kivégzése. Fa Hszién kínai utazó (Kr. u. V. sz.) lejegyezte, hogy a *csandálák*, amikor városba vagy piacra érkeznek, egy fadarab ütögetésével hívják fel magukra a figyelmet, hogy a többi ember elkerülhesse őket (lásd Kane vol. II, part II, 81 sk. o.).

¹²⁹⁰ Vagyis pl. a *bráhmana* apától és *ksatrija* anyától született fiú a *ksatrija varnába* tartozik.

(15) *Bráhmána* apának *ugra* lánytól *ávrita* fia lesz, *ambastha* lánytól *ábhíra*, *ájógava* nőtől pedig *dhigvana*.¹²⁹¹

(16) Az *ájógava*, a *ksattri*, és a legalávalóbb, a *csandála* – e három *apaszada súdra* apától születik a természetes renddel ellentétesen. (17) *Vaisja* apától születik a *mágadha* és a *vaidéha*, *ksatrija* apától a *szúta* – ezek hárman úgyszintén a természetes renddel ellentétes születésű *apaszadák*.

(18) *Nisáda* apának *súdra* nőtől kasztját tekintve *pulkasza* fia születik; ha pedig *súdra* apának lesz fia *nisáda* nőtől, a hagyomány azt *kukkutakának* nevezi.¹²⁹² (19) A *ksattri* apának *ugra* nőtől született fiát *svapákának* nevezik; a *vaidéha* apának *ambastha* nőtől született fiát pedig *véánának* hívják.¹²⁹³

(20) Ha a kétszer született apák azonos osztályból való nőekkel nemzett fiai nem tartják meg vallásos fogadalmaikat,¹²⁹⁴ akkor kizáratnak a *Szávitriből*,¹²⁹⁵ és a *vrátja* elnevezéssel kell illetni

¹²⁹¹ A Mahábhárata leírja (16.8), hogyan támadták meg a barbár *ábhírák* Ardzsunát. A Kámaszútra (5.5.30) említést tesz egy *ábhíra* királyról. Az Amarakósa szerint tehénpásztorok. Feliratokban is találkozunk velük, pl. hadvezérként (lásd Kane vol. II, part II, 72 sk. o.). A *dhigvanákról* lásd a 49. verset.

¹²⁹² A *pulkaszáról* lásd még a 49. verset. Más források *paulkasza*, illetve *pukkasza* néven is említik, foglalkozhat szeszgyártással vagy vadászattal (lásd Kane vol. II, part II, 88sk. o.). A *kukkutaka* egyes szövegek szerint kardot és egyéb fegyvereket készít, illetve kakasviadalokat rendez a király számára (lásd Kane vol. II, part II, 78. o.).

¹²⁹³ A *svapákákról* lásd még az 51 skk. verseket. Egyes források szerint kutyahúst esznek (erre utal a nevük is), és a *csandálákhoz* hasonló foglalkozásokat űznek (lásd Kane vol. II, part II, 97. o.). A *vénákról* lásd még a 49. verset. Más szövegek szerint bambusznád feldarabolásából élnek, vagy abból, hogy kidobolják a királyi rendeleteket (lásd Kane vol. II, part II, 95. o.).

¹²⁹⁴ Más olvasat szerint: „Azok a [fiúgyermekek], akiket kétszer született férfiak az egyazon *varnába* tartozó, de vallásos fogadalmakat nem tartó nőkben nemzenek...”

¹²⁹⁵ Vagyis a *Szávitri-mantrával* kísért *upanajana* szertartásból.

őket.¹²⁹⁶ (21) *Bráhma*na származású *vrátjától* születik az elvetemült *bhriddzsakantaka*,¹²⁹⁷ az *ávantja*, a *vátadhána*, a *puspadha* és a *saikha*.¹²⁹⁸ (22) *Ksatrija* származású *vrátjától* születik a *dzshalla*, a *malla*, a *liccshivi*, a *nata*, a *karana*, a *khasza* és a *dravida*.¹²⁹⁹ (23) *Vaisja* származású *vrátjától* születik a *szudhanvan*, az *ácsárja*, a *kárusa*, a *vidzsanna*, a *maitra* és a *szátvata*.¹³⁰⁰

¹²⁹⁶ Cf. Manu 2.38-39.

¹²⁹⁷ Más olvasat szerint *bhúrdzsakantaka*, illetve *bhútjakantaka*.

¹²⁹⁸ A kommentátorok szerint az anya szintén *bráhma*na. Bhárucsi megjegyzi, hogy az „elvetemültség” vagy „bűnösség” annak a következménye, hogy az apa *vrátja*, vagyis nem esett át az *upanjana* szertartásán, nem „kétszer született”. Szintén Bhárucsi szerint az *ávantja* „bűnösebb”, mint a *bhriddzsakantaka*, a *vátadhána* „rosszabb”, mint az *ávantja*, és így tovább. Amint azt Bühler megjegyzi, ezek nagy valószínűséggel eredetileg különböző törzseket jelölő nevek voltak (Bühler, i. m., 406. o., 21. n.).

¹²⁹⁹ *Liccshivi*: más szövegvariánsok alapján *liccshavi*, *niccshivi*. Az Arthaszásztra (11.1) *liccshivika*, *mallaka*, stb. oligarcha-szövegekről beszél (lásd Kane vol. II, part II, 85. o.). A *Liccshavi* és a *Malla* is egy-egy nepáli uralkodóház neve volt. A *nata* szó jelentése „színész, táncos, mutatványos”. A *karana* egyes források szerint hivatalnok vagy bárd (Kane i. m. 75. o.), míg Manu egyik kommentátora szerint a *nata* és a *karana* is kémkedéssel foglalkozik. A *khasza* (vagy *khasa*) és a *dravida* két indiai népcsoport neve, mint kasztok egyes kommentátorok szerint vízholdásból élnek.

¹³⁰⁰ *Kárusa*, *vidzsanna*: más szövegváltozatokban *káruđza*, *párusa*, illetve *nidzsangha*. Az egyik kommentátor szerint az *ácsárja* és a *szátvata* templomi istentiszteletet végző papok. Bhárucsi a 21-23. versek lezárásaként megjegyzi: „Mindazon *varnán* kívüliek, akiket bármilyen vidéken a fenti neveken hívnak, ezen a módon kezelendők [vagyis mint *vrátják* leszármazottai tagolandók be a társadalomba], még akkor is, ha származásuk nem ismert.”

(24) Ha a különböző osztályok tagjai helytelenül viselkednek,¹³⁰¹ olyan nőket vesznek el, akiket nem lenne szabad,¹³⁰² s ha elhanyagolják a számukra kijelölt tevékenységeket,¹³⁰³ ez az osztályok keveredéséhez vezet. (25) Most pedig hiánytalanul felsorolom a kevert származásúakat, akik a természetes rend szerint vagy azzal szemben születtek, és egymással házasodnak.

(26) A *szúta*, a *vaidéhaka*, és a *csandála*: az emberek a leghitványabbja, a *mágadha*, a *ksattri* és az *ájógava*: (27) ezek hatan azonos osztályba tartozó utódokat nemzenek a velük azonos származású nőknek, s az anyjuk kasztjához tartozó nőknek¹³⁰⁴ meg a magasabb kasztú asszonyoknak is. (28) Miként a három osztály közül kettőbe tartozó nők esetén a férfinak az osztályaik közelsége miatt saját magával azonos osztályú utódja születik, illetve mert a saját osztályába tartozó asszonynak nemz utódot, ugyanez áll

¹³⁰¹ Bhárucci szerint elsősorban arról az esetről van szó, ha valaki a sajátjánál magasabb *varnába* tartozó nőt vesz el.

¹³⁰² Vagyis nem a saját *varnájukba* tartozó nőt, vagy olyat, aki korábban már férjnél volt (Bhárucci).

¹³⁰³ Vagyis ha egy arra jogosult személy nem veti alá magát az *upanajana* szertartásának (Bhárucci).

¹³⁰⁴ Ez egyes kommentátorok értelmezése. Médhátithi olvasata más: „azok, akik anyjuk kasztjába tartoznak (vagyis „szőr mentében” születtek, cf. 10.14), azok is a saját kasztjukba tartozó nők méhében ugyanolyan *varnájú* utódokat nemzenek”. Bhárucci a következőképpen magyarázza a verset (ezt az értelmezést Médhátithi is említi): a „szőrrel szemben” születettek csak a saját kasztjukba tartozó nőkben nemzenek ugyanolyan *varnájú* utódot. Akik viszont „szőr mentében” születtek, azok mind a saját kasztjukba, mind az anyjuk *varnájába* tartozó nőkben a saját *varnájukba* tartozó fiút nemzenek (pl. egy *ambastha* férfi *ambastha* nőben is, és *vaisja* nőben is *vaisja* utódot nemz). Bár szigorúan véve az *ambastha* magasabb rendű, mint egy „tisztá” *vaisja*, a *vaisjákra* vonatkozó törvények tekintetében nincs köztük különbség, ezért lehet azt mondani, hogy „azonos *varnájú*” vagyis *vaisja* utódot nemz.

a kirekesztettekre is.¹³⁰⁵ (29) Ezek¹³⁰⁶ után egymás feleségének számtalan kirekesztett gyermeket nemzenek, akik náluknál is alávalóbbak és megvetettebbek.¹³⁰⁷ (30) Miként a *súdra* kirekesztett gyermeket nemz a *bráhmana* nőnek, a kirekesztett hasonlóképpen még inkább kirekesztett gyermeket nemz a négy osztály nőtagjainak.

(31) A természetes renddel szemben szaporodó kirekesztettek még náluk is kirekesztettebb utódokat nemzenek; az alantasak még alantasabbakat, s így jön létre a tizenötféle *varna*.¹³⁰⁸

¹³⁰⁵ A *bráhmana* apától és *ksatrija* anyától, illetve *ksatrija* apától és *vaisja* anyától született fiú azonos az apával anyyiban, hogy születésénél fogva jogosult az *upanajanára*, vagyis a „kétszer született” státusz elérésére. Hasonló rend érvényes a „kirekesztettek” is, ami egyes kommentátorok szerint azt jelenti, hogy a természetes renddel szemben (*pratilóména*) született utódok között is létezik hierarchia, mivel a „kétszer született” apák által nemzett utódok magasabb rendűek, mint a *súdra* által nemzett utód. Ez Bhárucsi és Médhátithi szerint is azt jelenti, hogy pl. egy természetes renddel szemben született *mágadha* vagy *szúta* is jogosult az *upanajanára*, vagyis a „kétszer született” státusz elnyerésére. Más kommentátorok ezzel nem értenek egyet.

¹³⁰⁶ Vagyis a természetes renddel szemben születettek.

¹³⁰⁷ Például egy *ájógava* férfi meg egy *ksattri* nő gyermeke *ksattrájógava*, stb. A *ksattri* férfi *ájógava* nőtől született gyermeke kirekesztettebb, vagyis „kijebb áll” (a társadalom centrumához képest), mint ő maga, *csandála* nőtől született gyermeke pedig még ennél is inkább a peremre szorul. *Mágadha* férfi *voidéha* nőtől született gyermeke „kijebb áll”, mint ő maga, *szúta* nőtől született gyermeke pedig még ennél is kijebb. *Vaidéha* férfi *mágadha* nőben magánál kijebb álló utódot nemz, *szúta* nőben pedig még kijebb állót. *Szúta* férfi *mágadha* nőtől született gyermeke kijebb áll, mint ő maga, de még ennél is kijebb áll a *vaidéha* nőtől született gyermeke (Bhárucsi).

¹³⁰⁸ A kommentátorok fáradságot nem kímélve próbálták kikalkulálni a tizenötféle *varnát*. Bhárucsi verziója a következő: a *súdra* a saját *varnáján* kívül három más *varnába* tartozó asszonyban nemzhet kevert *varnájú* utódot, akik egyenként a négy *varna* bármelyikébe tartozó asszonyban, ami összesen $3+3\times 4 = 15$, a másik három *varnára* ugyanezt a számítást alkalmazva $15\times 4 = 60$, plusz a négy

(32) *Ájógava* nőnek a *daszju* férfi *szairandhra* fiat nemz, aki ért az öltöztetéshez¹³⁰⁹ és a kiszolgáláshoz, szolgamunkát végez, bár nem szolgál, s vadállatok elejtésére használatos csapdákkal foglalkozik. (33) A *vaidéha* férfi *maitréjaka* fiat nemz neki; ennek édes a hangja, és szüntelenül a kiválóak dicséretét zengi, napkeltekor megkondítva egy csengőt. (34) A *nisáda* férfi *márgava* más néven *dása* fiat nemz neki;¹³¹⁰ ez hajókon szolgál, s az *Árjávarta*¹³¹¹ lakói *kaivartának* nevezik. (35) A halottak ruháit viselő, nem *árja* származású, megvetett ételeket fogyasztó *ájógava* asszonyoktól egyenként ez a három alacsony kasztú utód születik. (36) *Nisáda* férfitől¹³¹² születik a *tímár kárávára*; *vaidéhaka* férfitől¹³¹³ pedig az *andhra* és a *méda*, akik a falu határában élnek.¹³¹⁴ (37) *Vaidéha* nőnek *csandála* férfitől a bambusznáddal kereskedő *pánduszópáka* fia születik, a *nisáda* férfi *áhindika* fiat¹³¹⁵ nemz neki. (38) *Pulkasza* nőnek *csandála* férfitől *szópáka* fia lesz, aki hóhérként tevő-

„alap-varna”: összesen 64. Bhárucci arra is rámutat, hogy szorosan véve csak a *bráhmána*, a *ksatrija*, a *vaisja* és a *súdra* tekinthető *varnának* (cf. 10.4), az összes többi *apaszada* (cf. 10.10), és ezért ebben a versben *Manu* csak képletes, nagyon tág értelemben használja a *varna* szót.

¹³⁰⁹ Fodrászathoz, masszázshoz, stb.

¹³¹⁰ Szintén az *ájógava* nőnek.

¹³¹¹ „Az *árják* országa”, Észak- és Közép-India hagyományos elnevezése, határai az Arab-tenger, a Bengál-öböl, a Himalája és a Vindhja-hegység.

¹³¹² És *vaidéhaka* nőtől.

¹³¹³ És *kárávára*, illetve *nisáda* nőtől.

¹³¹⁴ Az anyák kasztját a kommentátorok adják meg. Az *andhrák* nevét *Ándhra Pradés* indiai tagállam nevében fedezhetjük fel, míg az észak-indiai *Mévár* neve valószínűleg a *médákra* megy vissza.

¹³¹⁵ A 36. vers alapján úgy tűnik, hogy ha ez a kaszt a tímármesterséget űzi, akkor *kárávarának* hívják. Ugyanakkor egy kommentátor szerint az *áhindika* abból él, hogy nem engedi az átjárást olyan területen, ahol élitélteket tartanak fogva (lásd Kane vol. II, part II, 73. o.).

kenykedik,¹³¹⁶ bűnben él, és a derék emberek megvetése övezi. (39) *Nisáda* nő *csandála* férfitől *antjávászájin* fiút szül: ez a halott-égetőben lakik és dolgozik, s még a kirekesztettek is megvetik.

(40) Ezek a keveredés útján létrejött kasztok, amelyeket az apa és az anya megjelölésével bemutattam, akár titkolják kasztjukat, akár nyíltan vállalják, a kasztra jellemző tevékenységről ismerhetők fel.

(41) Az apával azonos vagy nála eggyel alacsonyabb osztályból származó asszonyoktól született¹³¹⁷ hat fiúra a kétszer születettek jogai és kötelességei vonatkoznak; az *apadhvanszadszák*¹³¹⁸ azonban a hagyomány szerint egytől egyig a *súdrákkal* egyenértékűek.

(42) Az aszkézis és a mag erejétől korszakról korszakra¹³¹⁹ magasabb vagy alacsonyabb rendűek lesznek születésük révén itt, az emberek között.¹³²⁰

¹³¹⁶ Egyes kommentátorok szerint a *szópáka* gyógyító gyökereket gyűjtöget és árul.

¹³¹⁷ Vagyis az apa *varnájába*, illetve az eggyel az alatti *varnába* tartozó anyától született fiúk. Mindegyik „kétszer született” *varnába* tartozó apának elvileg két ilyen fia lehet. A kommentátorok ugyanakkor hozzátéteszik, hogy az „eggyel alatta lévő [varnába tartozó anyától] született fiúk” kifejezésbe beleértendő a természetes renddel egyezően nemzett (*anulóma*) utód, vagyis a *bráhmana* apa és *vaisja* anya fia. Ugyanakkor *súdra* anyától született fiú természetesen nem lehet „kétszer született”, így ezt a kombinációt nem kell számolni. Tehát *bráhmana* apának háromféle, *ksatrija* apának kétféle, *vaisja* apának pedig csak egyféle „kétszer született” fia lehet ($3+2+1 = 6$).

¹³¹⁸ Az *apadhvansza* jelentése: lealacsonyodás, elfajzás; *apadhvanszadsza* = lealacsonyodással/elfajzással, vagyis a *varnák* keveredéséből (Médhátithi) született.

¹³¹⁹ Ezt a kommentátorok többsége úgy értelmezi: születésről születésre.

¹³²⁰ A mondat alanya a kommentátorok szerint az azonos *varnájú* feleségtől, illetve a természetes renddel egyezően született (*anulóma*) utódok.

(43) Az alábbi *ksatrija* származásúak viszont a szertartások elhanyagolása miatt, és mert nem járultak a *bráhmanák* elé,¹³²¹ lassanként *súdrává* lettek: (44) a *pundrakák*, a *csódák*, a *dravidák*, a *kámbódzsák*, a *javanák*, a *sakák*, a *páradák*, a *pahlavák*, a *csínák*, a *kiráták* és a *daradák*.¹³²² (45) A világ összes kasztja, amely nem tartozik a Brahman szájából, karjából, combjából és lábából lett *varnák* egyikébe sem,¹³²³ akár a barbárok, akár az *árják* nyelvért beszélnek, a hagyomány szerint mind *daszju*.¹³²⁴

Foglalkozások, lakóhely, öltözék (46) A kétszer születettek közül az *apaszadák* és azok, akiket a hagyomány *apadhvan-szadzsa*knak nevez,¹³²⁵ a többi kétszer született által megvetett foglalkozásokat üzzék. (47) A *szúták* lovakkal és kocsikkal foglalkoznak, az *ambasthák* orvoslással, a *vidéhák* a nők felügyeletével, a *mághadhák* kereskedelemmel, (48) a *nisádák* halászáttal, az *ájógava* ácsmesterséggel, a *médák*, *andhrák*, *csuncsuk* és *madguk* vadállatok elejtésével, (49) a *ksattrik*, *ugrák* és *pulkaszák* üregei állatok elejtésével és elfogásával, a *dhigvanák* bőrmegmunkálással, a *vénák* zenéléssel.

¹³²¹ Tanácsért, stb. Médhátithi szövegvariánsa: „[mivel] nem tisztelték a *bráhmanákat*”.

¹³²² Szövegváltozatok: *pundraka*: *paundraka*, *paundhraka*; *csóda*: *csóla*, *csándra*, *csaudra*; *dravida*: *dramila*; *pahlava*: *pahnava*, *pallava*; a vers végén az „és” (*tathá*) szó helyett néhány kiadásban a „*khaszák*” (*khaszáb*) szó áll. Ez a lista több indiai népcsoport nevét tartalmazza, pl. *sakák*, *dravidák*, *kiráták*, stb. A *csóla* és a *pallava* két dél-indiai dinasztia neve. A *kámbódzsza* és *csína* nevekben Kambodzsa és Kínát fedezhetjük fel, a *javana* vagyis „ión” a görögök elnevezése volt, a *pahlava* talán a perzsáké.

¹³²³ A *varnák* születéséről: 1.87.

¹³²⁴ Kaszton kívüli, idegen, alávaló származású ember.

¹³²⁵ Az *apaszadák*ról lásd 10.10; 10.16-17. Bhárucsi szerint az *apadhvan-szadzsa* kategóriába azok tartoznak, akik *súdra* anyától és „kétszer született” apától származnak.

(50) Ők szent területen álló fáknál, halottégetőben, hegyekben vagy ligetekben lakjanak, viselve megkülönböztető jegyeiket, s a nekik való foglalkozást űzve.

A csandálákról és a svapacsákról (51) A csandáláknak és a svapacsáknak azonban a falu határán kívül kell meghúzniuk magukat; edényeiket el kell dobni;¹³²⁶ vagyonuk a kutya és a szamár, (52) a halottak ruháit hordják, törött edényből esznek, vas ékszereket hordanak, és örökösen vándorolni kötelesek.

(53) Aki követi a törvény előírásait, soha ne érintkezzék velük. Ők egymás között intézzék dolgaikat, és hasonszőrűekkel házasodjanak. (54) Eledelüket, amely mások jóindulatától függ, törött edénybe kell helyezni. Éjjelente ne kóboroljanak a falvakban és városokban. (55) Nappal járhatnak-kelhetnek, hogy a munkájukat elvégezzék, a király utasításai szerint megjelölve.¹³²⁷ A rokonok nélkül maradtak holttestét nekik kell elszállítaniuk: ez az előírás. (56) A király parancsára minden esetben ki kell végezniük a halálraítélteket, ahogyan az a törvénykönyvekben áll, s utána magukhoz vehetik a kivégzettek ruháját, fekhelyét és ékítményeit.

A kevert osztályok (57) A rendek közül kirekesztett, nem ismert,¹³²⁸ hitvány méhből származó embert, aki *árjának* tűnik, de nem *árja* születésű, a cselekedeteiről lehet felismerni. (58) Az *árjá*hoz méltatlan viselkedés, a faragatlanság, a kegyetlenség és a rítusok elhanyagolása leplezi le ezen a világon a hitvány méh-

¹³²⁶ Azokat az edényeket, amelyekből esznek. Médhátithi két másik értelmezést is ad: 1. ha ételt adnak nekik, azt csak földön lévő vagy valaki más kezében tartott edénybe szabad beletenni, 2. csak rossz, törött edényeket használhatnak.

¹³²⁷ Például villám alakú jellel megjelölve, vagy vállukon a kivégzésekhez használt eszközöket (pl. bárdot) hordozva (Médhátithi).

¹³²⁸ Bizonytalan származású (Médhátithi).

ből származó embert. (59) Vagy apja jellemét öröklí vagy anyjájét vagy mindkettőjüket; aki alantas származású, az nem képes elnyomni öntermészetét. (60) Az az ember, aki kasztkeveredésből származik, még ha előkelő családba születik is, kevésbé vagy teljes egészében, de mindenképpen felveszi annak¹³²⁹ tulajdonságait.

(61) Az a királyság, ahová ezek az alantas származásúak, a társadalmi osztályok bemocskolói születnek, a benne élőkkel egyetemben hamar pusztulásra jut.

A feljebbjutás lehetősége (62) A kirekesztettek úgy tudnak előbbre jutni,¹³³⁰ ha bárminemű jutalom igénye nélkül életüket adják egy *bráhmanáért* vagy tehénért, vagy pedig nők és gyermekek védelmében.

(63) Nem ártás, igazmondás, haragnélküliség,¹³³¹ tisztaság s az érzékek feletti uralom – Manu ezt írta elő a négy osztály számára a törvény velejeként.

(64) Ha egy *bráhmana* apától és *súdra* anyától született ember nálánál magasabb rendűvel nemz utódot,¹³³² akkor a hetedik generációtól kezdve az alábbvaló kivívja magának a magasabb ran-

¹³²⁹ Ti. nemzőapjának (Médhátithi).

¹³³⁰ Vagyis magasabb kasztba születni vagy a mennybe jutni (Médhátithi).

¹³³¹ Más olvasat szerint „nem lopás” (*asztéjam*).

¹³³² A vers értelmezése problémás, különösen mivel a „*bráhmana* anyától és *súdra* apától született”, illetve a „magasabb rendű” is hímnemben állnak. Az egyik lehetséges megoldás, hogy a „született” mellé odaértjük a hímnemű „utód” szót, ami itt lányutódra vonatkozna. A kommentátorok szerint ha egy ilyen nő, illetve az ő leszármazottai mind *bráhmanákkal* házasodnak, a hatodik (nő) leszármazott gyermeke *bráhmana* lesz. Más kommentátorok a „magasabb rendűt” értik nőnek (Bühler megemlíti más példát is arra, hogy Manu törvénykönyvében hímnem áll nőnem helyett).

got. (65) A *súdra bráhmanává* lesz, a *bráhmana* pedig *súdrává*.¹³³³ Ugyanez áll a *ksatrijától* és *vaisjától* születettekre is.

(66) Felmerülhet a kérdés, hogy melyik a magasabb rendű: az a gyermek, akit *bráhmana* apa nemzett akaratlanul egy nem *árja* nőtől, vagy az, akit nem *árja* apa nemzett *bráhmana* nőtől. (67) A válasz pedig: az *árja* férfinak nem *árja* nőtől született gyermeke erényei révén *árjává* válhat.¹³³⁴ A nem *árja* férfinak *árja* nőtől született fia nem *árja*. (68) A törvény kimondja, hogy egyikük sem eshet át a védikus beavatáson; előbbi születésének alávaló volta miatt, utóbbi pedig azért, mert származása ellentétes az osztályok rendjével. (69) Miként a jó mag a jó földben szárba szökkenve gyarapodásnak indul, úgy az *árja* férfinak *árja* nőtől született gyermeke valamennyi szentségre jogosult.

(70) Némely bölcsek a magot dicsérik, mások a mezőt, megint mások a magot is meg a mezőt is. Ezzel kapcsolatban a következő szabály: (71) ha a magot nem jó mezőbe vetik el, az elpusztul benne, s ha nincs mag a mezőben, akkor csak kopár föld az. (72) Mert a mag erejétől az állatoktól született gyermekekből bölcsek lettek, akiket tisztelet és dicséret övez; ezért dicsérik a magot.

¹³³³ A kommentátorok egyike (Médhátithi) szerint ez azt jelenti, hogy ha a *bráhmana* apától és *súdra* anyától született fiú (azaz a *párasava*) és az ő utódai is *súdra* nőkkel nemzenek utódokat, a hetedik generáció már tiszta *súdrává* lesz. Ez az értelmezés azonban nem magyarázza meg teljes egészében a fentieket. Talán arról van szó, hogy amennyiben egy alacsonyabb rangú magasabb rangúval nemz utódokat, hét generációt követően mintegy elveszi a magasabb rangútól a rangját.

¹³³⁴ A kommentárok igyekeznek nem teljesen szó szerint venni ezt a kijelentést, ezt az álláspontot a következő vers is támogatja. Médhátithi például úgy érti a 67. verset, hogy „erényeiben *árjává* válhat”, vagyis *árjá*hoz hasonlóvá; „kiválóvá válhat azoknak a szertartásoknak a bemutatásával, amelyek engedélyezettek a számára”.

(73) A Teremtő eltöprengett arról, aki nem *árja*, de *árjaként* viselkedik meg arról, aki *árja* létére nem *árjaként* viselkedik, és kijelentette: „Nem azonosak ezek¹³³⁵ és nem is különbözők.¹³³⁶”

A négy osztály számára rendelt mesterségek

(74) A *bráhmanák*, akik annak szentelik magukat, aminek a Véda a forrása, s akik a számukra kijelölt tevékenységeket űzik, a hat tevékenységből éljenek, melyek helyes sorrendben a következők: (75) a Véda tanítása, a Véda recitálása, áldozás, áldozatok bemutatása mások részére, adakozás és az ajándékok elfogadása – ez a legelőkelőbb születésű hat mestersége.

(76) A hat közül azonban három biztosítja megélhetését: az áldozatok bemutatása, a Véda-tanítás és az ajándékok elfogadása makulátlan emberektől.

(77) Három joga van a *bráhmanának*, ami a *ksatrijának* nincs: a Véda-tanítás, az áldozatok bemutatása és harmadikként az ajándékok elfogadása. (78) *Vaisjáknál* ezek ugyanúgy nem jöhetnek szóba – ez a szabály, mert Manu, a lények ura nem nekik jelölte ki e jogokat.

(79) A megélhetés végett a *ksatrijának* a vágó- és dobófegyverekhez kell értenie, a *vaisjának* a kereskedelemhez, a jószághoz meg a földműveléshez. Számukra az adakozás, a Véda-tanulás és az áldozás van előírva. (80) A kijelölt mesterségek közül a *bráhmana* számára a Véda tanulmányozása¹³³⁷ a legfontosabb, a *ksatrija* számára a védelmezés, a *vaisja* számára pedig a kereskedelem.

¹³³⁵ Mert kasztjuk nem azonos (komm.).

¹³³⁶ Mert mindketten számukra tiltott dolgokat cselekszenek (komm.).

¹³³⁷ Mivel itt a megélhetést biztosító tevékenységekről van szó, a Véda tanítását is ide kell érteni (Médhátithi).

Egyéb tevékenységek végszükség esetén

Bráhmanák (81) Amennyiben a *bráhmana* nem él meg a neki rendelt tevékenységekből, élhet a *ksatriják* törvénye szerint is, mert ő a következő a sorban. (82) S ha egyikük mesterségeiből¹³³⁸ sem képes megélni? Akkor *vaisja* foglalkozásokat is űzhet: földművelést és pásztorkodást.

(83) Ám még ha *vaisja* tevékenységekből él is, a *bráhmana*, sőt a *ksatrija* is igyekezzék elkerülni a földművelést, amely temérdek szenvedést okoz és kiszolgáltat másoknak.¹³³⁹ (84) Az emberek azt gondolják, a földművelés derék dolog, de az igazak megvetik ezt a foglalkozást. A vaspofájú eke szétmarcangolja a földet s a földben élő teremtményeket.

(85) Ha megélhetési gondjai miatt felhagy törvényes kötelességeinek teljes betartásával, vagyonának növelése végett megengedett számára a *vaisják* áruival való kereskedés, a következő kivételektől eltekintve: (86) kerüljön mindenfajta fűszert, a főtt ételeket, a szezámmagot, a köveket, a sót, a haszonállatokat, az embereket; (87) a festett kelméket; a kender, len és gyapjú kelméket pedig akkor is, ha nem festettek; a gyümölcsöket és gyökereket, a gyógynövényeket; (88) a vizet, a fegyvereket, a mérgeket, a húst, a *szómát*, mindenfajta illatszert, a tejet, a mézet, az aludtetejt, az olvasztott vaját, a szezámolajat, a méhviaszt, a melaszt, a *kusa*-füvet; (89) a vadállatokat, az agyaras állatokat, a madarakat, az alkoholt, az indigót, a lakkot és az összes hasítatlan patájú állatot.

¹³³⁸ Saját tevékenységeiből és a *ksatrija* számára előírt tevékenységekből.

¹³³⁹ A „mások” a kommentátorok szerint például az igavonó állatok, de Olivelle rámutat, hogy a kifejezés a földbirtokos és a föld bérlője közti viszonyra is utalhat.

(90) A földműves azonban kedvére eladhatja kegyes célok érdekében¹³⁴⁰ a maga termelte tiszta¹³⁴¹ szezámmagot, ha nem tárolta túl hosszú ideig. (91) Aki a szezámmagot¹³⁴² nem evésre, a test bedörzsölésére vagy ajándékozásra használja, féreggé lesz, és őseivel együtt kutyaürülékbe süpped.

(92) Ha a *bráhmana* húst, lakkot vagy sót ad el, azonnal elveszíti kasztját, ha pedig tejet ad el, három napon belül *súdrává* aljasul.

(93) Ám ha a *bráhmana* a többi áruval saját elhatározásából¹³⁴³ kereskedik ezen a világon, a hetedik éjszaka után *vaisja* lesz belőle.

(94) Fűszert el szabad cserélni fűszerre, sót fűszerre cserélni viszont tilos. Főtt ételt el szabad cserélni nyersre,¹³⁴⁴ a szezámmagot meg azonos mennyiségű gabonára.

Ksatriják (95) A *ksatrija* is megélhet a fentiekből, ha balszerencse sújtja, a magasabb rendű foglalkozások azonban soha még csak eszébe se jussanak. (96) Aki születésénél fogva alacsonyabb rendű, de rátartiságból a magasabb rendűek foglalkozásait űzi, annak a király minden vagyonát kobozza el, és azonnal száműzze országából. (97) Jobb a saját kötelességet rosszul teljesíteni, mint a másokét jól, mert aki mások kötelességének teljesítéséből él, azonnal elveszíti kasztját.

Vaisják (98) Ha a *vaisja* nem él meg a neki rendelt feladatokból, akár *súdra* foglalkozást is űzhet, de tartsa távol magát a tiltott dolgoktól, s amint tud, hagyjon fel vele.

¹³⁴⁰ Például ha az eladó az érte kapott pénzen áldozati ajándéokra szánt tehenet vesz, vagy hozzávalókat rítusok bemutatásához, illetve ha a vevő hasonló céllal veszi meg a szezámmagot.

¹³⁴¹ Más gabonafélékkel nem kevert, vagy nem a feketefajta szezámmag (Médhátithi).

¹³⁴² És a belőle készült olajat.

¹³⁴³ Nem végszükség esetén (komm.).

¹³⁴⁴ Más olvasat szerint „főtt ételt főtt ételre”.

Súdrák (99) Ha a *súdra* nem képes a kétszer születetteket szolgálni, s már fiának és feleségének elvesztése fenyegeti, akkor üzzön kézműves foglalkozást: (100) olyan kézműves foglalkozásokat és mesterségeket, amelyekkel a kétszer születettek hasznára lehet.

A bráhmanákról bővebben (101) Amennyiben a *bráhmana* nem kíván *vaisja* tevékenységet űzni, mert szilárdan kitart a maga útja mellett, de szorongatják a megélhetés gondjai, a következő törvényt kell követnie: (102) Ha a *bráhmanát* balszerencse sújta, bárkitől elfogadhat ajándékot, hiszen a törvény szerint nem lehet, hogy a tiszta beszennyeződjék. (103) A *bráhmanákat* nem szennyezi bűn, ha olyanoknak tanítják a Védát, akiket mások megvetése övez, és nem szennyeződnek be attól sem, ha áldozatot mutatnak be a számukra vagy ajándékot fogadnak el tőlük, mert a *bráhmanák* olyanok, akár a tűz vagy a víz.¹³⁴⁵

(104) Ha valaki az éhhalál küszöbén akárkitől elfogad ételt, ettől nem szennyeződik be, ahogy az eget sem piszkítja be a sár. (105) Az éhező Adzsígarta odament a fiához, hogy végezzen vele, mégsem szennyezte be a bűn, mert csupán éhségét próbálta csillapítani.¹³⁴⁶ (106) Vámadéva, aki képes volt a törvény és a törvénytelenység megkülönböztetésére, kínjában kutyahúsrá fanyalodott, mégsem szennyeződött be, mert csak életét akarta menteni.¹³⁴⁷ (107) Mikor az aszkéziséről híres Bharadvádzsa fiával együtt a néptelen erdőben éhezett, sok tehenet elfogadott Bribu ácsból.¹³⁴⁸ (108) Amikor a helyest és helytelent jól ismerő

¹³⁴⁵ Így például a Gangesz, vagy a tűz is rituálisan mindig tiszta marad (komm.).

¹³⁴⁶ Ez a történet megtalálható az Aitaréja Bráhmanában (7.13–16), azzal a különbséggel, hogy ott Adzsígarta nem akarja megenni a fiát.

¹³⁴⁷ Mahábhárata-beli történetről van szó (MBh 13.94-95).

¹³⁴⁸ Ez a történet Szájanának a Rig-véda 6.45.31. verséhez írott kommentárjában szerepel.

Visvámítrát gyötörte az éhség, kénytelen volt megenni azt a kutyacombot, amelyet egy *csandála* kezéből kapott.¹³⁴⁹

(109) Az ajándékok elfogadása, az áldozatbemutatás és a Védatanítás közül a halál utáni lét szempontjából az ajándékok elfogadása a legalávalóbb s a legmegvetendőbb a *bráhmana* számára.

(110) Más nevében áldozni és tanítást átadni csak azoknak lehet, akik már átestek a felszentelésen, míg ajándékot akár az alantas származású *súdrától* is el lehet fogadni. (111) A recitáció és a tűz-áldozat eltávolítja a bűnt, amely a más nevében történő áldozásból és a Védatanításból ered, az ajándékok elfogadásából származó bűntől azonban csakis lemondással¹³⁵⁰ és vezekléssel szabadulhat az ember. (112) Ha másképp nem tud megélni, a *bráhmana* bárhol szedhet vagy gyűjtögethet kalászt,¹³⁵¹ mert bizony a kalászszedés jobb, mint ajándékokat elfogadni, a kalászgűjtögetés pedig még a kalászszedésnél is üdvösebb.

(113) Ha a tanulóidőt lezáró rituális fürdésen átesett *bráhma-nákat* rossz szerencse sújtja, vagy fémtárgyakat¹³⁵² és javakat¹³⁵³ óhajtanak, kérjenek az uralkodótól. Ha az nem ad, akkor pedig hagyják faképnél.¹³⁵⁴

(114) A megműveletlen föld kevésbé tisztátalan, mint a megművelt föld; a tehén, a kecske, a birka, az arany, a gabona és a főtt étel közül a sorban előrébb álló kevésbé tisztátalan, mint a sorban hátrébb lévő.

¹³⁴⁹ Ez a történet ismét a Mahábháratából való (MBh 12.139).

¹³⁵⁰ Ti. az ajándékokról való lemondással.

¹³⁵¹ Cf. 4.5.

¹³⁵² Médhátithi szerint nem csak a fémből készült háztartási eszközök tartoznak ide, hanem pl. fülbevalók, karperecek, stb.; más kommentátorok minden kis értékű vagyontárgyat ide sorolnak, pl. ágyak, székek, ruha, stb.

¹³⁵³ Szarvasmarha, arany, az áldozatbemutatáshoz szükséges egyéb javak (Médhátithi).

¹³⁵⁴ Vagyis távozzanak a királyságból. A *bráhma*nák távozása rossz fényt vet mind az uralkodóra, mind az országra.

Vagyonszerzés (115) A vagyonszerzésnek hét törvényes módja van: öröklés, szerzés,¹³⁵⁵ vásárlás, hódítás,¹³⁵⁶ befektetés, munka és ajándékok elfogadása az igaz emberektől. (116) A tudomány,¹³⁵⁷ a kézművesség, a bérmunka, a szolgálat, a pásztorkodás, a kereskedelem, a földművelés, az állhatatosság,¹³⁵⁸ a koldulás és a kamatra adott kölcsön pedig a megélhetés tíz módja.¹³⁵⁹

(117) A *bráhmana* és a *ksatrija* ne adjon kölcsönt kamatra, de ha úgy kívánja, a bűnösnek törvényes célból, alacsony kamatra adhat kölcsönt.

(118) Ha a *ksatrija* végszükségben huszonöt százalékos részesedést vesz is le magának, mentesül a büntől, ha minden erejével az alattvalókat oltalmazza. (119) Az ő kötelessége a hódítás, nem futamodhat meg akkor sem, ha veszély fenyeget. Védje meg fegyvereivel a *vaisjákat*, akkor beszedheti a törvényes adót. (120) *Vaisjáktól* szedje be a gabona nyolcadrészét, meg a huszadot, de legalább egy *kársápanát*;¹³⁶⁰ *súdrák*, kézművesek és mesterelemek a munkájukkal adózzanak.

A súdrákról (121) Ha a *súdra* meg akarja keresni azt, ami a megélhetéséhez kell, szolgáljon a *ksatrijának*, de élhet abból is, hogy egy gazdag *vaisjának* szolgál. (122) Ám ha a mennybe kíván jutni, s ha itt is meg ott is boldogságra vágyik, szolgálja a *bráhmanákat*,

¹³⁵⁵ Például ha valaki elásott kincsekre lel, vagy ajándékot kap a barátaitól (Médhátithi).

¹³⁵⁶ Csatában, illetve egyes kommentátorok szerint perben.

¹³⁵⁷ Vagyis a különféle tudományok tanítása (orvoslás, méregtan, stb.).

¹³⁵⁸ Nem teljesen világos, mire utalhat itt a *dhriti* szó, a kommentátorok többnyire úgy értik: kevéssel is beérni.

¹³⁵⁹ Médhátithi szerint a kifejezetten az adott osztálynak kijelölt foglalkozások hiányában ezeket a tevékenységeket bárki folytathatja.

¹³⁶⁰ Nem világos, minek a huszadát, Médhátithi szerint ez az arannyal kereskedők adója, mások szerint a gabonán kívül minden másra ennyi a kivetett adó.

mert ha hozzátapad a *bráhmana* név,¹³⁶¹ valamennyi célja megvalósul. (123) A *súdra* számára a *bráhmana* szolgálata a legnemesebb munka. Más munka nem hoz neki gyümölcsöt.

(124) Nekik¹³⁶² kell gondoskodniuk méltó megélhetéséről saját családi javaikat felhasználva, s figyelembe véve képességeit, rátermettségét, valamint az eltartottjai számát. (125) Ételmaradékok és elnyűtt ruhákat kell adniuk neki, a gabonából a silányabbat meg a régi háztartási eszközöket.

(126) A *súdra* nem veszítheti el a kasztját, és nem jogosult a felszentelésre. Nincs joga a törvényhez, de nem tilos követnie azt.¹³⁶³

(127) Ha ismerik a törvényt, érdemeket kívánnak szerezni, és a védikus formulákat elhagyva utánozzák az igazak viselkedését, ettől nem szennyeződnek be, hanem éppen hogy dicséretet érdemelnek. (128) Amennyire a *súdra* irigység nélkül utánozni képes az igazak viselkedését, annyira nyeri el ezt a világot és a következőt is, az emberek pedig nem ítélik el.

(129) A *súdra* ne halmozzon fel vagyont, akkor sem, ha megtehetné, mert ha a *súdra* vagyonra tesz szert, menten zaklatni kezdi a *bráhmanákat*.¹³⁶⁴

(130) Ím, elmondtam, miféle törvények vonatkoznak a négy osztály tagjaira végszükség esetén. Ha a megfelelő módon követik e törvényeket, a legmagasabb szintre hágnak.

(131) S ezzel valamennyi törvényi előírást elmondtam, amely a négy osztályt illeti. Most a vezekléssel kapcsolatos, üdvös előírásról fogok beszélni.

¹³⁶¹ Ha a *súdra* *bráhmanát* szolgál, az emberek úgy emlegetik, mint „a *bráhmana* szolgáját”, a *bráhmana* név tehát bizonyos értelemben rá is vonatkozik.

¹³⁶² Azaz a *bráhmanáknak*, akikhez a *súdrák* elszegődnek szolgálni.

¹³⁶³ Az *árják* jogai őt nem illetik, de bizonyos törvényeket a *súdra* is követhet, pl. a tisztálkodásra vonatkozó előírásokat vagy az őt nagy áldozatot.

¹³⁶⁴ Ráveszi a *bráhmanákat*, hogy ajándékokat fogadjanak el tőle (Médhátithi).

A vezeklés

Ajándékozás és koldulás

(1)¹³⁶⁵ Az utódokra vágyó;¹³⁶⁶ aki áldozatot kíván bemutatni; az utazó; aki mindenét elajándékozta valamely szertartás során; aki tanítómesterének, apjának vagy anyjának koldul; aki tanulja a Védát; és a beteg ember – (2) e kilencre úgy kell tekinteni, mintha a tanulóéveket lezáró rituális fürdésen átesett *bráhmanák* lennének, akik a Törvény szellemében koldulnak. E nincsteleneknek tanultságuknak megfelelően adakozni kell.

(3) E legkiválóbb *bráhmanáknak* ételt és áldozati ajándékokat kell adni, másoknak pedig főtt ételt az áldozóhelyen kívül.¹³⁶⁷

(4) A király érdemeik szerint ajándékozza meg a Védában tudós *bráhmanákat* mindenféle drágakővel, az áldozati szertartás bemutatásáért pedig adjon nekik ajándékokat.¹³⁶⁸

(5) Ha egy nős ember újránősül, miután összekéregette a pénzt a költségekre, jutalma mindössze a gyönyör, utódai viszont ahhoz az emberhez tartoznak, aki a költségeket állta.

¹³⁶⁵ Bár Manu az előző fejezet végét azzal zárta, hogy a következő tárgyalt téma a vezeklés lesz, a tizenegyedik fejezet első negyvenhárom verse mégsem ezzel foglalkozik. Olivelle szerint ez a rész későbbi betoldás.

¹³⁶⁶ Vagyis aki utódnemzés céljából szeretne megházasodni, és erre kér pénzt (Médhátithi).

¹³⁶⁷ Nárájana értelmezésében a vers azt jelenti, hogy ha a fent említett kilenc személyen kívül valaki más érkezik koldulni, annak csak ételt kell adni, kivéve ha áldozati szertartáskor jön, mert akkor neki is jár az áldozati ajándék.

¹³⁶⁸ Vagyis *daksinát*, tkp. az áldozópapok fizetségéről van szó.

(7)¹³⁶⁹ Akinek annyi élelme van, amiből három éven keresztül vagy még annál is tovább gondoskodni tud eltartottjairól, az méltó rá, hogy *szómát* igyon.¹³⁷⁰ (8) Így ha a kétszer született *szómát* iszik, holott szűkös a készlete, akkor nem részesül annak jutalmából, még akkor sem, ha korábban nem ivott *szómát*.¹³⁷¹

(9) Ha egy tehetős ember idegeneknek adakozik, miközben a saját családjá nyomorog, ez talmi erkölcsösség: méznek tűnhet, de valójában méreg. (10) Ha valaki olyasmit tesz, ami halála utáni létére nézve előnyös, ám eltartottjaira nézve káros, ez éltében és a halála után is boldogtalanná teszi majd.

(11) Ha az igaz király uralkodása alatt egy áldozatbemutató áldozatát egyetlen hozzávaló hiánya hátráltatja, s különösképp, ha egy *bráhmanáét*, (12) akkor a sikeres áldozat érdekében szeresse be¹³⁷² azt a dolgot egy sok jószágú *vaisja* házából, aki nem végzi a rítusokat¹³⁷³ és nem iszik *szómát*. (13) A *súdra* házából kedvére elvihet két vagy három dolgot is akár, mert a *súdrának* semmi köze sincs az áldozatokhoz. (14) Annak a háztartásából is habozás nélkül vihet, akinek száz tehene van, de nem állította

¹³⁶⁹ A vulgata szövegváltozat hatodik versét a kommentátorok többsége nem tárgyalja, és Olivelle is kihagyta kritikai szövegéből.

¹³⁷⁰ Vagyis hogy *szóma*-áldozatot mutasson be.

¹³⁷¹ „Még akkor sem, ha korábban nem ivott *szómát*”: más szövegváltozat szerint „még akkor sem, ha már ivott *szómát* korábban”. Ez utóbbi olvasatot a kommentárok (pl. Médhátithi) úgy próbálják magyarázni, hogy a 7–8. versek a *kámja* típusú *szóma*-áldozatot szabályozzák, vagyis azt, amelyet valamilyen személyes cél érdekében hajtanak végre, nem pedig azért, mert kötelezően elő van írva. A 8. vers ezek szerint azt jelentené, hogy ha valaki nem elegendő anyagi háttérrel vág bele egy opcionális, *kámja szóma*-szertartásba, akkor nem részesül annak gyümölcséből még akkor sem, ha korábban már hajtott végre kötelezően előírt (*nitja*) *szóma*-rítust.

¹³⁷² Több kommentár szerint az alany a király, ezt a Mahábhárata egyik hasonló verse is alátámasztja (12.159.7).

¹³⁷³ Vagyis a kisebb rítusokat (komm.).

fel a tüzeket,¹³⁷⁴ vagy ezer tehene van, de nem áldoz. (15) Elvehet olyantól is, akár erővel, aki mindig csak elvesz, de soha nem ad. Ettől nő a hírneve és gyarapodnak érdemei.

(16) Ugyanígy, ha valaki hat étkezést¹³⁷⁵ kihagyott, a hetedik étkezéskor a másnapra való félretételt tiltó szabályt betartva elvehet ételt olyantól, aki nem végzi a rítusokat, (17) a szérűből, a mezőről, a házból vagy onnét, ahol talál. Ha azonban kérdőre vonják, mindent be kell vallania.

(18) A *ksatrija* nem veheti el azt, ami a *bráhmanáé*, de ha más-képp nem tud életben maradni, akkor elveheti a *daszjuk* tulajdonát, és mindazokét, akik nem végeznek rítusokat. (19) Aki elveszi a gonoszok pénzét és odaadja a jóknak, hajóként viszi át mindkettőjüket¹³⁷⁶ a túlpartra. (20) A bölcsek az istenek vagyónának nevezik azoknak a vagyonát, akik az áldozatoknak szentelik magukat, azoknak a vagyona pedig, akik nem áldoznak, azt mondják, az ördögök vagyona.

(21) Az igaz uralkodó ne szabjon ki rá¹³⁷⁷ büntetést, mert a *ksatrija* balgasága miatt gyötri a *bráhmanát* az éhség. (22) Miután az uralkodó kiderítette, kik az eltartottjai, s tanultságáról és erényeiről is tudakozódott, saját családi vagyonából lássa el őt a törvényes megélhetéshez szükséges javakkal. (23) S miután gondoskodott a megélhetéséről, mindenáron védelmezze őt, mert az illetéknéppen oltalmazott ember érdemeinek hatoda a királyra száll.¹³⁷⁸

(24) A Törvényt ismerő *bráhmana* ne kérjen pénzt az áldozathoz *súdrától*, mert ha az áldozat bemutatója *súdrától* kér, halála után *csandálának* születik. (25) Az a *bráhmana*, aki az áldozatra

¹³⁷⁴ A három szent tűzről van szó, amelyek fenntartása szükséges volt a *srauta* áldozatok végzéséhez.

¹³⁷⁵ Cf. 6.19.

¹³⁷⁶ Vagyis azt, akitől elvette és azt, akinek odaadja a pénzt.

¹³⁷⁷ Arról az emberről van szó, aki miután hat étkezést kihagyott, a hetedik étkezésnél másoktól vesz el ételt (ld. fentebb).

¹³⁷⁸ Cf. 8.304.

kért pénzt nem mind arra használja fel, száz évig keselyűként vagy hollóként kell hogy éljen.

(26) Az az elvetemült ember, aki kapzsín elorozza az istenek vagy a *bráhmanák* tulajdonát, keselyűk maradékan fog tengődni a túlvilágon.

Végszükség esetén (27) Ha nem képes elvégezni az előírt állat- és szóma-áldozatokat, vezeklésképpen újévkor¹³⁷⁹ mutassa be a *Vaisvánara*-áldozatot.¹³⁸⁰

(28) Az a kétszer született, aki, bár nincs végszükség, az arra előírt törvényt követi, nem fogja learatni e tettei gyümölcsét a túlvilágon: ez vitathatatlan. (29) Minden isten,¹³⁸¹ a *szádhják* és a nagy *bráhmana* bölcsek attól való félelmükben, hogy végszükség idején halálukat lelik, megalkották a főszabályt helyettesítő pótszabályt. (30) Ám az ostoba, aki képes lenne a főszabály szerint élni, mégis az alszabályt követi, semmit sem nyer ezért a túlvilágon.

A bráhmanák hatalma (31) A Törvényt ismerő *bráhmana* ne jelentsen a királynak semmit, egyedül saját hatalmára támaszkodva büntesse meg azokat, akik ártanak neki. (32) Az ő hatalma és a király hatalma közül az ő hatalma a nagyobb erő, ezért a kétszer született saját erejével sújtson le ellenségeire, (33) s használja bátran az Atharva-véda szövegeit, ne tétovázzon. A *bráhmana* fegyvere a szó, azzal pusztítsa el a kétszer született az ellenségeit.

(34) A *ksatrija* karjának erejével legyen úrrá nehézségein, a *vaisja* és a *súdra* a vagyonával, a *bráhmana* recitációval és áldo-

¹³⁷⁹ Az új év Csaitra hónap (március-április) világos felének első napjával kezdődik.

¹³⁸⁰ A minden emberben benne lakozó Tűznek szóló áldozatot.

¹³⁸¹ Vagy a *visvédévák*, az istenek egy csoportja, *Visvá* (Daksa lánya) tíz (vagy több) fia, a nekik szóló szertartás neve a *vaisvadéva*.

zatokkal. (35) Azt mondják, a *bráhmana* teremtő, büntető, tanító, jótevő.¹³⁸² Ne mondjon neki gonoszságokat, és ne szóljon hozzá emelt hangon.¹³⁸³

Az áldozatról (36) A tűzáldozatnál a *hotri*-pap nem lehet hajdon leány, sem fiatal nő, nem lehet tanulatlan, együgyű vagy nyomorult, sem olyan, aki még nem esett át a felszentelésen. (37) Mert ha ezek mutatják be az áldozatot, a pokolra jutnak, miként az is, akinek a nevében az áldozatot bemutatják. Így hát a *hotri*-pap olyan ember legyen, aki járatos a védikus rituáléban¹³⁸⁴ és teljes egészében elsajátította a Védát.

(38) Ha a tüzek szertartásos felállításakor a *bráhmana* nem adja át az áldozati ajándékot,¹³⁸⁵ a Pradzszápatinak szentelt lovat, habár megvannak az anyagi forrásai, akkor annak az embernek a szintjére aljasul, aki nem rakta meg a szent tüzeket. (39) A bőkezű, aki legyőzte érzékeit, még további érdemdús cselekedeteket is végrehajthat, ám semmi esetre se fukarkodjon az áldozati ajándékkal. (40) A csekély ajándékú áldozat pusztítja az érzékeket, a becsületet, a mennyországot, az életet, a hírnevet, az utódokat és a jószágot; ezért ha nincs elegendő vagyona, akkor inkább ne áldozzon.

(41) Ha egy tűzáldozatot végző *bráhmana* szántsándékkal elhanyagolja a tüzeket, akkor egy hónapig *Csándrájana*-foga-

¹³⁸² „Teremtő”: mivel Brahmá, a teremtő isten is *bráhmana*; más értelmezésben a *vidhátá* szó jelentése „cselekvő”, vagyis az áldozatok végzője. „Büntető”: a királyé, a tanítványaié; más értelmezésben a *sászítá* szó jelentése „megszabó, előíró”.

¹³⁸³ Médhátithi szerint ez a mondat vagy azt jelenti, hogy az Atharvavéda varázsigéit használó *bráhmanát* nem szabad durva szavakkal illetni, vagy pedig azt, hogy általában nem szabad megharagítani a *bráhmanákat*.

¹³⁸⁴ A három szent tűzzel végzett, *srauta* rítusokról van szó.

¹³⁸⁵ Vagyis az áldozatot végző papoknak járó tiszteletdíjat.

dalmat¹³⁸⁶ kell tartania, mivel tette egy fiúgyermek megölésével egyenértékű.

(42) Akik *súdráktól* szereznek pénzt a napi tűzáldozathoz, megvetik azokat a védikus *mantrák* recitálói, mert a *súdrák* papjai ők. (43) Az ajándékozó lábával a fejükre lép ezeknek az ostobáknak, kik a *súdrák* tüzeit szolgálgják, és átkel az akadályokon.

A vezeklés (44) Ha valaki nem hajtja végre az előírt teendőket, vagy helytelenül viselkedik, illetve ragaszkodik az érzéktárgyakhoz, rituálisan vezekelnie kell.

(45) A bölcsek vélekedése szerint olyankor kell rituálisan vezekelni, amikor a bűnt nem szándékosan követték el. Egyesek azonban a Veda tanúsága alapján szándékosan elkövetett bűn esetén is engedélyezik a vezeklést. (46) A nem szándékosan elkövetett bűnt jóváteszi a Veda-recitáció, a szántsándékkal, esztelenségből elkövetett bűnt viszont különböző módokon le kell vezekelni. (47) Ha a kétszer születettet sorsa¹³⁸⁷ vagy saját korábbi tettei¹³⁸⁸ olyan helyzetbe hozzák, amely vezeklést követel, akkor addig nem mehet a jó emberek közelébe, míg el nem végezte azt.

(48) Létezik olyan galád ember, aki a jelen életben elkövetett bűnei miatt lesz nyomorék, s van, akivel ez korábbi életében elkövetett tettei miatt történik. (49) Aki aranyat lop, annak torz lesz a körme; aki alkoholt iszik, annak fekete lesz a foga; aki *bráhmanát* öl, tüdővésztes lesz; aki meggyalázza tanítómesterének ágyát, bőrbetegséget kap; (50) a besúgónak bűzös lesz az orra; a rágalmazónak büdös lesz a szája; aki gabonát lop, elveszíti egy testrészét; aki a gabonához selejtet kever, annak kinő egy felesle-

¹³⁸⁶ Böjt, amely során a hold csökkenő fázisában minden nap egy kicsit csökken az elfogyasztott étel mennyisége, a növekvő fázisban pedig minden nap nő egy kicsit, lásd a 217. verset.

¹³⁸⁷ Vagyis saját figyelmetlensége (komm.).

¹³⁸⁸ A kommentátorok szerint a korábbi életekben elkövetett bűnökről van szó, amelyekre olyan jelekből lehet következtetni, mint például a fekete fogak vagy egyéb testi hibák.

ges testrésze; (51) aki ételt lop, annak emésztési zavarai lesznek; aki szavakat lop,¹³⁸⁹ néma lesz; a ruhalopás fehérbőrűséget okoz; aki lovat lop, az sánta lesz.¹³⁹⁰ (53) Így születnek tetteik maradványának hatására a bolondok, a némák, a vakok, a süketek és a torzak, akiket mind megvetnek az igazak.

(54) Így az embernek folyamatosan vezetnie kell, hogy megtisztuljon. Mert akik nem tették jóvá bűneiket, visszataszító testi jegyekkel születnek újra.

A bűnök fajtái

A kaszt elvesztését eredményező súlyos bűnök (55) A *bráhmana*-gyilkosság, az alkoholfogyasztás, a lopás és a tanítómester feleségének megbecstelenítése a kaszt elvesztését eredményező súlyos bűnök, miként az is, ha valaki effajta emberekkel tart kapcsolatot.

(56) Ha hazugul felmagasztalja önmagát,¹³⁹¹ ha feljelentése a király fülébe jut, és ha hamisan vádol egy tiszteletreméltó embert¹³⁹² – ezek a *bráhmana*-gyilkossággal egyenértékű bűnök. (57) Elfelejteni vagy becsmérelni a Védát, hamisan tanúzni, barátot megölni, tiltott vagy evésre alkalmatlan ételeket¹³⁹³ enni: e hat az alkoholfogyasztás bűnével egyenértékű. (58) Letétet, embert, lovat, ezüstöt, földet, gyémántot vagy drágakövet lopni

¹³⁸⁹ Vagyis aki engedély nélkül, másokat kihallgatva tanul meg védikus szövegeket (komm.).

¹³⁹⁰ Az 52. verset több kommentátor és Olivelle kiadása is kihagyja: „Aki lámpást lop, megvakul; aki kioltja, félszemű lesz; aki másoknak árt, beteges lesz; a házasságtörő feldagad.”

¹³⁹¹ Ez leginkább arra utal, ha valaki magasabb kasztba tartozónak hazudja magát.

¹³⁹² A *guru* szót szűkebb értelemben véve: a tanítómesterét.

¹³⁹³ Milyenségüknél fogva nem megehető, pl. fokhagyma, illetve tisztátalan emberekkel vagy tárgyakkal érintkezésbe került ételek (komm.). Cf. *abhaksja*, *abhódzsja*.

a hagyomány szerint az aranylopással egyenértékű. (59) Ha saját lánytestvéreivel, hajadon leányokkal, alantas származású nőekkel, és barátja vagy fia asszonyával hál, az a tanítómester ágyának megbecstelenítésével egyenértékű bűn.

(60) Tehenet ölni; áldozatot bemutatni arra méltatlan személynek;¹³⁹⁴ házasságtörést elkövetni; önmagát eladni;¹³⁹⁵ elhagyni a tanítómestert, az anyát, az apát, a Véda-recitációt, a szent tüzet és a fiúgyermeket; (61) ha az idősebb testvér megengedi a fiatalabbnak, hogy előtte nősüljön; ha a fiatalabb testvér az idősebb előtt nősül; ilyenekhez adni feleségül a lányt és ilyeneknek áldozatot bemutatni; (62) szűzlányt megrontani; uzsorakamatot kérni; fogadalmat megszegni; víztárolót, ligetet, asszonyt vagy fiú utódot elárusítani; (63) *vrátjaként* élni;¹³⁹⁶ rokont eltaszítani; pénzért tanítani és bértanítótól tanulni;¹³⁹⁷ tiltott áruval kereskedni; (64) bánya felett rendelkezni; óriási szerkezeteket tákolni;¹³⁹⁸ növényekben kárt tenni; a feleségből élni;¹³⁹⁹ fekete mágiát gyakorolni; gyökerekkel varázsolni; (65) élő fát tüzelőnek kivágni; öncélúan belefogni valamibe; tiltott ételt enni; (66) a szent tüzekeket elhanyagolni; nőként viselkedni;¹⁴⁰⁰ az adósságokat nem törleszteni; tévtanításokat tanulmányozni; romlott életet élni; bűnököt elkövetni;¹⁴⁰¹ (67) gabonát, fémet, vagy jószágot lopni; alkoholizáló nővel közöszlenni; nőt, *súdrát*, *vaisját* vagy *ksatriját*

¹³⁹⁴ Pl. kaszton kívülinek vagy *súdrának*.

¹³⁹⁵ Vagyis ha valaki eladja magát rabszolgának, és ezáltal olyan helyzetbe kerül, mint egy tehen, amelyet adni-venni lehet (Médhátithi).

¹³⁹⁶ Cf. 10.20.

¹³⁹⁷ Ti. a Védát.

¹³⁹⁸ Pl. gátakat, vagy állatokat leölő gépeket, vagy cukornádörölő malomokat (komm.).

¹³⁹⁹ Szolgálónak elküldeni, prostitúcióra kényszeríteni, vagy eladni (komm.).

¹⁴⁰⁰ A *sztrainjam* helyett gyakoribb olvasat a *sztéjam*, „lopás”.

¹⁴⁰¹ Más olvasat szerint: *kausílavaszja csa krijá*, „illetve énekes-táncos foglalkozást űzni”.

megölni; továbbá eretnek nézeteket vallani – mindezek a kaszt elvesztését eredményező enyhébb bűnök.

(68) *Bráhmanának* fájdalmat okozni; megszagolni olyasmit, amit nem szabad és alkoholt szagolni; csalni; és férfival közösülni a hagyomány szerint a kasztból való kirekesztést eredményezi.

(69) Aki szamarat, lovat, tevét, szarvast, elefántot, kecskét, birkát, halat, kígyót vagy bivalyt öl, kevert kasztúvá lesz.

(70) Ha pénzt fogad el a megvetettektől,¹⁴⁰² kereskedelemmel foglalkozik, *súdrákat* szolgál, vagy hazudik, akkor méltatlanná válik rá, hogy ajándékokat kapjon.

(71) Ha hernyót, rovarokat vagy madarakat öl; alkohollal készített ételféleséget fogyaszt,¹⁴⁰³ gyümölcsöt, tüzelőt vagy virágot lop; s ha állhatatlan, ez mind beszennyezi.

(72) Most pedig hallgassátok figyelmesen, milyen fogadalmakkal vezekelhetők le mindazok a bűnök, amelyeket itt egymás után felsoroltam.

A kaszt elvesztését eredményező súlyos bűnök levezeklése

Bráhmana-gyilkosság (73) Aki *bráhmanát* ölt, tákoljon egy kis kunyhót, s tizenkét évig lakják az erdőn, hogy megtisztuljon; éljen alamizsnán, és emberi koponya legyen a jelvénye.

(74) De ha úgy kívánja, legyen a prédája tudomással bíró¹⁴⁰⁴ fegyvereseknek; vagy fejjel előre három ízben vesse bele magát a lángoló tűzbe. (75) Vagy pedig mutasson be lóáldozá-

¹⁴⁰² Cf. 4.84 skk.

¹⁴⁰³ Vagy olyasmit, ami alkohollal érintkezett.

¹⁴⁰⁴ Hogy miről bírnak tudomással, nem derül ki a versből, egyes kommentátorok szerint a szándékáról, mások szerint olyan fegyveresekről van szó, akik jártasak a fegyverforgatásban.

tot, Szvardzsit-áldozatot,¹⁴⁰⁵ Gószava-áldozatot,¹⁴⁰⁶ Abhidzsit-áldozatot,¹⁴⁰⁷ Visvadzsit-áldozatot,¹⁴⁰⁸ Trivrit-áldozatot,¹⁴⁰⁹ vagy Agnistut-áldozatot.¹⁴¹⁰ (76) Vagy hogy lemossa magáról a bráhmana-gyilkosság bűnét, visszafogottan étkezve és érzékeit uralva recitálja valamelyik Védát, s közben gyalogoljon száz jódzsanát.¹⁴¹¹ (77) Vagy adja oda mindenét egy, a Védát jól ismerő bráhmanának, vagy csak annyit, amennyi egy ember megéléséhez kell, vagy egy házat minden benne lévő tárggyal együtt. (78) Vagy áldozati ételen élve kövesse a Szaraszvatí-folyót a folyással ellentétes irányban. Vagy visszafogottan étkezve recitálja el háromszor egymás után valamelyik védikus gyűjteményt. (79) Vagy borotválja le a fejét, s lakjék a falu határában, téhenistállóban, remetelakban vagy fa tövében, s abban lelje örömét, amivel kedvére tehet a teheneknek és a bráhmanáknak. (80) Aki illő módon életét adja egy bráhmanáért vagy tehénért, illetve aki megvédelmez egy tehenet vagy bráhmanát, az megszabadul a bráhmana-gyilkosság bűnétől. (81) De úgy is megszabadul, ha legalább háromszor harcba száll egy bráhmanáért, ha egy

¹⁴⁰⁵ Ezt az áldozatot a mennyország elnyerése érdekében mutatják be.

¹⁴⁰⁶ Egnapos *szóma*-áldozat, amelyet azoknak kell bemutatniuk, akik hatalomra vágyanak.

¹⁴⁰⁷ Az Abhidzsit a 12 hónapon át tartó Gavámajana-áldozat részét képező szertartás.

¹⁴⁰⁸ Az elnevezés valójában két különböző szertartás megnevezésére szolgál; az egyik szertartás során az ember minden földi javáról lemond, a másik szertartás pedig az Abhidzsit-áldozathoz hasonlóan a Gavámajana-áldozat része.

¹⁴⁰⁹ Ennél az áldozatnál három verset kántálnak (innen az áldozat a neve: a *tri* jelentése három), általában a Rig-véda 9.11. himnuszát.

¹⁴¹⁰ Egnapos *szóma*-áldozat.

¹⁴¹¹ Egy *jódzsana* kb. 14,5 km-nek felel meg, tehát kb. 1450 km-t kell gyalogolnia. Egyes kommentátorok szerint így kizárólag olyan ember nem szándékos megölése vezekelhető le, aki csak névleg bráhmana. Hasonlóképp a többi vezeklésfajta esetében is pontosítják az emberölés körülményeit és a megölt bráhmana státuszát.

bráhmana minden vagyonát visszaszerzi, vagy ha életét veszti érte.

(82) Ha ily módon mindvégig hű marad fogadalmához, elméje összeszedett, és önmegtartóztató életet folytat, akkor a tizenkettedik év leteltével megszabadul a *bráhmana*-gyilkosság bűnétől.

(83) De úgy is megszabadul, ha bevallja bűnét a földi istenek¹⁴¹² és az emberi istenek¹⁴¹³ gyűlésén, s részt vesz a lóáldozatot lezáró rituális fürdésen. (84) A Törvény gyökere a *bráhmana*, csúcsa a *ksatrija*, ezért ha az ő gyűlésükön bevallja bűnét, megtisztul. (85) Pusztán származása miatt a *bráhmana* még az istenek előtt is isten és a tudás hiteles forrása a világban: ennek oka pedig a Véda.¹⁴¹⁴ (86) Ha csak hárman a Véda ismerői közül kijelentik, hogy a bűnösök feloldoztattak, azok már meg is tisztultak, mert a bölcsek szava tisztító erővel bír.

(87) Bármelyik módszert követi is a *bráhmana* összeszedett elmével, önuralma erejével bizton megszabadul a *bráhmana*-gyilkosság bűnétől.

(88) Ugyanezt a fogadalmat kell megtartania, ha megöl egy még ismeretlen magzatot,¹⁴¹⁵ áldozatbemutatásra készülő *ksatriját* vagy *vaisját*,¹⁴¹⁶ vagy asszonyt, közvetlenül annak menstruációs periódusa után.¹⁴¹⁷ (89) S ugyanezt a fogadalmat kell megtarta-

¹⁴¹² Azaz a *bráhmanák*.

¹⁴¹³ Azaz a király vagy tágabb értelemben a *ksatriják*.

¹⁴¹⁴ A *bráhmana* azért elismert tekintély a *dharmát* illetően, mert ismeri a Védát.

¹⁴¹⁵ Vagyis ismeretlen nemű magzatot. A gyermek ilyenkor fiúgyermeknek számít, így megölése egy fiúgyermek (itt *bráhmana* fiúgyermek) megölésével egyenértékű.

¹⁴¹⁶ A védikus beavatáson átesett *ksatrija* és *vaisja* a beavatás révén – melynek során jogot szereznek az áldozatbemutatásra – *bráhmanának* számít, így megölésük szintén *bráhmana*-gyilkossággal egyenértékű.

¹⁴¹⁷ A menstruációs időszak után a nő a termékeny periódusba lép, így ha valaki ekkor megöli őt, az egy meg nem született magzat megölésével, vagyis *bráhmana*-gyilkossággal egyenértékű.

nia, ha hamis tanúvallomást tesz; ha tanítómesterére támad; ha eltulajdonítja a letétet; és ha nőt vagy barátot öl meg.

(90) Ez a megtisztulás mikéntje, ha valaki nem szándékosan öl meg egy *bráhmanát*; a szándékos *bráhmana*-gyilkosságra nincs előírva vezeklés.¹⁴¹⁸

Alkoholizálás (91) Ha a kétszer született esztelenségből alkoholt iszik,¹⁴¹⁹ igyék rá tűzforró alkoholt. Az kiégeti a testét, s ő így megszabadul a bűntől. (92) De ihat tűzforró tehénvízeletet, vizet, tejet, olvasztott vaját vagy folyékony tehénürüléket is, egészen addig, amíg bele nem pusztul. (93) Vagy hogy lemossa magáról az alkoholfogyasztás bűnét, viseljen szőrből¹⁴²⁰ készült ruhát, haját hagyja gubancosan, hordja magával a megkülönböztető jelzést,¹⁴²¹ és egy teljes éven keresztül csak gabonaszemeket vagy olajos süteményt fogyasszon naponta egyszer, éjjelente.

(94) Bizony az alkohol a gabona mocska,¹⁴²² és a bűnt is mocsoknak hívják. Ezért a *bráhmanának*, a *ksatrijának* és a *vaisjának* nem szabad alkoholt innia. (95) Tudvalévő, hogy háromfajta szesz létezik: a melaszból, a gabonából és a mézből¹⁴²³ készült szesz. Ahogy az egyiket, úgy a többit sem ihatják a *bráhmanák*. (96) A részegítő italok, a hús és a szesz italok a szellemek, ördögök és démonok eledelei, a *bráhmanának*, aki az isteneknek szánt áldozatot eszi, tilos ezeket fogyasztania. (97) Ha egy *bráhmana* lerészegedik, mocsokba pottyanhat, Védaszövegeket motyog-

¹⁴¹⁸ Vagyis ezt a bűnt a bűnös jelen élete során nem tudja levezekelni.

¹⁴¹⁹ Szándékosan; a nem szándékos alkoholivásról lásd a 147. verset.

¹⁴²⁰ Tehén vagy kecske szőreből (Médhátithi).

¹⁴²¹ Valószínűleg arról a pohárról van szó, amelyből az alkoholt itta.

¹⁴²² Amint a kommentátorok rámutatnak, itt a gabonából desztillált alkohorról (*paistí szurá*) van szó, ez mindenki számára tiltott, aki a felső három rendbe tartozik. A másik két típusú alkohol csak a *bráhmanáknak* tiltott.

¹⁴²³ *Mádhvi szurá*: más értelmezésben *madhúka* virágból készül, vagy szőlőből.

hat¹⁴²⁴ és még más tiltott dolgot is elkövethet a bódultságtól zavaros fejjel. (98) Ha a testében lakozó *Brahman*¹⁴²⁵ egyetlen egyszer is megmerítkezik a részegítő nedűben, *bráhmana*-természete eltávozik, és *súdrá*vá aljasul.

(99) Ezzel elmondtam, milyen módokon lehet levezekelni az alkoholfogyasztás bűnét. A továbbiakban az aranylopás bűnének levezekléséről fogok beszélni.¹⁴²⁶

Aranylopás (100) Ha a *bráhmana* aranyat lopott, járuljon a király elé, vallja be tettét, és mondja azt: „Büntessen meg, uram!” (101) A király pedig fogja kezébe a mozsártörőt,¹⁴²⁷ és saját kezűleg sózzon rá, mert a tolvaj a kivégzéstől tisztul meg; ám ha *bráhmana*, akkor csakis a vezekléstől.

(102) Ha azonban a kétszer született vezekléssel kívánja lemosni magáról az aranylopás bűnét, akkor fakéreg-ruhát viselve gyakorolja a *bráhmana*-gyilkos számára előírt fogadalmat az erdőben.

(103) A kétszer született ezekkel a fogadalmakkal tisztul meg a lopás bűnétől. Ha a tanítómester feleségéhez közeledett, bűnét a következő fogadalmakkal moshatja le:

Közösülés a tiszteletreméltók asszonyaival (104) Aki megbecsülenítette mestere feleségét, vallja meg bűnét, majd feküdjön forró vaságyra, vagy öleljen át egy tűzforró vasoszlopot.¹⁴²⁸ A halál majd megtisztítja. (105) Vagy saját kezűleg vágja le péniszét

¹⁴²⁴ Ti. olyanok füle hallatára, akiknek nem lenne szabad hallaniuk a Védát.

¹⁴²⁵ Vagyis a Véda.

¹⁴²⁶ A kommentátorok szerint itt egy *bráhmana* aranyának ellopásáról van szó.

¹⁴²⁷ Korábban már volt róla szó, hogy a tolvajnak miként kell a király elé járulnia (8.314–315). A mozsártörő tehát valószínűleg az, amit a tolvaj hoz magával, bár ez nem egészen egyértelmű.

¹⁴²⁸ A *szúrmí* szó jelentése már a kommentátorok számára sem volt teljesen világos, többen nőalakú vasszoborként értelmezik.

és heréit, fogja őket a tenyerébe, és addig meneteljen mindig dél-nyugati irányba, míg holtan össze nem esik. (106) Vagy összeszedett elmével gyakorolja egy éven át a *Prádzsápatja*-fogadalmat¹⁴²⁹ elhagyatott erdőn, kezében ágylábat hordozva, fakéreg-ruhában, szakállasan.¹⁴³⁰ (107) Vagy pedig érzékeit uralva, áldozati ételen vagy árpakásán élve gyakorolja három hónapig a *Csándrájana*-fogadalmat,¹⁴³¹ hogy levezekelje a tiszteletreméltó feleségének megbecsztelését.

(108) E fogadalmakkal moshatják le magukról a kaszt elvesztését eredményező súlyos bűnöket. A kaszt elvesztését eredményező enyhébb bűnöktől az alábbi fogadalmakkal lehet megtisztulni:

A kaszt elvesztését eredményező enyhébb bűnök levezeklése

Tehénölés (109) Aki egy tehén megölésében vétkes, ami a kaszt elvesztését eredményező enyhébb bűn, az borotválja le a fejét, és a megölt állat bőrébe bújva egy hónapon át lakják a tehénistállóban, s éljen árpakásán. (110) Két hónapon át minden negyedik étkezés idején fogyasszon egy kevéske, feldolgozott sótól mentes ételt, fürödjék tehenvízeletben, és uralkodjék érzékein. (111) Nappal járjon a tehenek nyomában, maradjon mindvégig állva, és lélegezze be a port.¹⁴³² Az éjszakát pedig töltsé hősi pózban¹⁴³³ ülve, miután ellátta a teheneket és tiszteletét fejezte ki

¹⁴²⁹ Cf. 11.212.

¹⁴³⁰ A kommentátorok a különböző vezeklésfajtákat ismét különböző súlyú bűnökkel kötik össze, pl. az ebben a versben előírt fogadalmat a tévedésből elkövetett bűnnel, a következőt egy nagybácsi feleségével elkövetett bűnnel, stb. A „tiszteletreméltónak” fordított *guru* szó jelenthet tanítómestert vagy bármilyen idősebb, megbecsült, rangidős személyt.

¹⁴³¹ Cf. 11.217.

¹⁴³² Ti. amit a patájukkal felfernek.

¹⁴³³ Egy jóga-ülésmód neve, közben nem lehet megtámasztani a hátat.

előttük. (112) Ha megállnak, álljon meg, ha elindulnak, kövesse őket, s ha lepihennek, telepedjen le ő is. Legyen fegyelmezett, és hagyjon fel az önös érzésekkel. (113) Ha valamelyik tehén megbetegszik, tolvajok, tigrisek vagy más veszélyek fenyegetik, elesik, vagy beleragad a mocsárba, tegyen meg mindent a megmentése érdekében. (114) Ha forróság tombol, eső esik, hideg az idő, vagy heves szél fúj, ne mentse magát addig, amíg lehetőségei szerint nem gondoskodott a tehén védelméről. (115) Ne szóljon senkinek, ha a tehén az ő vagy mások házában, földjén vagy magtárában táplálkozik, netalán borját szoptatja.

(116) Aki a tehénölést követően ily módon a tehenek nyomában jár, az három hónap alatt lemossa magáról a tehén elpusztításának bűnét. (117) Miután megfelelőképpen teljesítette a fogadalmat, ajándékozzon a Veda-bölcseknek tíz tehenet meg egy bikát, vagy ha ez nem lehetséges, adja oda nekik mindenét, amije csak van.

További kisebb bűnök (118) Azoknak a kétszer születetteknek, akik a kaszt elvesztését eredményező enyhébb bűnöket követtek el, az önmegtartóztatási fogadalmát megszegő tanuló kivételével ugyanezt a fogadalmat vagy a *Csándrájanát* kell gyakorolniuk a megtisztulás érdekében.

Az önmegtartóztatási fogadalom megszegése (119) Aki megszegte önmegtartóztatási fogadalmát, az a főttétel-áldozatra¹⁴³⁴ vonatkozó előírásokat betartva éjszaka, négyes keresztútnál áldozzon félszemű szamarat Nirritinek.¹⁴³⁵

(120) Miután előírás szerint elvégezte a tűzáldozatokat, végeztesse az áldozat tisztított olvasztott vajjal a Szélnek, Indrának, a Tanítómesternek¹⁴³⁶ és a Tűznek, s recitálja az „Öntsenek

¹⁴³⁴ *Pákajadnya*, a házi tűzhely tűzével elvégezhető, egyszerűbb áldozat.

¹⁴³⁵ A halál, a pusztulás istennőjének.

¹⁴³⁶ Vagyis Brihaszpatinak, az istenek gurujának.

rám...” kezdetű imát.¹⁴³⁷ (121) A Veda Törvényt ismerő bölcsei azt mondják, ha a kétszer született fogadalma gyakorlása közben szándékosan magját ontja, ezzel megszegi fogadalmát. (122) Ha a tanuló megszegi önmegettartóztatási fogadalmát, a benne lakozó védikus energia négy helyre távozik belőle: a Szélbe, Indrába, a Tanítómesterbe és a Tűzbe. (123) Ha elkövette ezt a bűnt, öltözzön számbórbőbe, és bűnét bevallva kolduljon alamizsnát hét házból. (124) Az emberektől kapott alamizsnát fogyassza napjában egyszer, fürödjék napjában háromszor, s egy év alatt megtisztul.

Vezeklés egyéb bűnök esetén

(125) Ha valaki a kasztból való kirekesztést eredményező tettek¹⁴³⁸ valamelyikét tudatosan követte el, akkor a *Szántapana*-fogadalmat¹⁴³⁹ kell gyakorolnia; ha tette nem volt tudatos, akkor pedig a *Prádzsápatját*.¹⁴⁴⁰

(126) Azon bűnöktől, amelyek kevert kasztúvá teszik az embert, vagy méltatlanná teszik az ajándékok elfogadására, egyhónapos *Csándrájana*-fogadalom¹⁴⁴¹ tisztít meg; az embert beszenyenező bűnök esetén három napig tűzforró árpakását kell enni.¹⁴⁴²

Az ártás levezeklése

Emberölés (127) A hagyomány szerint a *ksatrija* megöléséért negyedannyit kell vezekelni, mint a *bráhmana* megöléséért, egy

¹⁴³⁷ „Öntsenek rám a Marutok és Indra és Brihaszpati és ez a tűz hosszú életet...” (Taittirija Áranjaka 2.18.4.)

¹⁴³⁸ Cf. 11.68.

¹⁴³⁹ Cf. 11.213.

¹⁴⁴⁰ Cf. 11.212.

¹⁴⁴¹ Cf. 11.217.

¹⁴⁴² Cf. 11.69–71.

erényes életű *vaisja* megöléséért nyolcadannyit, a *súdra* megöléséért pedig tizenhatodannyit.

(128) Ha a *bráhmana* véletlenségből a *ksatrija* halálát okozza, adjon ezer tehenet és egy bikát, hogy megtisztuljon. (129) Vagy gyakorolja fegyelmezetten három éven keresztül a *bráhmana*-gyilkos számára előírt fogadalmat, haját hagyja gubancosan, lakják a falutól távol, s fa tövében legyen az otthona. (130) Ugyanezt a vezeklést kell gyakorolnia a *bráhmanának* egy évig, ha egy erényes életű *vaisja* halálát okozza, de adhat helyette száz tehenet meg egy bikát is. (131) Ugyanezt a fogadalmat kell végigkövetnie fél évig, ha *súdra* halálát okozza, de helyette megajándékozhat egy *bráhmanát* tíz fehér tehénnel és egy bikával.

Állatölés (132) Ha elpusztít egy macskát, mongúzt, kék szajkót, békát, kutyát, varánuszt, baglyot vagy hollót, a *súdra*-gyilkos számára előírt fogadalmat kell gyakorolnia. (133) Vagy igyék három napig tejet, gyalogoljon egy *jódzsanát*, fürödjék meg a folyóban, vagy recitálja el a vizekhez szóló imát.¹⁴⁴³

(134) Ha a *bráhmana* elpusztít egy kígyót, adjon érte fekete vasból készült ásót; ha eunuchot¹⁴⁴⁴ öl, adjon egy nyaláb szalmát vagy egy *mása*¹⁴⁴⁵ ólmot.¹⁴⁴⁶ (135) Ha elpusztít egy vaddisznót, adjon egy korsó olvasztott vaját; egy fogolyért egy *dróna*¹⁴⁴⁷ szezám-magot; papagájért egy kétéves borjút; *krauncsa*ért¹⁴⁴⁸ hároméveset. (136) Ha elpusztít egy vörösfejű ludat, *balákát*,¹⁴⁴⁹ *bakát*,¹⁴⁵⁰

¹⁴⁴³ Cf. 8.106.

¹⁴⁴⁴ Médhátithi a *sandhák* négy fajtáját sorolja fel: akinek nincs magja, akinek a magja csak levegő, akinek nincs erekciója, és a hermafrodita.

¹⁴⁴⁵ Kb. 0.59 gramm.

¹⁴⁴⁶ Minden esetben *bráhmanának* adja a felsorolt dolgokat.

¹⁴⁴⁷ Kb. 9.6 kg.

¹⁴⁴⁸ Egy darumadár-fajta.

¹⁴⁴⁹ Flamingó, vagy ritkábban más vízimadár-fajta.

¹⁴⁵⁰ Többféle vízimadár (kócsag, íbisz, gólya, flamingó) összefoglaló neve.

pávát, majmot, sólymot vagy keselyűt, ajándékozzon meg egy *bráhmanát* tehénnel. (137) Ha elpusztít egy lovat, adjon érte egy rend ruhát; az elefántért öt fekete bikát; kecskéért vagy kosért egy ökröt; szamárért egyéves borjút. (138) Húsevő vadállatokért tejelő tehenet adjon; növényevőkért üszőt; a tevéért pedig adjon egy *krisnalát*.¹⁴⁵¹ (139) Ha a négy osztály valamelyikébe tartozó léha nőt öl, a megtisztulásért az osztályok sorrendjében börtarisznyát, íjat, kecskét, illetve birkát kell adnia. (140) Amennyiben a kétszer született nem képes adakozással levezekelni a kígyó s a többi elpusztításának bűnét, végezzen szigorú vezeklést¹⁴⁵² mindegyikért, hogy lemossa a bűnt.

(141) Ha elpusztít ezer gerinces lényt vagy egy tele kocsinyi gerinctelen lényt, a *súdrák* gyilkosa számára előírt fogadalmat kell gyakorolnia. (142) Ha gerinces lényeket öl, ajándékozzon oda valamit egy *bráhmanának*; ha gerincteleneket pusztít el, a lélegzetét szabályozó gyakorlatok tisztítják meg.¹⁴⁵³

Ártás a növényi életformának (143) Ha gyümölcstermő fát, bokrot, kúszónövényt vagy virágzó növényt vág ki, recitáljon el száz verset a Rig-védából.

(144) A különféle ételekben, fűszerekben, gyümölcsökben és virágokban tenyésző lények elpusztításának bűnétől úgy tisztul meg, ha olvasztott vajat fogyaszt.

(145) Ha teljességgel feleslegesen kitépi a természetet, vagy az erdőn szabadon nőtt növényeket, egy napig járjon egy tehen nyomában, s csak tejen éljen.

(146) E fogadalmakkal kell levezekelni valamennyi bűnt, amelyet az ember a szándékos vagy akaratlan pusztítással magára vett. Most pedig hallgassátok a tiltott ételek fogyasztása esetén előírt fogadalmakat.

¹⁴⁵¹ Vagyis egy *krisnala* (kb. 0.118 gramm) aranyat.

¹⁴⁵² Cf. 11.212.

¹⁴⁵³ A 142. versben kevesebb állatot öl meg, mint a 141-ben (komm.).

Tiltott étel fogyasztásának levezeklése

(147) Ha tudtán kívül alkoholos italt¹⁴⁵⁴ iszik, egyedül a védikus beavatás tisztítja meg; a szándékos alkoholfogyasztás bűnét nem lehet levezekelni, mert az élethossziglan megmarad: ez a szabály. (148) Ha olyan edényből iszik vizet, amelyben alkohol vagy részegítő ital volt, öt napon át igyék *sankhapuspí* virággal¹⁴⁵⁵ felfőzött tejet. (149) Ha részegítő italt megérint, odaad valakinek vagy előírászerűen¹⁴⁵⁶ elfogad, illetve ha olyan vizet iszik, amelybe egy *súdra* már beleivott, akkor három napon át igyék *kusa*-fűvel felfőzött vizet. (150) Ha egy *bráhmana*, aki *szómát* ivott, megérzi az alkoholt fogyasztott ember szagát, víz alatt háromszor tartsa vissza a lélegzetét, azután fogyasszon olvasztott vaját, és megtisztul. (151) Ha a három kétszer született osztály tagjai tudtukon kívül vizeletet vagy ürüléket nyelnek, vagy olyasmit fogyasztanak, ami alkohollal került érintkezésbe, akkor újra át kell esniük a védikus beavatáson.

(152) A kétszer születettek újrabevatási rítusánál a borotválás, az öv, a bot, az alamizsna-koldulás és a fogadalmak elmaradnak.

(153) Ha olyanok ételét eszi, akikét nem lenne szabad; megeszi a nők vagy a *súdrák* maradékát vagy az evésre alkalmatlan húst, akkor hét napig csak árpakását igyon. (154) Ha a kétszer született megsavanyodott vagy fanyar italt vesz magához, még ha az rituálisan tiszta is, egészen addig tisztátalan lesz tőle, amíg ki nem üríti.

¹⁴⁵⁴ A kommentátorok szerint itt csak a melaszból, illetve mézből (vagy *mádhaví* virágból), és nem a gabonából készített italokról van szó. Bühler szerint azonban a vers általában utal az alkoholfogyasztásra.

¹⁴⁵⁵ *Canscora decussata*.

¹⁴⁵⁶ Vagyis cserében áldást adva, vagy egy bizonyos szertartás keretében (komm.).

(155) Ha a kétszer született lenyeli a háziasított disznó, számár, teve, sakál, majom vagy holló vizeletét vagy ürülékét, a *Csándrájana*-fogadalmat¹⁴⁵⁷ kell gyakorolnia. (156) Ugyanezt a fogadalmat kell betartania, ha szárított húst, *bhaumát*¹⁴⁵⁸ vagy gombát eszik; s ha ismeretlen állatok húsból vagy a mészárszék-ről való húsból fogyaszt.

(157) Ha ragadózó állatot, disznót, tevét, kakast, embert, varjút vagy szamarat eszik, a *Taptakriccsbra*-fogadalom¹⁴⁵⁹ tisztítja meg.

(158) Ha a tanulóidőt még le nem töltött kétszer született eszik az ősöknek szánt havi áldozaton, három napig böjtöljön, és egy napot töltsön vízben. (159) Ha a fogadalmát gyakorló tanítvány mézet vagy húst találna enni, hajtsa végre az ilyenkor szokásos szigorú vezeklést,¹⁴⁶⁰ azután teljesítse fogadalmát.

(160) Aki olyan ételt eszik, amelybe macska, holló, patkány, kutya vagy mongúz piszkált bele, netalán hajszálak vagy bogarak hullottak bele, annak *brahmaszucarcsalából*¹⁴⁶¹ készült főzetet kell innia.

(161) Ha tiszta kíván maradni, ne egyen tiltott ételt; ha tudtán kívül tiltott ételt evett, ki kell hánynia azt, vagy haladéktalanul ki kell purgálnia magát a tisztító módszerek segítségével.

(162) Ezzel beszámoltam a tiltott ételek elfogyasztása esetén előírt fogadalmakról. Most hallgassátok meg, milyen fogadalmakat kell gyakorolnia annak, aki a lopás bűnétől óhajt szabadulni.

¹⁴⁵⁷ Cf. 11.217.

¹⁴⁵⁸ Olivelle szerint ez egyfajta káposztaféleség, ugyanakkor a kommentátorok szerint „földön növő” gombát jelent, cf. 6.14.

¹⁴⁵⁹ Cf. 11.215.

¹⁴⁶⁰ A *kriccsbra* vezeklés leírását lásd a 212. versben.

¹⁴⁶¹ *Helianthus/Clerodendrum siphonantus*.

A lopás levezeklése

(163) Ha a *bráhmana* önszántából gabonát, ételt vagy pénzt lop egy kasztjabélitől, tettétől egy éven át tartó szigorú vezekléssel¹⁴⁶² tisztul meg. (164) Ha férfit, nőt, földet, házat lop, vagy vizet a kutakból-tavakból, a hagyomány szerint a *Csándrájana*-fogadalom¹⁴⁶³ tisztítja meg.

(165) Ha értéktelen tárgyakat lop mások házából, vissza kell szolgáltatnia azokat, és *Szántapana*-fogadalmat¹⁴⁶⁴ kell gyakorolnia ahhoz, hogy megtisztuljon. (166) Ha különféle finomságokat, járművet, fekhelyet, ülőhelyet, virágot, gumókat vagy gyümölcsöt lop, akkor a tehén öt terméke¹⁴⁶⁵ tisztítja meg. (167) Fű-, szárazfa-, élőfa-, szárított étel-, melasz-, ruha-, bőr-, és hústolvajlás esetén három napon át tartózkodjék az evéstől. (168) Drágakő-, gyöngy-, korall-, réz-, ezüst-, vas-, bronz-, és kőlopás esetén tizenkét napig csak gabonát egyen. (169) Pamut-, selyem-, gyapjú-, hasított és hasítatlan patájú állat-, madár-, illatszer-, gyógynövény-, és kötéllopás esetén három napig csak tejet igyék.

(170) E fogadalmakkal mossa le magát a kétszer született a lopás bűnét. Ha pedig olyan nővel hált, akivel nem lett volna szabad, a következő fogadalmakat kell gyakorolnia:

Szexuális bűnök levezeklése

(171) Ha tulajdon lánytestvéreivel, barátja vagy fia asszonyával, hajadon lányokkal vagy alantas származású nővel közösül, olyanformán kell vezekelnie, mintha tanítómestere feleségét gyalázta volna meg.

¹⁴⁶² Cf. 11.212.

¹⁴⁶³ Cf. 11.217.

¹⁴⁶⁴ Cf. 11.213.

¹⁴⁶⁵ Tej, aludttej, olvasztott vaj, illetve a tehén vizelete és ürüléke.

(172) Ha hűgához, vagyis apja vagy anyja lánytestvérének leányához, vagy anyja fiútestvérének leányához közeledett, gyakorolja a *Csándrájanát*.¹⁴⁶⁶ (173) Az okos ne vegye nőül e hármat, mert a vérrokonság miatt tilos közelednie hozzájuk. Ha mégis megteszi, elbukik.¹⁴⁶⁷

(174) Ha nem emberi nőstényekbe, férfiemberbe, menstruáló nőbe, nem a hüvelybe vagy a vízbe bocsátja magját, a *Szántapana-fogadalmat*¹⁴⁶⁸ kell gyakorolnia. (175) Ha a kétszer született férfival vagy nővel ökrök húzta szekéren, vízben vagy fényes nappal közösül, akkor utána ruhában kell megfürödni.

(176) Ha a *bráhmana* férfi *csandála* vagy alantas származású nőkhöz közeledik, vagy ételt és ajándékokat fogad el tőlük, elveszíti kasztját, amennyiben nem tudott a nők származásáról. De ha tudott róla, akkor egyenlővé lesz velük.

(177) Kikapós asszonyát a férj tartsa bezárva, és gyakoroltassa vele a mások feleségével közösülő férfi számára előírt fogadalmat.

(178) Ha a vele azonos származású férfinak engedve az asszony ismét félrelépne, a hagyomány szerint csak a legszigorúbb vezeklés és a *Csándrájana-fogadalom*¹⁴⁶⁹ tisztíthatja meg.

(179) Azt a bűnt, amelyet a kétszer született egy *súdra* nővel¹⁴⁷⁰ töltött éjszaka során magára vesz, csak úgy tudja eltávolítani, ha három évig alamizsnán él, és minden nap recitál.

(180) Ezzel elmondtam, hogyan tudják eltávolítani bűneiket a négyféle bűn elkövetői. Most pedig hallgassátok meg, milyen módszerekkel mosható le azoknak a bűne, akik kasztjukat elvesztett emberekkel keverednek.

¹⁴⁶⁶ Cf. 11.217.

¹⁴⁶⁷ Pokolra jut, vagy kaszton kívüli lesz (komm.).

¹⁴⁶⁸ Cf. 11.213.

¹⁴⁶⁹ Cf. 11.212, 217.

¹⁴⁷⁰ Egyes kommentátorok szerint a *vrisalí* itt *csandála* nőt jelent.

A kirekesztettekkel való érintkezésről

(181) Aki közösködik egy kasztját elvesztett emberrel – áldozatot mutat be a számára, tanítja, vagy házassági kapcsolatba lép vele –, egy év alatt elveszíti kasztját. Akkor azonban nem, ha együtt utazik, egy ülőhelyen ül vagy együtt étkezik vele.¹⁴⁷¹

(182) Ha valaki kapcsolatot tart fenn egy kasztját elvesztett emberrel, és meg akar tisztulni e kapcsolat bűnétől, akkor ugyanazt a fogadalmat kell gyakorolnia, mint a másíknak.

Kiközösítés (183) A kasztját elvesztett ember számára a vele azonos *pindá*hoz tartozó rokonai és a közös vízáldozat révén vele rokonságban állók¹⁴⁷² egy kedvezőtlen nap estéjén a vérrokonok, papok és a tanítómester jelenlétében mutassanak be vízáldozatot.¹⁴⁷³ (184) Egy szolgálónő lábával fordítson lefelé egy vízzel teli korsót, miként a halottaknak szokás, s mindannyian – a közös vízáldozat révén vele rokonságban állók is – egy napon és egy éjszakán át tartsák be a tisztátalanságra vonatkozó előírásokat. (185) Hagyjanak fel a vele való csevegéssel és ne üljenek le mellé, ne kapja meg az örökségét, s még a hétköznapi tevékenységek során se érintkezzenek vele. (186) Elsőszülöttsége megszűnik, s elveszíti jogát elsőszülötti jussára. Az elsőszülöttnak járó rész fiatalabb testvérei közül a legerényesebbiké legyen.

Visszafogadás (187) De miután levezekelte bűnét, fürödjének meg vele együtt valamely szent vízben, melybe utána dobjanak bele egy új, vízzel teli korsót. (188) Miután bedobta a korsót

¹⁴⁷¹ A kommentátorok egy része pont fordítva érti a verset: az együtt utazás, ülés és étkezés jár a kaszt elvesztésével egy év után, az áldozás, tanítás, illetve házasság viszont nem egy év után, hanem azonnal.

¹⁴⁷² Cf. 5.60.

¹⁴⁷³ Vagyis kezeljék úgy, mintha meghalt volna.

a vízbe, térjen haza, és ugyanúgy vegyen részt a rokonok tevékenységeiben, mint annak előtte.

(189) Ezt az eljárást kell követni akkor is, ha nők vesztik el a kasztjukat. De nekik adni kell ruhát, ételt-italt, és azt is meg kell nekik engedni, hogy a ház közelében tartózkodjanak.

(190) Ne keveredjen azokkal a bűnösökkel, akik nem tisztultak meg a bűneiktől, és sohase vesse meg azokat, akik már levezekeltek bűnüket.

A bűnről és a vezeklésről

(191) Ne lakjék együtt olyanokkal, akik gyermeket öltek, ártottak jötevőiknek, megölték azt, aki oltalomért folyamodott hozzájuk, sem pedig asszonygyilkosokkal, még akkor sem, ha azok a Törvény szerint megtisztították magukat.

(192) Azokkal a kétszer születettekkel, akiknek nem tanították meg a *Szávitrit*, ahogyan az elő van írva,¹⁴⁷⁴ három szigorú vezeklést¹⁴⁷⁵ kell végeztetni, majd pedig gondoskodni kell az előírásnak megfelelő beavatásukról. (193) Erre utasítsa azokat a kétszer születetteket is, akik tiltott tevékenységben vettek részt¹⁴⁷⁶ vagy elhanyagolták a Védát, és vezekelni akarnak.

(194) Ha *bráhmanák* megvetett tevékenységgel tesznek szert vagyonra, az arról való lemondással, recitációval és vezekléssel tisztulnak meg. (195) Ha méltatlan embertől fogadott el ajándékot, recitálja el háromezerszer összeszedett elmével a *Szávitrit*, egy hónapig éljen tehénistállóban csak tejet fogyasztva, és megtisztul. (196) De amikor a böjttől legyengülve megérkezik a tehénistállóból és meghajol, kérdezzék meg tőle: „Szeretnél egyenlő

¹⁴⁷⁴ Cf. 2.38.

¹⁴⁷⁵ Cf. 11.212.

¹⁴⁷⁶ Például ha *bráhmanák* *súdrákat* szolgálnak (Médhátithi).

lenni velünk, jó uram?” (197) Mire így feleljen a *bráhmanáknak*: „Úgy bizony”, és szórjon egy kis füvet a teheneknek. Ezen a tehenek által beszentelt helyen fogadják őt vissza.¹⁴⁷⁷

(198) Ha *vrátják*¹⁴⁷⁸ számára mutat be áldozatot, idegenek halotti szertartását végzi, fekete mágiát gyakorol, vagy *Abína*-áldozatot¹⁴⁷⁹ mutat be, három szigorú vezeklés¹⁴⁸⁰ tisztítja meg.

(199) Ha a kétszer született sorsára hagyja azt, aki oltalomért folyamodott hozzá, vagy kifecsegi a Védát, akkor egy éven keresztül csak árpát ehet, hogy leveze kelje a bűnét.

(200) Ha kutya, sakál, szamár, faluban tartott húsevő állat, ember, ló, teve vagy vaddisznó harapja meg, légzőgyakorlatokat kell végeznie és megtisztul.

(201) Egy hónapon át csak minden hatodik étkezésnél fogyasztva, az egyik Védagyűjteményt recitálva és minden nap bemutatva a *Sákala*-áldozatokat¹⁴⁸¹ megtisztulnak azok, akik kizárattak a közös étkezésből.¹⁴⁸²

(202) Ha a *bráhmana* önszántából felült egy teve vagy szamár húzta járműre, illetve ha meztelenül fürdött, lélegzetét szabályozó gyakorlatokkal tisztul meg. (203) Aki szorultságában víz nélkül¹⁴⁸³ vagy vízben¹⁴⁸⁴ könnyít magán, akkor a megtisztuláshoz ruhástul kell megfürödni valahol a falun kívül, azután pedig meg kell érintenie egy tehenet.

¹⁴⁷⁷ Ha a tehenek elfogyasztják a füvet, amit a vezeklő kiszór nekik, az annak a jele, hogy megtisztult bűneitől.

¹⁴⁷⁸ Cf. 2.39, 10.20.

¹⁴⁷⁹ Egyfajta *szóma*-áldozat, amelynél a *szóma* kiprérése két és tizenkét nap közti ideig tart.

¹⁴⁸⁰ Cf. 11.212.

¹⁴⁸¹ Ennél az áldozatnál a Vádzsaszanéji-szanhitá 8.13. nyolc versét recitálják.

¹⁴⁸² Cf. 3.150 skk.

¹⁴⁸³ Azaz anélkül, hogy utána vízzel megtisztította volna magát a szennyeződéstől.

¹⁴⁸⁴ Tóba, vízmedencébe, folyóba, stb.

(204) Ha felhagy a Veda által előírt napi rítusokkal, illetve ha megszegi a tanulóéveket lezáró rituális fürdésen átesettek fogadalmát,¹⁴⁸⁵ bűnét böjtöléssel tudja levezekelni. (205) Aki megvetően ráfordul egy *bráhmanára*, vagy tegezve szólítja meg a nála előrébbvalót, az fürödjön meg, a nap hátralévő részében semmit se egyen, és tiszteletteljes üdvözléssel békítse meg azt, akit megsértett. (206) Ha akár csak fűvel meglegyinti, vagy nyakánál ruhával megszorítja, esetleg vitatkozásban legyőzi,¹⁴⁸⁶ tiszteletteljes meghajlással békítse meg. (207) Aki ártó szándékkal megfenyegeti a *bráhmanát*, annak száz évet kell a pokolban sínylődnie; ha megüti, akkor ezer évet. (208) Ahány porszemet a kétszer született vére felszív, annyiszor ezer évet kell a pokolban töltenie annak, aki a vérét kiontotta. (209) Ha megfenyegeti a *bráhmanát*, szigorú vezeklést kell gyakorolnia; ha megtámadja, akkor az *Atikriccshrát*;¹⁴⁸⁷ ha pedig vérét ontja, akkor szigorú vezeklést is és *Atikriccshrát* is.¹⁴⁸⁸

(210) Azon bűnök eltávolítására, melyekre nincs előírva külön jóvátétel, a bűnös erejét és a bűnt figyelembe véve kell meghatározni a vezeklés mikéntjét.

(211) Most pedig azokat a módszereket fogom ismertetni, amelyekkel az ember lemossa magáról a bűnöket, s amelyeket az istenek, a bölcsek és az ősök is követnek.

A vezeklések (212) Ha a kétszer született a *Prádzsápatja*-fogadalmat¹⁴⁸⁹ gyakorolja, akkor három napon át csak reggel egyen, aztán három napon át csak este, majd három napon át csak akkor, ha kéretlenül kapja az ételt, az utolsó három napban pedig ne egyék.

¹⁴⁸⁵ Lásd a negyedik fejezetben.

¹⁴⁸⁶ Amint Médhátithi megjegyzi, ez a szabály nem a tudományos vitákra vonatkozik.

¹⁴⁸⁷ „Nagyon szigorút”.

¹⁴⁸⁸ Cf. 11.212, 214.

¹⁴⁸⁹ Ez más néven a fentebb emlegetett „szigorú vezeklés”.

(213) Tehénvizeletet, tehéntrágyát, tejet, túró, olvasztott vaját és kusa-füvel felfőzött vizet fogyasztani, s egynapos böjtöt tartani: a hagyomány szerint ez a *Szántapana*-fogadalom.

(214) Ha a kétszer született az *Atikriccshra*-fogadalmat gyakorolja, akkor az előzőekhez hasonlóan a három háromnapos időszakban mindig egyetlen falat ételt vegyen magához, az utolsó három napban pedig böjtöljön.

(215) Ha a *bráhmana* a *Taptakriccshra*-fogadalmat gyakorolja, akkor forró vizet, forró tejet, forró olvasztott vaját és forró levegőt igyon, mindig három napig, és egyszer fürödjék meg összeszedett elmével.

(216) Ha valaki önuralmat gyakorolva, körültekintően tizenkét napon át tartózkodik az evéstől, ez a *Paráka* nevezetű fogadalom, amely valamennyi bűnt lemossa.

(217) A sötét félhónapban fokozatosan csökkentse ételét¹⁴⁹⁰ egy falattal, a világos félhónapban pedig növelje mindig ugyanennyivel, s fürödjék reggel, délben és este: a hagyomány szerint ez a *Csándrájana*-fogadalom.¹⁴⁹¹ (218) Ugyanezt az előírást kell végigkövetnie annak, aki a *Javamadhjama*-csándrájanát gyakorolja fegyelmezett elmével, mely a világos félhónap első napjával veszi kezdetét.¹⁴⁹²

¹⁴⁹⁰ Itt és a későbbiekben is elsősorban rizst kell érteni a „falatok” alatt.

¹⁴⁹¹ Ez a *pipilikámadhjama* fajta *Csándrájana*, vagyis „hangyaközepű”, olyan alakú, mint a hangya.

¹⁴⁹² A *Csándrájana* általában a telihold napjával kezdődik, amikor is tizennégy falatot lehet enni. Ezután napról napra csökken az adag (mindig egy falattal) egészen újhold napjáig, amikor is böjtöt kell tartani. Növe holdkor aztán minden nap egy falattal lehet növelni az adagot. Itt tehát a fogadalom közepére eső böjttel a *Csándrájana* közepe szűk, két vége pedig, amikor tizennégy falatot lehet enni, széles (*pipilikámadhjama*). A *Javamadhjama*-csándrájana újhold napjával – a böjttel – kezdődik, aztán a telihold napjáig tizennégy napon át mindig egy falattal többet lehet enni, majd fogyó holdkor mindig egy falattal kevesebbet. Itt tehát a *Csándrájana* közepe (*madhjama*) széles, két vége pedig szűk, így alakja egy árspaszemre (*java*) hasonlít.

(219) Aki az aszkéták Csándrájanáját, a *Jati-csándrájanát* gyakorolja, az fegyelmezze önmagát, és minden délben egyen nyolc falatnyit az áldozati ételből. (220) A *bráhmana* összeszedett elmével egyen négy falatot reggel és újabb négyet napnyugta után: a hagyomány szerint ez a gyermekek *Csándrájanája*, a *Sisucsándrájana*.

(221) Ha szerét ejti, hogy egy hónap leforgása alatt összeszedett elmével háromszor nyolcvan falatot egyen az áldozati ételből, a Hold világába jut.

(222) Ezt a fogadalmat gyakorolták a Rudrák, az Áditják, a Vaszuk, a Marutok és a nagy bölcsek is, hogy megszabaduljanak minden gonosztól.

További előírások (223) Minden nap maga végezze el a tűzáldozatot,¹⁴⁹³ s közben recitálja a Nagy Szent Felkiáltásokat;¹⁴⁹⁴ gyakorolja a nem-ártást, az igazmondást, tartózkodjék a haragtól és legyen egyenes. (224) Nappal is és este is háromszor, ruhástul merüljön vízbe; nőekkel, *súdrákkal*, és kasztjukat elvesztett emberekkel pedig semmilyen körülmények között se társalogjon.¹⁴⁹⁵ (225) Töltse az időt állva, illetve ülve,¹⁴⁹⁶ vagy ha erre nem képes, akkor feküdjék le a földre; gyakoroljon önmegtartóztatást és – kifejezve tiszteletét a tanítómestereknek, az isteneknek s a *bráhmanáknak* – tartsa be fogadalmát. (226) Amennyire csak telik tőle, recitálja minden áldott nap a *Szávitrít* és a tisztító szövegeket; ily módon mutasson igyekezetet valamennyi fogadalomnál, amelyet vezeklésképpen gyakorol.

(227) E fogadalmakkal tisztítsák meg magukat a kétszer születettek a nyilvánosságra került bűnöktől, nyilvánosságra nem

¹⁴⁹³ Ti. a vezeklő.

¹⁴⁹⁴ A három *mahávjáhrítit*, cf. 2.76 skk.

¹⁴⁹⁵ Médhátithi megjegyzi, hogy háztartásának nőtagjaihoz szólhat, ha a szükség úgy hozza.

¹⁴⁹⁶ A nappalt állva, az éjszakát ülve.

jutott bűneiket pedig rituális formulákkal és tűzáldozatokkal távolítsák el maguktól.

A bűnöktől való szabadulásról (228) A vallomástétel, a bűnbánat, a vezeklés és a Véda-recitáció megszabadítja a bűnöst bűnétől; végszükség esetén¹⁴⁹⁷ az adakozás is megszabadítja.

(229) Amennyit az ember önként bevall az általa elkövetett törvénytelenégből, épp annyi törvénytelenégtől szabadul meg, akár a kígyó levedlett bőréből.

(230) Amennyire elméje megveti bűnös tettét, annyira szabadul meg teste¹⁴⁹⁸ a törvénytelenégtől. (231) Mert ha az ember megbánja bűnét, megszabadul tőle; s ha felhagy a bűnnel, azt gondolván: „Nem teszek ilyet újra”, akkor megtisztul. (232) Miután így végiggondolta magában, hogy halála után miféle gyümölcsök sarjadnak tetteiből, elméjével, beszédével és testével is mindig csak jót cselekedjék. (233) Ha tudtán kívül vagy szándékosan valamilyen elítélendő dolgot cselekszik, és szabadulni kíván tettétől, akkor ne kövesse el azt még egyszer.

(234) Ha elméje nem lel nyugovást valamely bűnös tette miatt, addig gyakoroljon aszkézist e tett miatt, amíg meg nem nyugszik. (235) Minden isteni és emberi boldogság eredete, közepe és vége az aszkézis – így mondták a Véda bölcs látói. (236) A *bráhmana* aszkézise a tudás, a *ksatrija* aszkézise mások megóvása, a *vaisja* aszkézise a kereskedelem, a *súdra* aszkézise a szolgálat. (237) Az állhatatos bölcsök, akik gyümölcsökkel, gyökerekkel és levegővel táplálkoznak, csakis az aszkézis erejével képesek látni a három világot, bennük a mozgó és mozdulatlan lényekkel. (238) Gyógyszert, ellenszert, tudományt és különféle isteni ál-

¹⁴⁹⁷ Vagyis ha valamiért nem képes végrehajtani a vezeklést vagy védikus szövegeket recitálni (komm.).

¹⁴⁹⁸ A kommentátorok ezt vagy úgy értik, hogy „testében a lelke”, vagy a nem érzékelhető, finomteste, amely a lélekkel együtt vándorol.

lapotokat¹⁴⁹⁹ egyedül aszkézissel lehet elérni, mert az aszkézis az elérésük eszköze. (239) Amin nehéz általjutni, amit nehéz megszerezni, amit nehéz megközelíteni, és amit nehéz megtenni, az aszkézissel mind megvalósítható, mert az aszkézis felülmúlhatatlan. (240) Azok, akik a kaszt elvesztését eredményező súlyos bűnöket követtek el, és a többi bűnös is mind levetkezi bűneit, ha helyes aszkézist gyakorol. (241) A rovarok, a kígyók, a lepkék, a jószág, a madarak és a mozdulatlan lények is az égbe jutnak az aszkézis erejétől. (242) Ami bűnt csak az emberek elkövetnek elméjükkel, beszédükkel és testükkel, az aszkézis erejével mindazt nyomban elégetik, ha egyetlen vagyonuk az aszkézis. (243) Csak az aszkézissel megtisztult *bráhmana* áldozatait fogadják el az égben lakozó istenek, és teljesítik vágyait. (244) Pradzsápati, az Úr, ezt a tanítást is egyedül az aszkézis erejével teremtette, és a bölcsök ugyanígy az aszkézis erejével találtak rá a Védákra. (245) Így nyilvánították ki az istenek az aszkézis nagyszerűségét, látván, hogy az egész világ szent eredete az aszkézisből fakad.

(246) A Véda mindennapos igyekvő tanulmányozása, az öt nagy áldozat és a türelem hamar megsemmisíti még a kaszt elvesztését eredményező súlyos bűnöket is. (247) Miként a tűz, ha tüzelőhöz jut, hőjével egy pillanat alatt elégeti azt, ugyanígy égeti el a Védát ismerő ember az összes bűnt a tudás tüzeivel.

(249) A tizenhat légzőgyakorlat az ÓM-szótaggal és a Szent Felkiáltásokkal együtt: ha naponta gyakorolják, még a tanult *bráhmanák* gyilkosát is egy hónap alatt megtisztítja.

¹⁴⁹⁹ Természetfeletti képességek, mint porszemnyivé zsugorodni, óriásira nőni, stb., vagy olyan képességek, melyek lehetővé teszik, hogy az ember bebújjon egy istenség bőrébe, illetve eljusson az istenek világaiba.

(250) Kutsza „Elűzve...”-kezdetű himnuszának¹⁵⁰⁰ recitálásától, Vaszistha három versétől,¹⁵⁰¹ a *Máhitra* himnuszától¹⁵⁰² és a *Suddhavatíktól*¹⁵⁰³ még az is megtisztul, aki alkoholt ivott.

(251) Aki aranyat lopott, egy pillanat alatt büntelenné lesz, ha egyszer¹⁵⁰⁴ elrecitálja az *Aszjavámija*-hymnuszt¹⁵⁰⁵ és a *Sivaszankalpát*.¹⁵⁰⁶

(252) Aki megbecstelenítette a tanítómester asszonyát, az recitálja el a *Havispántíját*,¹⁵⁰⁷ meg azt, hogy: „Se aggodalom...”¹⁵⁰⁸ meg azt, hogy: „Ez, igen ez...”¹⁵⁰⁹ és a *Purusa-szúktát*,¹⁵¹⁰ és megszabadul bűnétől.

(253) Ha szabadulni vágyik kisebb-nagyobb bűneitől, recitálja egy éven keresztül azt, hogy: „Hadd távolítsuk el...”,¹⁵¹¹ meg azt, hogy: „Bármilyen bűnt...”.¹⁵¹² (254) Ha tilos dolgot fogadott el ajándékba, vagy tiltott ételt evett, recitálja a *Taratszamandí*-hymnuszt,¹⁵¹³ és három nap alatt megtisztul. (255) Akinek szá-

¹⁵⁰⁰ „Elűzve ragyogásoddal bűneinket, ó, Agni...” (Rig-véda 1.97.)

¹⁵⁰¹ „Hogy dicsőítsék a Hajnalt...” A Rig-véda 7.80., a Hajnalhoz szóló háromverses himnusza.

¹⁵⁰² A Rig-véda 10.185., Varunához, Mitrához és Arjamanhoz szóló himnusza.

¹⁵⁰³ A Rig-véda 8.95., Indrához szóló himnuszának 7–9. versei.

¹⁵⁰⁴ Vagyis egy hónapig minden nap egyszer (komm.).

¹⁵⁰⁵ A Rig-véda 1.164., a Visvadévákhoz (Minden Istenekhez) szóló himnusza.

¹⁵⁰⁶ A Vádzsaszanéji-szanhitá 34. első hat verse.

¹⁵⁰⁷ A Rig-véda 10.88., Agnihoz szóló himnusza.

¹⁵⁰⁸ „Se aggodalom, se veszély nem fenyegeti a halandót, ó, Istenek...” A Rig-véda 10.126., a Visvadévákhoz szóló himnusza.

¹⁵⁰⁹ „Ez, igen, ez az én szándékom...” A Rig-véda 10.119., Indrához szóló himnusza.

¹⁵¹⁰ A Rig-véda 10.90., talán legismertebb része, mely a világ teremtését írja le.

¹⁵¹¹ „Hadd távolítsuk el haragod, ó Varuna...”, Rig-véda 1.24.14.

¹⁵¹² „Bármilyen bűnt követünk is el mi, emberek...” A Rig-véda 7.89., Varunához szóló himnuszának 5. verse.

¹⁵¹³ A Rig-véda 9.58., Szómához szóló himnusza.

mosak a bűnei, recitálja egy hónapig a Szómáraudra-himnuszt¹⁵¹⁴ és az „Arjamant...”-kezdetű három verset,¹⁵¹⁵ miközben megmerítkezik valamelyik folyóban, és megtisztul. (256) A bűnösnek fél éven át az „Indrát...”-kezdetű hét verset¹⁵¹⁶ kell recitálnia; aki azonban elítélendő dolgot cselekszik a vízben,¹⁵¹⁷ annak egy hónapig alamizsnán kell élnie. (257) A kétszer született még a súlyos bűnt is lemossa magáról, ha egy éven keresztül olvasott vajat áldoz, s közben a *Sákalahomija*-formulákat recitálja,¹⁵¹⁸ vagy ha a „Hódolat...”-kezdetű verset mondogatja.¹⁵¹⁹

(258) Ha a kaszt elvesztését eredményező súlyos bűnt követett el, összeszedett elmével járjon a tehenek nyomában; megtisztul, ha egy éven keresztül alamizsnán él, és recitálja a *Pávamáni*-formulákat.¹⁵²⁰ (259) Ha pedig rituálisan megtisztítja magát, majd az erdőn háromszor elrecitálja a Veda egyik gyűjteményét, és háromszor megtisztítja magát a *Paráka*-fogadalommal,¹⁵²¹ akkor valamennyi, a kaszt elvesztését eredményező bűnét levetkezi. (260) Aki három napig fegyelmezetten böjtöl, napjában háromszor megfürdik, és háromszor elrecitálja az *Aghamarsana*-himnuszt,¹⁵²² az minden, a kaszt elvesztését eredményező bűntől megszabadul. (261) Miként az áldozatok királya, a loáldozat valamennyi bűnt eltávolítja, az *Aghamarsana*-himnusz hasonlóképpen minden bűnt lemos.

¹⁵¹⁴ A Ríg-véda 6.74., Szómához és Rudrához szóló himnusza.

¹⁵¹⁵ „Arjamant, Varunát, Mitrát, Indrát és Visnut...” A Ríg-véda 4.2., Agnihoz szóló himnuszának 4. verse.

¹⁵¹⁶ „Indrát, Mitrát, Varunát, Agnit, a Marutokat és Aditit hívjuk...” A Ríg-véda 1.106., a Visvadévákhoz szóló hét versből álló himnusza.

¹⁵¹⁷ Vízbe üríti vizeletét vagy ürülékét, vagy vízben közösül.

¹⁵¹⁸ Vádszaszanéji-szanhita 8.13.

¹⁵¹⁹ Ríg-véda 6.51.8.

¹⁵²⁰ Vagyis a Ríg-véda 9. *mandalájának* himnuszeit. Cf. 5.86.

¹⁵²¹ Cf. 11.216.

¹⁵²² A Ríg-véda 10.190. himnuszaról van szó, amely szintén a teremtéssel foglalkozik.

(262) Ha elpusztítja e három világot, vagy akárki ételét meg-
eszi, a *bráhmanához* akkor sem tapad semmilyen bűn, ameny-
nyiben megőrzi fejében a Védát. (263) Aki összeszedett elmével
háromszor elrecitálja a Rig-védát, a Jadszur-védát vagy a Száma-
védát a titkos tanítások¹⁵²³ szövegeivel együtt, az minden bűné-
től megszabadul. (264) Miként a mély tóba vetett rög gyorsan
szétmállik, úgy merül el minden rossz tett a hármas Védában.
(265) A Rig-véda himnuszai, a Jadszur-véda főbb rituális formulái
és a Száma-véda énekei: tudvalévő, hogy ez a hármas Véda. Aki
ezeket ismeri, az a Véda ismerője. (266) A legelső három hangból
álló ige,¹⁵²⁴ amelyen a hármas Véda alapul, egy másik titkos hár-
mas Véda. Aki azt ismeri, az a Véda ismerője.

¹⁵²³ Vagyis az Upanisadok.

¹⁵²⁴ Azaz az ÓM (a-u-m)-szótag.

(1) „Elmondta a négy osztályra vonatkozó Törvényt a maga teljességében, ó büntelen. Most beszélj nekünk az igazsághoz híven a tettek következményének végső beteljesüléséről.”

(2) Manu fia, a Törvénytől áthatott lelkű Bhrigu erre imígyen szólt a nagy bölcsekhez: „Halljátok hát a tettek valamennyi összefüggésének levezetését.

Tett és következmény

(3) Az elméből, a beszédből és a testből eredő tett jó és rossz gyümölcsöt hoz. A tettből ered az emberi sors – a kiemelkedő, a hitvány és az átlagos.

(4) Tudnivaló, hogy a testet öltött léleknek ezt a háromféle,¹⁵²⁵ három alpra támaszkodó¹⁵²⁶ és tíz jellemzővel bíró¹⁵²⁷ cselekvését¹⁵²⁸ az elme ösztönzi e világon.

(5) Vágyni arra, ami a másoké, nemkívánatos dolgokra gondolni és a tévtanításokhoz ragaszkodni az elméhez kapcsolódó három cselekvés. (6) A sértegetés, a hazugság, mindenfajta rágalmazás és az értelmetlen locsogás a beszédhez kapcsolódó négy. (7) Elvenni azt, amit nem adtak oda, nem szentesített ölést

¹⁵²⁵ Vagyis jó, rossz és semleges.

¹⁵²⁶ Az elmére, a beszédre és a testre.

¹⁵²⁷ Három cselekvés kapcsolódik az elméhez, négy a beszédhez, három a testhez, amint az a következő versekből is kiderül.

¹⁵²⁸ A „cselekvés” szó hiányzik a szanszkrit mondatból, de valószínűleg ezzel kell azt kiegészítenünk.

elkövetni és mások asszonyával hálni a hagyomány szerint a test három cselekvése.

(8) Elméje cselekvésének jó és rossz következményét az ember az elméjében tapasztalja meg; beszéde következményét beszédében, teste cselekvésének következményét pedig a testében.

(9) A testi bűnöktől nem mozgóvá¹⁵²⁹ lesz, a beszédbeli bűnöktől madár vagy vadállat lesz belőle, az elmebeli bűnöktől pedig alacsony sorba születik.

(10) Aki a beszéd botját, az elme botját és a test botját¹⁵³⁰ értelmével visszafogja,¹⁵³¹ azt „három-botosnak”¹⁵³² nevezik. (11) Ha az ember leteszi e három botot, nem használva őket egyetlen élőlény ellen sem,¹⁵³³ s elnyomja magában a vágyat és a haragot, bizonyosan sikert ér el.

(12) Ami az egyént cselekvésre ösztönzi, azt „a mező ismerőjének” hívják,¹⁵³⁴ ami pedig a tetteket elköveti, azt a bölcsek „az elemekből összeálló énnel”¹⁵³⁵ nevezik. (13) Minden „testtel bíróval”¹⁵³⁶ együtt megszületik egy másik, belső lélek is, az

¹⁵²⁹ Vagyis növényként vagy ásványként születik újra.

¹⁵³⁰ A bot itt az erőszak jele, mely a beszéddel, az elmével és a testtel mások ellen elkövetett bűnökre utal.

¹⁵³¹ Más olvasat szerint: „Ha az ember értelmében rögzítette a beszéd feletti kontrollt, az elme feletti kontrollt és a test feletti kontrollt...”

¹⁵³² A *tridandin* olyan aszkéta neve, akinek a jele három összekötözött bot. A vers arra utal, hogy a külsődleges szimbólumok helyett az életmód az, ami igazi aszkétává tesz.

¹⁵³³ Más értelmezésben: „Ha az ember minden élőlényt illetően rögzíti ezt a három kontrollt...”

¹⁵³⁴ A *ksétradnya* kifejezés számos vallásfilozófiai műben megjelenik. A „mező” az elemek kombinációjából összeálló testet jelenti, annak ismerője pedig a lélek, amely megfigyeli a testet.

¹⁵³⁵ Ez az anyagi „én”, a test.

¹⁵³⁶ *Déhin*, vagyis az *átman*, a lélek.

„élő”.¹⁵³⁷ Az egymást követő születések során ennek segítségével tapasztal meg minden örömet és szenvedést.

(14) A „nagy”¹⁵³⁸ és a „mező ismerője”: e kettő az elemekkel szorosan összekapcsolódva áthatja őt, aki a sok-sok élőlényben lakozik.¹⁵³⁹¹⁵⁴⁰ (16) Az ő testéből¹⁵⁴¹ megszámlálhatatlanul sok forma¹⁵⁴² árad ki,¹⁵⁴³ melyek folyamatos mozgásban tartják az élőlények sokaságát.

¹⁵³⁷ *Dzsíva*. Úgy tűnik, Manu három dolgot különböztet meg ezekben a versekben a szokásosabb test-lélek kettősség helyett: az anyagi testet (*bhútátman*), a tudatos lelket (*ksétradnya*), és harmadikként a *dzsívát*, amely egyesek szerint a nem érzékelhető „finomtest” volna, amely a lélekkel együtt vándorol; mások szerint az elme-értelem-ego egységére utal a *dzsíva* szó, vagy esetleg csak az elmére (*manasz*), vagy csak az értelemre (*buddhi*).

¹⁵³⁸ *Mahat*, a szánkhja filozófiában a *buddhit*, vagyis az értelmet jelentí. Ugyanakkor a kommentátorok itt azonosítják az előző vers *dzsívájával*, és annak megfelelően értik.

¹⁵³⁹ A vers második felét többféleképpen értelmezték a kommentátorok: „e kettő az elemekkel, vagyis az elemekből álló testtel összekapcsolódva eltakarja a Legfelsőbb Lelket (*paramátman*), aki minden lényben ott lakozik”. Médhátithi így érti a verset: „Ezek ketten, a Nagy (amelyet a 13. vers ír le) és a Mező Ismerője (amelyet a 12. vers ír le) az öt elemmel egyesülve azon alapulnak (mint okozat az okon), aki minden lényben ott van, áthatva őket.” Ez az „aki” pedig a *Paramátman*, a Legfelsőbb Lélek, a világ létrejöttének oka.

¹⁵⁴⁰ Egyes kéziratok ezen a helyen tartalmaznak még egy verset, amelyet azonban a kommentátorok nem magyaráznak, és Olivelle is kihagyott kritikai kiadásából: „A Legfőbb Személy azonban más. Őt „Legfelsőbb Léleknek” hívják. Ő az Úr, aki belép a három világba, és hordozza a Múlhatatlant.”

¹⁵⁴¹ A *Paramátman* „teste” Médhátithi szerint nem anyagi testként érthető, hanem csak annyit tesz, „magából a Legfelsőbb Lélekből”. Mások szerint ez a test az őanyagot (*múlaprakriti*) jelenti.

¹⁵⁴² Egyedi lelkek (*ksétradnyák*), vagy, Médhátithi szerint, mindenféle anyagi természetű dolog, ami a testhez, illetve az érzékeléshez szükséges, melyek nélkül nem volna semmiféle tevékenység.

¹⁵⁴³ Mint hullámok az óceánból, vagy szikrák a tűzből (komm.).

(16) Amikor a bűnösök meghalnak, egy másik szilárd testet kapnak, amely ugyanabból az öt elemből áll és a pokolbéli szenvedés átélésére szolgál. (17) Miután e testben átérték a kínokat, melyeket Jama¹⁵⁴⁴ szabott ki rájuk, ugyanabba az öt alapelembe olvadnak vissza,¹⁵⁴⁵ mindegyik abba, amelyikhez tartozik.

(18) Miután megfizetett az érzéktárgyakhoz való kötődésből fakadó, szenvedésre vezető bűneiért, a bűnöktől szabadon eljut ugyanahhoz a két nagyerejűhöz.¹⁵⁴⁶ (19) Ezek ketten¹⁵⁴⁷ együtt fáradhatatlanul vizsgálják erényeit és bűneit, melyek révén boldogságot vagy szenvedést él át halála után és ebben az életben is.

(20) Ha javarészt erényes életet él, s csak kevéske bünt követ el, akkor ugyanazokkal az elemekkel beburkolva megtapasztalja a boldogságot a mennyben.¹⁵⁴⁸ (21) Ám ha javarészt bűnös életet él, s csak kevéske erénnyel bír, akkor az elemektől megfosztottan el kell szenvednie a kínokat, amelyeket Jama ró ki rá.¹⁵⁴⁹ (22) Ha a lélek elszenvedte Jama kínzását, s megszabadult bű-

¹⁵⁴⁴ A halál istene.

¹⁵⁴⁵ Ti. a testek az őket alkotó elemekbe oldódnak (Médhátithi). A vers megfogalmazása nem teljesen világos.

¹⁵⁴⁶ A kommentátorok a „két nagyerejűt” különbözőképp értelmezik: lehet a „nagy” és „a mező ismerője”, az „egyéni lélek” és a „Legfelsőbb Lélek” vagy a „nagy” és a „Legfelsőbb Lélek”. Az egész mondat alanyának az egyéni lelket (*ksétradnya*) veszik. Médhátithi értelmezésében a vers azt jelenti, hogy a test szétoszlása után az egyén pusztán a *ksétradnya* és a *mahat*, a „mező ismerője” és „a nagy” együttese lesz.

¹⁵⁴⁷ Médhátithi szerint, az előző verssel szemben, itt az „e kettő” „a nagy” és „a Legfelsőbb Lélek”, mások szerint továbbra is „a nagy” és „a mező ismerője”.

¹⁵⁴⁸ Vagyis a mennyben fizikai testet öltve fog létezni.

¹⁵⁴⁹ Ez ellentmondani látszik a 16. versben írottaknak. Médhátithi úgy próbálja feloldani az ellentmondást, hogy a pokolban a bűnös lélek új, speciális testet kap, a 21. versben viszont a szintén elemekből összeálló mennyei testtől való megfosztottságról volna szó.

neitől, ugyanabba az öt elembe tér vissza, mindegyik része abba, amelyikhez tartozik.¹⁵⁵⁰

(23) Miután értelmével belátta, hogy a lélek sorsa az erényes és a bűnös tetteken múlik, elméjét szentelje mindig az erénynek.

A három minőség (24) A Tisztaság, az Energia és a Sötétség az *átman*¹⁵⁵¹ három minősége, melyekkel a „nagy” mindahány létezőt áthatja.

(25) Ha e minőségek bármelyike felülkerekedik a testben, akkor a testtel bíró lélek bővelkedni fog abban a minőségben. (26) A hagyomány szerint a Tisztaság tudás, a Sötétség tudatlanság, az Energia vágy és gyűlölet. Ezek a minőségek mindent átható formái, melyek valamennyi lényben benne rejlenek.

(27) Ha az ember valami örömtelit fedez fel magában, ami olyan, mint egyfajta nyugodt, tiszta fény, tudnia kell, hogy az a Tisztaság. (28) Ami szenvedéssel társul és örömtelen, tudja meg, hogy az az Energia, amely ellenállhatatlan,¹⁵⁵² s amely szüntelenül ide-oda rángatja a testtel bíró lelkeket. (29) Ami zavarodottsággal¹⁵⁵³ társul, természete szerint világosan nem felfogható, kikövetkeztethetetlen és megismerhetetlen, tudnia kell, hogy az a Sötétség.

(30) Most hiánytalanul el fogom mondani, hogy e három minőség milyen gyümölcsöt hoz – a legkiválóbbat, a közepeset és a leghitványabbat.

(31) A Védarecitáció, az aszkézis, a tudás, a megtisztulás, az érzékek feletti uralom, az erényes élet és az *átman*ról való elmélkedés a Tisztaság minőségének ismertetőjegyei. (32) A tenni vágyás,

¹⁵⁵⁰ Cf. 12.17.

¹⁵⁵¹ Itt az *átman* szó („saját maga, önmaga”) a kommentátorok szerint a *mahatra*, vagyis az értelemre utal. Olivelle ugyanakkor testnek fordítja.

¹⁵⁵² Más olvasat szerint „érzékszervekkel nem észlelhető”.

¹⁵⁵³ *Móha*: jó és rossz, valós és hamis megkülönböztetésére való képtelenség (komm.).

az állhatatosság,¹⁵⁵⁴ helytelen tevékenységek gyakorlása és az érzéktárgyakhoz való szakadatlan kötődés az Energia minőségének ismertetőjegyei. (33) A mohóság, az álmodás, az erélytelenség, a kegyetlenség, az eretnokség, a bűnös életmód, a gazsulálás és a hanyagság a Sötétség minőségének ismertetőjegyei.

(34) Röviden és a megfelelő sorrendben ezek jellemzik a három időben létező három minőséget: (35) mindazt a tettet, amely miatt az ember szégyenkezik, miközben elköveti, és akkor is, amikor még csak készül elkövetni, a bölcs úgy ismerje fel mint a Sötétség minőségének ismertetőjegyét. (36) Azt a tettet, amellyel az ember hírnevet kíván szerezni ezen a világon, és amelyet kudarc esetén sem bán meg,¹⁵⁵⁵ az Energia minőségéhez tartozóként kell felismerni. (37) Amit az ember minden erejével megismerni óhajt, amit nem szégyell megtenni, s amitől belső elégedettség tölti el, az a Tisztaság minőségének ismertetőjegye.

(38) A Sötétség ismertetőjegye a vágy, az Energiáé a vagyon, a Tisztaságé pedig az erény. A sorban hátrébb lévő magasabb rendű a sorban előrébb állónál.

(39) Most pedig röviden és a megfelelő sorrendben elmondom, melyik minőség milyen újrászületéshez vezet a világban.

(40) Akiket a Tisztaság jellemez, azok istenekké lesznek; akiket az Energia, azok emberekké; akiket pedig a Sötétség, azok kivétel nélkül állattá lesznek – ez a három út létezik. (41) Ugyanakkor a minőségeken alapuló három út is háromféle – legalacsonyabb, középső és legfelső, a különböző tetteknek s a különböző tudásnak megfelelően.

(42) A mozdulatlan lények, hernyók, rovarok, halak, kígyók, csúszómászók,¹⁵⁵⁶ haszonállatok és sakálok¹⁵⁵⁷ képviselik a Sötét-

¹⁵⁵⁴ *Dhairjam* helyett *adbairjam*ként („állhatatlanság, türelmetlenség”) is lehetséges olvasni a szöveget (a kommentátorok így olvassák).

¹⁵⁵⁵ Vagyis ha nem sikerül, amibe belefogott, újból belekezd, nem bánja meg és nem hagy fel vele (komm.).

¹⁵⁵⁶ Más olvasat szerint „teknőcök”.

¹⁵⁵⁷ Más olvasat szerint „vadállatok”.

ség legalsóbb rendű útját. (43) Az elefántok, lovak, *súdrák*, megvetett barbárok, oroszlánok, tigrisek és vaddisznók testesítik meg a Sötétség középső útját. (44) Az énekesek,¹⁵⁵⁸ nagytestű madarak,¹⁵⁵⁹ a kétszínű emberek, a *ráksaszák* és a *pisácsák* a Sötétség legfelső útját tapodják.

(45) A *dzshallák*, *mallák*, *naták*,¹⁵⁶⁰ az alantas tevékenységeket űző emberek, valamint azok, akik a szerencsejáték vagy az ital megszállottjai – valamennyien az Energia első útján járnak. (46) A királyok, a *ksatriják*, az udvari papok, a hivatásos vitatkozó és a hivatásos katonák az Energia középső útját képviselik. (47) A *gandharvák*, *guhjakák*,¹⁵⁶¹ *jaksák*, az istenek kíséretének tagjai és mind az *apszaraszok* – az Energia legfelső útját tapodják.

(48) Az aszkéták, remeték, *bráhmanák*, az égi kocsikon utazók csoportjai, a csillagképek és a *daitják* a Tisztaság első útját testesítik meg. (49) Az áldozók, a bölcsek, az istenek, a Védák, az égitestek, az évek, az ősök és a *szádhják* a Tisztaság második útján járnak.¹⁵⁶² (50) Brahmá, a Mindenség teremtői,¹⁵⁶³ a Törvény,

¹⁵⁵⁸ Bárdok, vándorénekesek, költéltáncosok, vagy az énekléshez, zenéhez kötődő mitológiai lények.

¹⁵⁵⁹ Vagy madáristenségek (*szuparnák*).

¹⁵⁶⁰ Cf. 10.22.

¹⁵⁶¹ Égi lények egy csoportja, Kubérának, a vagyon istenének kísérői.

¹⁵⁶² A lista több eleme tudattal nem rendelkező entitás, ezért nem teljesen világos, hogyan születhet újra az ember ezekben a létformákban. Médhátithi szerint például a Véda esetében arról van szó, hogy mivel a Véda bővelkedik a Tisztaság minőségében, a Védát tanulmányozó ember is részesül a *szattvából*. Mások úgy gondolják, hogy a Védákhoz, égitestekhez, évekhez kapcsolt istenségeként lehet újrászületni.

¹⁵⁶³ Cf. 1.35.

a „nagy”¹⁵⁶⁴ és a „megnyilvánulatlan”¹⁵⁶⁵ – a bölcsek ezt mondják a Tisztaság legfelső útjának.

(51) Ezzel mindent elmondtam a háromféle tettől fakadó valamennyi újraszületésről, melyek háromszor háromfélék, s egyetlen lényt sem hagynak érintetlenül.

(52) A tudatlan, alávaló emberek érzékszerveik rabjaiként elhanyagolják kötelességeiket, ezért kellemetlen helyekre születnek.

(53) Most pedig hallgassátok meg, hogy a lélek sorban melyik tett révén milyen anyaméhbe kerül ezen a világon.

Bűn és újraszületés (54) Azok, akik a kaszt elvesztését eredményező súlyos bűnöket követtek el, évek hosszú sorát töltik a rettenetes poklokban, s miután ott lejárt az idejük, a következő helyekre születnek:

(55) aki *bráhmanát* ölt, az kutya, disznó, szamár, teve, tehén, kecske, birka, szarvas, madár, *csandála* vagy pulkasza¹⁵⁶⁶ méhében jut.

(56) Az alkoholizáló *bráhmana* hernyók, rovarok, lepkék, ürüλέken élő madarak és ragadozó állatok testében születik újra.

(57) A tolvaj *bráhmana* pókok, kígyók, gyíkok, vízi állatok és ártó *pisácsák* testébe kerül több ezerszer egyvégtében.

(58) Aki megbecsteleníti a tiszteletreméltók asszonyát, az egyvégtében több százszor is füvek, bokrok, kúszónövények, hús-

¹⁵⁶⁴ Az Értelem szánkhja princípiuma, illetve az azt felügyelő istenség a kommentárok szerint.

¹⁵⁶⁵ A szánkhja filozófiában a világ anyagi szubsztrátuma (*pradhána, prakriti*). Médhátithi hosszasan érvel amellett, hogy a versben említett „nagy” és „megnyilvánulatlan” is a Legfelsőbb Lélek (*paramátman*) szinonimája.

¹⁵⁶⁶ Cf. 10.18.

evők,¹⁵⁶⁷ agyaras állatok, valamint olyan lények testébe születik, akik kegyetlen tetteket követnek el.¹⁵⁶⁸

(59) A másoknak ártók húsevőkké lesznek; a tiltott ételeket fogyasztók férgékké; a tolvajokból egymást felfaló élőlények lesznek;¹⁵⁶⁹ akik pedig alantas származású nőkkel hálnak, kísértetté lesznek.

(60) Aki kasztjukat elvesztett emberekkel ápol kapcsolatot, más feleségéhez közeledik, vagy ellopja egy *bráhmana* tulajdonát, az *bráhmana*-szörnyé lesz.

(61) Az az ember, aki kapzsiságból drágakövet, gyöngyöt, korallt és mindenféle értékes követ lop, az aranyművesek¹⁵⁷⁰ közé születik. (62) Aki gabonát lop, patkány lesz; aki bronzot lop, lúd; aki vizet lop, *plava*;¹⁵⁷¹ aki mézet lop, bögöly; aki tejet lop, varjú; aki édességet lop, kutya; aki olvasztott vaját lop, mongúz; (63) aki húst lop, keselyű lesz; aki zsírt lop, az kárókatona; aki szezámolajat lop, *tailapaka*¹⁵⁷² lesz; aki sót lop, tücsök; aki aludt-tejet lop, *baláka*;¹⁵⁷³ (64) aki selymet lop, fogolymadár lesz; aki lenvásznat lop, az béka; aki pamut holmit lop, *kraunca* lesz;¹⁵⁷⁴ aki tehenet lop, varánusz; aki melaszt lop, denevér; (65) aki finom illatszereket lop, pézsmapatkány lesz; aki leveles zöldséget lop, az meg páva; aki főtt ételt lop, tarajos süllő lesz; aki nyers ételt lop, sündisznó; (66) aki tüzet lop, *baka*¹⁵⁷⁵ lesz; aki háztartási eszközöket lop, darázs; aki festett kelmét lop, az fécánnak szüle-

¹⁵⁶⁷ Például keselyűk a kommentátorok szerint.

¹⁵⁶⁸ Utóbbiakra példaként a barbár *sabarákat*, illetve a tigriseket hozzák fel a kommentárok.

¹⁵⁶⁹ Például halak vagy macskák a kommentátorok szerint.

¹⁵⁷⁰ Médhátithi szerint ez nem egy foglalkozás, hanem egy madárfajta neve.

¹⁵⁷¹ Egyfajta vízityúk vagy kárókatona.

¹⁵⁷² Egy madárfajta (Olivelle szerint csótány).

¹⁵⁷³ Flamingó, vagy ritkábban más vízimadár-fajta.

¹⁵⁷⁴ Darumadár-fajta.

¹⁵⁷⁵ Többféle vízimadár (kócsag, íbisz, gólya, flamingó) összefoglaló neve.

tik; (67) aki szarvast vagy elefántot lop, farkas lesz; aki lovat lop, tigris lesz; aki gyümölcsöt vagy virágot lop, az meg majom lesz; aki nőt lop, medve lesz; aki vizet lop, kakukk lesz; aki járművet lop, teve lesz; aki jószágot lop, az pedig kecske lesz. (68) Ha egy ember erőszakkal elveszi a másét, mindenképpen állat lesz belőle, miként akkor is, ha olyan áldozati ételt eszik, amely még nem került felajánlásra.

(69) Az asszonyok is, amennyiben ilyen lopásokat követnek el, bünt vesznek magukra, és ugyanezeknek a lényeknek lesznek a nőstényei.

(70) Ha a társadalmi osztályok tagjai eltérnek a számukra kijelölt tevékenységektől, bár nincsenek szorult helyzetben, akkor kellemetlen helyekre születnek és a *daszjuk*¹⁵⁷⁶ szolgálivá lesznek.

(71) Ha a *bráhmana* letér a helyes útról, halála után okádékot evő „zsarátnokszájú kísértet” lesz belőle; a *ksatrija* pedig szeméten és dögön élő „búzló fenekű”¹⁵⁷⁷ kísértet” lesz. (72) A *vaisja* gennyevő, „fénylő fenekű kísértet”¹⁵⁷⁸ lesz; a *súdra* pedig, ha eltér a rá vonatkozó törvénytől, „tetűevő kísértet” lesz.

(73) Amilyen mértékben az érzéktárgyak rabjai ragaszkodnak az élvezetekhez, ugyanolyan mértékben növekszik az azok iránt való hajlandóságuk. (74) Mert újra meg újra elkövetik a bűnös tetteket, az ostobáknak szenvedniük kell az itt következő különféle születések során: (75) a Sötét Pokolban és más rémséges poklokban hánykolódhatnak; a Kardél-erdejű Pokolban és más poklokban; megkötözik és feldarabolják őket; (76) egy sor kínzás vár rájuk; varjak és baglyok falják fel őket; forró homokkása égeti a bőrüket; megtapasztalják az üstben megfőztetés elviselhetetlen gyötrelmeit; (77) mindig alantas anyaméhből születnek, ami folytonos szenvedéssel jár; hideg és forrótság kínozza őket; félnek;

¹⁵⁷⁶ Rablók és más ártalmas emberek (Médhátithi), vagy ellenségek, erdőlakó törzsek (komm.).

¹⁵⁷⁷ Más olvasat szerint „búzló orrú”.

¹⁵⁷⁸ Más értelmezésben „bagoly”.

(78) újra meg újra vissza kell térniük az anyaméhbe; szenvednek, amikor megszületnek; fájdalmasan összekötözik őket; másokat kell szolgálniuk; (79) elszakíttatnak rokonaiktól és barátaiktól; alávaló emberekkel kell együtt élniük; vagyont szereznek és veszítenek el; barátokra és ellenségekre tesznek szert; (80) megöregednek, amire nincs gyógymód; betegségek kínozzák őket; a legváltozatosabb csapások sújtanak le rájuk; és a legyőzhetetlen halál martalékává lesznek.

(81) Amilyen hajlam cselekvéskor vezérli az embert, annak a hajlamnak megfelelő testet visel majd a gyümölcs learatásakor.

(82) Íme, elmondtam nektek a tettek valamennyi következményét. Most hallgassátok meg, milyen, a legfőbb jóhoz elvezető viselkedési előírások vonatkoznak a *bráhmanára*.

A legfőbb jóhoz vezető út

(83) A Védá-recitáció, az aszkézis, a tudás, az érzékek feletti uralom, a nem-ártás és a tanítómester szolgálata a legfőbb jó megvalósításának legkiválóbb módja.

(84) Mindeme nagyszerű tevékenységek közül egy lett kijelölve az ember számára ezen a világon, amellyel a legfőbb jó a legtekéletesebben megvalósítható. (85) A hagyomány szerint mind közül az *átmanra* vonatkozó tudás¹⁵⁷⁹ a legelőrébb való, mely az első minden tudás között, hiszen a segítségével elérhető a halhatatlanság.

(86) Tudni kell azonban, hogy a Védá által előírt tevékenységek mind ezen a világon, mind pedig a halál után megfelelőbb módon vezetnek el a legfőbb jóhoz, mint a fent említett hat tevékeny-

¹⁵⁷⁹ Nem az egyedi lélek, a *ksétradnya*, hanem a Legfelsőbb Lélek, a *paramátman* megismerése, amelyről az Upanisadok szólnak (komm.).

ség.¹⁵⁸⁰ (87) Az összes tevékenység hiánytalanul benne foglalatik a védikus cselekedetekben – mind a megfelelő sorrendben, a különböző tevékenységekre vonatkozó előírások között.

(88) A Véda kétféle tevékenységet ír elő: a „továbbvivő” tevékenység biztosítja a boldogságot, a „megszüntető” tevékenység elvezet a legfőbb jóhoz.¹⁵⁸¹ (89) Az a tevékenység, amellyel az ember valamely evilági vagy túlvilági vágyat teljesít, „továbbvivő” tevékenység, míg azt, amikor az ember vágy nélkül, tudással bírva cselekszik, „megszüntető” tevékenységnek nevezik. (90) Ha „továbbvivő” tevékenységet gyakorol, egyenlővé válik az istennel; ha pedig „megszüntető” tevékenységet gyakorol, meghaladja az öt elemet.

(91) Aki egyszerre látja önmagát minden élőlényben, önmagában pedig mind az élőlényeket, és önmagának áldoz,¹⁵⁸² teljes hatalmat szerez. (92) A *bráhmana*, felhagyva még a fent említett tevékenységekkel is,¹⁵⁸³ szentelje magát igazi önmaga¹⁵⁸⁴ megismerésének, a megnyugvásnak és a Véda-recitációnak. (93) Mert ez a létezés beteljesülése, kiváltképp a *bráhmana* számára, hiszen a kétszer született csak akkor teljesíti életcélját, ha ezt megvalósítja, másképpen nem.

(94) Az ősök, az istenek és az emberek számára a Véda az örökkévaló szem; mert a Véda tanítása kikövetkeztethetetlen és

¹⁵⁸⁰ Így értelmezi a verset Médhátithi, aki a „védikus tevékenység” alatt a *srauta* áldozatokat érti, illetve a 88. versben említett „megszüntető” tevékenységet. Más kommentátorok szerint a vers azt mondja, hogy „a fent említett hat tevékenység közül a Védában előírtak vezetnek el a legmegfelelőbb módon a legfőbb jóhoz”.

¹⁵⁸¹ Vagyis a lélek világba vetettségét, a *szanszárá*ban való körforgását továbbvivő, illetve megszüntető cselekedetek.

¹⁵⁸² Vagyis igazi önmagát (*átman*) azonosnak tudja azzal, aki egyenlő valamennyi istenséggel, és ennek az *átmannak* áldoz.

¹⁵⁸³ A kommentátorok sietnek leszögezni, ez nem jelenti azt, hogy a Védákban előírt kötelező rítusokat csak úgy fel lehetne adni.

¹⁵⁸⁴ Az *átman*.

felfoghatatlan¹⁵⁸⁵ – bizony így van ez. (95) A Védán kívüli iratok s a különféle tévtanítások nem hoznak gyümölcsöt a halál után, mert ezek a hagyomány szerint a Sötétségben gyökereznek. (96) Minden, ami nem a Véda, s létrejön és bukáccsol, gyümölcs-telen és hamis, mert új keletű.

(97) A négy osztály, a három világ, a négy életszakasz, a múlt, a jelen és a jövő – mindezek egyesével a Védából nyernek létet.

(98) A hang, az érintés, a forma, az íz és az ötödik, az illat egyedül a Védából nyeri létét; keletkezésüket a minőség és a cselekvés határozza meg. (99) A Véda örök tanítása hordozza az összes élőlényt. Ezek az élőlények a Véda segítségével valósítják meg céljaikat, ezért úgy vélem, a Véda a legfőbb dolog.

(100) Aki ismeri a Véda tanítását, méltó rá, hogy hadvezér vagy király legyen, és méltó rá, hogy igazságot szolgáltasson s uralkodjék az egész teremtett világ fölött. (101) Miként a tűz, ha erőre kap, a nedves fát is elégeti, úgy égeti el saját tetteiből fakadó bűnét az, aki ismeri a Védát. (102) Aki érti a Véda tanításának igazi lényegét, bármely életszakaszban járjon is, még ezen a világon képes lesz rá, hogy egyesüljön a Brahmannel.

(103) A tudatlanoknál különbek azok, akik olvassák a könyveket; náluk is különbek azok, akik emlékezetükbe vésik az olvasottakat; náluk is különbek azok, akik értik az olvasottakat; s náluk is különbek azok, akik az olvasottak szerint élnek.

(104) A *bráhmanát* elsősorban a vezeklés és a tudás vezeti el a legfőbb jóhoz. A vezekléssel lemossa bűneit, a tudás révén halhatatlanná lesz.

(105) Érzékelés, következtetés s a különböző forrásokból származó tanítások – aki tisztába kíván jönni a Törvénnyel, annak e három területen alapos ismeretre kell szert tennie. (106) Aki a bölcsék hagyatékát¹⁵⁸⁶ és a Törvény előírásait a Véda tanításá-

¹⁵⁸⁵ Ti. a maga teljességében és mélységében felfoghatatlan, vagy pusztán okoskodással, a védikus segédtudományok nélkül megismerhetetlen (komm.).

¹⁵⁸⁶ A legfőbb kommentátor szerint a Védáról van szó.

nak ellent nem mondó logika módszerével¹⁵⁸⁷ megvizsgálja, ő és csakis ő ismeri a Törvényt.

(107) Ezzel hiánytalanul elmondtam, mely tevékenységek vezetnek el a legfőbb jóhoz. Most pedig Manu tanításának titkos része következik.

A titkos tanítás

(108) Ha felmerül a kérdés: mi van azokban az esetekben, amelyekkel kapcsolatban nincs lefektetve törvény, a válasz az, hogy a tanult *bráhmanák* szava a megkérdőjelezhetetlen Törvény.

(109) Azokra a *bráhmanákra* kell tanult *bráhmanaként* tekinteni, akik a Törvény előírásait követve megtanulták a Védát a kiegészítő szövegekkel¹⁵⁸⁸ együtt és jártasak a szent szövegek, az érzékelés meg a következtetés területén.¹⁵⁸⁹

(110) Amit egy legalább tíz, vagy legalább három erényes életű tagból álló testület Törvényként határoz meg, azt a törvényt sem szabad megkérdőjelezni. (111) A három Véda ismerői; egyvalaki, aki remekül érvel; egyvalaki, aki jártas a logika tudományában;¹⁵⁹⁰ egyvalaki, aki ért a szófejtéshez; egy jogtudós; meg három ember az első három életszakaszban járók közül – ezek alkossák a legalább tíz tagból álló testületet. (112) A Rig-véda ismerője, a Jadzsur-véda ismerője és a Száma-véda ismerője al-

¹⁵⁸⁷ Ez a kommentátorok szerint elsősorban a Mímánszá filozófiát jelenti, illetve még utalhat a többi ortodox iskolára is, de a Védák tekintélyét elvető buddhista, dzsaina, Lókájata filozófiákra nem.

¹⁵⁸⁸ Az *itihászák* (vagyis az eposzok) és a puránák, a Véda segéd tudományai, a törvénykönyvek, stb.

¹⁵⁸⁹ A *srutipratjaksahétavah* összetételt többféleképpen értelmezik a kommentárok, a magyar fordítás (Olivelle-hez hasonlóan) Médhátithit követi, aki egy másik lehetséges jelentést is javasol: „akik számára a közvetlenül érzékelt szent szövegek jelentik a bűn és az erény felismerésének eszközt”.

¹⁵⁹⁰ A *hétuka* és a *tarkin* közötti különbség nem világos, a kommentárok szerint az utóbbi a Mímánszá iskola tudósa.

kotja azt a legalább háromtagú testületet, amely a Törvényt illető kételyeket eloszlatja. (113) Amit akár csak egyetlen, a Védát ismerő *bráhmana* törvényként állapít meg, arra kell a legfőbb Törvényként tekinteni, nem pedig arra, amit tudatlanok ezrei állítanak. (114) Nem tekinthető döntéshozó testületnek az, amelyet olyan emberek alkotnak, akik nem gyakorolják a fogadalmakat, nem ismerik a Védát, s csupán kasztjukból élnek¹⁵⁹¹ – még akkor sem, ha több ezren gyűltek össze. (115) Ha az ostobák, akiknek a Sötétség a valójuk, Törvénynek mondanak valamit, habár nem ismerik a Törvényt, ez a bűn százszorosára növekszik és hirtetői fejére hull.

(116) Ím, elmondtam nektek mindazt, ami a legmegfelelőbb módon elvezet a legfőbb jóhoz. Ha a *bráhmana* nem tér el ettől, a legmagasabb szintre jut.

¹⁵⁹¹ Vagyis csupán a társadalmi helyzetüknél fogva őket megillető előjogokból élő *bráhmanák*.

Végszó

(117) Jót akarván az embereknek, így fedte fel előttem teljes egészében a magasztos istenség a Törvény eme legnagyobb titkát.

(118) Koncentráljon hát az ember, és lásson meg önmagában¹⁵⁹² mindent – a valót és a nem-valót,¹⁵⁹³ mert ha mindent lát önmagában, akkor elméje nem törekszik többé a bűnre. (119) Az *átman*¹⁵⁹⁴ az összes istenség, minden az *átman*ban lakozik, hisz' az *átman* az, ami cselekvésre bírja a testtel bíró lelkeket.

(120) Testnyílásaiba helyezze az űrt,¹⁵⁹⁵ mozgásába és érintésébe a szelet, emésztőszervébe és szemébe a legmagasabb rendű energiát, testnedveibe a vizet, testrészeibe a földet; (121) elméjébe a holdat, fülébe az irányokat, lépéseibe Visnut,¹⁵⁹⁶ erejébe

¹⁵⁹² *Átmani*, ez jelentheti az egyén lelkét és a Legfelsőbb Lelket is, illetve valakinek testi, anyagi „önmagát” is.

¹⁵⁹³ *Szacs császacs csa*, „az okokat és az eredményeket”, „a gondolkodó és a nem gondolkodó létezőket”, „a formával bíró és az alaktalan létezőket”, „a létező és egyben nem létező, ti. a létrejövő majd pedig elpusztuló dolgokat”, „a nem létező (pl. a nyúl szarva) és az örökké létező (pl. a tér) dolgokat”, stb. (komm.).

¹⁵⁹⁴ Vagyis a *paramátman*, a Legfelsőbb Lélek.

¹⁵⁹⁵ A meditáció során.

¹⁵⁹⁶ A hinduizmus három nagy istene közül a második, aki a világ fenntartásáért felelős. A védikus korban még csak a napistenek egyike.

Sivát,¹⁵⁹⁷ beszédébe a tüzet, ürítő szervébe Mitrát,¹⁵⁹⁸ nemzőszer-
vébe Pradzsápatit.¹⁵⁹⁹

(122) Minden dolgok irányítóját, aki parányibb még az atom-
nál is, aranylóan fényes és csak álomban ismerszik meg, a Legfel-
sőbb Személyként kell felismernie. (123) Egyesek azt mondják, ő
a Tűz; mások szerint ő Manu, a Teremtmények Ura;¹⁶⁰⁰ megint
mások szerint ő Indra vagy a Lélegzet vagy az örökkévaló Brah-
man. (124) Az öt elemen keresztül az összes élőlényt betölti, és
örökkön-örökké forgatja őket, akár egy kereket, születésen, növe-
kedésen és halálon át. (125) Így aki az *átmanon* keresztül minden
élőlényben az *átmant* látja, az mindenre egyformán tekint, és eljut
a legmagasabb állapotba, a Brahmanhoz.

(126) Ha a kétszer született elrecitálja Manu ezen tanítását,
mely Bhrigu szájából hangzott el, magaviselete mindig helyénvaló
lesz, és olyan születés lesz osztályrésze, amelyre csak vágyik.

¹⁵⁹⁷ A hindu istenháromság harmadik alakja, aki a világ elpusztításáért
felel.

¹⁵⁹⁸ Védikus isten, akit gyakran Varunával együtt idéznek meg. Mitra
cselekvésre ösztönzi az embereket és szüntelenül figyeli őket.

¹⁵⁹⁹ A védikus bráhmána szövegekben a legmagasabb rangra emelkedő
teremtő istenség.

¹⁶⁰⁰ Pradzsápati.